

**Crisis en el model de la radiodifusió
internacional i en la programació en
castellà i català vers Europa (1978-1998)**

**Cronologia dels programes internacionals
en llengua catalana del segle XX**

**Autor: Cinto Niqui Espinosa
Directora de tesi: Rosa Franquet
Bellaterra, 7 de febrer de 2006**

A l'Anna, l'Ona i els meus pares.

"Si tu no tienes felicidad de sabio no tienes na..."

A totes les persones que van ajudar a la cultura catalana des dels micròfons de les emissores d'ona curta.

A tots aquells que fan servir la radiodifusió internacional com un mitjà per donar a conèixer la cultura dels seus països a la resta del món.

Agraïments

Al meu pare que, a més de moltes altres coses, em va ensenyar com escoltar les emissores d'ona curta. I a les tres dones de la meua vida per la seva existència, que dóna sentit a la meua. L'Anna Hernández i Cortès, la meua muller, qui va col·laborar als programes en català de la BRT de Bèlgica als anys vuitanta i va fer la producció de *L'Altra Ràdio*, a Ràdio 4; l'Ona Niqui i Hernández "l'operari", la nostra filla, que ja ha debutat a Ràdio 4 en un programa especial al Saló de la Infància; i l'Anna Espinosa i Tomàs, la meua mare, una gran oïdora dels programes en ona mitjana i, darrerament, en FM. Confio que pugui escoltar en un futur les ràdios que transmetin en digital; de moment, ja veu la TDT. En aquest cas no cal que em plantegi cap tesi inicial perquè la conclusió és clara: us estimo. Gràcies a totes tres per comprendre que sempre hagi estimat una quarta dona: la ràdio –i pel que fa a la feina, en concret, Ràdio 4.

En la vessant acadèmica, les meves sinceres gràcies a la catedràtica Rosa Franquet, directora d'aquesta tesi, per haver-se adaptat al meu *tempo* discontinu d'investigació i per l'ajuda en l'ordenació de tot el material i en els criteris a seguir. Des de fa molts anys que tinc el plaer de poder parlar amb ella, personalment o en antena, de dues passions comunes: les innovacions tecnològiques aplicades als audiovisuals i la història radiofònica. Desitjo que aquesta relació continuï per molts anys, ja que cap dels dos temes se'ns exhaurirà.

Vull donar molt especialment les gràcies a Martí Garcia-Ripoll per les seves aportacions referides a les emissions en ona curta en llengua catalana, fruit dels seus treballs personals de recerca a l'arxiu del Pavelló de la República de Barcelona. Sense les seves dades i les de Joaquim Fàbregas, sobre Ràdio Andorra, la darrera part de la meua tesi hagués aportat molta menys documentació. I gràcies també a Joan Julià, Santi Riera, Lluís Segarra, Jaume Planas, Joan Homar, Eduard Garcia-Luengo, Salvador Caballé, Óscar Espallargas, Jordi Brunet i Xavier Paradell –veterans col·laboradors de *L'Altra Ràdio* i excel·lents divulgadors del món radiofònic– que també m'han donat valuoses

informacions que he pogut incloure en aquest treball. A tots els agraeixo el que he après d'ells del món de la ràdio i la magnífica i sincera relació que mantenim de tants anys ençà.

Als oïdors del programa *L'Altra Ràdio* que amb la seva fidelitat han permès que l'espai que dirigeixo i presento a Ràdio 4, amb la magnífica col·laboració dels companys de Ràdio Nacional d'Espanya a Catalunya, Plàcid Navarro, Joana Alumà, Manel Sorribas i tants altres, hagi superat els 25 anys en antena. Durant quinze anys les emissores internacionals van ser un dels seus temes principals. Més d'un centenar de professionals van explicar les seves experiències i una part de la història de les seves emissores. D'aquelles entrevistes, o més aviat converses disteses, va sorgir la meua voluntat de fer aquesta tesi.

Durant tres anys, entre 1988 i 1991, vaig editar i presentar l'espai "Comunicació" dins dels informatius en català del cap de setmana de Ràdio Exterior d'Espanya. Gràcies a l'Andreu Manresa per donar-me l'oportunitat de fer-ho. Aquesta experiència em va permetre comprovar, des de "l'altra banda del receptor", la singularitat de la radiodifusió en ona curta.

Als companys de l'Associació de Radioescoltes de Barcelona (ADXB), de la qual en soc el soci número 7, per haver deixat constància de tot el que ha passat a la radiodifusió internacional, de 1979 fins avui, en les seves publicacions *En Sintonía*, *Mundo DX*, *Món DX*, *Mundimedia* i *Món Mediàtic*. Francisco Rubio, president d'honor, Manuel Castro –editor del manual de ràdio internacional *En Tu Onda*–, Albert Biosca, Jordi Preses i un llarg etcètera.

Als col·legues de la revista *Quaderns Tècnics*, especialment Xavier Cacho i Josep Rafael Arranz, pel seu paper pioner en la divulgació de la cultura audiovisual en català i pel seu esforç de crear la consciència de la necessitat d'una ràdio exterior catalana.

I a tots els professionals que han fet programes internacionals en castellà i català. Una vessant força desconeguda de la radiodifusió que mereix ser estudiada i analitzada en altres treballs de recerca. Tres noms en representació de tots: Carlos Arturo del Castillo, de Ràdio Àustria, i Alfonso Montealegre i Jaime Báguena, de Radio Nederland, als qui he escoltat tantes hores de bona ràdio i tinc el plaer d'haver conegut personalment.

Per acabar, expresso el meu sincer agraïment a la Comissió de Política Lingüística de la Universitat Autònoma de Barcelona per l'ajut concedit per a la correcció d'aquesta tesi doctoral. Desitjo que el Gabinet de Llengua Catalana de la UAB pugui seguir fent aquesta valuosa feina durant molts anys. La Mercè Pons i el corrector Josep Maria Nin han contribuït decisivament al redactat final d'aquesta tesi.

ÍNDEX

Introducció	13
Objecte de l'estudi.....	17
Justificació del període d'estudi	19
Conceptes	23
Metodologia i fonts.....	29
I Com sorgeixen les emissores internacionals d'ona curta	37
1.1. Experimentació i primeres retransmissions als EUA. 1920-1926.....	39
1.2. Naixement i consolidació de la radiodifusió internacional. 1927-1945	42
II La radiodifusió internacional després de la Guerra Freda	49
2.1. La radiodifusió internacional: l'estat de la qüestió.....	55
2.1.1. La col·laboració entre les corporacions de radiodifusió internacional.....	55
2.1.2. Funció actual de les emissores internacionals: de la reducció al tancament.....	57
2.1.3. Personal i pressupostos	61
2.1.4. L'ona curta i els nous mitjans de distribució de continguts: retransmissió local, Internet i satèl·lit	66
2.1.5. Els receptors.....	73
2.1.6. L'audiència.....	74
2.2. La radiodifusió internacional a finals del segle XX: corporacions i emissions	76
2.2.1. Radiodifusió pública	78
2.2.1.1. Les grans corporacions públiques de radiodifusió internacional.....	82
2.2.1.2. Les corporacions públiques mitjanes de radiodifusió internacional.....	86

2.2.2. Radiodifusió privada	89
2.2.2.1. Tipus d'emissores	89
2.2.2.2. Radiodifusió religiosa.....	90
2.2.2.3. Radiodifusió no confessional.....	96
2.3. Nombre d'idiomes d'emissió de la ràdio internacional al final del segle XX.....	99
1. Emissores i nombre d'idiomes.....	99
2. Comparativa entre els tres idiomes més emprats.....	100
2.1. Anglès.....	102
2.2. Francès	103
2.3. Castellà.....	103
III La transformació de la radiodifusió internacional: de 1978 a 1998	105
Capítol I. Canvis en el nombre de corporacions i en el seu volum d'emissió.....	107
1. Nombre de corporacions	107
2. Volum d'emissió de les corporacions públiques i privades	110
3. Volum d'emissió de cada corporació de radiodifusió internacional	116
4. Els condicionants polítics i el seu efecte en el volum d'emissió de les corporacions públiques	122
4.1. L'efecte de la fi de la Guerra Freda	125
Capítol II. Corporacions de la radiodifusió internacional i hores d'emissió setmanal. Anys 1978, 1988 i 1998.....	129
Capítol III. Nombre d'idiomes d'emissió de les corporacions de radiodifusió internacional. Anys 1978, 1988 i 1998.....	133
1. Comparativa dels anys 1978,1988 i 1998	133
1.1. Nombre d'idiomes d'emissió	133
1.2. Comparativa entre els tres idiomes més emprats.....	139
2. Emissions en anglès dels anys 1978, 1988 i 1998.....	142
3. Emissions en francès dels anys 1978, 1988 i 1998	143
Capítol IV. Sistemes de difusió i distribució de programes	145
1. Les estacions de retransmissió i el lloguer de plantes transmissores	146
2. El satèl·lit	152
2.1. World Radio Network	158
2.2. World Space	159
3. Les retransmissions locals en FM i OM.....	161

4. Els sistemes de transmissió digitals	168
4.1. El DAB en Banda L i Banda III de VHF	169
4.2. El “Digital Radio Mondiale” (DRM).....	170
5. La distribució de continguts per Internet.....	175
5.1. L’entrada de la radiodifusió internacional a Internet.....	177
5.2. Presència de la radiodifusió internacional a Internet a l’any 1998....	180
6. La distribució de continguts als telèfons mòbils.....	184
7. Les televisions nascudes de la radiodifusió internacional	185
7.1. Radio Netherlands Television	186
7.2. Centro Televisivo Vaticano	187
7.3. Canal France International	187
7.4. BBC World.....	188
7.5. DW TV	189
7.6. NHK World TV.....	189
7.7. VOA TV i TV Martí.....	190
7.8. CCTV International.....	190
7.9. Sahar TV	191

IV Evolució de les emissions internacionals en llengua castellana

vers Europa: de 1978 a 1998	193
Capítol I. Canvis en el nombre de corporacions de radiodifusió que tenien programes en llengua castellana vers Europa.....	195
Nombre total de corporacions de radiodifusió internacional que tenien programació en castellà cap a Europa i Amèrica	196
2. Nombre de corporacions de radiodifusió internacional que tenien programació en castellà cap a Europa	199
Capítol II. Canvis en el volum d’emissió internacional en llengua castellana cap a Europa.....	209
1. Volum d’emissió en castellà de les corporacions públiques i privades cap a Amèrica i Europa	209
2. Volum d’emissió en castellà de les corporacions públiques i privades cap a Europa	211
3. Volum d’emissió en castellà de cada corporació de radiodifusió internacional els anys 1978, 1988 i 1998.....	216
4. Les transmissions via satèl·lit de la radiodifusió internacional, en castellà, cap a Europa.....	221
5. La distribució d’àudio a Internet de programes en castellà fets per emissores internacionals	224

6. Epíleg a la IV part: la situació de la programació internacional en castellà cap a Europa, l'any 2004.....	226
V Evolució de les emissions internacionals en llengua catalana vers Europa: de 1978 a 1998.....	233
Capítol I. Antecedents	235
Capítol II. La programació en català de la radiodifusió internacional i de la radiodifusió local estrangera: de 1978 a 1998	249
1. Nombre d'hores d'emissió setmanal, en català, de la radiodifusió internacional vers Europa en els anys 1978,1988 i 1998.....	254
2. La ràdio internacional en català: de l'ona curta a Internet.....	257
Capítol III. Les altres ràdios	259
1. Ràdio Moscou	259
2. La BBC	263
3. Radio España Independiente	269
4. Ràdio París	276
5. Ràdio Belgrad	279
6. Ràdio Praga.....	279
7. Ràdio Budapest	280
8. Ràdio Transmundial (Mònaco)	281
9. Ràdio Andorra	282
10. Ràdio de les Valls	284
11. BRT	285
12. L'Hora Catalana	286
13. Ràdio Exterior d'Espanya	288
14. Una ràdio exterior catalana	290
Conclusions	297
Contingut del disc compacte	331
Bibliografia.....	337
Referències	339
Articles de premsa i revistes.....	342
Programes de ràdio i televisió.....	352
Webs d'Internet.....	353

Sigles i abreuaments	359
Annexos	363
Annex I. Corporacions de radiodifusió internacional i nombre d'hores d'emissió setmanal en els anys 1978,1988 i 1998	365
1. Any 1978.....	367
1.1. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió pública i privada	367
1.2. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió pública.....	371
1.3. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió privada	375
2. Any 1978.....	376
2.1. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió pública i privada	376
2.2. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió pública.....	380
2.3. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió privada	385
3. Any 1998.....	386
3.1. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió pública i privada	386
3.2. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió pública.....	390
3.3. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió privada	394
Annex II. Corporacions de radiodifusió internacional i nombre d'hores d'emissió setmanal en anglès i francès en els anys 1978,1988 i 1998.....	397
1. Emissions en anglès dels anys 1978, 1988 i 1998.....	399
2. Emissions en francès dels anys 1978, 1988 i 1998	403
Annex III. Nombre d'hores d'emissió setmanal, en castellà, de les corporacions de radiodifusió internacional vers Europa en els anys 1978, 1988 i 1998.....	407
1. Any 1978.....	409
2. Any 1988.....	412
3. Any 1998.....	414

INTRODUCCIÓ

Vint-i-cinc anys després encara és vàlida l’afirmació que feia Oscar Núñez Mayo a la introducció del seu llibre *La radio sin fronteras. Radiodifusión exterior y comunicación de masas*:

“Desde los más diversos ángulos de la ciencia, con fines pragmáticos o con sentido especulativo, se han hecho incursiones prospectivas sobre el campo apasionante de la comunicación social. Pero no abunda, en cambio bibliografía específica sobre la actividad radiodifusora que se dirige más allá de las fronteras del país emisor...” (NÚÑEZ,1980:17)

La ràdio internacional continua tenint un considerable buit bibliogràfic, en comparació amb altres camps de la radiodifusió, ja que continua essent un camp força desconegut i poc estudiat tant per a la majoria de professionals dels mitjans de comunicació com per als investigadors universitaris.

El gener de 1999, Oldich Cip, president de la Conferència Coordinadora d’Alta Freqüència –organisme que coordina l’emissió en ona curta de 60 organitzacions de 30 països– escrivia en un article:

“Ara, després de gairebé deu anys d’acabar la Guerra Freda, el potencial de la radiodifusió internacional per l’intercanvi i accés a fonts d’informació, més enllà de les fronteres, ha crescut gràcies a les noves tecnologies.

Però, alhora, aquest potencial -i fins i tot l’existència de la radio internacional- ha estat gairebé abandonada del tot per les institucions internacionals i intergovernamentals.

La radiodifusió internacional no s’esmenta en els documents de la Unió Europea sobre la societat global de la informació o en el debat de la convergència entre els mitjans i les tecnologies de telecomunicacions.

Una altra institució europea, el Consell d’Europa, en el seu comitè dels mass media encara no ha redactat cap document sobre les emissores internacionals.

Aquest panorama, aquesta inatenció, ha portat als polítics de molts països a qüestionar-se si val la pena o no mantenir les emissores internacionals, o si és una despesa innecessària en l'actual clima polític global.

L'any 1997, les ràdios internacionals van demanar al Departament de Ràdio de la Unió Europea de Radiodifusió (UER) que adrecés una carta al Consell d'Europa i a les institucions adients de la Unió Europea en què recordés que s'hauria d'incloure la ràdio internacional en els documents referits als serveis públics de radiodifusió. La UER mai no ha enviat la carta." (Radio World, gener 1999:5 i 8)

Aquest greuge en gran mesura continua, si bé és cert que actualment, entre els nou grups de la Unió Europea de Radiodifusió dedicats a treballar en projectes de programes, n'hi ha un d'especialitzat en la radiodifusió internacional, presidit per Lodewijk Bouwens de Radio Nederland i amb representants del Servei Mundial de la BBC, La Veu d'Alemanya, Ràdio Vaticana, Ràdio Praga, La Veu de Rússia i Ràdio Finlàndia. (Web UER)

Objecte de l'estudi

L'objecte és fer per primera vegada un estudi aprofundit sobre el canvi en el model de la radiodifusió internacional a finals del segle XX.

Faré l'estudi considerant tres aspectes. El primer: l'efecte que van tenir els canvis polítics mundials més importants del període 1978 a 1998, com ara la fi de la Guerra Freda, en la radiodifusió internacional. El segon: les conseqüències de les innovacions tecnològiques, principalment les transmissions via satèl·lit, la redifusió a les bandes locals i la distribució de la programació a Internet. I el tercer: les variacions en els hàbits lingüístics de la programació de les ràdios internacionals, especialment valorant i quantificant l'ús del castellà, una de les llengües més emprades al món, amb més de tres-cents milions de parlants. En alguns apartats aportaré també dades posteriors, del període 1999 a 2004, que serviran per constatar com han evolucionat alguns dels aspectes estudiats.

Començo aquest treball amb una cronologia històrica a fi d'explicar com van sorgir les emissores internacionals en ona curta i quin ús se'ls va donar. Faig aquesta introducció per constatar com la funció inicial de la radiodifusió internacional, fonamentalment propagandística i al servei dels governs dels estats, i la seva tipologia, pública als països europeus i privada als americans, s'ha mantingut en gran part fins al període que he estudiat.

Seguidament descriu, d'una forma general, com han viscut les emissores internacionals els darrers anys del segle XX. Com han afrontat els canvis polítics, econòmics i tecnològics que s'han produït i com han intentat justificar la seva vigència i trobar un nou sentit a la seva existència. Serveixi aquesta part, amb tota la modèstia, com una continuïtat de l'exhaustiva feina d'investigació feta en aquest camp, als anys vuitanta, per Óscar Núñez Mayo, un dels pocs investigadors de la radiodifusió internacional de l'Estat espanyol.

Després recullo la meua investigació dedicada a: quantificar i valorar com va canviar el volum total d'emissió de la radiodifusió internacional, en el perío-

de 1978 a 1998; i quantificar i valorar, específicament, com va canviar el volum de programació en llengua castellana vers Europa de les emissores, en el mateix període, per poder establir la pertinent comparació entre la part i el tot. És la primera vegada que s'aporten aquestes dades en una investigació sobre la radiodifusió internacional. Per entendre bé i valorar amb la màxima objectivitat el canvi en el model de la radiodifusió internacional en aquells anys és imprescindible considerar el seu volum total d'emissió i el nombre d'idiomes emprats en els seus programes.

Tres fets van provocar que moltes emissores tanquessin les seves redaccions en castellà o bé que reduïssin considerablement les seves hores de programació. En primer lloc, el nou ordre mundial polític i social que es va conformar en aquell període. En segon lloc, la crisi econòmica patida per la immensa majoria de les emissores internacionals. I, finalment, les innovacions tecnològiques que van sorgir: ús del satèl·lit, retransmissions en freqüència modulada i ona mitjana i distribució d'àudio a Internet. Analitzaré totes aquestes noves maneres de transmetre o distribuir internacionalment la informació.

No és l'objectiu del meu treball fer un estudi aprofundit de la gestió, ni de l'organització administrativa, ni dels estatuts reguladors de les emissores internacionals. Tampoc no faré valoracions ni establiré comparacions entre els continguts dels seus programes o els aspectes formals de les seves emissions.

Les quatre hipòtesis que planteja la meua tesi són:

Primera: la fi de la Guerra Freda suposa una crisi en el model de la radiodifusió internacional que provoca la seva reorganització i la reducció en el volum d'hores d'emissió setmanal en ona curta.

Segona: l'anglès es referma com a llengua principal de la radiodifusió internacional durant el període 1978 a 1998.

Tercera: la programació en llengua castellana vers Europa, durant el període 1978 a 1998, perd pes específic dins del conjunt de les emissions internacionals.

Quarta: la programació internacional en llengua catalana, durant tot el segle XX, sempre ha estat testimonial.

A partir de la transició democràtica, a Catalunya la ràdio ha estat un dels mitjans que ha contribuït notablement a la normalització lingüística de la nostra llengua.

“La llengua és un dels aspectes centrals dels mitjans de comunicació, que, en utilitzar-la, contribueixen a normalitzar-la i a estendre’n l’ús o, almenys, el coneixement.” (COROMINAS, M. OLIVA, LL.2000:260).

Aquesta afirmació de Maria Corominas i Lluïcia Oliva es refereix a l’ús de la llengua catalana als mitjans de comunicació audiovisuals. Durant les primeres dècades de la dictadura franquista els programes radiofònics internacionals en català, transmesos en ona curta, gairebé van ser els únics que es podien escoltar. Per la seva transcendència presento una cronologia general de totes les emissions internacionals fetes en llengua catalana durant tot el segle XX. Una qüestió mai estudiada en el seu conjunt. A més analitzo la situació de la radiodifusió internacional en català en el període d’estudi de la meua tesi, 1978 a 1998. Tota aquesta part podria servir de punt d’inici de posteriors treballs que volguessin aprofundir en l’estudi de la radiodifusió internacional feta en català: un aspecte, insisteixo, del qual encara no tenim cap estudi profund. En un disc compacte recullo una trentena d’enregistraments sonors relacionats amb aquest tema, especialment dels anys setanta i vuitanta: Radio España Independiente, Ràdio Andorra, Ràdio Moscou, BRT de Bèlgica, Ràdio Transmundial de Mònaco i Ràdio Exterior d’Espanya. És la primera vegada que en un CD s’inclouen tants documents sonors junts relacionats amb la radiodifusió internacional en llengua catalana.

Justificació del període d’estudi

Tota la radiodifusió internacional en ona curta té canvis molt significatius en el període escollit per fer aquesta tesi: 1978-1998. Uns canvis són conseqüència dels afers socio polítics internacionals que es produeixen. Altres venen donats per l’ús de les tecnologies emergents en aquell moment: les estacions de retransmissió en ona curta; les transmissions via satèl·lit; la retransmissió dels programes per estacions locals de radiodifusió en freqüència modulada i ona mitjana; i, al final del període, la distribució d’àudio a Internet. I un tercer element és l’adopció d’un nou model lingüístic per part de la majoria de les corporacions de radiodifusió internacional, amb una clara preferència per la programació en anglès, en detriment de la feta en altres idiomes, com el castellà. El període 1978-1998 és clau per estudiar com la radiodifusió internacional entra en una profunda crisi d’identitat que l’obliga a canviar el seu model tradicional radiofònic, multilingüe, al servei d’uns determinats interessos geopolítics –imperant des dels seus inicis als anys trenta fins a finals de la dècada dels setanta–, per un nou model que ha de tenir en compte: la reducció de cos-

tos; les possibilitats de la convergència tecnològica audiovisual digital; la cooperació entre les corporacions; i l'oferta de continguts variats i no propagandístics. Un nou model que encara està per definir del tot i que haurà de vèncer la tendència que considera que ja no és necessària l'existència d'aquestes emissores. A principis d'aquest segle XXI, algunes corporacions de radiodifusió internacional ja han deixat d'emetre i han desaparegut.

Pel que fa a l'estudi de l'evolució dels programes internacionals en llengua castellana vers Europa, és durant les dècades dels 80 i dels 90 quan s'encadenen la majoria dels canvis.

El 20 de novembre de 1975 va morir el general Franco. Acabat el període de dictadura, Joan Carles I va ser proclamat rei d'Espanya. El juny de 1976 Adolfo Suárez va ser nomenat president del govern de l'Estat espanyol i comença la reforma política que va permetre legalitzar els partits polítics i els sindicats i convocar, el mes de desembre, el referèndum per a la reforma política.

El mes d'abril de 1977 es va legalitzar el Partit Comunista d'Espanya. El juny Adolfo Suárez, líder de la Unión del Centro Democrático, va guanyar les eleccions. I el 14 de juliol es va celebrar a Madrid la sessió de constitució de les Corts; un acte que va ser transmès per Radio España Independiente en la seva última emissió. Acabava la lluita antifranquista a les ones curtes. També l'any 1977, Ràdio Moscou va deixar d'emetre en català, tot i que onze anys després va reprendre els programes. Cal recordar que a Catalunya, el mes de setembre de 1977 es va fer a Barcelona una gran manifestació per celebrar la Diada Nacional i el mes d'octubre va retornar de l'exili el president de la Generalitat, Josep Tarradellas.

El desembre de 1978 es va aprovar la Constitució espanyola, que establia a Espanya la monarquia parlamentària i obligava el govern de l'Estat a cedir determinades competències als governs autonòmics.

L'any 1978 és encara representatiu de l'estat en què estava la radiodifusió internacional en castellà vers Europa durant els anys finals del règim franquista a Espanya i del pes específic que tenien en el conjunt de les emissions els programes internacionals en castellà realitzats des de l'Estat espanyol amb l'indicatiu de *Emisiones exteriores de Radio Nacional de España*. Més endavant, amb la constitució de Ràdio Exterior d'Espanya, el volum de programació en castellà creixerà notablement.

Quan l'Estat espanyol entra en un règim democràtic és quan els seus mitjans de comunicació poden informar en llibertat i la societat civil catalana crea els seus propis mitjans de comunicació alternatius: Ona Lliure, 1978, i Ràdio Arenys de Mar, la primera emissora municipal, l'any 1979. Aquells fets de normalització democràtica van provocar el primer canvi significatiu en els pro-

grames internacionals en castellà: la BBC va tancar les seves emissions en castellà vers la península Ibèrica el 31 de desembre de 1981, l'any que Espanya va patir l'intent del cop d'estat del 23 de febrer. (*La Vanguardia*, 28-10-1981)

La fi del període que he triat, l'any 1998, és quan La Veu de Rússia, una altra de les grans corporacions de radiodifusió internacional, va tancar la seva programació europea en castellà, exactament l'1 de juny. Va reprendre aquelles emissions cap a Europa, l'any 2000, de forma testimonial.

Entre les dates de supressió dels programes europeus en castellà de la BBC i la Veu de Rússia és quan un significatiu nombre de corporacions de radiodifusió internacional van fer el mateix.

Lògicament, la radiodifusió internacional en llengua castellana és una part de la radiodifusió internacional i tot el que afecta al global, d'una manera o altra, més aviat o més tard, afecta en aquesta part. Si mirem la situació general de la radiodifusió internacional a l'any 1978, era molt igual a la dels anys cinquanta i seixanta. Mentre que a l'any 1998 el model ja és representatiu de com resta la radiodifusió internacional després dels importants canvis polítics, econòmics i tecnològics que s'havien anat produint a partir del 1988 i, per tant, de com afrontaven les emissores el segle XXI.

Finalment, l'oferta de la radiodifusió internacional en llengua catalana, transmesa en ona curta, és just a l'equador del període que estudio, als anys 1988 i 1989, quan arriba al seu màxim històric. L'any 1998 algunes emissores catalanes, d'abast local o nacional en freqüència modulada, ja es podien escoltar a través de les transmissions via satèl·lit o de la distribució d'àudio per la xarxa telemàtica Internet. Aquell any el català gairebé havia desaparegut completament de l'ona curta, però estava més present que mai a tot el món gràcies als nous sistemes radiofònics de difusió d'abast internacional.

Política internacional

Des de la perspectiva política, a l'any 1978 els dos blocs, el de l'Est i el de l'Oest, encara mantenien la lluita radiofònica pròpia de tot el període conegut com a Guerra Freda. La confrontació a les ones havia anat creixent a mesura que avançaven les dècades dels 50, 60 i 70. I les interferències provocades –*jamming*– encara sovintejaven a l'any 1978.

L'any 1988 és quan acaben, precisament, les conseqüències de la Guerra Freda a les bandes d'ona curta. Aquell any cessen les interferències provocades per la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques a algunes emissores internacionals occidentals. Les reformes polítiques i econòmiques, de la *Perestrojka*, impulsades per Mikhaïl Gorbachev, en són la causa. Es tanca un llarg període

de confrontació a la radiodifusió internacional per obrir-ne un d'entesa i col·laboració.

I l'any 1998, les emissores internacionals de molts països –Bulgària, Romania, Polònia, Albània, Alemanya, etc.– ja s'havien adequat als canvis polítics dels seus estats i ja havien adoptat un nou tarannà.

Pressupostos

Als anys 1978 i 1988 les emissores internacionals tenien uns pressupostos molt elevats. La crisi en aquest terreny comença l'any 1990 i s'incrementa a partir del 1995.

Alguns exemples de retalls serien: la Deutsche Welle, a finals de 1996, deixa d'emetre en ona curta vers Europa –abandonant la planta de Julich–, i tota la seva programació europea passa al satèl·lit. La BBC ven, el 3 de gener de 1997, la seva xarxa de transmissors d'ona curta a l'empresa Merlin Communications. Ràdio Suïssa Internacional tanca dues de les seves plantes transmissores d'ona curta –Schwarzenburg i Lenk–, els mesos de març i d'octubre de 1998. Als Estats Units La Veu d'Amèrica desmunta la seva planta emissora de Bethany el 2 de desembre de 1997.

L'any 1998, per tant, les emissores internacionals públiques d'Europa, Amèrica i Oceania ja havien patit una reducció dràstica dels seus pressupostos i havien començat a reduir el seu personal i les seves hores d'emissió. Aquest any reflectia perfectament aquesta nova situació.

Tipologia

El panorama de les emissores internacionals, operades pels estats, l'any 1978 no diferia gaire del que hi havia als anys cinquanta i seixanta. És durant les dècades dels vuitanta i dels noranta quan es produeix una novetat: creix la radiodifusió pública internacional de l'Orient Mitjà i l'Àsia i arriba al punt més alt de la seva història. En el mateix període es produeix un segon fet: augmenta significativament la radiodifusió religiosa internacional. El desembre de 1985 comença WHRI, de *LeSea Broadcasting (Lester Sumrall Evangelistic Association)*; el març de 1987 surt el Servei Mundial de la *Christian Science Monitor* i així un llarg etcètera.

Finalment, la ràdio internacional privada no confessional comença a tenir una petita presència a les bandes d'ona curta, des que l'any 1982 entra en funcionament la WRNO, de Nova Orleans, i darrera seu apareixen alguns altres projectes.

Tecnologia

Pel que fa a la tecnologia, a finals de la dècada dels 70, les emissores internacionals feien servir l'ona curta com a mitjà únic de transmissió. Feien servir equips de 250 kW. Era un moment, per tant, completament representatiu dels anys anteriors. A l'any 1978 només La Veu d'Amèrica i Radio Nederland ja empraven els satèl·lits, però només com a mitjà d'enllaç intern entre els seus estudis i les seves plantes transmissores més distants.

És des de 1985 quan les emissores internacionals comencen a utilitzar el satèl·lit com a mitjà de difusió directa: l'any 1988 Eutelsat ja tenia 3 satèl·lits en òrbita i Astra posa en òrbita el seu. En aquest moment les emissores internacionals es plantegen el satèl·lit com una alternativa a l'ona curta per tal d'emetre directament els seus programes. Pel que fa als transmissors, ja comencen a emprar-se els primers de 500 kW.

L'any 1998 ja mostra clarament la situació actual de la radiodifusió internacional, basada en la utilització dels satèl·lits, els acords de retransmissió amb estacions locals d'FM i OM, l'ús d'Internet i el dubte de si les bandes d'ona curta tenen o no vigència. A més, algunes radiodifusores –BBC, Deutsche Welle– ja han creat els primers canals de televisió internacional.

Conceptes

Seguidament defineixo alguns dels conceptes bàsics que faré servir en el meu estudi.

Radiodifusió internacional

La Comissió Federal de Comunicacions dels Estats Units, l'organisme regulador que concedeix les llicències de transmissió en ona curta, defineix una radiodifusora internacional com: *“una emissora que intenta emetre vers països estrangers i que no ho fa únicament vers els Estats Units”*. (Web Federal Communications Commission)

Oscar Núñez Mayo al seu llibre *“La radio sin fronteras. Radiodifusión exterior y comunicación de masas”* denomina la radiodifusió internacional com la *“radiodifusió exterior”* i la defineix així: *“és aquella activitat radiofònica que emana del territori nacional amb destí a diverses audiències (nacionals i estrangeres) que viuen en àrees de soberania estrangera.”* (NÚÑEZ,1980:22)

Corporacions

Al meu estudi faré recomptes de corporacions de radiodifusió internacional, enteses com un grup organitzat d'emissores.

Hi ha algunes grans corporacions de radiodifusió pública o privada que tenen diverses emissores, amb diversos indicatius. Per exemple: als Estats Units de Nord Amèrica, l'International Broadcasting Bureau (IBB) agrupa Voice of America (VOA), Radio TV Martí, Radio Free Europe/Radio Liberty i Radio Free Asia. En aquest cas, en el meu recompte de corporacions, sumaria u i no quatre.

També hi ha entitats de radiodifusió internacional que emeten amb un únic indicatiu des de diversos centres emissors. Per exemple: Ràdio Transmundial transmetia en ona curta, l'any 1998, des de cinc indrets: TWR-Àfrica, TWR-Pacífic, TWR-Mònaco, TWR-Tirana i TWR-Sri Lanka. En aquest cas, en el meu recompte de corporacions, també sumaria u i no cinc.

Les bandes d'ona curta

Quan la Unió Internacional de Telecomunicacions (UIT) va esdevenir en una agència especialitzada de l'Organització de Nacions Unides, l'any 1947 es va crear l'International Frequency Registration Board (IFRB) per tal de gestionar l'ús de tot l'espectre radioelèctric. L'any 1992, a la conferència de Ginebra la UIT es va reorganitzar en tres grans sectors, un dels quals era el de radiocomunicacions, dins del qual es va crear l'organisme Radio Regulations Board que s'encarrega de la política d'assignacions de freqüències i manté el Master International Frequency Register (MIFR), abans denominat IFRB. (Web ITU)

La Conferència Administrativa Mundial –World Administrative Radio Conference (WARC)–, convocada pel Sector de Radiocomunicacions de la Unió Internacional de Telecomunicacions, és l'encarregada de delimitar els marges de freqüències en què han de transmetre les radiodifusores a les bandes d'ona curta.

En la conferència de l'any 1992 (WARC-92) es van ampliar els marges destinats a la radiodifusió en ona curta, a partir de l'any 2007. Però en la conferència de l'any 1997 (WARC-97) es va acordar avançar l'ús de les noves freqüències a partir de l'any 1998, sempre que hi hagués una base d'entesa mútua de les emissores i el compromís de no interferir-se. (JACOBS,1998)

Actualment la radiodifusió en alta freqüència – “high frequency” (HF)– ocupa els marges, entre els 3.000 i els 30.000 kHz, que mostra la taula següent.

**Taula 1. Freqüències i bandes ocupades
per la radiodifusió internacional**

<i>Freqüències (kHz)</i>	<i>Banda (metres)</i>	
2.300 a 2.495	120	Banda tropical
3.200 a 3.400	90	Banda tropical
3.900 a 4.000	75	
4.750 a 5.060	60	Banda tropical
5.730 a 6.295	49	
6.890 a 7.600	41	
9.250 a 9.990	31	
11.500 a 12.160	25	
13.570 a 13.870	22	
15.030 a 15.800	19	
17.480 a 17.900	16	
18.900 a 19.020	15	
21.450 a 21.850	13	
25.670 a 26.100	11	

Elaboració pròpia a partir del *World radio TV handbook 1998*.

Les bandes de 120, 90 i 60 metres, conegudes com tropicals, només les poden fer servir emissores de les zones properes als tròpics. La banda dels 120 metres és la menys emprada de totes tres. En aquestes bandes transmeten moltes emissores de l'Àsia, l'Àfrica i Amèrica del Sud amb programes adreçats a la seva audiència nacional. Aquelles emissores fan servir les bandes tropicals amb una finalitat similar a la que té la banda d'ona mitjana a Europa. En aquests marges no hi ha emissores internacionals i, en aquest treball, que es concentra en la radiodifusió internacional, no es comptaran les emissores que les fan servir.

Com que la separació entre canals adjacents és de 5 kHz, actualment la radiodifusió internacional en ona curta disposa de 1.043 canals o freqüències diferents –abans de l'ampliació, feta per la WARC-92, n'hi havia 840– distribuïts tal com indica la taula següent.

Taula 2. Nombre de canals en cada banda de radiodifusió internacional

<i>Freqüències (kHz)</i>	<i>Banda (metres)</i>	<i>Nombre de canals</i>
3.900 a 4.000	75	20
5.730 a 6.295	49	113
6.890 a 7.600	41	142
9.250 a 9.990	31	148
11.500 a 12.160	25	132
13.570 a 13.870	22	60
15.030 a 15.800	19	154
17.480 a 17.900	16	84
18.900 a 19.020	15	24
21.450 a 21.850	13	80
25.670 a 26.100	11	86

Elaboració pròpia a partir del *World radio TV handbook 1998*.

Pel nombre de freqüències disponibles i per la tradició dels anys, les bandes d'ona curta més populars entre els oïdors i que porten la majoria de receptors són les de 49, 41, 31, 25 i 19 metres.

El gran avantatge de les bandes d'ona curta és el seu llarg abast, tot i que a vegades la qualitat del so pot ser dolenta.

A diferència d'altres transmissions radials, els senyals radioelèctrics de les bandes d'ona curta reboten a la ionosfera –la capa atmosfèrica que està a una alçada entre els 200 i els 450 Km de la terra i que té les mol·lècules ionitzades– i retornen a la terra que, al seu torn, torna a reflectir les ones de ràdio cap a la ionosfera, i així successivament. En conseqüència, els senyals poden abastar milers de quilòmetres, i poder arribar a donar la volta sencera a la terra.

La propagació d'aquests senyals està condicionada per múltiples factors: l'hora del dia, el nombre de taques del sol, la situació de la ionosfera o les interferències d'altres emissores.

A diferència de les emissores d'ona mitjana o freqüència modulada, que sempre transmeten, en una ciutat, per la mateixa freqüència, les emissores internacionals les canvien periòdicament. Actualment els esquemes d'emissió varien un parell de vegades a l'any: a finals de març i d'octubre.

Estació de retransmissió en ona curta

La funció d'una estació de retransmissió –conegudes com repetidores– és la mateixa que una de transmissió: rep el senyal des dels estudis via satèl·lit o per cable i el radia dins de les bandes assignades a la radiodifusió en ona curta. L'única variant semàntica és que el terme retransmissió s'aplica només en

aquelles plantes emissores que estan fora del territori del país emissor. Les grans corporacions de radiodifusió internacional van construir a partir dels anys cinquanta estacions retransmissores fora del seu país per poder abastar amb bones condicions totes les àrees a les quals transmetien.

Retransmissió local en FM i OM

La Veu d'Alemanya defineix el terme retransmissió local així:

“És essencialment una transmissió de “segona mà”. Això significa essencialment que les estacions associades de tot el món fan servir la programació original de la DW, en part o completament, per emetre-la per les seves ones. (...) La redifusió és un mètode important de distribució que incrementa el ventall tècnic i obre possibilitats addicionals d'atreure nous oïdors. L'ús dels programes de la DW generalment és gratuït, però requereix fer un acord contractual. La negociació s'ha de fer amb el Departament de Vendes i Distribució.”
(Web Deutsche Welle, 5-8-2004)

Aquesta manera complementària de difusió permet a les corporacions de radiodifusió internacional arribar a una audiència que no té receptors d'ona curta. La retransmissió dels programes de les emissores internacionals per estacions locals és una tàctica radiofònica que va començar a finals dels anys trenta. Una vegada acabada la Segona Guerra Mundial algunes de les grans corporacions occidentals de radiodifusió internacional van començar a oferir programes enregistrats i van crear uns departaments específics per gestionar-los: els Serveis de Transcripcions. Les cintes es distribuïen per correu o per les valises diplomàtiques dels països.

Satèl·lits de difusió directa

El satèl·lit de difusió directa o DBS (Direct Broadcasting Satellites) emet un feix d'ones que incideix sobre un territori geogràfic inferior al d'un satèl·lit de distribució. Com que la seva potència d'emissió és elevada, entre 100 i 150 w, l'antena que cal per rebre'l té un diàmetre inferior a 90 cm. Des dels anys vuitanta, els satèl·lits de difusió directa són els que permeten a les corporacions de radiodifusió internacional fer arribar els seus programes a les estacions locals d'FM o ona mitjana d'altres països per tal que siguin retransmesos localment. Atès que la transmissió via satèl·lit es fa en obert això també permet a les ràdios internacionals abastar directament una audiència potencial en cada zona que disposa de receptors de ràdio i televisió via satèl·lit propis.

DAB via satèl·lit, en banda L

El Digital Audio Broadcasting és el resultat del projecte desenvolupat pel grup Eureka-147 DAB, amb participació de la Unió Europea de Radiodifusió. És l'estàndard tecnològic de ràdio digital que ha de substituir a la freqüència modulada i que vol esdevenir en un dels estàndards mundials de transmissió radioelèctrica digital. El DAB dóna una qualitat de so estèreo comparable a la d'un disc compacte i permet enviar moltes dades multimèdia afegides. El primer pas cap a la digitalització de la radiodifusió internacional es va produir l'any 1992, a Ginebra, quan la World Administrative Radio Conference (WARC-92), de la Unió Internacional de Telecomunicacions, va destinar la banda L, de 1.452 a 1.492 MHz, per a la difusió en DAB via satèl·lit (S-DAB), a partir de l'any 2007. Aquest marge d'espectre pot ser ocupat per emissores nacionals i internacionals. Actualment la banda L ja es fa servir en el projecte de ràdio digital via satèl·lit WorldSpace.

Digital Radio Mondiale

El DRM és el resultat del projecte desenvolupat per un grup d'emissores internacionals, fabricants de transmissors i receptors que va començar l'any 1997. És l'estàndard tecnològic de ràdio digital que ha de substituir a la modulació d'amplitud en les transmissions a les bandes d'ona curta i ona mitjana i les ha de transformar en bandes adjacents per transmetre programes amb bona qualitat de so i dades complementàries. Després de diverses proves, les transmissions en DRM d'algunes emissores van començar el 16 de juny del 2003 amb motiu de la World Radiocommunication Conference (WRC 2003) de la Unió Internacional de Telecomunicacions.

Reproducció en temps real o "Streaming"

Tècnica que permet reproduir fitxers audiovisuals procedents d'una xarxa informàtica, generalment Internet, sense haver d'esperar que el procés de transferència de les dades s'hagi acabat. Per escoltar els programes en directe o a la carta l'ordinador ha de tenir instal·lat un reproductor com el Real Player, Media Player, Quick Time o Winamp. Des de finals dels noranta les emissores internacionals han començat a distribuir algun dels seus programes a Internet.

Metodologia i fonts

Cal destacar la dificultat que suposa trobar informació sobre la radiodifusió internacional en comparació amb altres camps afins.

La font principal que he consultat per obtenir les dades per fer aquesta tesi provenen del *World radio TV handbook. The directory of international broadcasting*, el manual internacional de referència de tota la segona meitat del segle XX. Cada volum recull els esquemes de programació de totes les emissores internacionals.

La resta de fonts consultades han estat: els pocs llibres editats sobre el tema; el material editat per les pròpies emissores, recollit i arxivat per l'autor des de l'any 1976 ençà; la lectura dels articles de premsa i de les revistes especialitzades, com *Radio World*, *World Broadcast News*, *Mundo DX* i *Món DX*, que també he anat col·leccionant en els darrers vint-i-cinc anys; i les entrevistes realitzades al programa *L'Altra Ràdio*, de Ràdio 4, a més d'un centenar de professionals de la radiodifusió internacional des de 1980 ençà. Les pàgines web oficials d'algunes emissores i d'alguns prestigiosos programes especialitzats en la radiodifusió internacional, com ara *Media Network* o *Radioenlace* de Radio Nederland, també m'han servit de molt per completar i contrastar algunes de les dades.

També he fet diverses entrevistes, personals o per carta, imprescindibles per poder documentar la part de la tesi relacionada amb la cronologia de la programació internacional en llengua catalana. Aquestes entrevistes constitueixen una font important de la meua investigació en aquest tema encara inèdit. Les aportacions que m'han donat alguns dels seus protagonistes han estat fonamentals i els ho agraeixo sincerament: Josep Manyé (BBC), Jordi Solé Tura ("La Pirenaica"), Teresa Pàmies (Ràdio Belgrad i Ràdio Praga), Julián Antonio Ramírez (Ràdio París), Enric Fernández (Ràdio Moscou), Pare Joan i Pare Taxonera (L'emissora de Montserrat), Jaume Mir (Ràdio Pays), Josep Viñas (Catalan Broadcasting Society, de Melbourne) i Miquel Valvuená (Ràdio Transmundial). La informació obtinguda a partir d'aquestes entrevistes s'ha contrastat i completat amb els pocs testimonis escrits sobre aquest tema que he trobat i consultat, amb l'ajut inestimable de Martí Garcia-Ripoll, en diverses publicacions editades pels exiliats catalans a Amèrica Central i del Sud o en alguns llibres que estudien l'exili català o que recullen memòries personals. Aquestes publicacions es troben a la Biblioteca i Arxiu del Pavelló de la República de Barcelona. En alguns casos també he fet servir les hemeroteques per confirmar alguns aspectes esmentats en el relat oral. Contrastar la informació oral amb l'escrita, sempre que ha estat possible, ha estat el mètode apli-

cat per evitar possibles imprecisions o conflictes entre el que explica un entrevistat fent memòria i la realitat d'uns fets que va viure molts anys enrere. "Amb el record passa el mateix que amb la jugada en un esport. Cada vegada que la realitzem té unes característiques diferents." (BARLETT,F.C., citat a THOMPSON,R.F., 1988:131)

Per analitzar i entendre bé el que passa a la radiodifusió internacional en el període històric 1978 a 1998 baso l'estudi en cinc variables principals: diferenciació entre el sector radiofònic públic i privat; divisió geogràfica; nombre de corporacions de radiodifusió internacional; hores d'emissió setmanal; i nombre d'idiomes d'emissió.

L'estudi general de quantificació del nombre de corporacions de radiodifusió internacional, les seves hores d'emissió setmanal, el nombre d'idiomes d'emissió, el volum horari dels programes en castellà i els programes en aquesta llengua adreçats vers Europa, l'he fet buidant les dades recollides a les edicions de 1978, 1988 i 1998 del *World radio TV handbook. The directory of international broadcasting*. Aquestes dades són imprescindibles per valorar, amb un criteri el més objectiu possible, els canvis en la radiodifusió internacional durant les dues dècades estudiades i la vigència de l'ona curta com a sistema de transmissió de programes a llarga distància.

Emissores públiques i privades

En el període analitzat en aquest treball, 1978 a 1998, la radiodifusió és un servei públic. Com a tal depèn, en tots els països, de l'Administració de l'Estat. Però anàlogament amb el que passa amb altres serveis públics, el de la radiodifusió pot ser assumit a la pràctica per entitats de caràcter públic, de caràcter privat o de caràcter mixt.

Com l'objectiu del meu treball no és fer un estudi de l'organització administrativa, ni dels estatuts reguladors de les emissores internacionals, agruparé els serveis de radiodifusió en tota la tesi de la manera següent: públics i privats. Dins de la radiodifusió privada faré aquesta subdivisió: religiosa i no confessional.

La radiodifusió pública es caracteritza per oferir un servei universal sota un control unificat i amb un objectiu no lucratiu (LEWIS,1992:81). Les emissores internacionals públiques estan operades i finançades, amb models diferents, directament pels estats: BBC, Deutsche Welle, etc.

Inclouré també en aquest apartat tres estacions d'organismes internacionals que, entre 1978 i 1998, van emetre algun any: La Veu de l'Organització d'Estats Americans (OEA), Ràdio Nacions Unides (ONU) i el Servei Radiodifusor de la

Creu Roja. Cap d'aquests organismes tenia transmissors propis i transmetien poques hores a la setmana mitjançant alguna emissora estatal que els deixava els seus equips. La Veu de l'OEA va emetre per La Veu d'Amèrica. Ràdio Nacions Unides per La Veu d'Amèrica, RAI i Ràdio França Internacional. Mentre que el servei en ona curta de la Creu Roja va emetre per Ràdio Suïssa Internacional.

També consideraré com a estacions públiques un parell d'emissores militars que van transmetre a les bandes d'ona curta, assignades a la radiodifusió, per als seus soldats i per al públic en general. Es tracta de la Schulungssender des Osterreichischen Bundesheeres, petita emissora de l'armada austríaca i de l'American Forces Radio and Television Service (AFRTS), operada per l'exèrcit dels Estats Units. Totes dues estaven finançades per fons públics. L'emissora austríaca surt al llistat del 1978 i l'AFRTS, als de 1978 i 1988.

La radiodifusió privada dins del model econòmic de lliure mercat es refereix principalment a la ràdio finançada per la publicitat l'objectiu últim de la qual és obtenir un benefici econòmic. (LEWIS,1992:30)

D'aquestes emissores a l'ona curta n'hi ha molt poques. A la meua tesi les agrupo dins del grup radiodifusió privada no confessional, que reuneix al petit nombre d'emissores internacionals que estan gestionades per empreses comercials amb afany de lucre, com Ràdio Àfrica 1 del Gabon. També incloc en aquest grup les emissores gestionades per associacions no religioses sense ànim de lucre. Per exemple, Ràdio Internacional Nexus d'Itàlia. Es dona el cas que unes quantes d'aquestes estacions lloguen part del seu temps d'emissió a entitats religioses. Per tant, en realitat, si consideréssim els continguts de la seva programació, una part les hauríem de posar dins del grup d'emissores internacionals privades confessionals. Com que jo no tindrè en compte els continguts de programació en tota la meua tesi, les agruparé per la seva titularitat: privades no confessionals.

El grup principal de la radiodifusió privada internacional el formen totes les emissores d'ona curta gestionades i finançades, sense afany de lucre, directament pels diversos col·lectius religiosos: Ràdio Transmundial (TWR), Family Radio, etc. Un cas singular en aquest grup és Ràdio Vaticana, que és alhora l'emissora oficial de l'Estat de la Ciutat del Vaticà i l'emissora internacional de l'Església catòlica. Com que en aquesta segona funció és a la que dedica la gran majoria de les hores de la seva programació jo inclouré Ràdio Vaticana dins del grup d'emissores privades religioses –tot i que en aquest cas el terme privat resulti estrany.

En el període 1978 a 1998, els vint-i-tres països des dels quals han transmès les estacions de radiodifusió privada internacional han estat: Andorra,

Luxemburg, Mònaco, Itàlia, Portugal, Albània, Alemanya, Rússia, Eslovàquia, República Dominicana, Costa Rica, Estats Units (amb illes Mariannes del Nord, Palau, Alaska, Hawaii i Guam), Antilles Neerlandeses, Gabon, Seychelles, Swazilàndia, Guinea Equatorial, el Marroc, Xipre, el Líban, Armènia, Geòrgia i les Filipines. Una gran majoria d'aquells països comencen a tenir radiodifusió privada cap a finals dels vuitanta o començaments dels noranta: Itàlia, Portugal, Albània, Alemanya, Rússia, Eslovàquia, Costa Rica, Gabon, Swazilàndia, Guinea Equatorial, el Marroc, el Líban, Armènia i Geòrgia. Aquesta tendència d'acceptar transmissions privades ha seguit després de 1998 i s'haurien d'afegir a la llista: la Gran Bretanya o Xile, per exemple.

Dels vint-i-tres països amb ràdios internacionals privades, deu no van tenir radiodifusió pública internacional pròpia en aquell període: Andorra, Mònaco, Luxemburg, Costa Rica, Antilles Neerlandeses, Seychelles, Gabon i Swazilàndia. La República Dominicana en va tenir esporàdicament algun any.

Cal puntualitzar que la radiodifusió privada en ona curta, com a mitjà de retransmissió de la programació local, encara té el seu pes a Amèrica del Sud: Brasil, Veneçuela o Perú, per exemple. La majoria són estacions que operen a les bandes tropicals fonamentalment per a una audiència local. El cas més evident és el Brasil, que l'any 2001, tenia funcionant per a la radiodifusió local 1.626 transmissors d'ona mitjana i 156 d'ona curta, un 8,7% del total. (World Radio TV Handbook, 2001)

Aquestes emissores privades només tenen en comú amb les internacionals el fet d'aprofitar el benefici de l'ona curta per poder abastar grans zones geogràfiques. Ni per la seva potència de transmissió, ni pels seus objectius s'hi poden comparar i, per tant, no formen part del conjunt d'emissores privades no confessionals que he estudiat i quantificat.

Àrees geogràfiques i països

Pel que fa a la divisió geogràfica he definit cinc àrees: Europa, Amèrica, Àfrica, Oceania i l'Àsia-Orient Mitjà.

Sempre que sigui necessari diferenciaré i puntualitzaré les conseqüències radiofòniques motivades per l'interès geopolític en l'Àsia, degudes a la Xina principalment, de les conseqüències que provoquen els moviments geopolítics a l'Orient Mitjà, ocasionades pels conflictes que han viscut els països àrabs de la zona i Israel.

La divisió geogràfica proposada és la que fa servir habitualment la radiodifusió internacional per definir les àrees cap on es transmeten els programes i la que empra el *World radio TV handbook* per agrupar les emissores existents.

Les diverses zones geogràfiques també serviran per precisar el model de radiodifusió internacional predominant. Com veurem, en algunes àrees el model difereix del de la resta.

Hi ha corporacions de radiodifusió pública i privada que tenen plantes transmissores fora del seu continent. En els recomptes per àrees geogràfiques això no s'ha tingut en compte. Per exemple: tot el volum d'emissió de la BBC, ni que tingui plantes transmissores al Regne Unit, l'Illa de l'Ascensió, Oman, Xipre i Singapur, es considera dins del grup d'emissores públiques europees. La classificació l'he fet, per tant, seguint únicament el criteri del país que gestiona la corporació de radiodifusió, independentment del lloc del món des d'on es transmeti el seu senyal.

Per idioma i afinitat cultural i relacions polítiques he considerat Ràdio el Caire dins del conjunt d'emissores de l'Orient Mitjà i no d'Àfrica, tal com correspondria per geografia. Per la mateixa raó, La Veu de Turquia la considero dins del grup d'emissores d'Europa. L'illa de Xipre l'he considerat dins de la zona de l'Orient Mitjà, ja que la radiodifusió internacional establerta emet cap aquella zona: Radio Transmundial del Mitjà Orient.

Entre 1978 i 1998 s'han produït diversos canvis en el nombre oficial d'estats independents. L'anàlisi d'aquest treball s'ha fet tenint en compte els criteris següents.

En els recomptes finals de les dades referides al nombre de països de 1978, 1988 i 1998 no afecta significativament la divisió de la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques, el desembre de 1991, en 15 repúbliques independents, perquè algunes de les Repúbliques, com Uzbekistan, Letònia, Azerbaidjan, Ucraïna, Bielorússia, Armènia, Tadjikistan, Turkmenistan i Lituània, ja tenien abans els seus petits serveis internacionals propis, tal com jo recullo als meus llistats de 1978 i 1988.

Pel que fa a les àrees geogràfiques, Rússia la considero dins del grup europeu de radiodifusió –tot i que el seu immens territori abasti bona part de l'Àsia– i gual que les repúbliques d'Estònia, Letònia, Lituània, Bielorússia i Ucraïna. Mentre que les emissores d'Uzbekistan, Azerbaidjan, Tadjikistan, Turkmenistan Armènia i Geòrgia estan agrupades amb les de la part asiàtica.

En els recomptes de 1978 i 1988, sí que he diferenciat l'existència de la República Democràtica Alemanya, amb la seva emissora Ràdio Berlín Internacional, i de la República Federal d'Alemanya, amb La Veu d'Alemanya (Deutsche Welle).

Com a resultat de la proclamació de la república d'Eslovàquia, l'any 1993 es crea Ràdio Eslovàquia. En el recompte de 1998 he diferenciat, per tant, la

República Txeca, amb Ràdio Praga, d'Eslovàquia, amb Ràdio Eslovàquia. Als anys 1988 i 1978 es consideren un únic Estat que tenia una única emissora Ràdio Praga.

I, finalment, l'any 1992, com a resultat de la independència oficial de Croàcia, aquest estat balcànic crea la seva pròpia emissora internacional, Ràdio Croàcia, independent de Ràdio Iugoslàvia, abans Ràdio Belgrad.

Criteri del recompte del nombre de corporacions de radiodifusió

Tal com ja he dit, en la immensa majoria de casos una corporació de radiodifusió internacional només opera una emissora. Per exemple: Ràdio Sofia o Ràdio Internacional de Xina. Però n'hi ha algunes de grans, com l'International Broadcasting Bureau, que tenen diverses emissores, amb diversos indicatius, o bé altres, com Ràdio Transmundial, amb un únic indicatiu però amb diversos centres de producció de programes i de transmissió. En aquests casos sempre seran comptades totes les estacions dins d'una corporació única.

Dit això he de precisar que sempre esmentaré totes les emissores d'una corporació amb els seus noms i especificaré el nombre d'idiomes o el volum d'emissió setmanal de cada indicatiu o de cada centre emissor. Això em permetrà, en algunes anàlisis comparatives o en alguns comentaris dels resultats, tenir en compte les dades específiques d'una emissora concreta, separant-la de la resta de la corporació. En casos determinats això és més representatiu de la situació que estudio que si considero els valors del conjunt.

Entre 1978 i 1998 s'han produït canvis en els noms d'algunes emissores internacionals i d'algunes corporacions de radiodifusió, com a conseqüència de reestructuracions administratives o dels canvis de règim polític al país.

Per evitar confusions cal tenir present el següent.

Als Estats Units d'Amèrica (EUA), des de l'any 1994, tots els seus serveis radiodifusors internacionals, no militars, estan sota el control de l'International Broadcasting Bureau, un organisme supervisat pel Broadcasting Board of Governors (BBG) i abans per la U.S. Information Agency (USIA). Això significa que l'IBB agrupava, l'any 1998: Voice of America (VOA), Radio TV Martí, Radio Free Europe/Radio Liberty i Radio Free Àsia. A les relacions dels anys 1978 i 1988 les mateixes emissores estan reunides sota el nom US Information Agency (USIA). I a la relació de 1978 també hi figura dins d'aquest grup la RIAS, de Berlín. En els tres anys que he estudiat he comptat sempre per separat el volum d'emissió de cada servei esmentat per precisar amb detall el seu pes dins de la seva corporació.

L'emissora internacional de l'exèrcit dels Estats Units, American Forces Radio

and Television Service (AFRTS), és un organisme independent de l'International Broadcasting Bureau (IBB) i abans de la US Information Agency (USIA). Per aquesta raó als llistats de 1978 i 1998 surt com a corporació independent. A l'any 1998 ja no feia servir l'ona curta i transmetia via satèl·lit.

Quatre anys després de dividir-se la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques, a Rússia, a la tardor del 1995, es va promulgar el Decret Presidencial *Vers l'harmonització de la radiodifusió ràdiotelevisiva a la Federació Russa*. Proposava l'abolició de la Radiotelevidenie Ostankino (RTO), successora de la Gostelradio, de l'època de la Unió Soviètica, i, entre altres, es va establir com una institució estatal La Veu de Rússia (O'SULLIVAN,1995). En aquest treball, segons l'any al qual em refereixi sortirà Ràdio Moscou o La Veu de Rússia. A l'estudi de l'any 1978 i 1988, juntament amb Ràdio Moscou, apareix Ràdio Pau i Progrés. Aquesta emissora internacional, que s'identificava com *la veu de l'opinió pública soviètica*, formava part de l'únic organisme radio-difusor de la URSS.

L'emissora de la República Popular de la Xina entre 1950 i 1983 es va identificar com Ràdio Pequín. Entre 1983 i 1993 el seu indicatiu oficial era Radio Beijing. I des de l'any 1993 és Ràdio Internacional de la Xina. Segons el moment al qual em refereixi surt un nom o l'altre.

Altres emissores que han canviat de nom, per raons diverses, són: La Veu de Sud Àfrica, RSA, que va passar a ser a començaments dels noranta Channel Africa. La Belgische Radio ea Televisie que, des del 26 de setembre de 1992, va canviar el seu nom pel de Radio Vlaanderen Internationaal. La Veu de la Xina, de Taiwan que, des de l'1 de gener de 1998, s'identifica com Ràdio Taipei Internacional.

La majoria d'emissores de l'Europa de l'Est i de la Unió Soviètica, en acabar el període de la Guerra Freda, van canviar els seus noms com a conseqüència que els seus països van adoptar un nou sistema polític de govern. Per exemple: Ràdio Sofia va passar a ser Ràdio Bulgària; Ràdio Bucarest, Ràdio Romania Internacional; Ràdio Varsòvia, Ràdio Polònia; Ràdio Blegrad, Ràdio Iugoslàvia; Ràdio Ierevan, La Veu d'Armènia; Ràdio Dusanbe, Ràdio Tadjik; Ràdio Bakú, Ràdio Azerbaidjan; Ràdio Vílnius, Ràdio Lituània; Ràdio Tallinn, Ràdio Estònia.

Algunes emissores les esmento sovint amb el seu nom original ja que és com se les coneix popularment: Radio Nederland; la Deutsche Welle (La Veu d'Alemanya); el BBC World Service (el Servei Mundial de la BBC); Voice of America (La Veu d'Amèrica); All India Radio (la Ràdio paníndia); etc.

Tots els casos esmentats no han de provocar cap confusió ni han de suposar cap problema en l'enteniment del contingut i del resultat final de les anàlisis.

Criteri del recompte del volum d'hores i d'idiomes d'emissió

He escollit quantificar el nombre d'hores d'emissió de forma setmanal, per obtenir les dades més precises possibles. La immensa majoria d'emissores internacionals transmeten diàriament en un idioma o bé amb periodicitats que van des de les cinc emissions setmanals a una. Són poquíssimes les excepcions en aquesta norma. És a dir: emissores que emetin en un idioma quinzenalment o només una vegada al mes. Aquest seria el cas, però, de la majoria de les emissions internacionals fetes en català durant el segle XX.

En cada corporació de radiodifusió internacional s'ha obtingut el seu nombre total d'hores setmanals d'emissió sumant les hores corresponents a tots els programes emesos de dilluns a diumenge, en els diversos idiomes, per totes les seves emissores. Per establir les hores d'emissió en cada idioma s'han sumat totes les franges horàries diferents d'emissió en aquella llengua durant set dies. És a dir: si un mateix programa de trenta minuts s'emet en horaris diferents dues vegades cada dia, el recompte setmanal dóna 7 hores –independentment de si el seu contingut és el mateix o no.

No s'ha tingut en compte si l'emissora emet simultàniament un mateix programa cap a diverses àrees emprant múltiples freqüències. Si una emissora emet un programa d'una hora només els diumenges per cinc freqüències diferents en el recompte setmanal dóna una hora.

Per tant, en cada idioma el màxim nombre possible d'hores setmanals d'emissió d'una radiodifusora és de 168. En comptades excepcions se sobrepassa aquesta xifra setmanal, la qual cosa significa que aquella emissora internacional transmet simultàniament dos o més programes diferents en un mateix idioma –en algunes franges horàries o durant tots els dies. Aquest seria el cas de la BBC que, en anglès, transmet simultàniament el *World Service* i la programació *English by Radio*.

En tots els recomptes només es consideren les emissores que tenen la finalitat de transmetre els seus programes a l'estranger, definides ja com a radiodifusió internacional. No es tenen en compte, per tant, ni les emissores americanes i africanes de la banda tropical, ni les emissores locals de l'Índia i Indonèsia, que operen en altres bandes d'ona curta.

Pel que fa al nombre d'idiomes d'emissió emprats per cada corporació de radiodifusió internacional, s'ha obtingut el nombre total sumant tots els idiomes diferents d'emissió de totes les seves estacions.

**I COM SORGEIXEN LES
EMISSORES INTERNACIONALS
D'ONA CURTA**

Aquest apartat recull una ràpida cronologia de com es van constituir les emissores internacionals a les bandes d'ona curta amb una programació multilingüe i adreçada a tot el món.

Des que van ser un fet, als anys trenta del segle XX, fins avui, les emissores internacionals han estat emprades sovint amb la finalitat de propagar una ideologia o una creença religiosa ben concreta. Encara avui podem trobar dos grans blocs principals d'emissores: les que posen èmfasi en la informació objectiva i expressen diferents punts de vista i les que serveixen només a unes creences o uns interessos ideològics determinats.

1.1.Experimentació i primeres retransmissions als EUA. 1922-1926

A començaments del segle XX les transmissions de telegrafia sense fils i les posteriors proves experimentals de radiodifusió es van fer en ona llarga i posteriorment en ona mitjana. Les limitacions tècniques dels transmissors i el fet que les condicions de propagació es mantenien estables a l'ona llarga, de dia i de nit, ho van propiciar.

L'ona curta va ser la gran desconeguda fins l'any 1919. Fins aleshores s'havia assumit un principi per a l'elecció de les longituds d'ona de transmissió: l'ona directa o terrestre es propagava seguint l'entorn de la Terra i, a igualtat de potència, les ones de longitud més llarga es propagaven en millors condicions. Tot i que es coneixia l'ona espacial se sospitava que resultava inútil per a les comunicacions, perquè es perdia a l'infinit. En conseqüència, la ciència acadèmica d'aleshores recomanava la utilització de les ones de gran longitud. Les ones curtes, atès que l'abast de l'ona terrestre és molt limitat, es van reservar als radioaficionats.

Quan va acabar la Primera Guerra Mundial, l'any 1918, Marconi fa amb èxit la primera transmissió de telegrafia sense fils en ona curta entre Londres i

Austràlia. Durant els anys següents Marconi va seguir fent experiments en aquestes bandes i va estudiar la seva aplicació a la radiodifusió. Cal destacar, des de l'any 1923, les seves transmissions en ona curta fetes des de la planta de Poldhu, a Cornwall, Anglaterra, i captades als Estats Units i Austràlia. I els experiments fets des del seu vaixell Elettra.

Quan es posa a la venda el tríode, en acabar la Primera Guerra Mundial, i es construeixen els receptors superheterodins, els radioaficionats van començar a escoltar estacions llunyanes d'altres col·legues a les bandes d'ona curta, especialment de nit. Aviat tant ells com Marconi van descobrir que l'ona espacial, a causa d'alguna mena de reflexió, podia abastar distàncies molt llunyanes.

L'American Radio Relay League (ARRL) –associació que encara avui aplega la majoria de radioaficionats dels Estats Units– va decidir l'any 1921 comprovar les possibilitats de les comunicacions transatlàntiques en ona curta. El setembre de 1921, l'ARRL va decidir que un dels seus afiliats més experts, Paul Godley, ZZE, viatgés a la Gran Bretanya amb els equips més moderns de l'època. Godley va muntar a Ardrossan, a prop de Glasgow, els seus equips connectats a una antena de 259 m. A les 00h 50min del dia 9 de desembre de 1921, Godley va identificar els senyals de l'estació 1BCG que transmetia des de Greenwich, a Connecticut. Dos dies després va poder rebre un nou missatge. (DOCAMPO,2000:62) Es constata la utilitat de l'ona curta per transmetre a grans distàncies amb molt poca potència.

La radiodifusió en ona curta comença realment amb l'estació KDKA de Pittsburgh, als Estats Units. Aquesta estació, que comença a emetre el 2 de novembre de 1920, es considera la primera de servei regular. (FRANQUET, 1985) L'enginyer de la Westinghouse que la va posar en marxa, Frank Conrad, comença a transmetre experimentalment per la seva estació de radioaficionat, 8XK, el senyal de la KDKA. Conrad fa aquestes retransmissions en ona curta seguint un esquema força regular fins l'any 1922. L'agost d'aquell any, a la seu de la KDKA es munta un transmissor d'ona curta propi, amb indicatiu 8XS, que continua les proves durant uns quants mesos més. L'any 1922, la companyia *Westinghouse* també va muntar una estació d'ona curta a la gran exposició de Rio de Janeiro, que es feia per commemorar els cent anys d'independència del Brasil. (KUHL,1997)

Entre el 1923 i el 1926 l'ona curta no era considerada com un mitjà d'emissió directa. La Federal Radio Commission d'Estats Units ho va denominar *relay broadcasting*: Definida com la transmissió de material emès d'una estació a una altra, en freqüències altes i a llargues distàncies, per ser retransmès al públic per l'estació receptora a la seva freqüència habitual. (BERG,1999:95)

L'any 1923 és quan de forma regular la KDKA comença, totes les tardes, les

retransmissions dels seus programes locals en ona curta. Això permetia a la Westinghouse fer arribar la programació d'aquesta emissora de Pittsburgh a la seva estació de Cleveland, KDPM. El mateix any la Westinghouse construeix l'emissora KFKX a Hastings, Nebraska. Aquesta emissora també rebia el senyal d'ona curta de la KDKA, emès per la 8XS, i el retransmetia en ona mitjana per a l'àrea local i el retransmetia en ona curta per enllaçar amb l'estació KGO d'Oakland, Califòrnia –a la costa oest dels Estats Units. La KFKX és la primera estació de retransmissió de la història de l'ona curta.

El senyal d'ona curta de la KDKA també era captat i retransmès per emissores de fora dels Estats Units. El cap d'any de 1923 el seu programa especial d'any nou el va retransmetre a Europa l'estació de Manchester 2AC Metropolitan-Vickers Electrical Company, que més endavant va retransmetre 18 hores setmanals de la programació de l'emissora de Pittsburgh. A finals de 1924 els programes de la KDKA es retransmetien també a Sud-àfrica per la Johannesburg Star Radio i, des del gener de 1925, a Austràlia. L'enginyer Frank Conrad, l'any 1929, va cedir el seu indicatiu de radioaficionat històric, 8XK a l'estació d'ona curta de Pittsburgh de la Westinghouse que va passar a ser la W8XK una emissora força escoltada a tot el món a començaments dels anys trenta. (BERG,1999:48)

Als Estats Units, el camí començat per la *Westinghouse* va ser seguit per les altres grans companyies del sector. L'any 1924 la General Electric comença a retransmetre per ona curta la programació de l'emissora WGY, de Schenectady Nova York, per dos transmissors W2XAF i W2XAD –posteriorment WGEA i WGEO. El mateix any la *Crosley Corporation* obté la llicència per retransmetre el programa de la WLW, de Cincinnati, mitjançant el transmissor W8XAL–més endavant WLWO. L'any 1925 la RCA i NBC van unir forces per retransmetre la programació de la WJZ, de Baltimore, Maryland, fins a Bound Brook, Nova Jersey.

La regulació promulgada a la Radio Act de 1927 dels Estats Units encara ajunta la radiodifusió en ona curta amb altres serveis experimentals. La renovació de les llicències depenia en última instància de la voluntat de recerca que contribuís al millor coneixement de la propagació en ona curta.

Un altre aspecte que justifica l'ús de l'ona curta com a mitjà de retransmissió als Estats Units durant aquells anys és que les companyies de ràdio més importants volien reduir la seva dependència del cable per enllaçar les seves xarxes d'emissores d'ona mitjana. L'operador de cable nacional American Telephone and Telegraph (ATT) no volia llogar les seves línies telefòniques en aquelles companyies en ser propietària de l'estació radiodifusora WEA, a Nova York, i, per tant, una competidora més en el sector. L'ATT en aquell

moment estava enfrontada amb les altres companyies pel control de la radiodifusió dels EUA. L'any 1926, l'ATT es retira de la radiodifusió i accedeix a llogar les seves línies telefòniques a llarga distància a les companyies radiodifusores, fet que provoca que l'ona curta deixi de ser útil com a mitjà d'enllaç entre les estacions. (BERG,1999:50-51)

1.2. Naixement i consolidació de la radiodifusió internacional. 1927-1945

L'ona curta obria la possibilitat de tenir una radiodifusió global, tot i que sense la certesa de les seves prestacions i de la fiabilitat del servei. A la dècada dels vint, al continent americà –Estats Units, Costa Rica o Cuba– l'ona curta va permetre a la radiodifusió privada local d'entreteniment abastar audiències més llunyanes, especialment de tota la zona d'Amèrica Central. En canvi des d'Europa, inicialment, alguns països aprofiten l'ona curta per transmetre programes específics de ràdio per als residents en les seves colònies d'ultramar. Els Països Baixos i la Gran Bretanya són els dos pioners de la radiodifusió colonial.

El 12 de març de 1927, a les tres de la matinada, el radioaficionat A.C. de Groot, treballador de la PTT a Bandung, a l'actual República d'Indonèsia, escolta a la banda de 30 metres una emissora que radia melodies musicals sense identificar-se. A dos quarts de quatre de la matinada hi ha un silenci després del qual el radioaficionat escolta una veu que en neerlandès diu: *hola índies holandeses. Aquesta és la PCJJ, l'emissora d'ona curta dels laboratoris Philips, des d'Eindhoven a Holanda.* Al matí següent va anar a l'oficina de correus i va enviar un telegrama a la Philips en el qual deia: *ona curta excel·lent. De Groot. Bandung.* La companyia Philips va comprendre les possibilitats del nou mitjà de comunicació. L'emissor de la PCJJ era més que un experiment tècnic, era un pas cap al desenvolupament d'un nou mercat d'emissors i receptors d'ona curta. Ara calia que els programes transmesos per ona curta fossin de qualitat. El maig de 1927 Philips presentar la sol·licitud de permís per emetre en ona curta i aquell mateix any la reina dels Països Baixos Guillermina i la princesa Juliana van adreçar unes paraules als oïdors de les seves colònies. (R. NEDERLAND.Fullet, 1980:15)

Les emissions amb regularitat de l'estació de la Philips d'Eindhoven, sota l'indicatiu PCJ –*Peace Cheer and Joy*– vers els territoris holandesos d'ultramar comencen l'any 1928. El 19 de novembre de 1928 es comença a emetre cada diumenge el programa *Happy Station*, presentat pel poliglòt Edward "Eddie" Startz qui el va fer durant quaranta anys –espai que es va mantenir a Radio

Nederland fins l'any 1995, en anglès i fins l'any 1999 en castellà, esdevenint el programa més antic de l'ona curta.

Al Regne Unit és l'11 de novembre de 1927 quan la *British Broadcasting Corporation* (BBC) realitza les primeres emissions experimentals vers l'imperi britànic, des de Chelmsford, Anglaterra, mitjançant el transmissor de 20 kW. G5SW. El servei internacional va començar a finals de 1932 amb el nom de *Empire Service* (BERG,1999:52). La Gran Bretanya va ser un dels primers països que es va adonar que la radiodifusió en ona curta era el mitjà perfecte de comunicació amb les seves colònies i alhora un instrument de política estrangera.

El 29 d'agost de 1929 l'emissora alemanya *Deutscher Kurzwellensender*, del Reichspost, des de la seva planta de Zeesen, a prop de Berlín, comença a transmetre programes en alemany en ona curta. (D.W., 1980) En aquell mes es va celebrar la Berlin Radio Exhibition

El 29 d'octubre de 1929 comença l'emissora de la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques a transmetre cap a l'estranger programes en alemany. Un mes després, en francès. I el desembre, en anglès. (Web Voz de Rusia) Rússia, per tant, va ser el primer país que va tenir un servei exterior en ona curta multilingüe adreçat a països sobirans. Per exemple, poc temps després dirigia emissions vers Romania amb qui mantenia disputes des de feia uns quants anys (pels territoris de Moldàvia).

Als Estats Units el nombre d'emissores privades que fan servir l'ona curta es va incrementant. Ara l'objectiu ja és arribar directament als oïdors i abastar una audiència el més àmplia possible. El 15 d'octubre de 1927 W1XAL obté la llicència per operar des de Boston, Massachusets. (*Boletín Family R.*, novembre 1983:12) La CBS, des de 1928, retransmet els programes de la seva estació WABC per l'ona curta amb l'indicatiu W2XE, des de Wayne, Nova Jersey. (BERG,1999:50)

Des de l'Amèrica Central transmet una de les emissores més populars del moment, la TI4NRH de San José, Costa Rica. Estació creada per Armando Céspedes l'any 1928 per promoure l'amistat i l'enteniment internacional. Mantenia molta correspondència amb els seus oïdors perquè tenia targetes especials de verificació i atorgava diplomes. (BERG,1999:82)

A Catalunya, l'edició del diari *La Veu de Catalunya* del 20 de novembre de 1929 informa que la Junta Técnica e Inspector de Radiocomunicación havia aprovat dues emissores, una d'ona curta (EAR-157), per a l'Asociación Nacional de Radiodifusión amb la seu al carrer Fontanella de Barcelona. Aquell any l'emissora comença a emetre, als 45 metres, de 21:30 a 22:30, els dilluns, dimecres i divendres. Luís Ezcurra al seu llibre *Historia de la radiodifusión espa-*

ñola. Los primeros años la considera com la primera experiència en el camp de la radiodifusió en ona curta de l'Estat espanyol. (EZCURRA,1974:212)

En aquest moment la radiodifusió en ona encara es pot considerar en una fase experimental ja que a tot el món hi havia molt pocs receptors. Els primers receptors d'ona curta eren els mateixos que els d'ona mitjana amb un circuit convertidor de freqüència. L'any 1929 surt a la venda un dels primers receptors d'ona curta: l'Universal Super-Wasp AC, de la marca Pilot Radio&Tube Corporation.

A la dècada dels 30, del segle XX, es produeix l'esclat de la radiodifusió internacional en ona curta. Les emissions contribueixen a accelerar la velocitat de circulació de la informació i, per tant, dels esdeveniments socials i polítics.

Els règims comunista, a Rússia; nacionalsindicalista, d'Alemanya i feixista, d'Itàlia, són els primers a transmetre programes en diversos idiomes cap a diverses zones del món. Les emissions en ona curta es comencen a fer servir com un mitjà més en la lluita ideològica i com una arma per ajudar als seus exèrcits a conquerir nous territoris. A finals dels trenta la BBC, del Regne Unit, també entra en aquesta confrontació a les ones, amb una ideologia i un estil de programació, però, ben diferents.

A Itàlia, des de 1927 el govern feixista de Mussolini tenia el monopoli de la radiodifusió. El Ente Italiano per le Audizione Radiofoniche (EIAR) inaugura l'1 de juliol de 1930 el seu Centro Radio Imperiale di Prato Smeraldo, a prop de Roma, equipat amb un transmissor d'ona curta i una antena dissenyada per Guglielmo Marconi. L'any següent ja comença les emissions cap a l'Amèrica del Nord. (Web RAI).

El 12 de febrer de 1931 s'inaugura Ràdio Vaticana. A la cerimònia hi participen el papa Pius XI i Marconi, qui també en va ser l'enginyer responsable. (R.VATICANA.Fullet,1991) L'Església catòlica és la primera que farà servir l'ona curta amb la finalitat d'evangelitzar. El 30 d'abril de 1931 comença a emetre Radio Coloniale, des de Pontoise, França. Aquests programes uns anys després es van conèixer com *Paris Mondial* (Web Union des Écouteurs Français). La *General Electric* comença programes en diversos idiomes, cap a Europa i l'Amèrica del Sud des de les seves estacions en ona curta –W2XAF i W2XAD– dels Estats Units. La W1XAL de Boston, després WRLU, –creada per Walter Lemmon ajudant del president d'Estats Units, Woodrow Wilson– emet programes culturals i música amb la voluntat de promoure una cultura internacional que ajudi a portar la pau. L'emissora no emetia una programació pensada per als EUA, sinó que produïa programes específics, la majoria en anglès, per al públic de l'estranger(BERG,1999:59). El dia de Nadal de 1931 neix La Veu dels Andes, de Quito, Equador. La segona emissora religiosa internacional de l'ona curta i primera de les protestants (HCJB. Fullet, 1981).

Durant la primavera de 1932 comença a transmetre des d'Aranjuez, Madrid, la primera estació internacional espanyola, EAQ Emisora de Radiodifusión Iberoamericana. Propietat de l'empresa privada Transradio Española SA, volia servir de mitjà de comunicació amb els països d'Amèrica i expressar les opinions del govern republicà. (MONTES, 1997)

La British Broadcasting Corporation (BBC) inaugura, el 19 de desembre de 1932, el seu servei internacional *Empire Service* amb programes fets només en llengua anglesa. Aquesta programació es transmet des de la nova planta de Daventry. El dia de Nadal el rei George V adreça un missatge als pobles del món (WOOD,1992:36). A Alemanya, l'any 1932, l'estació d'ona curta de Zeesen, la Deutscher Kurzwellensender, ja té dos transmissors, DJR i DZA, un sistema d'antena directiva cap a Amèrica del Nord –el primer del món– i bateries antiaèries de defensa. Amb el partit nacionalsindicalista d'Adolf Hitler al poder aquesta instal·lació creixerà considerablement. L'any 1934 ja emet cap a l'Amèrica del Nord, Central i del Sud, l'Àfrica i l'Àsia. L'any 1936, quan se celebren a Berlín els Jocs Olímpics, estrena vuit transmissors de 50 kW "Olympia" i un segon sistema d'antenes. (D. W., 1980:8) Aquell any la Deutscher Kurzwellensender, va rebre 45.000 cartes, la CBS d'EUA en ona curta en rebia unes 3.500. Quan els nazis van començar a cometre excessos, l'audiència va baixar en dues terceres parts. L'any 1938, des de Zeesen, s'emetia vint-i-quatre hores al dia en dotze idiomes. El ministre alemany d'afers estrangers calculava que hi havia una audiència potencial de quinze milions de persones (BERG,1999:74). Pel que fa a Ràdio Moscou, l'any 1933 emet programes en vuit idiomes que va incrementant fins a arribar a les catorze llengües l'any 1940. (Web V.Rusia)

L'*Ente Italiano per le Audizione Radiofoniche* (EIAR) disposa, des de l'octubre de 1934, de dos nous transmissors al seu Centro Radio Imperiale di Prato Smeraldo i comença els programes en anglès cap a Nord Amèrica i en àrab cap a Etiòpia –amb el nom de Ràdio Bari. L'any 1935 la EIAR emet regularment programes cap a l'Amèrica del Nord i del Sud, Europa i l'Àfrica en italià, anglès, castellà i portuguès. El 1936 comencen els programes en xinès, japonès i hindi vers l'Orient Llunyà. (Web RAI)

L'any 1937 les emissions de Ràdio Bari en àrab, en antena des del 1934, es radicalitzen –a causa dels conflictes que mantenia la Itàlia de Mussolini a Etiòpia, des de 1935, i en altres colònies àrabs. El govern britànic estava interessat a poder contrarestar-les. A finals d'any autoritza a la *British Broadcasting Corporation* a emetre en àrab. El servei àrab de la BBC comença el 3 de gener de 1938. Sembla que per no donar la impressió a Mussolini que es creava un servei per combatre Ràdio Bari ben aviat la BBC comença a emetre en castellà

i portuguès vers Amèrica. La guerra a les ones entre Gran Bretanya i Itàlia acaba el 16 d'abril de 1938 quan se signa el Pacte anglo-italià. (WOOD, 1992:38) El programa de la BBC cap a l'Amèrica llatina va començar el 14 de març de 1938. (Web BBC)

Un any després de l'inici de la programació multilingüe des de Londres, es crea el BBC Monitoring - el Servei Monitor. La seva funció inicial era seguir els continguts de les emissions de propaganda en àrab de les emissores de l'eix germànic-italià. Durant la Segona Guerra Mundial el Servei Monitor de la BBC va ampliar les seves escoltes i funcions i va esdevenir en una eina vital per obtenir informació. En aquell moment hi treballaven unes mil persones. (*World Broadcast News*, juny:53-54)

Als Estats Units, l'any 1937 la General Electric obre a Belmont, Califòrnia, l'estació d'ona curta W6XBE, que el 10 de juny de 1939 esdevindria en KGEI (General Electric Industries). (Web Committee to Preserve Radio Verifications) Aquesta emissora, coneguda posteriorment com La Voz de la Amistad, va tenir força popularitat durant la Segona Guerra Mundial i va funcionar fins al 31 de juliol de 1994.

Tècnicament, les emissores més avançades emeten amb equips de 50 kW i ja es fan servir les antenes directives per concentrar les emissions cap a zones geogràfiques concretes. Molts fabricants d'aparells de ràdio, en aquell moment, ja venen receptors que inclouen les bandes d'ona curta. A Europa: Braun, Blaupunkt, Körting, Nora i Radione tenien equips. I als Estats Units: General Electric, Philco i RCA, entre altres.

A l'any 1939 la radiodifusió en ona curta ja està consolidada a Europa i Amèrica. En aquell moment hi havia uns 275 transmissors funcionant (D.W.,1980:8).

Pel que fa a la radiodifusió internacional, multilingüe i d'abast mundial, l'any 1939, també, és quan està clarament conformada: hi ha emissores sota el control dels estats (Ràdio Moscou), de propietat privada amb finalitat comercial (CBS, NBC o KGEI) i d'organismes religiosos (Ràdio Vaticana i La Veu dels Andes). En aquella primera època els models de la radiodifusió internacional a Europa i els Estats Units segueixen els models de la ràdio local en ona mitjana. A Europa predomina la ràdio pública mentre que a l'Amèrica del Nord s'imposa la ràdio privada. Durant els anys vint i trenta el model radiofònic dels Estats Units s'havia estès per tot Amèrica. Per això la ràdio local i en ona curta d'Argentina, Brasil, Xile, Costa Rica, Cuba, Colòmbia, Mèxic, Veneçuela, Perú i Equador és privada.

Europa, a l'any 1939, té quatre grans estacions internacionals, totes sota el control dels estats: British Broadcasting Corporation (4 idiomes), Ràdio Moscou

(12 idiomes), Deutscher Kurzwellensender (14 idiomes) i Ente Italiano per le Audizioni Radiofoniche (16 idiomes). De les emissores de l'Amèrica del Nord les quatre principals són: Columbia Broadcasting System (CBS), Crosley Radio Company (CRC), National Broadcasting Company (NBC) i General Electric (GE). Totes privades i amb programació en anglès i castellà.

Determinats governs ja han pogut comprovar que la radiodifusió internacional pot ser una eina eficaç per al combat ideològic i que els pot permetre influir socialment i política en territoris estrangers. A finals dels anys trenta, per exemple, els règims totalitaris d'Alemanya i Itàlia posaven molt d'èmfasi en les seves emissions en ona curta vers l'Amèrica del Sud, on hi havia moltes poblacions aïllades i poques fonts informatives. A més, milions d'alemanys i italians vivien en aquella zona. Alemanya comprava temps d'emissió en estacions d'ona mitjana que estaven molt necessitades d'aquells diners. Tan intensa va ser aquella lluita per aconseguir socis radiofònics americans que l'Argentina i Xile van fer decrets prohibint la retransmissió d'emissores estrangeres des del seu territori, o l'acceptació de programes estrangers.

Abans de la Segona Guerra Mundial es calcula que als països de l'Amèrica llatina unes dues-centes estacions emetien els programes per a l'Amèrica Central i del Sud produïts per les emissores d'ona curta d'EUA: 117 els de la NBC; 76 els de la CBS; i 24 els de la Crosley. Entre 1937 i 1938, la Pan American Union –actual Organització d'Estats Americans (OEA)– va emetre programes en castellà per les emissores nord-americanes d'ona curta cap a tot el continent americà. Les ràdios que retransmetien els programes de l'eix germànic-italià podien arribar a tres-centes.

Fins a l'any 1939 les estacions d'ona curta dels EUA no podien emetre publicitat pròpia, només podien emetre els anuncis dels programes locals que retransmetien. Aquell any el Departament d'Estat nord-americà canvia aquella norma i com a contrapartida exigeix a les emissores, des de l'1 de juliol de 1940, una potència mínima de transmissió de 50 kW i l'ús d'antenes directives. Amb això es volia assegurar la competència amb les emissores internacionals d'Alemanya i Itàlia. (BERG,1999)

Durant la Segona Guerra Mundial tots els països involucrats ampliaran notablement el seu temps d'emissió en ona curta i augmentaran la potència dels seus transmissors, que assolirà els 100 kW. També és en aquest moment quan les emissores internacionals faran servir per primera vegada estacions pròpies de retransmissió fora del seu territori. La Segona Guerra Mundial accentuarà la funció propagandística de la radiodifusió internacional i aquesta jugarà un important paper en la victòria dels aliats, que faran servir les seves emissions cap a l'estranger com una eina més de subversió, resistència i confusió als paï-

sos ocupats. La necessitat de disposar en aquells moments d'una emissora internacional potent i influent es confirma quan el president dels Estats Units Franklin D. Roosevelt constitueix l'Oficina de Coordinació d'Informació –predecessora de la Central Intelligence Agency– que crea, el 5 de febrer de 1942, La Veu d'Amèrica. (BERG,1999) El mateix any també comença a emetre l'Armed Forces Radio Service per als soldats dels Estats Units que estaven fora del país. (LEWIS,1992) Després aquest servei radiofònic internacional es va denominar American Forces Radio and Television Service.

**II LA RADIODIFUSIÓ
INTERNACIONAL DESPRÉS
DE LA GUERRA FREDA**

Quan acaba la Segona Guerra Mundial, totes les grans empreses nord-americanes de radiodifusió privada abandonen les bandes d'ona curta i el govern dels EUA no concedeix noves llicències d'emissió fins al juliol de 1973. La World Radio University for the Listener, creada l'any 1936, va ser una de les poques estacions privades del país que va seguir emetent en ona curta. Aquella emissora, l'any 1966, va passar a ser WNYW Radio New York Worldwide. Els estudis estaven a Nova York i l'emissor a Scituate. (Boletín Family Radio, novembre 1983:12) Durant els anys seixanta i fins a l'any 1973, que va ser venuda definitivament, Radio New York Worldwide va ser una de les emissores privades internacionals més populars.

A Europa, des dels anys 40, una de les emissores més escoltades, per la seva fórmula musical, va ser Ràdio Luxemburg (RTL). Tot i que les audiències més altes les tenia en ona mitjana i ona llarga també va fer servir l'ona curta per radiar una programació contínua i abastar l'Amèrica del Nord i tot Europa.

A la dècada dels cinquanta es consolida el model de radiodifusió internacional religiosa protestant. La Far East Broadcasting Corporation (FEBC) i Trans World Radio (TWR) van començar a emetre per ona curta, els anys 1948 i 1952, respectivament. (Radio World, juny 1996:38) La 4VEH d'Haití es va inaugurar l'any 1950. L'ELWA, de Monròvia, Libèria, el 1955, impulsada per la Missió Interior del Sudan. (BERG,1999) Després es produeix un parèntesi fins al 20 d'octubre de 1973 que comença a emetre, des de Califòrnia, una nova estació protestant: la WYFR *Your Family Radio*. (Boletín Family Radio, novembre 1983:12)

Un parell d'anys després d'acabar la Segona Guerra Mundial, a partir de 1947, comença un període de tensió política, la Guerra Freda, que oposa d'una banda els Estats Units i el bloc occidental i de l'altra la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques i el bloc comunista. Les emissores internacionals, dels dos nous blocs mundials, van haver de seguir en el seu paper al servei de la lluita ideològica i van contribuir a fer créixer l'antagonisme entre l'est i l'oest.

En aquell moment, als Estats Units la seva emissora internacional, La Veu d'Amèrica, va passar a formar part de la United States Information Agency (USIA) i que va establir un pla perquè tingués plantes pròpies de retransmissió fora dels EUA. Es volia arribar a tenir, dins i fora del país, un centenar de transmissors d'ona curta. L'any 1948 La Veu d'Amèrica compra a la BBC la seva planta de Woofferton, Anglaterra. El govern britànic necessitava diners en aquella època de postguerra. Des del 18 de juliol l'emissora internacional dels EUA ja tenia la seva primera planta retransmissora. Els cinc transmissors funcionaven de les dues del migdia a les deu de la nit radiant programes cap a la Unió Soviètica i l'Europa de l'Est. (*Radio World*, gener 1995:32)

Les bandes d'ona curta, fins a finals dels vuitanta, s'omplen i congestionen amb emissions de propaganda i d'interferència. Es calcula que durant els quaranta anys de Guerra Freda, la URSS va dedicar uns tres mil transmissors, en uns dos-cents llocs diferents, per provocar interferències *jamming* a Radio Free Europe, Radio Liberty, Kol Israel, Deutsche Welle, Voice of America, Ràdio Pequín, Ràdio Tirana o la BBC. Es destinaven uns 600.000 kW en aquella finalitat. (*Radio World*, novembre 1998:5) Al final d'aquella llarga etapa, Ràdio Moscou dominava l'ona curta. Per exemple, des de 1985, ja feia servir transmissors de 500 kW, mentre que La Veu d'Amèrica encara no en tenia cap.

A la dècada dels vuitanta reneix als EUA l'interès per crear estacions privades d'ona curta. L'any 1982 va començar a transmetre des de Nova Orleans la WRNO. A l'Àfrica es creen dues grans radiodifusores privades internacionals, amb part del capital francès: Ràdio Mediterrània Internacional (Radio Medi 1), al Marroc, el 1980; i Ràdio Àfrica 1, al Gabon, el 1981. També a començament dels anys vuitanta es va muntar, a les illes Mariannes del Nord, la KYOI: una potent estació musical en ona curta adreçada als joves japonesos. El projecte comercial va durar poc i l'any 1986 va ser comprada per l'organització religiosa l'Herald de la Ciència Cristiana. (*World Radio TV Handbook*, 1996) L'any 1986 es va anunciar el projecte de crear la primera emissora d'ona curta en estereofonia dels Estats Units, la NDXE Global Radio. A l'edició del *World radio TV handbook* de 1986 es pot veure un anunci a plana completa. El projecte no va tenir suport, tot i la gran publicitat que se li va donar.

A finals de la dècada dels vuitanta i a començaments dels noranta és quan el nombre d'emissores cristianes protestants i evangèliques, promogudes per grups religiosos d'EUA, creix notablement: Christian Science Monitor (WCSN), Scotts Corner, Maine; World Harvest Radio (WHRI), Indiana; Worldwide Christian Radio (WWCR), Tennessee; etc. Pel que fa a la ràdio catòlica, el 1992 comença a funcionar la WEWN Catholic Radio Service, des de Birmingham, Alabama.

Les reformes polítiques i econòmiques de la Perestrojka, impulsades per Mikhaïl Gorbachev, entre moltes altres conseqüències, provoquen la fi del període de confrontació a la radiodifusió internacional. L'agost de 1988 una de les qüestions que es va acordar en la cimera celebrada entre els presidents de l'URSS i dels Estats Units, Mikhaïl Gorbachev i Ronald Reagan, va ser que des d'aquella tardor Ràdio Moscou emetria via satèl·lit cap als EUA quatre espais diaris, d'uns vint minuts, per poder ser retransmesos per les emissores locals nord-americanes que estiguessin interessades. (*La Vanguardia*, 7-8-1988) Poc temps després, el 29 de novembre del 1988, acaben definitivament les interferències radiofòniques provocades per la Unió Soviètica. Un mes més tard, Txecoslovàquia i Bulgària deixen d'interferir els programes de Radio Free Europe. (*Radio World*, novembre 1998:5) L'agost de 1989, La Veu d'Amèrica obria una delegació a Moscou i el desembre a Varsòvia, Polònia. La Veu d'Amèrica i Ràdio Varsòvia havien col·laborat per primera vegada, l'octubre d'aquell any, amb motiu de la transmissió en directe del discurs davant el Congrés dels Estats Units, del president de Solidaritat, Lech Valesa. (*Avui*, 12-1989)

L'agost de 1991 amb l'intent de cop d'estat a la Unió Soviètica i l'ordre d'arrest a la seva *dacha* de Crimea del president Mikhaïl Gorbachev, on va estar-hi aïllat setanta-dues hores. En retornar a Moscou, a la seva roda de premsa Gorbachev va explicar que tot estava desconnectat, però que havien trobat uns vells receptors d'ona curta a les habitacions del servei i havien pogut escoltar algunes emissores i conèixer què estava passant. La BBC és la que s'escoltava amb més bon senyal. Gràcies a poder rebre la BBC sense interferències, Gorbachev va poder escoltar a Boris Yeltsin oposant-se al cop d'estat, va saber que s'havia organitzat un moviment de resistència popular o va poder conèixer el suport que rebia Yeltsin del Primer Ministre Britànic John Major. (NELSON, 1997) La Veu d'Amèrica, Radio Liberty i el servei rus del BBC World Service van ser importants en aquell intent de cop d'estat a l'URSS i van col·laborar al fet que el president Gorbachev no renunciés als seus poders. Aquest episodi demostrava el canvi radical en la funció de les grans corporacions públiques de radiodifusió internacional.

Des de finals de l'any 1988 la radiodifusió internacional va obrir, per tant, una nova era, en la qual encara ens trobem, en la qual preval la bona relació entre la majoria d'emissores internacionals i la col·laboració mútua en diversos camps. La unió definitiva de totes les radiodifusions públiques europees es va produir l'1 de gener de 1994 quan divuit països de la dissolta Organització Internacional de Ràdio i Televisió (OIRT) van entrar a la Unió Europea de Radiodifusió (UER) (*Radio World*, març 1994:27). Totes les grans radiodifusores

van haver de repensar les seves estratègies, el seu volum d'emissió i cap a quines noves àrees calia adreçar els seus programes.

L'any 1991 es va produir un fet que va afectar força la radiodifusió internacional: la Guerra del Golf Pèrsic. Aquell conflicte va suposar que la radiodifusió internacional es fixés en una nova àrea geopolítica amb la finalitat d'informar i influir. Els programes de les grans emissores cap a aquella zona es van incrementar. Un exemple: el BBC World Service, l'any 1978, emetia 49 hores a la setmana en àrab, mentre que a l'any 1998 el volum d'emissió en aquesta llengua era de 126 hores, un 61% més. La invasió de l'Iraq pels Estats Units i els seus aliats, l'any 2003, encara va accentuar més la tendència de les grans ràdios internacionals a augmentar els seus programes cap a aquella àrea en conflicte, si bé l'ona curta ja no és l'únic mitjà de comunicació que es feia servir. La freqüència modulada i la televisió també entren de ple en la lluita hertziana. Pocs anys abans l'International Broadcasting Bureau (IBB), que agrupa tota la radiodifusió internacional nord-americana, creava Radio Sawa, que transmetia les 24 hores en llengua àrab via satèl·lit i per l'FM i l'ona mitjana de diversos països. Des del 14 de febrer de 2004, funciona el canal de televisió via satèl·lit, en àrab, Al Hurra ("La Lliure"). Finançat pel Congrés dels Estats Units, a través del Broadcasting Board of Governors: l'organisme sota el qual està l'International Broadcasting Bureau (Web Al Hurra, 31-8-2004). A l'any 2002, la Deutsche Welle TV va començar a emetre tres hores diàries en àrab, pel satèl·lit Nilesat.

Pel que fa a l'Àsia, el cas més evident de l'interès a influir-hi ideològicament va ser la creació, l'any 1996, dins de l'International Broadcasting Bureau de Radio Free Asia (RFA). En ona curta, l'any 1998 Radio Free Asia emetia vers: la Xina, el Tibet, el Vietnam, Corea del Nord, Laos i Cambodja. El conflicte bèl·lic internacional de l'Afganistan, a l'any 2002, també va provocar un increment d'emissions internacionals cap a aquell país. Per exemple, des de l'any 2002, la Deutsche Welle TV va començar a incloure espais diaris en dar i paixtu per a Afganistan.

Des de finals dels noranta, per tant, l'Àsia i el Pròxim Orient són les dues zones cap a on les grans corporacions occidentals de radiodifusió internacional han concentrat les seves emissions. El president de la Deutsche Welle, Erik Bettermann, ho deia ben clarament quan presentava el pressupost de l'exercici 2004-2005: *"la prioritat és, ara, el món àrab, l'Afganistan i la Xina"*. (*La Vanguardia. Vivir*, 30-5-2004:12)

2.1. La radiodifusió internacional: l'estat de la qüestió

El professor K.R.M. Short, de la Universitat de Houston i editor de la publicació *Historical Journal of Film, Radio and Television*, deia l'any 1990, a la important trobada internacional Challenges for International Broadcasting: “la fi de la Guerra Freda representa una etapa crucial en el desenvolupament de la radiodifusió internacional... Les necessitats d'avui i les demandes del demà ens porten a redefinir per complet tots els nostres organismes de radiodifusió.” (Web RCI Challenges)

Quinze anys després d'aquelles paraules, com tots els sectors dels mitjans de comunicació, la radiodifusió internacional es troba immersa en el procés de trobar noves maneres de fer arribar el seu missatge als receptors. Els programes de les emissores internacionals es poden escoltar a les bades d'ona curta, via satèl·lit o per cable –on caldria incloure Internet. Una de les qüestions tecnològiques més debatudes, com explicaré més endavant en aquest capítol, és si la radiodifusió internacional deixarà d'usar l'ona curta. El que és més important, però, és que estem en un moment en el qual molts governs es plantegen si el seu país ha de tenir un sistema de radiodifusió internacional. Des de l'any 1995 ençà els retalls en els pressupostos de les emissores internacionals han estat importants i generalitzats. I recentment ja s'han produït els primers casos significatius de tancament, com el de Ràdio Suïssa Internacional, l'octubre de 2004.

2.1.1. La col·laboració entre les corporacions de radiodifusió internacional

Hi ha hagut molts projectes de col·laboració entre les emissores internacionals: per coproduir programes; per establir noves estratègies de distribució de programes; intercanviant estacions transmissores; o contribuint a desenvolupar i aplicar les tecnologies digitals a la transmissió en ona curta –projecte *Digital Radio Mondiale* (DRM), del qual parlo al capítol IV de la III part. A partir de la dècada dels noranta, les emissores internacionals treballen molt més conjuntament del que seria previsible. Són rivals i competeixen, però tenen molts interessos en comú. Conscients dels costos econòmics que suposava mantenir les transmissions en ona curta i adequar-se a les noves tecnologies, van començar a compartir recursos.

Una de les primeres iniciatives, i de les més importants, en el camp de la col·laboració mútua es va produir a Pamporovo, Bulgària, el setembre de 1990, quan representants de les principals emissores, dels dos costats del ja aleshores enderrocat Teló d'Acer, van participar a la High Frequency Co-ordination

Conference (HFCC) per tal de coordinar voluntàriament les seves freqüències d'emissió i evitar les interferències. D'aleshores ençà cada any la HFCC fa dues reunions de coordinació, una a l'hivern i una altra a l'estiu. A l'any 2004, seixanta emissores internacionals formaven part de l'HFCC. Des de l'any 1998, a més, la HFCC coordina les seves resolucions amb les de l'Arab States Broadcasting Union.(Web HFCC) Com a resultat dels treballs de l'HFCC, el dial de l'ona curta actual permet als oïdors gaudir d'una escolta sense tantes interferències com en dècades anteriors.

A banda d'aquest treball tècnic conjunt, hi ha molts exemples de col·laboració entre les emissores internacionals en la producció de programes, l'intercanvi de recursos o l'impuls de nous projectes. A l'any 1985, les tres grans corporacions internacionals de radiodifusió cristiana protestant van fundar el projecte World 2000, amb la voluntat de portar el seu missatge religiós a totes les persones del món a començaments del segle XXI. Els presidents de Ràdio Transmundial (TWR), de la Far East Broadcasting Corporation International (FEBC) i de la World Missionary Fellowship, que operava la HCJB d'Equador, van signar l'acord. (*Radio World*, juny 1996:38)

Un punt de trobada important, entre l'any 1990 i el 2000, va ser la conferència bianual Challenges for International Broadcasting, organitzada per Ràdio Canadà Internacional i la McMaster University. El lema de 1990 va ser *The Times of Dramatic Change* i el de l'any 2000, *New Tools, New Skills, New Horizons*. (Web RCI Challenges) Una altra de les trobades més significatives es va produir el setembre de 1995, a Amsterdam, durant la International Broadcasting Convention. Radio Nederland va hostejar dos-cents representants d'emissores internacionals. La conferència es va dir Towards 2000 i una de les seves conclusions va ser que les emissores internacionals, per tenir més impacte al segle XXI, havien de saber utilitzar la seva experiència i havien de coproduir programes i recursos. (DIXON,1996:62)

Com un exemple d'aquesta necessitat d'unir-se, per compartir experiències o començar nous projectes, es pot donar la constitució, el 23 d'abril de l'any 2003, de l'AIB, The Association for International Broadcasting. Un any després tenia 43 organismes associats: emissores internacionals –com La Veu d'Alemanya, Radio Nederland o Ràdio Praga–, televisions via satèl·lit –Aljazeera o CNBC Europe– empreses fabricants d'equips de telecomunicacions –Harris– i operadors de satèl·lit i cable –PanAmSat o Astra. (Web AIB) La constitució de la AIB és molt significativa i demostra que el sector de la radiodifusió internacional necessita d'una coordinació mútua, però també ha d'unir esforços amb altres sectors afins dels mitjans de comunicació, com el de les televisions via satèl·lit i el de les empreses que produeixen els equips de tele-

comunicacions o que treballen en el disseny de les noves plataformes audiovisuals, sorgides de la convergència tecnològica.

En la coproducció de programes també s'ha establert moltes enteses. Una de les primeres experiències de programació conjunta va ser el programa en llengua castellana *Debate Europa*. L'any 1984 hi participaven Deutsche Welle, RAI Internacional, Ràdio França Int., Radio Nederland, BBC, Ràdio Exterior d'Espanya, Ràdio Suècia i la Radiodifusió Portuguesa. A l'any 1991, les dues últimes emissores ja no hi participaven i s'hi havien afegit Ràdio Àustria Int., Ràdio Moscou i Ràdio Budapest. Dins de les iniciatives de la Unió Europea per afavorir la integració política dels països que la formaven, a l'any 1994, Ràdio França Int., BBC, Deutsche Welle i Radio Nederland van col·laborar en el projecte Radio E, que volia combinar idees, finançament i personal per crear programes conjunts amb una veritable perspectiva Europea. (*Radio World*, agost 1997:5.) Més endavant s'hi van afegir altres emissores, com Ràdio Suècia, Ràdio Finlàndia, Radio Vlaanderen Int., RAI Internacional, Ràdio Praga o Ràdio Eslovàquia. I un darrer exemple. A l'any 2004 les seccions angleses de Ràdio Eslovàquia, Ràdio Praga, Ràdio Budapest i Ràdio Polònia produïen el programa *Central Europe Today*. (Web Ràdio Praga, 29-8-2004) La radiodifusió internacional va obrir des de finals dels vuitanta un temps d'entesa i col·laboració mútua en diversos camps. Aquesta situació encara és la que avui preval.

2.1.2. Funció actual de les emissores internacionals: de la reducció al tancament

Certament, a finals del segle XX, les emissores públiques internacionals han intentat redefinir la seva funció per poder sobreviure, però, generalitzant, encara tindria força vigència allò que expressava, l'any 1991, el catedràtic de la Universitat Autònoma de Barcelona, Emili Prado, quan definia el paper de la majoria d'emissores internacionals així: "*la finalitat d'aquestes estacions sempre és política. Es tracta de vendre una imatge, la que interessa a l'Estat que les controla.*" (*El País*,16-1-1991:34)

Dues estudioses del paper de les ràdios internacionals en diversos episodis de resistència i solidaritat, Nancy Lynch i Marilyn J. Matelski, l'any 1997 escriuen:

"La ràdio transnacional ha tingut impacte a tot el món, per bé o per mal. Els serveis que hem estudiat –Ràdio Vaticana, Radio Veritas, la BBC, la Veu

d'Amèrica, Radio Free Europe/Radio Liberty i Radio Free Asia– no és només pel seu tipus de periodisme, sinó pel que han significat en la crida a la resistència i/o la solidaritat de les persones. Com la globalització del món continua, el paper que jugarà la ràdio transnacional en la creació d'un nou ordre mundial hauria de ser examinat detingudament pel seu contingut ideològic i per la seva incursió, ben entesa o no, en el destí de nacions que s'han proposat com a objectiu. Aviat, el mitjà podria ser el missatge; però és el missatge el que determinarà com es projectarà el mitjà per als futurs intercanvis transnacionals.” (LYNCH, 1997:183)

Així defineixen la seva funció actual tres grans corporacions públiques de radiodifusió internacional.

El 24 de març del 2004, el Consell de Ministres Federal d'Alemanya modificava l'Acta de la Deutsche Welle amb l'objectiu de modernitzar la radiodifusora internacional pública alemanya i la voluntat de fer-la més oberta al món. Pocs dies després, el 3 de maig, la ministra d'Estat per a la Cultura, Christina Weiss, en un discurs fet a la Fundació *Friedrich Ebert* i titulat *Deutsche Welle auf neuen Wegen? Die Zukunft des deutschen Auslandsrundfunks* –Una nova direcció per a la DW– precisava quina havia de ser la funció de l'emissora internacional alemanya: *“sense interferir en la llibertat de la ràdio, volem una estació radiodifusora moderna i independent. La seva funció principal hauria de ser representar Alemanya com una nació cultural d'Europa, distesa i oberta al món, i com un Estat constitucional democràtic.”* (Web Bundesregierung)

La refundada Veu de Rússia, l'any 1995, explicava la seva funció així: *en política estrangera la Veu de Rússia dóna prioritat als punts de vista de l'Estat. La tasca principal és informar a l'audiència dels esdeveniments de Rússia, intentant presentar un quadre, el més realista possible, d'aquest país, fent-lo més proper i fàcil d'entendre.* (En tu onda,1997:124)

La degana de les emissores internacionals, Radio Nederland, explicava els objectius generals de la radiodifusió internacional amb aquestes paraules:

“La BBC, la Deutsche Welle, Ràdio Exterior d'Espanya, Ràdio Moscou, La Veu d'Amèrica, Ràdio Suècia, Ràdio Suiïssa Internacional, Ràdio Canadà Internacional, Ràdio Austràlia i Radio Nederland tenen quelcom en comú: tracten de portar a l'oïdor una imatge del país des d'on transmeten. Una imatge de la cultura, les relacions polítiques i els principals esdeveniments del país. L'objectiu és contribuir a l'intercanvi internacional d'idees i experiències, a la distribució de coneixements, i a la promoció d'una entesa més gran entre les

diverses cultures i països. Naturalment aquests objectius es persegueixen de diferent manera. Cada emissora té la seva pròpia finalitat i els seus punts de vista polítics, socials i econòmics.” (R.NEDERLAND Fullet, 1987:14)

Els habitants dels països industrialitzats, amb règims polítics democràtics, disposen de molts mitjans de comunicació al seu abast. Els mitjans nacionals són, per tant, la seva font principal d'informació. No obstant algunes persones encara escolten les emissores internacionals –sigui a l'ona curta, per satèl·lit o mitjançant Internet– per saber, amb més detall, el que passa fora del seu país; per aprofundir en els esdeveniments mundials i en les valoracions que mereixen; o bé, simplement, per tenir més dades sobre aspectes relacionats amb la seva feina o el seu lleure.

Les grans emissores internacionals també són molt escoltades per les persones que han de viatjar sovint. Per exemple, la BBC, Ràdio França Internacional, La Veu d'Alemanya o Ràdio Exterior d'Espanya són mitjans de comunicació que permeten a un cantant, un esportista o una persona dedicada als negocis tenir una informació contínua estigui on estigui. Cert és que l'ús d'Internet, per llegir premsa electrònica, i el creixement de televisions com la CNN o la distribució d'àudio a Internet són altres alternatives, en determinades circumstàncies, amb les quals han de competir les emissores internacionals.

El degà de l'Annenberg School for Communication, de la Universitat de Carolina del Sud, i antic director de la Veu d'Amèrica, Geoffrey Cowan, fa la següent reflexió sobre les televisions privades internacionals, via satèl·lit:

“Les companyies com la CNN, NBC, Sky... treballen agressivament per aconseguir una audiència a tot el món. Com empreses privades, aquestes televisions i els seus inversors estan principalment interessats a aconseguir grans audiències. (...) Haitians, burmesos, tibetans... i persones de molts altres països no estan dins de les àrees dels inversors de la radiodifusió comercial via satèl·lit. La radiodifusió pública internacional és la que els porta una informació en llengües que poden entendre. (...) Les emissores finançades pels governs juguen un paper molt important en l'educació i la informació en temes que van des de la salut a la cultura, passant per l'economia. (...) Les emissores internacionals públiques com la BBC, Deutsche Welle, Ràdio França Internacional, NHK-Ràdio Japó, Ràdio Canadà Internacional, Ràdio Austràlia, Radio Nederland, La Veu d'Amèrica... serveixen a unes audiències que d'una altra manera serien ignorades.” (World Broadcast News, abril 1995:98)

En algunes parts del món existeix un dèficit de mitjans de comunicació o els

existents són difícils d'escoltar. I a força països no hi ha llibertat informativa. Són els oïdors de totes aquestes àrees els qui encara necessiten recórrer a l'escolta de les emissores internacionals.

En paraules del cap del BBC World Service Audience Research, Graham Mytton:

“Si les emissores internacionals volen seguir existint, a banda de mantenir la seva audiència actual, han de trobar i servir noves audiències. Han de mirar arreu del món i detectar quines són les necessitats informatives i adreçar-se a les àrees geogràfiques en els idiomes apropiats.” (MYTTON, 1996:599)

A l'any 1992, el director de Ràdio França Internacional, Eric Baptiste, es referia als països de l'Europa de l'Est així:

“En els propers anys crec que els països de l'Est construiran les seves pròpies xarxes d'emissores, però penso que les emissores internacionals encara mantindran el seu interès si poden oferir alguna cosa més. I penso que nosaltres ho farem, perquè tenim els recursos per obtenir i analitzar la informació que aquests països encara no tenen.” (World Broadcast News, abril 1992:27)

Les emissores internacionals de titularitat pública, que són la majoria, si poden adaptar-se al seriós condicionant que suposa patir notables i continus retalls de pressupost, han d'expandir el paper que van tenir fins a finals dels anys vuitanta i han de saber trobar el seu espai en el mercat global de la informació, competint amb els mitjans de comunicació que es troben a Internet, la radiodifusió local d'abast internacional i la televisió via satèl·lit, que des de 1990 ençà, indirectament, ha posat en qüestió la validesa i la funció de les emissores internacionals de ràdio. El creixement de la televisió via satèl·lit ha fet creure als governs que aquest és ara el mitjà principal per informar una audiència internacional o influir-hi. Moltes de les grans televisions públiques han creat els seus canals informatius de vint-i-quatre hores o les seves versions generalistes internacionals, via satèl·lit. A Europa tenim: BBC World, Deutsche Welle TV, EuroNews, Canal 24 Horas (Televisió Espanyola), RAI News 24, ZDF Info, etc., mitjans que competeixen amb els canals informatius temàtics d'empreses privades com: CNN, Sky News, N-TV (grup RTL), RTL News, 24 Ore (Gruppo Sole 24 ore) o N-24. Els governs han hagut de destinar importants quantitats de diners per finançar la creació i el funcionament dels seus canals internacionals de televisió pública via satèl·lit. Una petita part d'aquests diners ha sortit dels retalls imposats a les seves ràdios internacionals. A l'any 2005 el director del servei mundial de la BBC, Nigel Chapman, presenta-

va el projecte de creació d'un nou canal internacional de televisió en llengua àrab, que hauria de començar a emetre a l'any 2007. El pressupost previst era de 28 milions d'euros anuals, una part del qual s'obtidria clausurant deu serveis radiofònics en llengües estrangeres, majoritàriament adreçats a l'Europa de l'Est. (*Avui*, 2-11-2005:61) El cost econòmic de la televisió internacional és força més alt que el de la radiodifusió a l'estranger. L'informe, de l'any 1995, de l'Agència d'Informació dels Estats Units (USIA) donava unes quantitats que ens poden orientar:

“ ‘Window on America’, un espai setmanal de mitja hora, té un cost anual de 790.000 dòlars, mentre que dues hores diàries de programes en ucraïnès de La Veu d'Amèrica costen anualment 1,3 milions de dòlars. En el cas de RadioTV Martí, les emissions radiofòniques diàries, de 24 hores, costen uns 15 milions de dòlars, mentre que quatre espais setmanals de televisió, de mitja hora, costen 13,3 milions de dòlars.” (U.S.I.A.,1996:45)

Un exemple. L'any 2004 el govern federal d'Alemanya es gastava 5,1 milions d'euros a l'any per transmetre via satèl·lit cap als Estats Units el canal German TV que oferia programes de les televisions públiques ARD, ZDF i Deutsche Welle TV. Aquest canal de pagament tenia aquell any deu mil subscriptors. (Web Media Network, 24-11-2004). En canvi, el pressupost de la Deutsche Welle, des de l'any 1995, anava minvant. A l'exercici 2004-2005, la pèrdua era d'uns 9 milions d'euros respecte del de l'any l'anterior. (*La Vanguardia*, 30-5-2004:P.12)

Les televisions internacionals, tret de la Deutsche Welle i EuroNews, només emeten en l'idioma oficial del seu país d'origen, no són multilingües. La radiodifusió internacional ha estat sempre majoritàriament multilingüe, si bé les emissores públiques ho són cada vegada menys, tal com demostren les dades aportades al capítol III de la III part d'aquest treball i al punt 2.3 d'aquesta II part.

Dins d'aquest panorama audiovisual, a començaments del segle XXI, s'ha produït un nou fet: per primera vegada alguns governs ja no consideren necessari que el seu país tingui un sistema propi de radiodifusió internacional i el que tenien l'han tancat definitivament. Ràdio Dinamarca i Ràdio Noruega Internacional, des del 2003, Ràdio Mèxic Internacional i Ràdio Suïssa Internacional, des del 2004, ja no transmeten cap programació internacional per cap canal de comunicació. Han deixat d'existir.

2.1.3. Personal i pressupostos

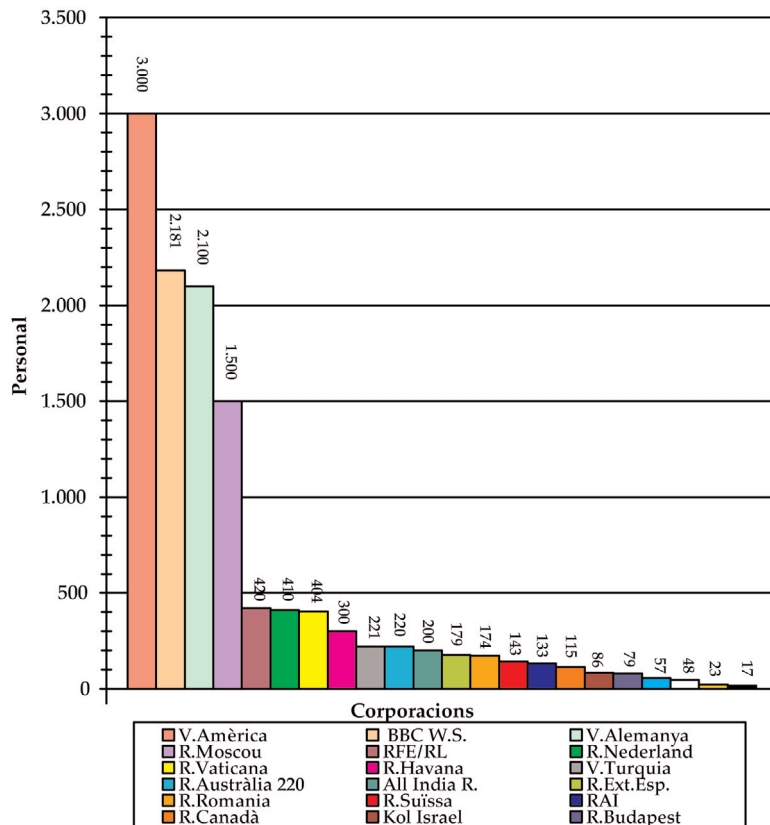
A més d'afrontar una nova definició de la seva funció i d'haver d'adoptar les

noves tecnologies de distribució de continguts, com veurem més endavant, la guanyarà totalitat de les emissores internacionals els afecta un tercer tema: el retall dels seus pressupostos. Això provoca la reducció de personal i, per tant, la supressió d'una part de la programació internacional, generalment, la no feta en anglès.

No és l'objectiu d'aquesta tesi analitzar aquesta qüestió tan complexa i amb tantes variables canviants. Però sí que vull deixar constància d'algunes dades que ens puguin donar una idea general d'aquesta qüestió cabdal per al futur de la radiodifusió internacional. Els retalls dels pressupostos de les emissores internacionals comencen a produir-se tan bon punt acaba el període de confrontació hertziana de la Guerra Freda i s'incrementen, tant pel que fa al nombre d'emissores afectades com al volum dels diners deixats d'ingressar, del 1995 ençà. En la majoria de països europeus la crisi econòmica de la seva ràdio internacional és conseqüència de la crisi econòmica general de les corporacions públiques de radiodifusió, que afecten als seus serveis locals, nacionals i cap a l'estranger.

A l'any 1994, just abans de començar les grans reduccions pressupostàries, el personal d'algunes de les emissores internacionals, operades pels estats, era el següent.

Gràfica 1: Personal de les corporacions. Any 1994

Elaboració pròpia a partir de les dades de les emissores i de la Unió Europea de Radiodifusió.

Les xifres anteriors són prou eloqüents. A començaments de la dècada dels noranta els serveis internacionals de les emissores més grans –La Veu d’Amèrica, BBC o La Veu d’Alemanya– tenien entre 1.500 i 3.000 treballadors. Després hi hauria un salt considerable i trobaríem el conjunt d’emissores grans i mitjanes –Radio Nederland, Ràdio Vaticana, All India Radio, etc.– amb plantilles entre les 100 i 400 persones. Les redaccions més petites –Ràdio Praga, Ràdio Noruega Int, etc.– estaven per sota dels 50 membres.

Avui dia, com a conseqüències dels grans retalls en els pressupostos de les emissores, aquestes xifres s’han reduït en gran mesura. Donem cinc exemples representatius, d’emissores grans, mitjanes i petites, dels molts que s’han produït de 1995 ençà. La Veu d’Alemanya, l’any 1995 ja va començar a reduir els seus 2.100 treballadors en uns 300, perd un 14% de plantilla (SELDERS,1995:10). Pel que fa a Ràdio Exterior d’Espanya, la directora general del Ente Público Radiotelevisión Española, Carmen Cafarell, el 2 de març de 2005, reconeixia en la seva compareixença a la comissió de control parlamentari de RTVE del Congrés de Diputats que l’emissora *“té un escàs pressupost i un escàs nombre de treballadors per a l’afegit estratègic que suposa per a la nostra casa el fet de tenir una ràdio nacional exterior, que és, sens dubte, un punt de referència a l’estranger de la nostra emissora pública”*. En la següent comissió de control de RTVE, del 20 de juny de 2005, es precisava que dels 179 treballadors, entre fixos col·laboradors, que feien possible les emissions de Ràdio Exterior d’Espanya l’any 1995, s’havia passat als 140 en aquell moment. Una reducció de plantilla del 21%, en deu anys (Web Congrés de Diputats, 12-8-2005). Un cas encara més dràstic és el de Ràdio Àustria Internacional, que a l’any 1998 tenia uns cent treballadors i a l’any 2002 en tenia uns 35. La plantilla s’havia reduït en un 65% i encara es volia reduir més. Quatre anys després de dividir-se la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques, a Rússia, a la tardor del 1995, es va promulgar el Decret presidencial *“Vers l’Harmonització de la Radiodifusió ràdio-televisiva a la Federació Russa”*. Proposava l’abolició de la corporació Radiotelevidenie Ostankino (RTO), successora de la Gostelradio, de l’època de la Unió Soviètica, i, entre altres, es va establir com una institució estatal La Veu de Rússia.(O’SULLIVAN,1995:28) Immediatament es va reduir la plantilla de la ràdio pública internacional russa en més del 30%, i a l’any 1996 va passar a no gaire més de 1.000 persones. (En tu onda,1997:124) El juny del 2004, Radio Nederland havia de reduir els seus 400 treballadors i acomiadar-ne entre 60 i 100 (Web Media Network, 6-8-2004), és a dir, perdre un 25% dels seus recursos humans. En aquell moment el *Departamento Latinoamericano*, dirigit per Jorge Zepeda, estava format per vint professionals, entre els quals, el barceloní Jaime Báguena que és a Hilversum des del 1979. (Web R.Nederland)

Just abans d'entrar en el període de les grans reduccions, segons les dades de la Unió Europea de Radiodifusió, els serveis internacionals d'algunes de les seves emissores afiliades tenien, l'any 1994, els pressupostos anuals següents.

Taula 1. Pressupostos dels serveis internacionals de radiodifusió pública, mitjans i petits. Any 1994

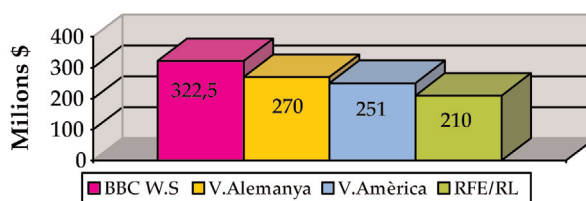
<i>Estat</i>	<i>Milions de dòlars</i>		<i>% Servei int.</i>
	<i>Servei int.</i>	<i>Total corporació</i>	
Suïssa	28,7	1.278,8	2,2
Àustria	16,8	1.364,4	1,2
Espanya	12,7	2.283,6	0,6
Itàlia	12,0	3.832,8	0,3
Suècia	8,5	367,8	2,3
Dinamarca	8,4	619,2	1,3
Bèlgica	4,7	442,0	1,1
Polònia	4,2	77,1	5,5
Romania	4,2	33,3	12,8
Portugal	3,9	85,8	3,0
Txèquia	2,9	50,5	5,8
Finlàndia	2,4	605,5	0,4
Eslovàquia	1,2	23,4	5,2
Hongria	0,7	119,8	0,6
Estònia	0,2	5,4	3,8
Moldàvia	0,024	4,8	0,5

Elaboració pròpia. Font: UER (O'Sullivan,1995:6)

Destaca Romania, amb un 12,8% del pressupost total en radiodifusió invertit en la seva emissora Ràdio Romania Internacional l'any 1994. Segons les dades obtingudes en el meu estudi, aquesta emissora, durant la dècada 1988-1998, va ser precisament una de les que va tenir un creixement més elevat en el seu volum d'emissió, amb un 46,5%.

Quatre de les grans emissores públiques de radiodifusió internacional rebien, l'any 1994, els diners que recull la gràfica 2.

Gràfica 2. Pressupost, en milions de dòlars, dels grans serveis de radiodifusió internacional. Any 1994

Elaboració pròpia a partir de les dades de les emissores

Fent la mitjana de les dades donades per la Unió Europea de Radiodifusió, l'any 1994, la radiodifusió pública europea, mitjana i petita, dedicava al seu servei internacional un 3,2% del seu pressupost global. Si tenim en compte els diners rebuts per les quatre emissores internacionals més grans –les de Suïssa, Àustria, Espanya i Itàlia– surt un pressupost anual mitjà de 17,5 milions de dòlars. Si fem el mateix amb els quatre més petits –Eslovàquia, Hongria, Estònia i Moldàvia– la mitjana seria un pressupost anual de mig milió de dòlars. Mirant les quantitats rebudes per les emissores internacionals més grans, el pressupost mitjà de la BBC, Deutsche Welle, La Veu d'Amèrica i Radio Free Europe/Radio Liberty, a l'any 1994, era de 263,3 milions de dòlars. Comparant els pressupostos de la BBC i La Veu d'Amèrica dels anys 1994 i 2003 observem que la primera havia perdut un 16% i la segona, un 39%. El BBC World Service rebia 270,6 milions de dòlars i La Veu d'Amèrica, 151 milions de dòlars.

Deixem constància en aquest apartat d'alguns exemples representatius, dels molts retalls de pressupost que s'han produït i d'algunes de les seves conseqüències.

L'any 1990 Ràdio Austràlia vivia el seu 50è aniversari sota l'avaluació del Comitè de Revisió de l'Australian Broadcasting Corporation. L'any 1997 aquella emissora patia una forta retallada dels seus pressupostos i va perdre la seva potent planta emissora de Darwin. La seva capacitat transmissora va passar a ser similar a la que hi havia trenta anys abans. (*World Radio TV Handbook*, 1998.12)

La Veu d'Alemanya, l'any 1995 ja va haver de reduir en un 10% el pressupost que tenia atorgat per a aquell exercici: 650 milions de marcs alemanys (332,3 milions d'euros). (SELDERS,1995:10) El 1998 la reducció seguia i rebia uns 630 milions de marcs alemanys (323 milions d'euros). L'any 1999 la reducció va ser d'uns 16 milions d'euros i això va provocar que el 31 de desembre de 1999, entre altres, es tanquessin les emissions radiofòniques en castellà, deixant només el programa de televisió, de dues hores, del canal internacional DW-TV. (Web D.W.) La reducció seguia, en l'exercici 2004-2005, amb 9 milions d'euros menys. Això podia suposar el tancament, a finals del 2004 del programa en castellà de DW-TV. (*La Vanguardia*, 30-5-2004:P.12)

L'any 1997, el govern del Regne Unit va privatitzar la gestió de la xarxa de transmissors d'ona curta del BBC World Service. VT Merlin Communications –Merlin Communications International, inicialment– és l'empresa que porta la seva explotació comercial. (Web VT Merlin) I des de l'1 de juliol del 2001, per aconseguir estalvis econòmics, la programació en anglès del seu Servei Mundial ja no s'emet en ona curta cap als Estats Units.

Seguint la política de reestructuració i reducció de pressupostos imposada, Ràdio Suïssa Internacional tanca dues de les seves plantes transmissores en ona curta –Schwarzenburg i Lenk – els mesos de març i d'octubre de 1998.

A l'any 1998, quan el servei austríac en ona curta encara era finançat pel govern federal, Ràdio Àustria Internacional rebia anualment 11,6 milions d'euros. A l'any 2001 rebia del govern austríac 3,27 milions d'euros i quan se'n va fer càrrec la radiodifusió austríaca, ORF, l'any 2002, el pressupost de Ràdio Àustria Internacional va passar a ser de 2,5 milions d'euros.

El juny del 2004, el secretari d'estat holandès per als Mitjans de Comunicació, Medy van der Laan, va comunicar la decisió del govern que Radio Nederland havia de reduir en 5,5 milions d'euros el seu pressupost en el període de tres anys. Un any abans ja s'havia retallat el pressupost de la popular emissora d'Hilversum. (Web Media Network , 6-8-2004)

2.1.4. L'ona curta i els nous mitjans de distribució de continguts: retransmissió local, Internet i satèl·lit

Les emissores internacionals, com tots els altres sectors dels mitjans de comunicació, es troben immerses en el procés de trobar noves maneres de fer arribar el seu missatge als receptors. En el cas de l'ona curta, a més, la transmissió tradicional comporta una alta inversió econòmica. Els nous canals de transmissió i distribució tenen un cost econòmic més baix i permeten arribar, en les zones més desenvolupades, a una audiència àmplia. Això és el que fa pensar en alguns responsables d'emissores internacionals que la transmissió en ona curta podria tenir els dies comptats. Ara bé, les bandes d'ona curta encara conserven unes característiques que les fan diferents si es comparen amb els altres mitjans de transmissió o Internet.

Kim Andrew Elliot, responsable de l'Oficina de Recerca d'Audiència de La Veu d'Amèrica, l'any 1995, ja preveia que el futur de les emissores internacionals era entrar en el món de la comunicació multimèdia. *Potser les notícies serà millor llegir-les a les pantalles d'Internet, però els bons programes de ràdio es mantindran. La confidencialitat de la ràdio permet una comunicació intercultural molt bona.* (Radio World, juny 1995:21) Les grans emissores internacionals han esdevingut mitjans de comunicació multimèdia. El desembre del 2002, la British Broadcasting Corporation creava la Divisió BBC World Service & Global News sota la qual aplegava tots els seus serveis internacionals de ràdio, televisió i Internet: BBC World Service, ràdio, BBC World, televisió, i el portal internacional de la BBC a Internet. (Web BBC,11-8-2004) L'any 2004 La Veu d'Amèrica, a

la seva pàgina de presentació a Internet, ja s'autodefinia com *“un servei multimèdia de radiodifusió internacional que informa per ràdio, televisió i Internet”*. Un cas molt significatiu és el de Ràdio Suïssa Internacional que, des de l'octubre de 2004, va deixar de transmetre en ona curta i via satèl·lit i va esdevenir en *Swissinfo*, un mitjà de comunicació que només té presència a Internet: *una plataforma d'actualitat i informació multimèdia en nou idiomes*. (Web Swissinfo) El 28 d'octubre de 2000, Ràdio Suïssa ja va deixar d'emetre en castellà i la seva programació només es podia escoltar a Internet. (*Mundo DX*, novembre 2000:31) Totes les grans ràdios internacionals han transformat les seves estructures productives i de distribució amb la finalitat de poder difondre continguts per diversos canals de comunicació. Al capítol IV de la III part dono més dades de com la radiodifusió internacional ha aprofitat els nous canals digitals de difusió i distribució.

Des de fa uns quinze anys, una de les qüestions tecnològiques més debatudes a la radiodifusió internacional és si l'ona curta es deixarà d'usar, després d'uns vuitanta anys de fer-la servir. El director de l'emissora Radio Vlaanderen Internationaal, Frans Ieven, afirmava el juny de 2004, que:

“Les velles i tradicionals emissions en ona mitjana, i especialment en ona curta, es reduiran. Són sistemes de distribució passats de moda hi ha altres sistemes més econòmics i eficients per arribar a les persones que els gegantins transmissors d'ona curta.” (Web Media Network, 19-10- 2004)

Radio Vlaanderen Internationaal, que el març de 2005 va passar a denominar-se VRT-Internationaal, té previst de cloure tots els seus programes en anglès, francès i alemany en ona curta. L'únic programa internacional en ona curta que es mantindrà serà el neerlandès, però com una retransmissió del programa nacional.

L'any 1992, el director de La Veu d'Amèrica, Chase Untermeyer, valorava les conseqüències de la digitalització dels sistemes de transmissió i dels nous sistemes de difusió així:

“La introducció de la ràdio digital per a les emissores internacionals, com la VOA, accentua la necessitat de comportar-se com un home de negocis, en els següents sentits. Reconèixer que hi haurà una varietat de mercats i una varietat de camins per aconseguir els mercats, amb diferents costos i diferents nivells d'efectivitat per cada combinació de mercat i mètode de distribució. També hi haurà diferents escales de temps, per cada àrea geogràfica, en el pas de la distribució per ona curta al satèl·lit. Mantindrem la distribució per ona

curta, probablement, dues dècades mentre la ràdio digital es desenvolupi arreu del món. La VOA veu la necessitat de mantenir un sistema mixt de distribució, emprant l'ona curta i la ràdio digital via satèl·lit, cap a algunes àrees."

(World Broadcast News, juliol/agost 1992:30)

El director del BBC World Service, Mark Byford, l'estiu del 2002 escrivia a la revista *Radio World* unes aclaridores reflexions sobre com afronta aquest tema l'emissora internacional més escoltada del món:

"Estem lluny de negligir de l'ona curta (...) Estem millorant els nostres transmissors d'ona curta d'Oman, Xipre i Singapur, per arribar millor al Golf Pèrsic i el sud d'Àsia, i a l'est d'Àsia, respectivament. (...) En aquells països l'ona curta seguirà sent una prioritat en la forma de distribució, durant uns quants anys.

Als països desenvolupats és diferent. La nostra decisió de reduir o deixar de fer transmissions en ona curta en anglès cap a Amèrica del Nord, Austràlia i Nova Zelanda significa que el nostre mitjà principal de distribució, en el futur, per a les àrees més desenvolupades serà Internet i els acords de retransmissió amb emissores d' FM que radiïn part de la nostra oferta.

Prenem la decisió amb cura i consideració. No retallem el nombre de països cap als quals es transmet el World Service. Canviem els mitjans de distribució en resposta als ràpids canvis de l'audiència.

Als Estats Units, la gran majoria dels nostres oïdors ens escolten per les emissores que radien els nostres programes i Internet. Uns 2,3 milions de persones ens escolten per FM i l'audiència va creixent. (...) 300.000 oïdors ens escolten només per ona curta. I als EUA, 168 milions de persones estan connectades a Internet. Un estudi recent mostrava que el 60% de connexions a la nostra web provenia d'Amèrica.

A Austràlia, el seguiment del BBC World Service, en ona curta, s'ha reduït severament durant l'última dècada d'1,7 milions a 100.000 oïdors. El volum d'escolta principal és mitjançant les estacions d'FM amb les quals tenim acords de sindicació, tot i que encara mantenim algunes emissions en ona curta cap a Austràlia, Nova Zelanda i les illes del Pacífic. Els 737.000 \$, aproximadament, d'estalvi anual aconseguits amb les reduccions en les transmissions en ona curta ajudaran impulsar l'expansió en FM a tot el món i al desenvolupament de la nostra capacitat a Internet. Estem presents a l'FM de 121 capitals del món. El nostre pla és assolir les 135 l'any 2004 –el 70% de les que hi ha al món. (El març de 2004 en tenia 139, segons les dades del BBC World Service Annual Review 2003-04.)

Avui els 43 idiomes del BBC World Service estan presents com a serveis d'àudio a la nostra web, que va tenir l'any passat (2001) un 62% més de trànsit.

Tenim clar que l'ona curta encara es mantindrà com el mitjà dominant d'accés als programes del World Service entre els nostres 153 milions d'oïdors. Alhora, tanmateix, hem de respondre a les necessitats canviant de la nostra audiència i als diferents models d'escolta en cada mercat, considerant el mitjà de distribució més adequat i que ofereixi una qualitat d'escolta millor, això particularment en aquelles parts més desenvolupades del món.

Hem d'estalviar diners allà on sigui possible, racionalitzant l'ús de l'ona curta, i reinvertir-los en l'expansió en FM. (...) Alhora reconeixem que hem de desenvolupar la nostra capacitat en els sistemes de distribució multimèdia, per tal de donar servei al públic en l'era digital." (Radio World, 5 agost 2002)

L'enginyer consultor en radiodifusió internacional, James Wood, manté una opinió coincident amb la del director del BBC World Service: *les bandes de freqüències altes continuaran sent la porta de sortida principal per a la radiodifusió internacional durant unes quantes dècades més. (Radio World, 26 novembre 1997:1)*

Una dada afegida sobre aquesta qüestió: Radio Slovakia International, una de les petites ràdios públiques internacionals europees, la primavera de l'any 2004, estava pendent de canviar el seu estatut de finançament. Segons els seus estudis d'audiència creia que tenia uns 150.000 oïdors. Si aturava la transmissió en ona curta i només emetia via satèl·lit i distribuïa els programes a Internet, considerava que la seva audiència baixaria a uns 20.000. Segons aquestes dades, a l'any 2004, un 86% de l'audiència de Ràdio Eslovàquia Internacional encara l'escoltava només en ona curta. (Media Network, 10-8-2004)

No ha de passar per alt que l'ona curta té un gran avantatge respecte de qualsevol altre mitjà de comunicació o qualsevol altra banda de radiodifusió, que encara la fa única i diferent: permet fer arribar una emissora a qualsevol oïdor de qualsevol part del món –amb les limitacions imposades per les interferències i les condicions de la propagació– sense la intervenció de tercers. Tots els països tenen el mateix accés a la ionosfera i no calen intermediaris entre l'emissor i el receptor, tal com passa a les emissions via satèl·lit o en les retransmissions locals, on cal un soci –que pot revocar l'acord.

En un informe de l'any 1995 de l'Agència d'Informació dels Estats Units (USIA), referit a la recepció del seu canal internacional de televisió Worldnet es diu:

"Pel que fa al control, la majoria de telespectadors tenen accés als programes

de televisió dels Estats Units mitjançant les xarxes locals de cable o les televisions locals. Qui controla la xarxa de cable o la televisió local pot decidir censurar o acabar les emissions. Molt pocs espectadors potencials tenen sistemes individuals de recepció per rebre directament el senyal de Worldnet.”
(U.S.I.A,1996:45)

A les bandes d'ona curta els programes creuen lliurement les fronteres, s'escampen per continents sencers, travessen oceans i, potencialment, poden arribar directament a milions de persones. Per seguir-ho aprofitant, a finals d'agost del 1997, alguns responsables d'emissores internacionals, de fabricants de transmissors i d'una marca de receptors es van reunir, al sud de Berlín i van redactar un memoràndum d'entesa amb la intenció de preparar el canvi a un estàndard digital mundial de transmissió que haurà de substituir l'amplitud modulada a les bandes d'ona curta i haurà de fer-les un mitjà adient per transmetre programes, amb bona qualitat de so, i dades complementàries: el Digital Radio Mondiale (DRM).(MARKS,1998:34) A la trobada del grup Digital Radio Mondiale feta a la Xina, el març de 1998, els radiodifusors insistien en el seu desig de retenir el control dels seus propis mitjans d'emissió.

Després de diverses proves, les transmissions en DRM d'algunes emissores van començar el 16 de juny del 2003 amb motiu de la World Radiocommunication Conference (WRC 2003) de la Unió Internacional de Telecomunicacions. A Ginebra, al *Château de Penthes*, es van poder escoltar diversos programes emesos en digital per ona curta. (Web AIB)

És cert que la norma DRM, de la qual parlo al capítol IV de la III part, obre noves possibilitats a la radiodifusió en ona curta. Ara cal veure quan temps tardarà a estendre's el seu ús i com podran afrontar les emissores, públiques i privades, les altes despeses inherents a aquest canvi de tecnologia. La dificultat que ha tingut el Digital Audio Broadcasting (DAB) en la seva implantació a Europa no semblen un bon presagi.

Tornant a la presència de les grans emissores internacionals a les bandes de radiodifusió local –freqüència modulada, ona mitjana o ràdio digital (Digital Audio Broadcasting)–, gràcies a l'establiment d'acords de retransmissió, hi ha dos fets que cal considerar. El primer és que la seva presència provoca, especialment a les grans capitals, una competència cada vegada més gran entre els serveis radiofònics domèstics i els internacionals. Aquesta presència no sempre és acceptada. El juliol del 2004, la Canadian Radio-television and Telecommunications Commission va denegar la sol·licitud de l'emissora italiana RAI International d'emetre al Canadà 24 hores al dia, set dies a la setmana, per als 1,2 milions de canadencs d'origen italià. I el segon: les ràdios locals

poden deixar d'existir inesperadament, per causes diverses. Per exemple, el 3 de març de 2004, la *Ukrchastnotnaglyad* –el centre regulador estatal de radiofreqüències d'Ucraïna– va tancar l'emissora privada Radio Kontinent que retransmetia programes en ucraïnès del BBC World Service, la Deutsche Welle, Radio Free Europe/Radio Liberty, Ràdio Polònia i La Veu d'Amèrica. Els responsables d'aquestes emissores van considerar el fet com un cas evident de censura i atac a la democràcia. (Web Media Network, 7-8-2004)

Un altre sistema de difusió de programes que fan servir algunes emissores internacionals, des de fa vint anys, és la transmissió directa via satèl·lit. L'inici es va produir l'octubre del 1985, quan La Veu d'Amèrica va reprendre les seves emissions cap a Europa –eliminades 25 anys abans– només via satèl·lit. El servei es deia *VOA Europe*. (*Mundo DX*, octubre 1993:14) L'1 de gener del 1997, aquesta programació va passar a ser *VOA Express*. Actualment la programació es diu *VOA Music Mix*. El BBC World Service va començar a transmetre cap a l'Europa de l'Oest mitjançant l'Eutelsat IF4 l'any 1987. (*World Broadcast News*, febrer 1990:37) En realitat en aquell moment les emissions via satèl·lit, tot i que estaven obertes a tothom, tenien la funció principal de portar els senyals de VOA Europe i el BBC World Service a les estacions locals per tal que fossin retransmesos.

Durant la dècada dels noranta la penetració de la televisió via satèl·lit creix en molts països, especialment d'Europa i d'Àsia. Segons les dades de l'estudi fet l'any 2002 per l'operador de satèl·lits Eutelsat, en 38 països del continent europeu: 132 milions de llars que tenien televisor estaven equipades per rebre directament les televisions via satèl·lit o els canals de cable. Això suposava el 43% de les llars. (Web *Eutelsat*)

L'augment en la penetració de la difusió de la televisió via satèl·lit, als anys noranta, va fer que moltes emissores internacionals acompanyessin, en les respectives subportadores d'àudio, les transmissions dels canals públics de televisió del seu país.

Alguns responsables de les emissores van creure que aquest nou mitjà de difusió, per la seva qualitat de so i estabilitat del senyal, substituiria l'ona curta. Per exemple, Ràdio Suïssa Internacional, des del 1992, va apostar per aquesta política. L'any 1996 La Veu d'Alemanya va deixar d'emetre en ona curta tota la seva programació cap a Europa i la va passar al satèl·lit. Més emissores van seguir aquesta tendència amb la qual també aconseguien estalviar costos econòmics.

Mitjançant l'Eutelsat Hot Bird, el satèl·lit que té més ràdios internacionals, l'estiu del 2004 es podien escoltar a Europa 25 corporacions de radiodifusió internacional, un 20% de les existents. Però amb el pas dels anys s'ha constatat que

l'audiència directa de la ràdio via satèl·lit és molt baixa comparada amb la de la televisió.

En la difusió via satèl·lit hi ha un exemple clar d'unió i col·laboració: World Radio Network (WRN). Una companyia que, des de l'any 1992, retransmet via satèl·lit cap als cinc continents els espais en llengua anglesa d'una trentena d'emissores internacionals, dins d'un esquema de programació conjunta. La bona acceptació del projecte en anglès ha provocat que actualment WRN tingui cinc canals de programació conjunta en anglès, francès, alemany, rus i un de multilingüe. WRN també distribueix els seus canals a Internet. A més, es pot escoltar en xarxes de cable i en moltes emissores locals. (Web WRN) A la III part del treball dono més dades sobre aquest projecte.

Ja he esmentat abans que, durant els últims quinze anys, la ràdio internacional ha tingut un nou competidor: la televisió via satèl·lit. El seu creixement –el 43% de les llars europees ja la reben– fa creure als governs que aquest és ara el mitjà principal per informar o influir a una audiència internacional. A l'informe, de l'any 1995, de l'Agència d'Informació dels Estats Units (USIA) sobre *Options for a possible budget reductions* es deia:

“El nombre mundial de televisors està creixent no només als països industrialitzats sinó a la Xina i altres països en desenvolupament. Per aquesta raó la United States Advisory Commission on Public Diplomacy ha recomanat canviar les proporcions dels pressupostos de la ràdio i la televisió, i destinar més diners a la televisió. La recerca de l'Agència d'Informació dels Estats Units (USIA) també dona suport a la reducció de la radiodifusió en ona curta i a l'increment de la programació televisiva cap a països de l'Europa de l'Est i de l'antiga Unió Soviètica. La Veu d'Amèrica comença a fer alguns programes de televisió en cooperació amb Worldnet.”
(U.S.I.A.,1996:45)

L'anuari de 2003-04 de la BBC és ben clar:

“La televisió segueix incrementant la seva audiència en moltes parts del món. Els canals de notícies via satèl·lit estan canviant les expectatives dels espectadors, amb moltes persones que esperen veure en directe els fets. Als països àrabs, per exemple, hi ha més espectadors de televisió ara que oïdors de ràdio. Els competidors internacionals estan invertint grans sumes en la creació de nous serveis informatius. Els Estats Units han llançat un canal informatiu de televisió en àrab de 24 hores i França està treballant en un, amb un significatiu contingut àrab, per a l'any 2005. Tot i aquest creixement dels mitjans

rivals, com la televisió, la ràdio seguirà sent la font principal de notícies i informació gràcies a la seva flexibilitat, mobilitat i baix preu.” (BBC, 2004:25)

A la dècada dels noranta algunes de les grans corporacions de radiodifusió internacional van posar en marxa els seus propis canals internacionals de televisió via satèl·lit: BBC World (Regne Unit), VOA TV (Estats Units), Deutsche Welle TV (Alemanya), NHK World TV (Japó), etc. A la III part d'aquest treball es dóna una informació detallada de cada canal. A la primera dècada del segle XXI aquests canals estan en una fase de creixement. El govern dels Estats Units, el 14 de febrer de 2004, va posar en marxa el canal de televisió via satèl·lit, en àrab, Al Hurra (“La Lliure”). Finançat pel Congrés dels Estats Units, a través del Broadcasting Board of Governors: l'organisme sota el qual hi ha l'International Broadcasting Bureau que agrupa tota la radiodifusió internacional nord-americana. La Middle East Television Network, amb seu a Virgínia, és l'empresa encarregada d'operar aquesta televisió informativa internacional en llengua àrab, que sembla ser una rèplica del canal informatiu Al Jazeera. (Web Al Hurra)

Resta clar, per tot el que he exposat en aquest punt, que estem en un període de coexistència de diversos canals de distribució de programes, en el qual les grans emissores internacionals intenten tenir la màxima presència a Internet, als *transponders* dels satèl·lits, amb canals de ràdio i televisió, i a les bandes locals de ràdio, però mantenint, en la majoria de casos, una presència a l'ona curta per arribar a zones determinades d'Àfrica, Àsia i l'Orient Mitjà. Les dades presentades pels responsables tècnics de La Veu d'Alemanya a l'edició de l'any 2001 de la International Broadcasting Convention, d'Amsterdam, confirmen que l'ús de l'ona curta, a principis del segle XXI, és encara prou significatiu. Aquell any entre totes les emissores internacionals operaven uns 1.088 transmissors. (Web DRM)

2.1.5. Els receptors

Fins a la dècada dels seixanta era força habitual que els receptors domèstics, de vàlvules, portessin ona mitjana, ona llarga i alguna de les bandes principals d'ona curta –49, 41 o 25 metres. Quan es va popularitzar la tecnologia dels transistors, els receptors domèstics i portàtils van passar a incloure les bandes d'ona mitjana i freqüència modulada i van deixar d'incloure les bandes d'ona curta.

Des dels anys vuitanta, la tecnologia dels receptors d'ona curta s'ha perfeccionat molt. Avui es poden trobar aparells multibandes portàtils, de bona sensi-

bilitat i amb visor de freqüència digital, a partir dels 50 euros. Hi ha aparells més senzills que costen menys. Amb aquests receptors barats és possible escoltar moltes de les emissores internacionals. L'existència de molts receptors petits, portàtils i econòmics, vàlids per a qualsevol part del món, és un aspecte que encara s'ha de valorar, quan es pensa que altres sistemes de distribució de programes poden deixar sense sentit l'ús de l'ona curta.

Pel que fa al nombre de receptors d'ona curta, el Departament Tècnic de La Veu d'Alemanya calculava, l'any 1995, que n'hi podia haver uns 600 milions a tot el món (SELDERS,1995:233) Amb un lleuger increment, aquesta xifra encara avui es podria considerar representativa. Segons la dada aportada, l'any 1995, per Jeff Cohen, director de desenvolupament de World Radio Network –la companyia que retransmet, via satèl·lit, 25 emissores internacionals–, al llibre *Challenges for International Broadcasting: “a l'Europa Occidental es considera que hi ha un 2% de la població que té receptors d'ona curta”*. (COHEN, 1995:239) Segons les dades estadístiques de la Universitat de Barcelona (Web Universitat de Barcelona) en aquell moment la Unió Europa tenia una població de 373,607 milions de persones; per tant, uns 7,5 milions de persones de l'Europa Occidental podrien tenir, a meitat dels noranta, un receptor d'ona curta. Es creu que *Sony* té un 30% del mercat de les vendes de receptors d'ona curta, seguida de les marques Grundig i Sangean. (MARKS, 1998: 34)

2.1.6. Audiència

Les xifres d'audiència s'han convertit en imprescindibles i tenen una gran importància en els mitjans de comunicació. En el camp de la radiodifusió internacional, en ona curta o via satèl·lit, és molt difícil poder recollir dades fiables.

Si la mesura de les audiències a la radiodifusió local ja té unes limitacions en la seva precisió, en el camp de la radiodifusió internacional ens trobem que no existeixen xifres relativament exactes de l'audiència que pot tenir una emissora. El cap del BBC World Service Audience Research, Graham Mytton, l'any 2000, després de vint anys de treball en aquest camp, pronunciava una conferència davant dels representants de la *National Association of Shortwave Broadcasters*, dels Estats Units, i ho justificava:

“Hem encarregat enquestes a països de totes les parts del món. Amb elles hem pogut saber quin tipus d'oïdors tenim, què volen, quan ens escolten,

quins models de receptors tenen, amb quina qualitat ens reben i com canvia el seu comportament amb els anys. (...) Mai no hem estat capaços de dir quantes persones escoltaven un determinat programa. El nostre retrat de l'audiència internacional de la BBC el fèiem laboriosament a partir de les enquestes independents fetes en diversos països i en anys diferents. Mai no vam poder fer simultàniament enquestes als oïdors en diversos països."
(Web NASB)

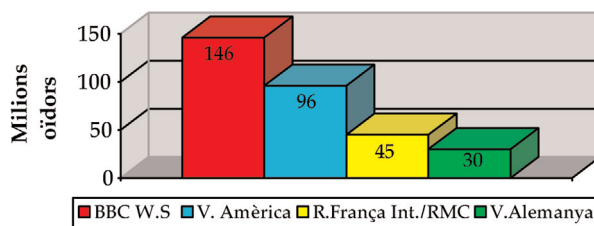
Algunes dades recents ens poden orientar, amb les limitacions ja expressades. El maig de l'any 2004, la ministra alemanya per a la Cultura, Christina Weiss, en el seu discurs titulat "*Deutsche Welle auf neuen Wegen? Die Zukunft des deutschen Auslandsrundfunks*" –Una nova direcció per a la DW– pronunciat a la Fundació Friedrich Ebert, de Berlín, donava a la Deutsche Welle una audiència global de 30 milions de persones.(Web Bundesregierung) Ràdio França Internacional, l'estiu del 2003, es donava –conjuntament amb la seva filial RMC-Moyen-Orient– un total de 45 milions d'oïdors, segons el document publicat pel grup de treball que prova la modalitat de transmissió Digital Radio Mondiale. (Web DRM) L'any 2004 la pàgina oficial de La Veu d'Amèrica a Internet xifrava la seva audiència radiofònica en 96 milions de persones. (Web VOA)

Ningú no posa en dubte que l'emissora internacional que té més audiència és la BBC. Les seves dades oficials sobre l'audiència global del seu *World Service* són: 120 milions (1992), 124 (1993), 130 (1994), 133 (1995), 140 (1996), 143 (1997), 138 (1998), 143 (1999) , 151 (2000), 152 (2001). L'any 2002 el BBC World Service va assolir la seva audiència màxima de tota la seva història amb 153 milions d'oïdors, dels quals 42 milions –el 26%– escoltaven els programes en llengua anglesa. (Web BBC) Els dos anys següents es produeix una davallada en l'audiència global. L'any 2003 la xifra d'audiència donada era de 150 milions d'oïdors, dels quals 45 milions escoltaven la programació en anglès, tres milions més que l'any anterior. Una dada interessant és que la BBC calculava que el 31% de la seva audiència, 47 milions d'oïdors, l'escoltava per les retransmissions locals en FM: 35 milions a través de les emissores associades i uns 12 milions directament per les transmissions de la BBC en FM. (Web BBC) I a l'any 2004, segons *l'Annual Review 2003-04*, el World Service declarava que tenia 146 milions d'oïdors. La justificació de la reducció donada era aquesta: "*les audiències de totes les emissores internacionals estan baixant des de fa anys, i la BBC no és una excepció. La pèrdua estimada d'uns 14 milions d'oïdors en ona curta en l'últim any va ser compensada per l'augment dels oïdors en FM*". (BBC, 2004:5) Segons el mateix anuari la BBC estima que el seu Servei Mundial fins a l'any

2008 podria perdre un terç de la seva audiència en ona curta, que aniria cap a altres mitjans.

La comparativa entre les audiències declarades per quatre de les grans radiodifusores internacionals occidentals a l'any 2004 és la següent.

Gràfica 3. Milions d'oïdors dels grans serveis de radiodifusió internacional. Any 2004

Elaboració pròpia a partir de les dades de les emissores

Segons els estudis del grup consultor en radiodifusió George Jacobs and Associates, a l'any 1993, als Estats Units es calculava que uns tres milions de persones escoltaven l'ona curta cada setmana. (*Radio World*, agost 1993:9)

Per tancar aquest punt, només diré que a la dècada dels vuitanta, Radio Nederland en les seves publicacions calculava que a tot el món el nombre d'oïdors de les emissores internacionals era de 340 milions, aproximadament.

2.2. La radiodifusió internacional a finals del segle XX: corporacions i emissions

Tal com ja he exposat a la metodologia, com que l'objectiu del meu treball no és fer un estudi detallat de la gestió, ni de l'organització administrativa, ni dels estatuts reguladors de les emissores internacionals, agruparé els serveis de radiodifusió en públics i privats. Dins de la radiodifusió privada faré aquesta subdivisió: religiosa i no confessional.

En aquest apartat faré una quantificació i una ràpida tipologia de la radiodifusió internacional a finals del segle XX, sense fer valoracions dels continguts dels seus programes, un aspecte que no entra en els meus objectius inicials. Totes les dades que dono són pròpies i surten com a resultat de les anàlisis quantitatives fetes dels anys 1978, 1988 i 1998 que estan exposades a la III part de la tesi i a l'annex I. Atès el gran volum de dades recollit i processat intentaré referir-me només a les xifres més representatives que ens ajudin a quantifi-

car amb la màxima claredat i precisió com estava la radiodifusió internacional a l'any 1998.

El retrat general del sector de la radiodifusió internacional de l'any 1998 dóna que hi havia 126 corporacions –73,8% públiques i 26,2% privades– emetent des de noranta-vuit països. Entre totes produïen un total de 26.587 h 05 m setmanals d'emissió – 72,5% d'origen públic i 27,5%, privat.

Tot i la crisi econòmica que patia el sector i dels canvis tecnològics en els seus sistemes de distribució, en el període 1988 a 1998, la radiodifusió internacional va incrementar el seu volum setmanal d'emissió en ona curta en un 6,9%, radiant unes 1.859 hores més. A l'apartat 2 del capítol I de la III part quantifico amb detall el volum d'emissió de les corporacions de radiodifusió internacional i ho comento minuciosament.

L'emissora representativa de la mitjana del conjunt, en aquell any, seria una estació que transmetia unes 209 hores de programació a la setmana en 9 idiomes diferents.

L'any 1998 les emissores internacionals més grans, segons el volum d'emissió, eren les que consten a la taula següent.

Taula 2. Corporacions de radiodifusió internacional més grans, segons el volum d'emissió. Any 1998.

<i>Corporació</i>	<i>Titularitat</i>	<i>Hores setmanals</i>
Int.Broad.Bureau	p	1.585h
(RFE/RL/RFA 751h)		
(Veu d'Amèrica 672h)		
(Ràdio TV Martí 162h)		
BBC	p	990h
R.Internacional de Xina	p	906h
R.El Caire	p	806h
Veu Rep.Islàmica d'Iran	p	776h
Ràdio Transmundial (TWR)	r	670h45m
La Veu de Rússia	p	651h
La Veu d'Alemanya (DW)	p	640h35m
Ràdio Adventista Mundial (AWR)	r	629h
Family Radio	r	609h
FEBC Radio	r	535h05m
Veu dels Andes (HCJB)	r	526h15m
All India Radio	p	502h15m
High Adventure Ministries	r	501h45m
Servei. Rad. d'Aràbia	p	462h
p: pública		
r: religiosa		

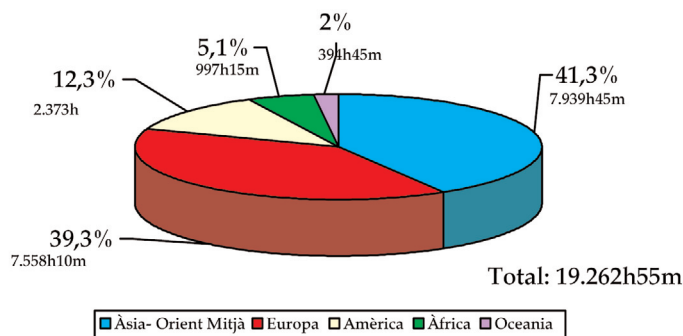
Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1998*

Entre les quinze corporacions radiodifusores amb més volum d'emissió n'hi havia nou d'operades pels estats i sis al servei d'institucions religioses. Només aquestes radiaven el 40% de les hores totals d'emissió de la radiodifusió internacional.

2.2.1. Radiodifusió pública

Els serveis internacionals públics de radiodifusió, operats directament pels estats, sempre han estat els majoritaris. Concretament, l'any 1998, la ràdio internacional pública representava tres quartes parts del total, tant si es considerava el nombre total d'emissores com si es valorava el volum d'emissió setmanal. Noranta-tres països tenien la seva pròpia emissora internacional. És a dir que, de les 126 corporacions de radiodifusió existents, el 73,8% eren operades per organismes de gestió pública. Totes radiaven cada setmana 19.262 h 55 m, un 72,5% de tot el volum de la radiodifusió a l'estranger. Per zones geogràfiques, el volum d'emissió públic es repartia així.

Gràfica 4. Volum d'emissió setmanal de la radiodifusió pública, segons l'origen geogràfic. Any 1998

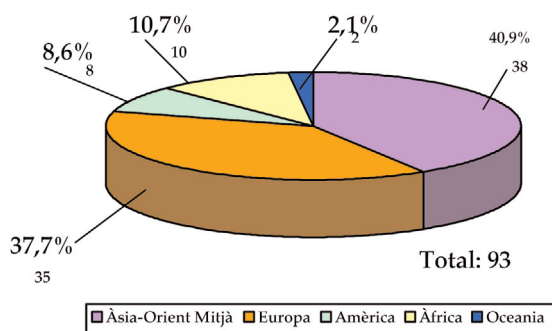

Elaboració pròpia. Dades del *World Radio TV Handbook 1998*

I en cada zona geogràfica hi havia el següent nombre de ràdios públiques.

Gràfica 5. Nombre de corporacions públiques de cada zona geogràfica. Any 1998

Elaboració pròpia. Dades del *World Radio TV Handbook 1998*

Dues àrees geogràfiques, Àsia - Orient Mitjà i Europa, concentraven el 80,6% del volum total d'emissió d'origen estatal i el 78,6% de corporacions internacionals públiques. A les dades d'Amèrica, si no considerem les tres emissores de l'International Broadcasting Bureau (IBB), dels Estats Units, trobem que la ràdio pública d'aquell continent, l'any 1998, només radiava 788 hores a la setmana, la qual cosa significava un 4% del total produït per totes les emissores estatals. Un percentatge inferior al de l'Àfrica, 5,1%. Oceania encara el tenia més baix, 2%, ja que només tenia dues emissores internacionals.

El més important és que a l'any 1998, per primera vegada en tota la història de la radiodifusió internacional, la zona de l'Àsia i l'Orient Mitjà era la part del món que tenia el nombre més elevat d'estacions operades pels estats, 38 (el 40,9%), i que produïa el volum més gran d'emissió del sector públic, amb 7.939 h 45 m setmanals (41,3%). Deu anys abans, era encara la radiodifusió pública

europea la que radiava més hores setmanals cap a l'estranger, 7.889 h 05 m. L'any 1988 les ràdios públiques internacionals d'Àsia i de l'Orient Mitjà eren les segones, amb 6.845 h 15 m setmanals. En valors absoluts, les emissores d'Àsia i l'Orient Mitjà, entre 1988 i 1998, havien incrementat el seu volum emissor en 1.094 h 30 m. Per contra, Europa l'havia reduït en unes 331 hores. Al cap de deu anys, l'Àsia i l'Orient Mitjà havien incrementat en un 2,2% la seva presència en el total del volum d'emissió internacional i Europa l'havia reduït en un 3,4%. La causa era que durant els darrers quinze anys del segle XX diversos països, especialment els àrabs de l'Orient Mitjà, van comprar equips d'ona curta d'alta potència i van modernitzar els seus centres emissors i de producció de programes. Per això actualment les seves plantes transmissores s situen entre les més grans del món. L'enginyer consultor en radiodifusió internacional, James Wood, escrivia l'any 1994: *en termes d'inversió per càpita, la inversió dels països islàmics excedeix la de qualsevol altra part del món amb 31 equips comprats: 23 equips de 500 kW (10 l'Iran, 8 Kuwait, 3 Aràbia Saudita i 2 Líbia), 4 equips de 300 kW (Iran) i 4 equips de 100 kW (3 Aràbia Saudita i 1 Egipte).* (Radio World , febrer 1994:25)

Pel volum d'hores d'emissió, les grans corporacions de radiodifusió pública internacional, l'any 1998, eren les detallades tot seguit.

Taula 3. Corporacions de radiodifusió pública més grans, segons el volum d'emissió. Any 1998.

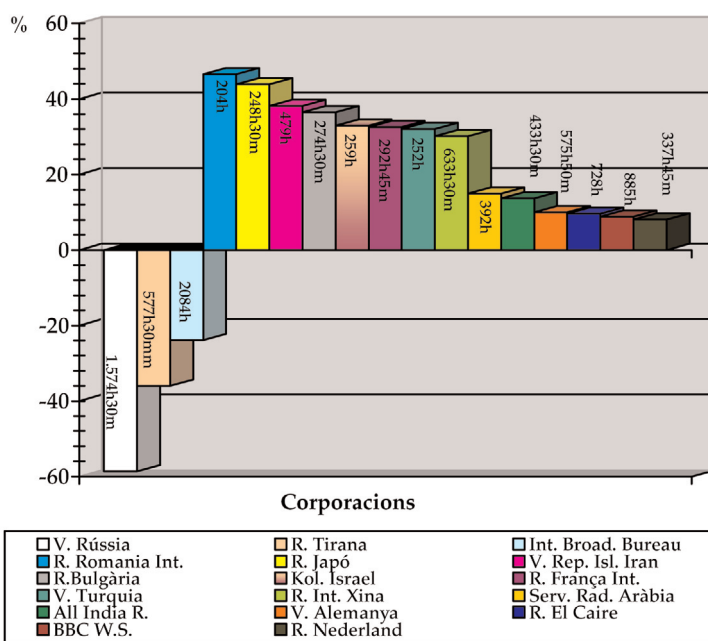
		<i>Nre d'hores setmanals</i>
Int.Broad.Bureau		1.585h
	(RFE/RL/RFA 751h)	
	(Veu d'Amèrica 672h)	
	(Ràdio TV Martí 162h)	
BBC		990h
R.Internacional de Xina		906h
R.el Caire		806h
La Veu Rep. Islàmica de l'Iran		776h
La Veu de Rússia		651h
La Veu d'Alemanya (DW)		640h35m
All India Radio		502h15m
Servei.Rad.d'Aràbia		462h
R.Japó (NHK Mundial)		442h20m
R.França Internacional		433h45m
R.Bulgària		432h
Kol Israel		386h50m
R.Romania Int		381h30m
La Veu de Turquia		371h
R.Tirana		370h
R.Nederland		367h30m

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1998*

La taula evidencia que hi havia una corporació pública que transmetia, l'any

1998, moltes més hores setmanals que cap altra: l'International Broadcasting Bureau (IBB), dels Estats Units. Cal puntualitzar que, des de l'any 1994, tots els serveis radiodifusors internacionals, no militars, dels EUA estan sota el seu control. Aquest organisme està supervisat pel Broadcasting Board of Governors (BBG) i abans per la US Information Agency (USIA). L'IBB agrupava, l'any 1998: Voice of America (VOA), Radio TV Martí, Radio Free Europe/Radio Liberty i Radio Free Àsia. L'any 2004 també operava Radio Sawa, que transmetia les 24 hores, en llengua àrab. Es podia escoltar via satèl·lit i per l'FM i l'ona mitjana de diversos països. La segona corporació pública era la britànica BBC. En realitat, si només ens fixem en les emissores individuals, el BBC World Service era el que ocupava el primer lloc del rànquing, confirmava així el seu lideratge en aquest camp, reconegut per tothom internacionalment. Si seguim considerant el volum d'emissió de les ràdios per separat, la segona era Ràdio Internacional de la Xina i la tercera, Ràdio el Caire. L'any 2004, totes aquestes emissores, menys Ràdio Tirana, també distribuïen una part de la seva programació via satèl·lit. Bé sigui amb canals propis o bé aprofitant la sinèrgia de la programació conjunta via satèl·lit de World Radio Network (WRN), que els permetia distribuir una part dels seus espais en anglès, francès o alemany –les emissores d'Egipte, l'Iran, Aràbia Saudita, França i Regne Unit no participaven a WRN. Tres de les grans radiodifusores públiques internacionals ja tenien unes plataformes multimèdia a Internet molt completes i, pel que feia a l'àudio eren unes de les més importants del món: BBC World Service, Veu d'Amèrica i Ràdio Internacional de la Xina. La resta també tenien recursos multimèdia, de text i àudio, a les seves pàgines web. A la III part ho detallo. Un dels aspectes que destaca és que si teniem en compte el volum d'emissió de la radiodifusió pública internacional a l'any 1998 hi havia dues corporacions de l'Àsia i l'Orient Mitjà. Encara podríem dir més: entre les deu emissores públiques més grans n'hi havia sis: tres de l'Àsia i tres de l'Orient Mitjà. Ja hem vist que era la zona del món que, precisament, tenia el nombre més elevat d'estacions operades pels estats, 38 (el 40,9%) i que produïa el volum més gran d'emissió del sector públic (41,3%). Tot seguit precisem quines d'aquelles grans corporacions de radiodifusió pública internacional havien incrementat el seu volum d'emissió i quines havien tingut pèrdues durant la dècada anterior.

Gràfica 6. Increment o pèrdua del volum d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió pública més gran a la dècada 1988-1998

Elaboració pròpia. Dades dels *World Radio TV Handbook 1988 i 1998*

Resta clar, observant les dades de la gràfica anterior, que algunes de les emissores dels països dels blocs de l'Est i de l'Oest que s'havien fet servir durant la Guerra Freda com una arma més per enfrontar-se, quan aquests països van entrar en el nou ordre polític internacional les emissores van perdre una important part del seu volum d'emissió. Passats deu anys de la fi d'aquell període de confrontació, La Veu de Rússia, La Veu d'Amèrica, Ràdio Tirana, i Radio Free Europe/Radio Liberty havien reduït les seves emissions entre un 25 i un 59%. Les deu corporacions que, en percentatge, van augmentar més les seves emissions en una curta entre 1988 i 1998 van ser: R. Romania Int., R. Japó (NHK Mundial), Veu Rep. Islàmica de l'Iran, R. Bulgària, Kol Israel, R. França Int., Veu de Turquia, R. Internacional de la Xina, Servei. Rad. d'Aràbia i All India Radio.

2.2.1.1. Les grans corporacions públiques de radiodifusió internacional

A finals del segle XX sis ràdios públiques estaven presents a tot el món i tenien una audiència global: la BBC, Ràdio Internacional de la Xina, La Veu d'Amèrica, La Veu de Rússia, La Veu d'Alemanya i Radio Nderland -que també hauria de formar part d'aquest grup, encara que no emetés tantes hores setmanals, ja que, des de finals dels seixanta, té dues plantes de retransmissió

pròpies a les Antilles Neerlandeses i Madagascar. Després hi havia un segon grup d'emissores estatals, grans, que influïen amb els seus programes, en major o menor mesura, en zones geogràfiques concretes o en col·lectius propers al seu entorn cultural o idiomàtic. Seria el cas, a l'Orient Mitjà, de tres emissores: Ràdio el Caire, La Veu de la Rep. Islàmica de l'Iran, el Servei de Radiodifusió d'Aràbia Saudita. A l'Àsia, All India Radio i Ràdio Japó. Als Estats Units, Radio Free Europe, Radio Liberty i Radio Free Àsia. Finalment, a Europa, Ràdio França Internacional. Amb menys volum d'emissió trobaríem una tercera categoria d'emissores internacionals, les mitjanes, com per exemple: Ràdio Bulgària, Ràdio Romania Internacional i Ràdio Tirana, a Europa, i Kol Israel, a l'Orient Mitjà.

La BBC

A l'any 1998, la BBC seguia liderant el rànquing de la radiodifusió internacional. Tant per audiència, 138 milions d'oïdors aquell any (Web BBC, 5-8-2004), com pel seu volum d'emissió en ona curta, 990 hores setmanals. Al cap de deu anys l'havia incrementat en un 8,9%. Recordem que és a partir de l'1 de juliol del 2001 quan, per aconseguir estalvis econòmics, tanca algunes de les transmissions en ona curta, com per exemple la del seu Servei Mundial cap als Estats Units, el qual, des d'aleshores només es pot escoltar, a més d'Internet, via satèl·lit o mitjançant les retransmissions locals.

El BBC World Service, l'any 1998, emetia en 39 idiomes. El volum més gran d'emissió era en anglès, 35,7%, seguit de l'àrab, 12,7%. A l'any 2004 distribuïa la seva programació per diversos canals de satèl·lit i mitjançant la seva plataforma multimèdia d'Internet es podien escoltar butlletins informatius en 43 idiomes i, en temps real, la programació en anglès, castellà i altres idiomes. A més, tenia un portal específic dedicat a la informació: el BBC News.

Ràdio Internacional de la Xina

De totes les grans emissores, la que havia crescut més en volum d'emissió durant deu anys era Ràdio Internacional de la Xina, un 30,1%. L'any 1998 produïa programes en 43 idiomes i tenia un 12,3% de la seva emissió parlada en anglès. El gener de l'any 2004, després d'un any de funcionament, Ràdio Internacional de la Xina ja havia completat la seva gran plataforma multimèdia a Internet. Es podien escoltar programes i llegir textos en 39 idiomes.

Segons el seu president, Li Dan: “*CRI Online era la web que tenia més textos en idiomes diferents i la segona d’Internet amb més volum d’àudio*” (Web Media Network, 30-1-2004). La decisió de renovar els sistemes de difusió es confirma també amb el fet que, des de fa anys, és una de les emissores que ofereix els seus programes via satèl·lit per World Radio Network.

La Veu d’Amèrica

L’emissora oficial del govern dels Estats Units, La Veu d’Amèrica, l’any 1998 tenia un pressupost per realitzar la seva programació de 96 milions de dòlars i una plantilla de 1.137 persones. L’International Broadcasting Bureau (IBB) pagava les despeses de transmissió i els costos d’enginyeria, que pujaven a 387 milions de dòlars. (*Radio World*, setembre 1998:12) L’any 1993 La Veu d’Amèrica tenia uns 3.000 treballadors i el pressupost per produir programes era de 251 milions de dòlars (*Mundo DX*, gener 1994:25). Això explica que al cap de deu anys havia reduït en una quarta part el seu volum d’emissió (24,8%). L’any 2004 la seva web era una de les més grans d’Internet. Oferia cada setmana unes 1.000 hores d’àudio, en 44 idiomes, i 40 hores de vídeo. A més, tenia portals de notícies en sis idiomes. (Web VOA, 6-8-2004) Part de la seva programació l’emetia via satèl·lit per molts canals propis i per World Radio Network.

La Veu de Rússia

Ràdio Moscou, l’any 1988, tenia programes en 65 idiomes i a l’any 1998, La Veu de Rússia, només tenia programes en 31. Al cap de deu anys havia reduït en un 58,6% el seu volum d’emissió. Sens dubte del grup de les grans era l’emissora que havia tingut la baixada més important. Ja he exposat que a l’any 1996 es va reduir la plantilla de la ràdio pública internacional russa en un 30%. Dos exemples concrets de la magnitud de les reduccions serien: que els programes en xinès van passar de 168 hores setmanals a 35 hores o que els espais parlats en castellà van baixar de 70 a 28 hores setmanals. L’any 2004, alguns dels seus programes els emetia via satèl·lit per World Radio Network.

Deutsche Welle

La Veu d’Alemanya, tot i el seu increment d’un 10% en el volum d’emissió estava en un procés de reducció de pressupost i personal. L’any 1998 havia

rebut 630 milions de marcs alemanys (365 milions d'euros) mentre que tres anys abans ingressava 650 milions de marcs (450 milions d'euros) (Web D.W., 12-7-1999). L'any 1998 disposava de programes en 32 idiomes i el 26% de la seva emissió era en alemany. En aquell moment la Deutsche Welle ja estava dedicada a consolidar un dels primers canals de televisió internacional via satèl·lit que s'havien creat: el DW TV.

Radio Nederland

Pel que fa a Radio Nederland, la degana de la radiodifusió internacional, a l'any 1998 ja havia reduït idiomes d'emissió, només emetia en quatre. En canvi, havia tingut un creixement del 8% en el seu volum d'emissió. Es concentrava en els programes en neerlandès, 38,1% i en anglès, 36,2%. A l'any 2004 emetia per satèl·lit en canals propis i com a part de la programació de World Radio Network. L'emissora d'Hilversum és una de les emissores que ha rebut més premis de popularitat, per votació popular. Per exemple, a Catalunya va guanyar les sis edicions del "*Hit Parade de l'Ona Curta*" de *L'Altra Ràdio*, de Ràdio 4 (Ràdio Nacional d'Espanya a Catalunya) fetes fins a l'any 1991. (NIQUI,1995:93) L'estiu del 2004, el secretari d'estat holandès per als Mitjans de Comunicació, Medy van der Laan, va comunicar la decisió del govern de reduir en 5,5 milions el seu pressupost en el període de tres anys. En anys anteriors ja s'havien produït retalls.

Dins del grup de grans emissores públiques que concentren la seva emissió cap a zones geogràfiques concretes o cap a audiències properes al seu entorn cultural o idiomàtic podem citar: Ràdio el Caire, La Veu de la Rep. Islàmica de l'Iran, el Servei de Radiodifusió d'Aràbia Saudita, Kol Israel, All India Radio, Ràdio Japó, Ràdio França Internacional i el trio Radio Free Europe/Radio Liberty / Radio Free Asia.

A l'Orient Mitjà, a l'any 1998 teníem tres emissores molt grans: Ràdio el Caire, La Veu de la Rep. Islàmica de l'Iran i el Servei de Radiodifusió d'Aràbia Saudita. Les tres concentrades en el món àrab i, en dos casos, amb una gran producció de programació en llengua àrab: Aràbia Saudita, el 77,2% i Egipte el 61%. L'emissora d'Aràbia només radiava en 11 llengües diferents. L'egípcia tenia programes en 32 idiomes, La Veu de l'Iran, que emetia un 20% de la seva programació en àrab, al cap de deu anys havia augmentat considerablement el nombre d'idiomes d'emissió, que va passar dels 16 als 28. De totes tres aquesta és la que mostrava més interès per fer arribar els seus programes a altres zones, com Europa i Amèrica.

A l'Àsia, All India Radio tenia programes en 24 idiomes i emetia fonamentalment per a tota l'Àsia i l'Àfrica. Ràdio Japó, una de les corporacions que havia crescut més en volum d'emissió, 43,9%, tenia moltes emissions cap a l'Àsia i l'Amèrica del Nord. Tenia espais en 22 idiomes diferents. Destacaven les seves programacions contínues en anglès i japonès.

A Europa, Ràdio França Internacional s'adreçava fonamentalment a totes les comunitats de parla francesa, amb el seu programa de 24 hores *RFI Mondiale*, 47,5% de la seva emissió total. Produïa molta programació per als països àrabs i africans. L'emissora internacional francesa actualment té una filial específica per a l'Orient Mitjà RMC-Moyen-Orient.

I als Estats Units, les seves emissores creades durant la Guerra Freda per emetre cap a Rússia i els països de l'Europa de l'Est, Radio Free Europe i Radio Liberty, després de deu anys havien perdut un 30,8% del seu volum d'emissió. Precisament a l'any 1998, el seu director de comunicacions, Paul Globe, precisava que aquell any els pressupostos de les emissores eren de 55 milions de dòlars, mentre que tres anys abans eren de 220 milions de dòlars. Les emissores havien canviat la seva redacció central de Munic a Praga, per estalviar costos, i havien passat de tenir 1.600 treballadors a tenir-ne 370. (*Radio World*, 1 abril 1998:3) Una part dels pressupostos de les dues emissores dedicades als països de l'Europa de l'Est, el Congrés dels Estats Units el va destinar a augmentar el finançament de Radio Free Asia, que passava a tenir 24 milions de dòlars, mentre que l'any 1997 n'havia tingut 9,3 milions. Així, l'emissora podia ampliar hores d'emissió, especialment cap a la Xina. (*Mundo DX*, gener 1998: 9)

2.2.1.2. Les corporacions públiques mitjanes de radiodifusió internacional

Quatre corporacions públiques europees, que encara conservaven, l'any 1998, uns significatius serveis internacionals en ona curta, eren Ràdio Bulgària, Ràdio Romania Internacional, Ràdio Tirana i La Veu de Turquia. Totes quatre transmetien força volum d'emissió en els seus idiomes nacionals, més d'un terç del total, per als seus ciutadans a l'estranger.

Ràdio Bulgària i Ràdio Romania Internacional havien tingut, després de deu anys, un augment molt important en les seves hores de difusió, un 36,5 i un 46,5%, respectivament. Segons les dades de la Unió Europea de Radiodifusió, l'any 1994, Romania era dels països que en formaven part i el que dedicava, en percentatge, més diners al seu servei internacional. Concretament l'any 1994 Ràdio Romania Internacional va rebre 4,2 milions de dòlars, la qual cosa suposava un 12,8% del pressupost total de la radiodifusió romanesa, que era

de 33,3 milions de dòlars any. (O'SULLIVAN, 1995:6) L'estació internacional romanesa transmetia en 16 idiomes i un 44% de l'emissió es feia en romanès. L'emissora de Sofia tenia programes en 12 idiomes i produïa un 36,8% d'hores en búlgar. L'interès d'aquests dos països en la seva radiodifusió internacional encara es mantenia l'any 2004. Totes dues ràdios van fer una important millora de les seves plataformes multimèdia a internet. El 28 de març Radio Romania International, sota l'eslogan *Romania live*, distribuïa per Internet el canal RRI 1 en romanès i el RRI 2, en 10 llengües. A més augmentava la seva presència al canal via satèl·lit World Radio Network. Ràdio Bulgària, des del 17 de maig, oferia a la seva web programes en 11 idiomes, a la carta i en temps real. I alguns dels seus programes es retransmetien per 50 ràdios locals de 30 països. La Veu de Turquia l'any 1998 tenia programes en 17 idiomes i la seva emissió majoritària, 45,2%, era en turc. L'any 2004 distribuïa els seus programes per diversos satèl·lits i en rus per World Radio Network. El seu ús d'Internet, aquell any, era mínim.

En el cas d'Albània ens trobàvem amb una emissora internacional que s'anava aprimant considerablement: la Ràdio Tirana del 88 sortia a les ones curtes en 21 idiomes i la del 98, en 8. El seu volum d'emissió s'havia reduït en deu anys en un 36%. Albània, entre 1964 i 1976, va ser el principal aliat europeu de la Xina, per això Ràdio Pequín retransmetia alguns programes des del seu territori i donava suport tècnic i econòmic a l'emissora internacional albanesa, que va acabar la dècada dels setanta entre les ràdios públiques internacionals més importants del món: la setena d'aquell sector, l'any 1978, amb un volum d'emissió de 500 h 30 m setmanals. Vint anys després, a fi de millorar la seva economia, la radiodifusió albanesa llogava a tercers una part dels seus equips d'ona curta. L'any 2004, IRàdio Televisió Albanesa només mantenia un petit servei internacional en set idiomes amb un volum d'emissió setmanal de 144 hores, el 78% en albanès. No es podia escoltar per cap satèl·lit i a Internet tenia un parell d'espais a la carta. Entre 1988 i 2004, Albània havia reduït el seu volum d'emissió internacional un 75%.

* * *

Ja he destacat l'elevat nombre d'emissores públiques que hi ha a l'Àsia i l'Orient Mitjà, un 40,9% del total. En aquesta categoria de les emissores internacionals mitjanes, una de les que podríem incloure és Kol Israel. L'emissora de l'estat d'Israel havia crescut notablement en volum d'emissió en deu anys, un 32,9%, i radiava l'any 1998 386 h 50 m setmanals, amb un notable volum de programació internacional cap a Europa, l'Orient Mitjà i els Estats Units.

Produïa el 40,6% de la seva programació en anglès i el 40,1% en hebreu. L'any 2004 part de la seva programació l'emetia via satèl·lit per World Radio Network.

A Amèrica, des de 1978 fins a 1998, el reduït nombre d'emissores públiques internacionals havia anat baixant de dotze a nou. Si, a més a més, no considerem les tres emissores de l'International Broadcasting Bureau (IBB) dels Estats Units, la ràdio pública d'aquell continent, l'any 1998, només radiava 788 hores a la setmana, la qual cosa significava un 4% del total produït per les emissores estatals. L'any 1998, a Amèrica del Sud només l'Argentina i el Brasil operaven el seu servei internacional. A Amèrica Central i el Carib trobàvem Cuba i Mèxic. Aquell any totes dues emissores americanes, sense considerar les de l'IBB, amb més volum d'emissió eren: Ràdio Canadà Internacional i Ràdio Havana Cuba. A la dècada dels noranta Ràdio Canadà Internacional es classificava com *"una emissora internacional entre petita i mitjana. Més aviat petita quant a treballadors i pressupost. Tenim un estaf de 115 persones i un pressupost aproximat de 16 milions de dòlars any"*. (HARGREAVES,1995:21) El 1998, Ràdio Canadà Internacional emetia durant 300 hores setmanals, Ràdio Havana Cuba estava present a l'ona curta 146 hores a la setmana. Aquesta emissora en vint anys havia reduït el seu volum d'emissió un 45% - l'any 1978 radiava 324 h 40 m. Les dificultats econòmiques de Cuba, en aquell període, especialment des del 1991, eren les raons d'aquesta davallada. Tot i això, avui encara és l'emissora pública internacional dels països americans de parla castellana que radia més hores en ona curta.

L'Àfrica, l'any 1998 tenia molt poca radiodifusió pública exterior: 10 emissores. Totes les emissores havien perdut hores de producció durant els últims vint anys. Ràdio l'Alger, amb 203 hores setmanals era l'emissora més important, tot i que havia baixat en un 31% el seu volum d'emissió -294 h, l'any 1978. La Radiotelevisió Marroquina, amb 155 hores, havia perdut un 37,2% -247 h, el 1978. Una emissora que va tenir una gran reducció de pressupostos, a començaments dels noranta, és Channel Africa, l'antiga Veü de Sud Àfrica (RSA). Aquesta emissora, molt popular internacionalment, l'any 1998 emetia 68 h 30 m, mentre que deu anys abans tenia 210 h 30 m de programació setmanal. La pèrdua en el seu cas era del 67,6 %.

A Oceania, Ràdio Austràlia, que durant molts anys va ser una emissora amb una gran projecció internacional cap a l'Àsia, Amèrica del Nord i tota la zona austral, l'any 1998 emetia 269 h 30 m setmanals i el seu pes dins de la radiodifusió internacional havia baixat considerablement. Si comparem la xifra amb la de l'any 1978, 322 hores, havia perdut un 16,4% del seu volum d'emissió. En un apartat anterior ja he esmentat que a l'any 1997 Ràdio Austràlia va patir

una forta retallada dels seus pressupostos i va perdre la seva potent planta emissora de Darwin. La seva capacitat emissora va passar a ser similar a la de feia 30 anys. (*World Radio TV*,1998)

2.2.2. Radiodifusió privada

Tal com s'ha exposat a l'apartat dedicat a resumir com van sorgir les emissores internacionals d'ona curta, les empreses privades de radiodifusió dels Estats Units hi van ser presents des dels seus inicis. Acabada la Segona Guerra Mundial, les companyies privades van desaparèixer de l'ona curta i el govern dels EUA no va concedir noves llicències d'emissió fins al juliol de 1973, quan la Federal Communications Commission (FCC) en va tornar a atorgar si "*el radiodifusor opera en l'interès públic, si hi ha necessitat de tal servei i si reflecteix la cultura dels EUA*". (*Radio World*, juny 1996:38) A finals dels setanta i començaments dels anys vuitanta es produeix un notable increment en el nombre d'emissores religioses en ona curta, amb seu als Estats Units.

Actualment la radiodifusió privada en ona curta encara té pes a l'Amèrica del Sud, al Brasil, Veneçuela o el Perú, per exemple. Són estacions que operen només per a una audiència local, la majoria a les bandes tropicals. El cas més evident és el Brasil, que l'any 2001 tenia funcionant per a la radiodifusió local 1.626 transmissors d'ona mitjana i 156 d'ona curta, un 8,7% del total. (*World Radio TV Handbook*, 2001)

Aquestes emissores privades només tenen en comú amb les internacionals el fet d'aprofitar el benefici de l'ona curta per poder abastar grans zones geogràfiques. Ni per la seva potència de transmissió, ni pels seus objectius s'hi poden comparar i, per tant, tal com ja he exposat, no formen part del conjunt que he analitzat.

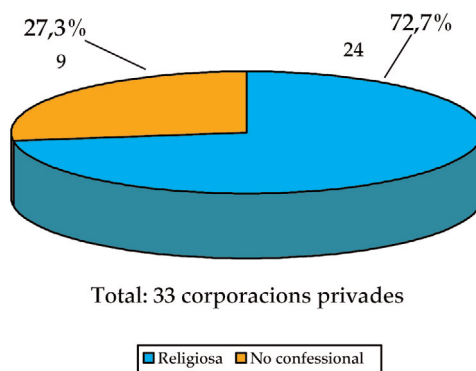
2.2.2.1. Tipus d'emissores

La radiodifusió privada internacional la subdivideixo en dos grans apartats: la no confessional i la religiosa. Una dada que cal tenir en compte és que de les nou estacions privades internacionals, existents l'any 1998, cinc llogaven gran part del seu temps d'emissió a entitats religioses. Per tant, en realitat, si consideréssim els continguts de la seva programació les hauríem de catalogar com emissores internacionals privades confessionals. Com que jo no he considerat els continguts de programació en tota la meva tesi, les agrupo segons la seva titularitat.

El propietari i gerent de l'emissora privada WRNO, dels Estats Units, Joe Costello, ho explicava, a començaments dels noranta, després d'estar una dècada en antena: *"els grups religiosos són els primers a comprar temps d'emissió. Però en els passats deu anys també han emès programes d'universitats, la Universitat Estatal de Louisiana i la Universitat de Texas; afeccionats a l'ona curta, Radio Earth i Radio New York International; i exiliats anti-castristes i grups socials marginals, National Vanguard Radio, de David Duke, antic cap del Ku Klux Klan."* (Radio World, agost 1993:9)

L'any 1998, la major part de la titularitat de la radiodifusió privada internacional era religiosa.

Gràfica 7. Nombre i percentatge de corporacions de radiodifusió religiosa i no confessionals respecte del total de la radiodifusió privada internacional. Any 1998

Elaboració pròpia. Dades del *World Radio TV Handbook 1998*

2.2.2.2. Radiodifusió religiosa

El professor de la Facultat de Teologia de Catalunya Josep Casellas escriu al seu llibre *Déu a les ones*:

"L'Església catòlica s'ha servit de la radiodifusió per assolir les seves finalitats religioses i per estendre la seva influència social. És una de les primeres institucions que va dotar-se d'una emissora pròpia amb la creació l'any 1931, de Ràdio Vaticana, sota l'impuls de Pius XI i amb la col·laboració de Marconi. Aquesta emissora ha esdevingut un cas emblemàtic de la comunicació radiofònica catòlica." (CASELLAS,1999:9)

Pel que fa a les esglésies de la Reforma o protestants també són presents a

l'ona curta des dels seus inicis. La Veu dels Andes (HCJB) emet, com Ràdio Vaticana, des del 1931.

Les xifres obtingudes en el meu estudi demostren l'augment considerable del nombre d'emissores religioses. L'any 1978 hi havia 8 emissores religioses internacionals, el 1988, n'hi havia 15 i l'any 1998, 24. Després de vint anys s'havia triplicat el nombre d'emissores religioses internacionals. I observant el seu volum de programació en aquell període també s'havia triplicat; va passar de 2.242 h 10 m a 6.368 h 25 m.

A finals del segle XX les corporacions religioses pertanyents a les esglésies protestants eren les més grans en volum d'emissió i nombre d'idiomes emprats en els seus programes. Entre les evangèliques cal destacar: Ràdio Transmundial (TWR), amb seu a Chatham, Nova Jersey; Far East Broadcasting Corporation International (FEBC), amb seu a Whittier, Califòrnia; Family Radio (WYFR), d'Oakland, Califòrnia; i La Veu dels Andes (HCJB) de Quito, Equador. L'Església Adventista del Setè Dia operava a Ràdio Adventista Mundial (AWR), amb seu central a Silver Spring, Maryland. Totes aquestes emissores es finançaven amb els diners aportats per les comunitats de creients de cada grup religiós.

La religió islàmica no tenia emissores internacionals dedicades específicament a la seva propagació. Tradicionalment algunes de les grans radiodifusores internacionals dels països àrabs incloïen, dins de la seva programació en llengua àrab, franges horàries dedicades a la lectura de l'Alcorà i a les cinc pregàries diàries. És habitual escoltar la veu d'un *imam* per emissores com Ràdio el Caire, La Veu de l'Iran o al Servei de Radiodifusió d'Aràbia Saudita. Aquesta última era l'única emissora internacional que, a l'any 1998, entre les tres programacions en llengua àrab, diferenciava un canal específic dedicat a la religió islàmica amb el nom del *Sant Alcorà*. Aquest canal internacional transmetia unes 40 hores a la setmana en ona curta. Recentment s'han produït tres novetats en aquesta qüestió, l'any 2004 dins dels cinc canals via satèl·lit d'Eutelsat de la Veu de l'Iran cap a Europa n'hi havia un de dedicat a l'Alcorà. El canal *Sant Alcorà* es podia escoltar per Hispasat. I dins de l'oferta per a Àfrica de *World Space* hi havia el Channel Islam, en llengua anglesa.

Igual que amb les emissores estatals no és l'objectiu d'aquest apartat analitzar el contingut de la programació d'aquestes emissores. Tot seguit exposo tres citacions d'algunes de les emissores religioses més grans per situar els seus propòsits generals.

El 5 de febrer de 1980, el papa Joan Pau II sintetitzava la funció de Ràdio Vaticana en un discurs als seus treballadors amb aquestes paraules:

“La seva quotidiana i infatigable activitat d’ informació, evangelització i catequesi, d’autèntica promoció humana a la llum del seu Redemptor, i amb sensibilitat al diàleg ecumènic i intercultural. S’esforça per fer present el cor mateix de l’Església a totes les seves parts, vinculant immediatament les esglésies locals amb la seu de Sant Pere i entre elles...” (RADIO VATICANA. Fullet, 1981)

Ràdio Transmundial (TWR) vol *“propagar per a tot el món la fe en Crist i el coneixement de l’Evangeli”*. (En tu onda,1997:111)

Family Radio (WYFR): *“les paraules de Déu dominen la programació de Family Radio i caracteritzen el contingut del que escolten els nostres oïdors. La lectura bíblica diària sense comentaris és sempre el primer ingredient de la programació.”* (Boletín Family Radio, novembre 1983:7)

* * *

L’any 1998 l’emissió de la radiodifusió religiosa internacional representava el 23,9% del volum total. Les 24 corporacions existents radiaven 6.368 h 25 m setmanals, una quarta part de l’emissió internacional total. El seu volum de programació, al cap de vint anys, s’havia triplicat, i passava de 2.242 h 10 m a 6.368 h 25 m setmanals. Les principals corporacions de radiodifusió religiosa, pel seu volum d’emissió setmanal, l’any 1998 eren:

Taula 4 . Principals corporacions de radiodifusió religiosa, segons el volum d’emissió. Any 1998.

	<i>Nre d’hores setmanals</i>
Ràdio Transmundial (TWR)	670h45m
Ràdio Adventista Mundial(AWR)	629h
Family Radio(WYFR)	609h
FEBC Radio	535h05m
La Veu dels Andes (HCJB)	526h15m
High Adventure Ministries	501h45m
LeSea Broad.Corp.	336h
WEWN	301h
R.Vaticana	295h50m

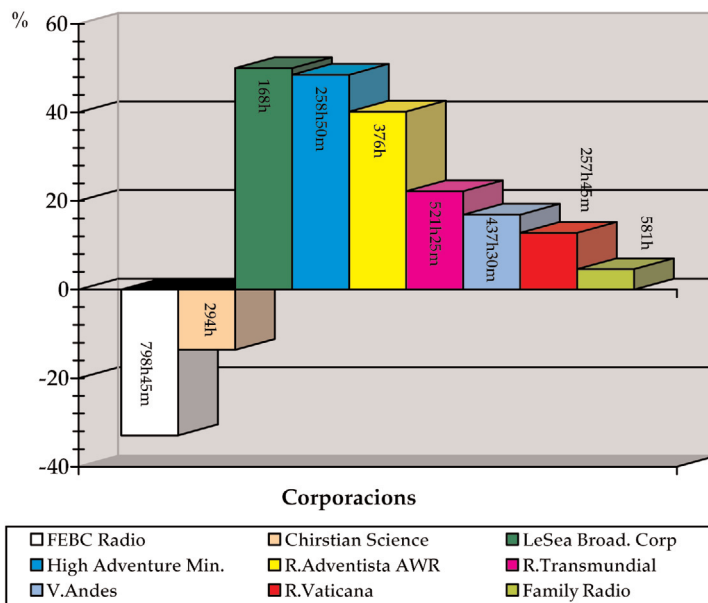
Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1998*

A l’Association of National Religious Broadcasters (NRB), dels Estats Units, a finals dels noranta, hi havia representades unes 1.328 ràdios i televisions. Es tracta d’un sector radiofònic força important en aquell país. (Radio World, juny 1996:38 i 40.) No és estrany, per tant, que de les nou emissores de la taula

anterior totes tinguin la seva seu als EUA, llevat de Ràdio Vaticana, que la té a l'Estat de la Ciutat del Vaticà. La Veu dels Andes (HCJB), de l'Equador, depèn de la World Missionary Fellowship, que té la seva seu a Locka, Florida, als EUA. A l'estiu del 2004 la Federal Communications Commission tenia autoritzats 21 transmissors, operats per organismes religiosos, als territoris dels Estats Units –incloent-hi les Illes Mariannes, Guam, Palau i Alaska. (Web FCC ,17-8-2004)

Observem l'evolució en el volum d'emissió d'aquestes emissores durant la dècada 1988-98.

Gràfica 8. Increment o pèrdua del volum d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió religiosa més grans a la dècada 1988-1998

Elaboració pròpia. Dades del *World Radio TV Handbook 1998*

Com ja he apuntat, la radiodifusió religiosa internacional es va triplicar entre finals dels anys setanta i començaments dels noranta.

Un dels casos més evidents és Ràdio Adventista Mundial, creada l'any 1971 com el servei internacional de ràdio de la Conferència General de l'Església Adventista del Setè Dia. (Web AWR, 14-8-2004) L'any 1978 emetia 24 hores a la setmana; el 1988, 376 hores; i el 1998, 629 hores setmanals i era la segona ràdio religiosa en volum d'emissió. L'any 1998 tenia tres centres emissors: AWR-Àsia, AWR-Europa i AWR-Costa Rica. Emetia en 44 idiomes. L'any 1999 va vendre la seva planta de Cahuita, Costa Rica, al predicador Dr. Gene Scott. Actualment, AWR emet les 24 hores del dia via satèl·lit cap a diversos continents, l'any 1998 van començar les transmissions cap a Amèrica del Sud i l'any 2000, cap a Europa.

LeSEA Broadcasting Co. era el grup religiós que entre 1988 i 1998 havia crescut més en el seu volum d'emissió en ona curta: un 50%. Les seves estacions evangèliques, l'any 1998, eren la KWHR d'Hawaii i la WHRI World Harvest Radio International. LeSEA és la Lester Sumrall Evangelistic Association, fundada l'any 1957 pel pastor Lester Sumrall i amb seu a South Bend, Indiana, Estats Units. (Web WHRI, 28-7-2000)

La High Adventure Ministries, amb seu a Califòrnia, també havia tingut un creixement espectacular entre 1988 i 1998, un 48,5%; radiava unes 500 hores mitjançant quatre estacions. The Voice of Hope - Jerusalem emetia en ona curta des del Líban i Geòrgia. El seu objectiu era: *"portar els serveis religiosos a qualsevol qui vulgui estar més a prop d'Israel"*. A Estats Units operava la KVOH La Voz de Restauracion Broadcasting, Inc. i des de l'illa de Palau la KHBNI.

A l'any 1998 la *Far East Broadcasting Co. Radio International* havia perdut un 32,9% del seu volum d'emissió, tot i mantenir una quarta posició en el rànquing d'emissores religioses. El motiu era que el 31 de juliol de 1994 havia tancat la seva històrica emissora en ona curta KGEI –les sigles encara al·ludien a General Electric Industries– de San Francisco. Les tres grans plantes transmissores de l'Àsia que operava eren: FEBC, des de Filipines, la FEBC via KFBS, de les Illes Mariannes, i la FEBA, de les illes Seychelles. En ona curta radiava programes en 92 idiomes.

L'any 1998 Ràdio Transmundial transmetia en ona curta des de cinc indrets: TWR-Àfrica, TWR-Pacífic, TWR-Mònaco, TWR-Tirana i TWR-Sri Lanka. En ona mitjana emetia programació internacional des de: Bonaire, Armènia, Xipre, Moldàvia i Polònia. Ràdio Transmundial era l'emissora que tenia programes en més idiomes: 98.

Per acabar aquesta llista de les grans estacions internacionals vinculades al Protestantisme, vull esmentar que La Veu dels Andes (HCJB) de Quito, Equador, havia crescut, en volum d'emissió un 16,9% en deu anys, i l'any 1998 radiava programes en 15 idiomes, destacava per quantitat els programes en castellà i anglès, que suposaven la meitat de la seva producció total setmanal: el 29,2% i el 24%, respectivament. La World Missionary Fellowship dona a les sigles HCJB el següent significat en castellà: *"Hoy Cristo Jesús bendice"*.

Dins de la radiodifusió internacional de l'Església catòlica, Ràdio Vaticana mantenia l'any 1998 un important volum d'emissió, amb unes 300 hores setmanals, en 34 idiomes. Aquell any tenia uns 400 treballadors i un pressupost anual de 30 milions de dòlars. Aquesta emissora és diferent de la resta de ràdios religioses. D'una banda, escampa la paraula del papa i uneix el centre de l'Església catòlica romana amb la resta del món, fent la seva funció d'evangelització i de catequesi radial. (*Radio World*, desembre 1996:8) Però, d'altra

banda actua com la veu oficial de l'Estat de la Ciutat del Vaticà. El 1999 el director de programes, pare Lombardi, ho explicava en una entrevista a Ràdio Nacional d'Espanya:

“Ràdio Vaticana depèn de la Secretaria d'Estat de la Santa Seu, l'encarregada de mantenir les relacions polítiques internacionals. Ràdio Vaticana ha de ser respectuosa amb la línia que té la Secretaria d'Estat en cada país. Ràdio Vaticana no ha de crear dificultats amb les seves denúncies i informacions a les esglésies dels països on no hi ha llibertat democràtica, com la Xina o el Vietnam.” (R.N.E.,30-5-1999)

Durant la dècada dels noranta Ràdio Vaticana va aprofitar tots els nous mitjans de difusió. Des de l'any 1993 emet via satèl·lit i des de 1996 distribueix programes a Internet. A més, durant aquell període la Ciutat del Vaticà va crear el seu canal internacional de televisió via satèl·lit, Telepace. A l'estiu del 2004 era la primera emissora religiosa internacional que emetia en proves en el nou sistema digital de transmissió en ona curta Digital Radio Mondiale.

Des de l'any 1992 l'Església catòlica té als EUA una segona corporació de radiodifusió internacional: la EWTN *Global Catholic Radio* que va posar en marxa la seva emissora d'ona curta, WEWN. Aquesta emissora sorgia com una ampliació internacional del grup Eternal Word Television Network, fundat l'agost de 1981 per la monja sor Angèlica. El 1998, el 55% de la seva programació era en llengua anglesa. L'any 2004 aquesta corporació de radiodifusió catòlica tenia un web molt complet que permetia veure i escoltar els seus programes a Internet

Tanco aquest apartat amb la *Christian Science Monitor* que, entre 1988 i 1998, havia reduït en un 13,6% el seu volum d'emissió setmanal. Es tractava del servei de radiodifusió internacional de l'Església de la Ciència Cristiana, fundada l'any 1908 a Boston, Estats Units. L'any 1998 operava dues emissores la WSHB “Herald de la Ciència Cristiana”, a Cypress Creek, Estats Units, i la KHBI, a les Illes Mariannes. El *World Christian Science Monitor (WCSM)* va començar a emetre el març de l'any 1987 per la WSHB des de l'Estat de Maine. L'any 1989 aquest grup religiós va comprar la KHBI, de Saipan, Illes Mariannes, i també va posar en marxa el transmissor WSHB, a Carolina del Sud. El Servei Mundial del Monitor de la Ciència Cristiana, entre 1987 i 1997, a més dels programes religiosos transmetia informatius propis diaris. L'any 1995 es va vendre la WCSN de Maine –que ara pertany a la *LeSea Broadcasting (WHRA)*. A partir d'aquell any l'Església de la Ciència Cristiana comença el procés d'abandonar les emissions en ona curta. L'any 1998 va vendre al

govern dels Estats Units l'emissora KHBI, que va passar a formar part del grup Radio Free Asia. Va acabar per complet la programació en ona curta quan va tancar l'1 de març de 2004 la seva estació WSHB.

Tal com passa amb la radiodifusió pública internacional, la religiosa també està en el procés, en aquest inici del segle XXI, de trobar nous canals de distribució de continguts. La directora de radiodifusió de la divisió multimèdia de l'Església de la Ciència Cristiana, Caterina Aitken-Smith, indicava a començaments de l'any 2004:

“La gerència ha re-avaluat moltes de les seves activitats per cercar les maneres més efectives d'arribar a la seva audiència. La WSHB va ser una emissora molt útil, però es va decidir que no era necessari que l'Església fos la propietària de les emissores per poder distribuir els seus programes. Estem investigant formes alternatives de distribució de programes a un preu raonable.” (Radio Enlace, 1-3-2004)

2.2.2.3. Radiodifusió no confessional

En aquest apartat trobem tant les emissores privades, que fan la seva pròpia programació, gestionades per empreses amb afany de lucre: Ràdio Àfrica 1 del Gabon o Ràdio Luxemburg, com les que pertanyen a associacions gestionades per grups no religiosos sense ànim de lucre. La Nexus-IBA d'Itàlia en seria un exemple. Un grup d'aficionats a l'ona curta la va posar en marxa a Milà el novembre de 1998 amb l'indicatiu The Italian Radio Relay Service. (Web Nexus, 17-8-2004)

L'any 1992 l'empresa World University Inc., dels Estats Units, posa en funcionament Radio for Peace International al campus de la UPEACE, Universitat de la Pau, de Costa Rica. Aquest projecte volia portar a les bandes d'ona curta les experiències de les ràdios comunitàries i fer-les, d'aquesta manera internacionals.

Hi ha el grup d'emissores internacionals d'Estats Units que intenten fer negoci venent blocs de temps d'antena a entitats i persones que vulguin emetre els seus programes. El 1993, el cost aproximat d'una hora d'antena en una emissora privada d'ona curta, segons Larry Magne, editor en cap del llibre *Passport to world band radio*, costava uns 100 \$. El grup consultor nord-americà George Jacobs and Associates, que va treballar en el disseny empresarial d'emissores comercials d'ona curta als anys vuitanta, apuntava el següent:

“Amb les emissores d’OM i FM l’abast és metropolitana, mentre que l’ona curta té un abast continental. En termes de densitat d’audiència l’ona curta no és un mitjà efectiu. Rarament surt audiència d’ona curta als estudis d’audiència d’Arbitron. Aquest fet fa que vendre productes per ona curta sigui impossible. Els interessats a comprar temps a les emissores d’ona curta no ho fan per tenir molta densitat d’audiència, ho fan per abastar un territori molt gran amb una única emissió.” (Radio World, agost 1993:9)

De les nou estacions privades que existien l’any 1998 –R. Pau Int. (Costa Rica), WRNO (EUA), R. Miami Int. (EUA), R. Mediterrània Int. (Marroc), R. Àfrica 1 (Gabon), R. Àfrica (Guinea), WINB (EUA), Rad. Int. Nexus (Itàlia) i West Coast Radio (Irlanda)– cinc llogaven gran part del seu temps d’emissió setmanal a entitats religioses i alguna de nord-americana també ho feia a grups polítics.

La més veterana de les estacions privades internacionals dels Estats Units, WINB, de Red Lion, creada l’octubre de 1962, defineix així la seva funció:

“WINB és una estació comercial internacional en ona curta. El seu propòsit és promoure l’evangeli de Jesucrist. Vam començar a transmetre a les bandes d’ona curta l’octubre de 1962 i hem estat al servei majoritàriament de radiodifusors religiosos per transmetre els seus programes.” (Web WINB, 14-8-2004)

A Europa, a mitjans dels noranta, Ràdio Luxemburg va deixar d’emetre els seus programes en ona curta, just en el moment en què tenia una important presència al satèl·lit. Per això no figura en el meu llistat de l’any 1998; en canvi, sí que la recullo els anys 1988 i 1978. Però, des de l’any 2003, RTL ha tornat a les bandes d’ona curta, en concret a la que sempre havia fet servir, la dels 49 metres. Transmet dos programes en el nou sistema Digital Radio Mondiale. La RTL és la primera emissora privada –local o internacional– que participa en el consorci DRM. (Web DRM, 17-8-2004)

* * *

L’any 1998, les nou emissores internacionals privades no confessionals representaven el 27,2 % del nombre total de ràdios no estatals. De totes les emissores internacionals existents representaven el 7,1%. Mirant la seva aportació al nombre d’hores d’emissió setmanal, les ràdios internacionals privades no confessionals radiaven un 13% del total de la radiodifusió privada, amb 955 h 45 m, la qual cosa, dins de tota l’emissió setmanal, era el 3,6%. Les emissores privades més importants pel seu volum d’emissió l’any 1998 eren:

Taula 5. Principals corporacions de radiodifusió privada, no confessional, segons el volum d'emissió. Any 1998.

	<i>Nre d'hores setmanal</i>
Ràdio Pau Internacional	168
WRNO (EUA)	168
R.Miami Internacional	156
R.Mediterrània Int. (Medi 1)	133
R.Àfrica 1 (Gabon)	133

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1998*

Pels continguts dels programes, realment, l'any 1998, només hi havia dues grans emissores internacionals privades no confessionals amb una clara voluntat comercial: Ràdio Mediterrània Internacional (Medi 1), del Marroc, i Ràdio Àfrica 1, del Gabon. Totes dues, a més, amb transmissions a les bandes locals de radiodifusió. L'empresa francesa Sofirad és la propietària principal de *Radio Méditerranée Internationale* i tenia una important part de la propietat de l'emissora gabonesa. (*World Broadcast News*, febrer 1991:48)

Ràdio Àfrica 1 del Gabon es va crear l'any 1981 com una ràdio "feta per africans per a africans". (*Radio World*, novembre 1994:47) Aquesta ràdio des d'aleshores arriba a més de quinze nacions africanes i també es pot escoltar a l'FM de París i via satèl·lit a tot Europa. *Radio Méditerranée Internationale* va néixer l'any 1980, a Tànger, fruit de la col·laboració entre Marroc i França. Medi 1 és bilingüe: francès i àrab. (En tu onda, 2000) WRNO l'emissora més antiga d'aquest conjunt, que va ser creada per Joe Costello l'any 1981, amb una inversió d'1,5 milions de dòlars, encara funcionava l'any 2004. L'emissora també tenia un transmissor en FM. La seva programació estava especialitzada en el rock. (*Radio World*, agost 1993:9) En el cas de Ràdio Pau Internacional, de Costa Rica, seria una emissora que, per la seva programació, formaria part del grup d'emissores comunitàries. El 12 d'abril del 2002 la Universitat de la Pau de Costa Rica va acabar la relació amb els gestors de l'emissora, la companyia World University Inc., dels Estats Units. L'objectiu era donar accés en aquells col·lectius socials que normalment no poden accedir als mitjans convencionals i donar una informació diferent adreçada a grups d'interès o a l'audiència en general. Ràdio Miami Internacional, creada l'any 1994, combinava, deu anys després, el lloguer de les seves hores d'antena als grups polítics cubans anticastristes: *Hijos de Bayamo*, *Junta Patriótica Cubana*, *Foro Militar Cubano*, *Hijos de Bayamo...* I a grups religiosos: *Christian Media Network*.

2.3. Nombre d'idiomes d'emissió de la ràdio internacional al final del segle XX

En aquest capítol presentaré els resultats de la meva anàlisi sobre el nombre d'idiomes emprats per les corporacions de radiodifusió internacional a l'any 1998. A la III part recullo les dades completes sobre aquesta qüestió.

1. Emissores i nombre d'idiomes

El 1998, les 10 emissores que parlaven als seus oïdors en més idiomes eren:

Taula 6. Corporacions internacionals i nombre d'idiomes d'emissió. Any 1998.

<i>Emissora</i>	<i>Titularitat</i>	<i>Nombre d'idiomes</i>
R.Transmundial (TWR)	r	98
FEBC Radio Int.	r	92
La Veu d'Amèrica	p	44
R.Adventista Mundial (AWR)	r	44
R.Internacional de Xina	p	43
BBC World Service	p	39
R.Vaticana	r	34
La Veu d'Alemanya (DW)	p	32
R.el Caire	p	32
La Veu de Rússia	p	31

p: pública r: religiosa

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1998*

En aquest rànquing trobem quatre emissores internacionals religioses: Ràdio Transmundial (TWR), *FEBC Radio International*, Ràdio Adventista Mundial (AWR) i Ràdio Vaticana. Evidentment, destaquen les dues primeres, amb programes en més de 90 idiomes, el doble o el triple que la resta.

Una de les característiques de la radiodifusió religiosa és el fet que utilitza un elevat nombre d'idiomes per arribar al màxim nombre de comunitats en les seves llengües, especialment a les de l'Àsia i l'Àfrica. L'any 1985, les tres grans corporacions de radiodifusió internacional protestant van fundar el projecte World 2000 amb la voluntat de portar el seu missatge religiós a totes les persones del món, a començaments del segle XXI. En aquell projecte hi van participar Ràdio Transmundial (TWR), la Far East Broadcasting Corporation International (FEBC) i la World Missionary Fellowship, que opera la HCJB. (Radio World, juny 1996:38) Sembla evident que havien assolit aquell propòsit. Mirant les dades que he obtingut, Ràdio Transmundial, a l'any 1988, tenia

espais en 75 idiomes i la FEBC en 46. Deu anys després superaven les dues, de llarg, la norantena.

Les tres emissores públiques internacionals més grans –BBC, R. Int. de la Xina i La Veu d'Amèrica–, a l'any 1998 –i avui encara seria així–, tenien programes en una quarantena d'idiomes. El grup següent d'emissores –DW, R. el Caire i La Veu de Rússia– oferien programes en uns 32 idiomes. Totes aquestes emissores en deu anys s'havien mantingut força estables pel que feia al nombre d'idiomes d'emissió. L'única excepció era La Veu de Rússia, que l'any 1988 transmetia en 65 idiomes.

Analitzem seguidament el nivell de multilingüisme de la programació de la radiodifusió internacional.

Taula 7. Nombre d'idiomes diferents d'emissió i nombre d'emissores internacionals que hi tenen programació. Any 1998.

<i>Nombre d'idiomes</i>	<i>% Emissores</i>	<i>Nombre d'emissores</i>
90 – 100	1,5%	2
46 – 89	–	0
41 – 45	2,3%	3
36 – 40	0,8%	1
31 – 35	3,1%	4
26 – 30	0,8%	2
21 – 25	3,1%	4
16 – 20	5,4%	7
11 – 15	11,7%	14
6 – 10	25,8%	33
3 – 5	13,4%	18
2	11,7%	14
1	20,4%	25

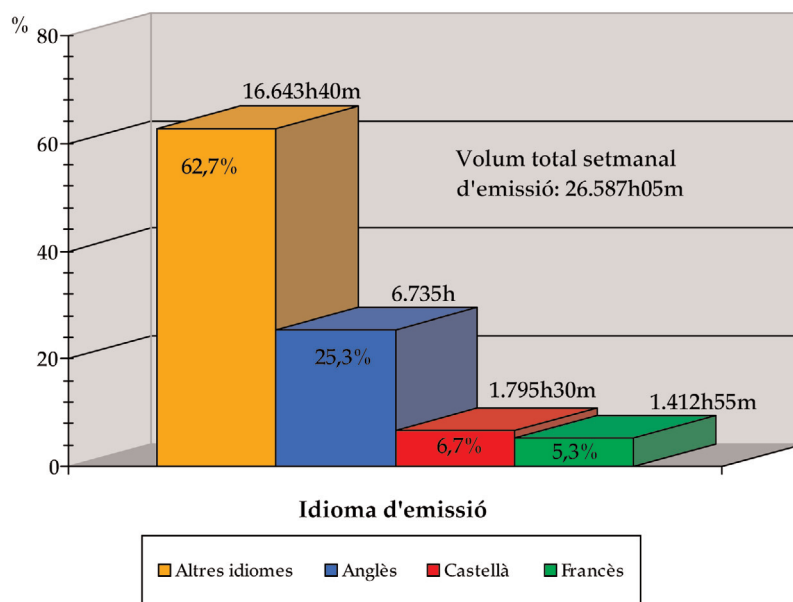
Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1998*

El 1998, el 83% (104) de les 126 corporacions de radiodifusió internacional existents feien servir menys de 15 idiomes en els seus programes cap a l'estranger. La franja majoritària, una quarta part (25,8 %), era la de les emissores internacionals que produïen programes en 6 a 10 idiomes. La mitjana d'idiomes d'emissió de la ràdio internacional era de 9,5. Entre els idiomes emprats, la immensa majoria d'emissores internacionals emetien en el propi del seu país i en anglès.

2. Comparativa entre els tres idiomes més emprats

L'any 1998, els idiomes més parlats a les programacions de la radiodifusió internacional eren l'anglès, el francès i el castellà. Els volums d'emissió en aquests tres idiomes l'any 1998 eren:

Gràfica 9. Hores d'emissió setmanal en anglès, francès, castellà i en altres idiomes i el seu percentatge respecte del volum total

Elaboració pròpia. Dades del *World Radio TV Handbook 1998*

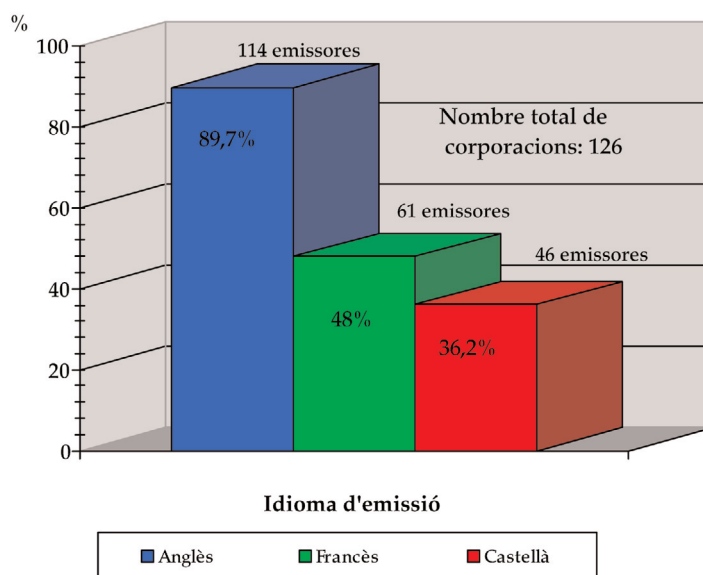
L'any 1998 l'ús de l'anglès s'havia estès a tota la programació de la radiodifusió internacional: 3.208h25m d'emissió setmanal en castellà i francès, el 12%, mentre que se n'emeten més del doble en anglès, 6.735 h, el 25,3%. L'any 1998 una quarta part de tota l'emissió de les ràdios internacionals es feia en llengua anglesa.

Si observem el mateix fenomen, des de la perspectiva del nombre d'emissores que tenien programes en les tres llengües majoritàries de la radiodifusió internacional, obtenim el gràfic següent.

El 1998, un 90% de les emissores internacionals emetien alguna part de la seva programació en llengua anglesa. Un 48% produïa algun espai en llengua francesa, mentre que un 36% de les emissores radiava espais en castellà. Entre 1978 i 1998 sempre hi ha hagut un nombre més elevat d'emissores internacionals que han emès en francès, si es compara amb les que ho han fet en castellà, però, en aquells vint anys el volum d'emissió en castellà sempre ha superat al francès.

Resumint les dades podem concloure que l'any 1998 un 90% d'emissores internacionals tenien algun programa en anglès i en aquest idioma es feia la quarta part (25,3%) de tota l'emissió setmanal –a l'any 1978 se'n feia un 16,4%. L'anglès havia ocupat, al cap de vint anys, els buits deixats pel menor ús del francès, el castellà i la resta d'idiomes. A la III part d'aquest treball es recull l'estudi detallat d'aquesta qüestió.

Gràfica 10. Nombre i percentatge de corporacions internacionals que tenen programes en anglès, francès i castellà, respecte del total. Any 1998.

Elaboració pròpia. Dades del *World Radio TV Handbook 1998*

2.1. Anglès

Coneguem seguidament quines, de les 114 emissores que emetien programes en anglès, a l'any 1998, tenien més producció.

Taula 8. Emissores internacionals que emeten més nombre d'hores setmanals en anglès. Any 1998.

<i>Emissora</i>	<i>Titularitat</i>	<i>Nre d'hores setma.</i>
BBC World Service	p	354h15m
LeSea Broadcasting Corporation	r	335h15m
Christian Science	r	252h
High Adventure Ministries	r	192h45m
Ràdio Austràlia	p	168h
Veü d'Amèrica	p	168h
WEWN	r	168h
WJCR	r	168h
WRNO	nc	168h
WVHA	r	168h
WWCR	r	168h
The Caribbean Beacon	r	168h
KAIJ International	r	168h
KTBN	r	168h
Veü de Rússia	p	161h

nc: privada no confessional p: pública r: privada religiosa

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1998*

La BBC era, l'any 1998, la corporació de radiodifusió internacional que emetia més hores en anglès, amb les diverses versions del seu programa *World Service* i les classes d'anglès *English by Radio*.

Entre les quinze estacions internacionals amb més producció setmanal en anglès, quatre de públiques i onze de privades, n'hi havia dotze que tenien els seus equips emissors d'ona curta als Estats Units d'Amèrica: una de governamental, deu de religioses i una de no confessional.

2.2. Francès

A l'any 1998, 61 emissores internacionals emetien 1.412 h 55 m de programació setmanal en francès. Les emissores que feien servir més aquesta llengua eren:

Taula 9. Emissores internacionals que emeten més hores setmanals en francès. Any 1998.

<i>Emissora</i>	<i>Titularitat</i>	<i>Nre d'hores setma.</i>
R.França Internacional	p	206h30m
R.Àfrica 1 (Gabon)	nc	126h
Ràdio Canadà Internacional	p	119h
R.Alger	p	70h
Ràdio Suïssa Int.	p	68h15m
Family Radio (WYFR)	r	63h
Ràdio Mediterrània Int.	nc	60h
R.Pyongyang	p	42h
La Veu de Rússia	p	42h
Ràdio Bulgària	p	35h

nc: privada no confessional p: pública r: privada religiosa

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1998*

L'estació que emetia més hores en francès era Ràdio França Internacional amb les seves programacions regionals i el seu *RFI Internationale*. Entre les 10 emissores que tenien més volum d'emissió l'any 1998 en francès n'hi havia quatre d'Europa, tres d'Àfrica, una d'Amèrica i una d'Àsia. Les cinc primeres emissores pertanyien a països on el francès és la llengua oficial o bé té una elevada penetració –França, Gabon, Canadà, Algèria i Suïssa.

2.3. Castellà

Finalment, de les 46 emissores internacionals que transmetien 1.795 h 30 m setmanals en castellà, el 1998, les que tenien més volum d'emissió en aquesta llengua eren:

Taula 10. Emissores internacionals que emeten més hores setmanals en castellà. Any 1998.

<i>Emissora</i>	<i>Titularitat</i>	<i>Nre d'hores setma.</i>
Int.Broad.Bureau	p	171h30m
V.d'Amèrica 9h30m		
R.Martí 162h		
R.Exterior d'Espanya	p	168h
V.dels Andes (HCJB)	r	154h
Family Radio (WFR)	r	154h
WEWN (EUA)	r	133h
R.Havana Cuba	p	77h
R.Miami Int.	nc	76h
High Adventure Ministres	r	70h
R.Mèxic Int.	p	57h
R.Int.de Xina	p	56h

nc: privada no confessional p: pública r: privada religiosa

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1998*

L'emissora internacional amb més volum setmanal d'emissió en castellà era Ràdio Exterior d'Espanya, seguida de l'emissora del govern dels Estats Units que transmet contra el règim cubà de Fidel Castro, Ràdio Martí. L'altra emissora de l'IBB dels EUA, La Veu d'Amèrica, mantenia 9 h 30 m de programació en castellà en ona curta cap a Amèrica, a l'any 1998. Vint anys abans radiava durant 50 h 45 m a la setmana.

De les deu emissores amb més volum en castellà cinc eren públiques i cinc privades –quatre de religioses i una de no confessional. Espanya, els Estats Units, Cuba i Mèxic eren els països que tenien més volum d'emissió en castellà l'any 1998. Si sumem totes les hores transmises en castellà des dels Estats Units, 604 h 30 m setmanals, constatem que era el país des d'on es radiava més en aquest idioma.

A la IV part del meu treball dono totes les dades relacionades amb les emissions internacionals en llengua castellana.

**III La transformació de la
radiodifusió internacional:
de 1978 a 1998**

Capítol I

Canvis en el nombre de corporacions de radiodifusió i en el seu volum d'emissió

1. Nombre de corporacions de radiodifusió internacional

Recordo la metodologia aplicada en el recompte d'aquest concepte. En la immensa majoria de casos, una corporació de radiodifusió internacional només opera una emissora. Per exemple: Ràdio Sofia o Ràdio Internacional de la Xina. Però hi ha algunes grans corporacions de radiodifusió pública o privada que tenen diverses emissores, amb diversos indicatius. Per exemple: als Estats Units, l'International Broadcasting Bureau (IBB) agrupa Voice of America (VOA), Radio TV Martí, Radio Free Europe/ Radio Liberty i Radio Free Àsia. En aquest cas, en el meu recompte de corporacions, suma u i no quatre. També hi ha un segon cas que cal tenir present: les entitats de radiodifusió internacional que emeten amb un únic indicatiu des de diversos centres emissors. Per exemple: Ràdio Transmundial transmetia en ona curta, l'any 1998, des de cinc indrets: TWR-Àfrica, TWR-Pacífic, TWR-Mònaco, TWR-Tirana i TWR-Sri Lanka. En aquest cas, en el meu recompte de corporacions, també suma u i no cinc.

En els anys 1978, 1988 i 1998 a les bandes d'ona curta transmetien el següent nombre de corporacions de radiodifusió internacional.

Taula 1. Nombre de corporacions de radiodifusió pública i privada i percentatges respecte del total de la radiodifusió internacional en els anys 1978, 1988 i 1998.

<i>Radiodifusió</i>	Nombre de corporacions		
	1998	1988	1978
<i>Pública</i>			
Àsia i Orient Mitjà	38 (30,2%)	35 (29,4%)	33 (31,4%)
Europa	35 (27,8%)	34 (28,3%)	35 (33,4%)
Àfrica	10 (7,9%)	16 (13,3%)	12 (11,4%)
Amèrica	8 (6,4%)	12 (10%)	11 (10,5%)
Oceania	2 (1,5%)	2 (1,6%)	2 (1,9%)
<i>Privada</i>			
Religiosa	24 (19,1%)	15 (12,4%)	8 (7,6%)
No confessional	9 (7,1%)	6 (5%)	4 (3,8%)
<i>Totals</i>			
Total Privada	33 (26,2%)	21 (17,4%)	12 (11,4%)
Total Pública	93 (73,8%)	99 (82,6%)	93 (88,6%)
Total corporacions	126	120	105

Elaboració pròpia. Dades dels *World radio TV handbook 1978, 1988 i 1998*

Si observem la taula 1 comprovem com, en vint anys, el nombre de corporacions de radiodifusió internacional en ona curta s'havia incrementat de les 105, a l'any 1978, a les 126, l'any 1998.

Els importants i nombrosos canvis polítics que es van produir en aquell període en l'ordre mundial, especialment com a conseqüència de la divisió de la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques, el desembre de 1991, en quinze repúbliques independents, no en serien la causa principal d'aquest augment. Les repúbliques d'Uzbekistan, Letònia, Azerbaidjan, Ucraïna, Bielorússia, Armènia, Tadjikistan, Turkmenistan i Lituània ja tenien els seus petits serveis internacionals propis quan formaven part de l'URSS. Per tant, estan comptats dins de les dades del 1988 i 1978. Només quatre de les repúbliques de l'antiga URSS, les de Geòrgia (R. Geòrgia), Turkmenistan (R. Turkmen), Kazakhstan (R. Alma-Ata) –comptades dins del grup d'Àsia– i Moldàvia (R. Moldàvia Int.)– comptada dins del grup europeu– van obrir els seus serveis internacionals de ràdio després del 1988. Dues altes més, relacionades amb els canvis polítics de l'Europa dels noranta, serien el de Ràdio Eslovàquia, com a resultat de la proclamació de la República d'Eslovàquia, l'any 1993; i el de Ràdio

Croàcia, resultat de la independència oficial de l'estat balcànic, l'any 1992. En sentit contrari, hi hauria una baixa. En reunificar-se Alemanya, l'any 1990, el 3 d'octubre va deixar d'existir la República Democràtica Alemanya i, per tant, la seva emissora internacional: Radio Berlín Internacional. Les altres emissores públiques internacionals europees que van desaparèixer, entre 1988 i 1998, van ser la Ràdio Televisió Belga (RTBF), que emetia principalment en francès; el Servei de Radiodifusió de la Creu Roja, que emetia per Ràdio Suïssa Internacional; i l'estació de l'armada austríaca Schulungssender des Osterreichischen Bundesheeres. Finalment, en el període 1988-1998 va aparèixer la RTV Irlandesa a les bandes d'ona curta.

Fixem-nos en algun dels canvis més significatius de la ràdio pública no europea, segons la llista recollida a la taula 4. Tindríem poques baixes entre 1978 i 1988: Ràdio Nacional de Xile i la Corporació de Radiodifusió d'Uganda. A la dècada següent, sí que van desaparèixer més emissores, entre altres: Ràdio Nacional de Colòmbia, AFRTS (EUA), La Veu del Líban, l'Oficina de Radiodifusió del Senegal, Ràdio Ghana, etc. Entre les altes més importants, entre 1978 i 1988, podem esmentar: Ràdio Angola i la corporació de radiodifusió dels Emirats Àrabs Units, amb Ràdio Emirats Àrabs i UAE Radio Dubai. I de les que aparegueren entre 1988 i 1998: La Veu Nacional de Cambodja, Ràdio Singapur Internacional, Ràdio Libèria Internacional, etc.

Mirant qualsevol xifra de la taula 1, referida a la radiodifusió pública, observem que les variacions estan sempre per sota del 6%; per tant, pel que fa al nombre de corporacions públiques, tot i el ball d'altes i baixes que es va produir, en el seu conjunt, el nombre de corporacions públiques de radiodifusió internacional es va mantenir prou estable: 93 l'any 1978, 99, el 1988 i 93 el 1998. Però, com que el nombre total de les corporacions de ràdio internacional va pujar en una vintena, en percentatge, sí que la quantitat que representava la radiodifusió pública va davallar en un 14,8%, deixant aquest sector en un 73,8% del total, a l'any 1998. El comportament més inestable del nombre de corporacions africanes es deu als conflictes socials i els greus problemes econòmics que pateix una gran part de països d'aquell continent i que provoquen la intermitència en els seus serveis de radiodifusió cap a l'estranger, generalment força modestos. L'augment en el global del nombre de corporacions va ser conseqüència de l'increment en el nombre d'emissores privades: d'haver-n'hi 12 l'any 1978, n'hi va haver 33 el 1998. I, específicament, la causa va ser que les emissores religioses es van triplicar en aquell període: de 8 a 24. Observem-ho amb detall. El llistat de la taula 4 ens indica que durant els anys estudiats van desaparèixer de l'ona curta dues emissores privades no confessionals: Ràdio Andorra i Ràdio Luxemburg. I van aparèixer-ne set: WRNO (EUA), Ràdio Pau

Int., Ràdio Mediterrània Int., Ràdio Àfrica 1 (Gabon), Ràdio Internacional Nexus, Ràdio Àfrica (Guinea) i Ràdio Miami Int. Aquest grup d'emissores, després de vint anys, va incrementar en un 3,3% el seu nombre i representava, l'any 1998, el 7,1 % del total. Pel que fa a la ràdio religiosa, en el mateix període, va desaparèixer la corporació Ràdio ELWA, de Monròvia, i una de les estacions del grup FEBC Radio Int., la KGEI dels EUA –si apliquem el criteri d'anàlisi, ja explicat, aquesta última baixa no compta en formar part d'una corporació que segueix funcionant amb altres emissores. Van començar a emetre en ona curta cap a tot el món tres grans corporacions: LeSea Broad.Corp. –WHRI i KWHR Hawaii–, High Adventure Ministries –V. Esperança Líban, KVOH EUA, V. Esperança Palau (KHBN) i V. Esperança Geòrgia– i Christian Science –WSHB/WCSN (EUA), KHBI/KYOI (illes Mariannes). I, a més, van sorgir una quinzena de corporacions amb emissores individuals: Caribbean Beacon, KJES, WJCR, WGTG, WWBS, KAIJ, KTBN, WWCR, WEWN, etc. Totes les corporacions esmentades tenien transmissors i seu administrativa als EUA. Aquestes incorporacions a la radiodifusió internacional són les que van provocar l'augment en el nombre global d'estacions. Les emissores religioses, al cap de vint anys, s'havien incrementat en un 11,5% i representaven, l'any 1998, el 19,1% del total.

En el període 1978 a 1998, els vint-i-tres països des dels quals han transmès les estacions de radiodifusió privada internacional han estat: Andorra, Luxemburg, Mònaco, Itàlia, Portugal, Albània, Alemanya, Rússia, Eslovàquia, República Dominicana, Costa Rica, els Estats Units (amb illes Mariannes del Nord, Palau, Alaska, Hawaii i Guam), Antilles Neerlandeses, Gabon, Seychelles, Swazilàndia, Guinea Equatorial, Marroc, Xipre, el Líban, Armènia, Geòrgia i les Filipines. De tots aquests països, deu no van tenir radiodifusió pública internacional pròpia en aquell període: Andorra, Mònaco, Luxemburg, Costa Rica, Antilles Neerlandeses, Seychelles, Gabon i Swazilàndia.

2. Volum d'emissió de les corporacions públiques i privades

El volum d'emissió de les corporacions de radiodifusió pública i privada els anys 1978, 1988 i 1998 és el que recull, desglossat la taula 2.

Taula 2. Volum d'emissió de les corporacions de radiodifusió pública i privada i percentatges respecte del volum total d'emissió de la radiodifusió internacional, en els anys 1978, 1988 i 1998.

<i>Radiodifusió</i>	Nre d'hores setmanals d'emissió		
	1998	1988	1978
<i>Pública</i>			
Àsia i Orient Mitjà	7.939h45m (29,9%)	6.845h15m (27,7%)	7.063h10m (31,1%)
Europa	7.558h10m (28,5%)	7.889h05m (31,9%)	7.895h35m (34,8%)
Amèrica	2.373h (8,9 %)	3.250h20m (13,2%)	3.268h30m (14,4%)
Àfrica	997h15m (3,7%)	1.351h30m (5,4%)	1.263h (5,6%)
Oceania	394h45m (1,5%)	364h (1,4%)	437h30m (1,9%)
<i>Privada</i>			
Religiosa	6.368h25m (23,9%)	4.157h (16,9%)	2.242h10m (9,8%)
No confessional	955h45m (3,6%)	871h45m (3,5%)	553h15m (2,4%)
<i>Totals</i>			
Total Privada	7.324h10m (27,5%)	5.028h45m (20,4%)	2.795h25m (12,2%)
Total Pública	19.262h55m (72,5%)	19.700h10m (79,6%)	19.927h45 (87,8%)
Hores totals	26.587h05m	24.728h55m	22.723h10m

Elaboració pròpia. Dades dels *World radio TV handbook 1978, 1988 i 1998*

Mirant els tres totals del volum d'emissió setmanal es constata que la xifra, durant els vint anys estudiats, ha anat creixent. En el període 1978 a 1998, la radiodifusió internacional va incrementar el seu volum setmanal d'emissió en ona curta en un 14,4%, en el qual radiava unes 3.864 hores més. L'increment de la dècada 78-88 va ser de 2.005 hores (7,5%) i el de la dècada 88-98 de 1.859 hores (6,9%).

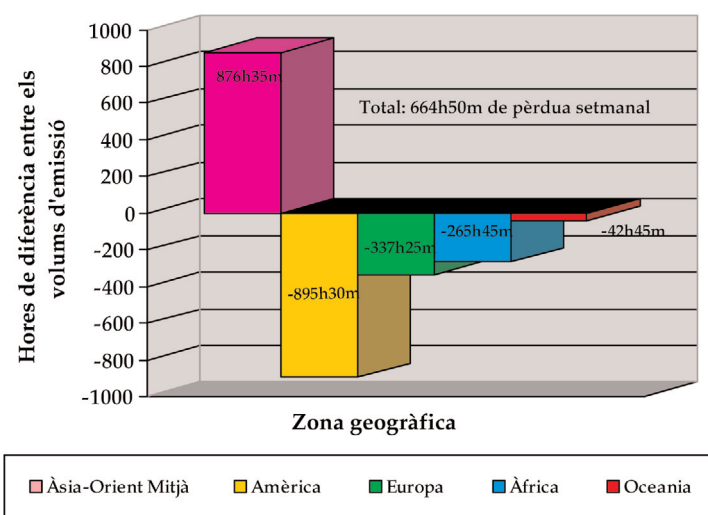
L'augment entre 1978 i 1988 està motivat per: l'increment d'emissió que va començar a tenir la radiodifusió privada, especialment la religiosa: 1.914h50m més, a la setmana. I pel fet que, tot i que el global de la radiodifusió pública baixés lleugerament, en unes 227 hores, la majoria de les grans radiodifusores implicades en el període de la Guerra Freda encara mantenien un elevat volum d'emissió i arribaven, en alguns casos, als seus màxims setmanals l'any 1988, tal com recull el llistat de la taula 3. Ho explicaré detalladament més endavant.

En canvi sorprèn, i contradiu la creença general que les bandes d'ona curta ja havien començat a caure en desús a finals dels noranta, que, entre 1988 i 1998, tot i la crisi econòmica que patia la radiodifusió internacional i els nous siste-

mes de distribució adoptats, el volum global d'emissió en ona curta hagués augmentat un 6,9%. És a dir: en unes 1.859 hores.

La taula 2 ens mostra que el conjunt de la ràdio pública internacional entre 1978 i 1998 havia deixat d'emetre 664 h 50 m. Havia reduït un 3,3% el seu volum setmanal d'emissió i el seu pes en el conjunt de tota la radiodifusió havia passat de ser del 87,8% l'any 1978 al 72,5% el 1998: un 15,3% menys.

Gràfica 1. Increment o pèrdua entre els volums setmanals d'emissió de 1978 i 1998 de les corporacions de radiodifusió pública

Elaboració pròpia. Dades del *World Radio TV Handbook 1978 i 1998*

Les úniques zones on la ràdio pública havia crescut clarament en volum d'emissió durant aquells vint anys eren l'Àsia i l'Orient Mitjà. Les altres quatre zones havien baixat durant el mateix període. Amèrica era la zona on la davallada havia estat més significativa: 895 h 30 m. De la notable pèrdua del volum d'emissió de les corporacions públiques internacionals d'Amèrica, unes 380 hores es devia a la reducció en les emissions de la IBB/USIA –La Veu d'Amèrica, RFE/RL–, tal com mostra la taula 4; una altra part era conseqüència de les emissores que havien deixat d'existir, com Ràdio Nacional de Xile (-70 h) o Ràdio Nacional de Colòmbia (-133 h); i una tercera causa eren a les reduccions experimentades per diverses emissores com Ràdio Nacional del Brasil (-68 h) o Ràdio Havana Cuba (-178 h). La baixada del sector públic africà, més que al ball d'altres i baixes d'emissores, totes amb volums petits, es devia, en gran part, a la pèrdua d'hores d'emissió de Channel Africa. L'emissora de Sudàfrica, entre 1988 i 1998, havia perdut 142 hores.

El cas d'Àsia i l'Orient Mitjà, comparant les dades de 1978 i 1988, dona un augment de 876 h 35 m d'emissió setmanal. Però si mirem les dades de la taula 2

i fem la diferència entre les del 1988 (6.845 h 15 m) i les del 1998 (7.939 h 45 m), en aquella dècada havien incrementat el seu volum emissor en 1.094 h 30 m. Les dues dades confirmen l'augment, que és degut al fet que, durant els darrers quinze anys del segle XX, diversos països, especialment els àrabs de l'Orient Mitjà, van comprar equips d'alta potència i van modernitzar els seus centres emissors i de producció de programes. Per això actualment les seves plantes transmissores se situen entre les més grans del món i entre les que funcionen més hores setmanalment.

Tornant al conjunt de la radiodifusió pública internacional, entre 1978 i 1998, en conjunt, les emissores operades pels estats havien reduït el seu volum d'emissió setmanal en 664 h 50 m. Aquesta xifra i el fet que als anys 1978 i 1998 hi hagués el mateix nombre de corporacions públiques, 93, sí que confirma l'opinió que a finals del segle XX el volum d'emissió de la radiodifusió internacional havia començat a minvar. Però aquesta afirmació, en aquell moment, era aplicable, en sentit estricte, només al sector de la radiodifusió pública d'Europa, Àfrica, Amèrica i Oceania; se n'excloïen la d'Àsia i l'Orient Mitjà.

Durant els anys noranta es produeix una crisi general en el model radiofònic del sector públic de les quatre àrees geogràfiques esmentades degut, entre altres causes, a la manca de finançament i la redefinició de l'oferta de la ràdio pública local enfront de la privada, cada vegada més nombrosa. La crisi del model radiofònic públic nacional afecta les corporacions de radiodifusió internacional. A la majoria de països de l'Europa occidental, durant els anys setanta i vuitanta, es va liberalitzar l'ús de la freqüència modulada i això va comportar un ràpid creixement de la radiodifusió privada i comunitària a Itàlia, França, l'Estat espanyol, Alemanya, etc. Aquell procés en la radiodifusió nacional no va tenir conseqüències a la radiodifusió en ona curta, que seguia sent monopoli dels estats durant aquelles dues dècades. Serà als anys noranta quan, coincidint amb el canvi del model radiofònic dels països de l'Europa oriental, una part de la radiodifusió pública internacional europea abandona el model que havia adoptat des dels seus inicis –a l'ona curta només hi transmet la ràdio pública de l'estat– i tendeix, per primera vegada, cap al model dels Estats Units, amb una presència més gran d'emissores privades internacionals, especialment religioses, que lloguen els transmissors de diverses ràdios públiques europees per transmetre els seus programes, ja que aquestes corporacions ja no els aprofiten al cent per cent en aquell moment i, a més, necessiten noves formes de finançament per al seu manteniment. Rússia, Albània, Eslovàquia i Alemanya serien quatre exemples europeus. El mateix podríem dir d'Armènia i Geòrgia, a l'Àsia.

A començaments del segle XXI la crisi d'identitat de la radiodifusió pública

internacional europea va fer un pas més. Si als anys noranta s'havien fet contínues reduccions de pressupost, ara, per primera vegada, alguns governs ja no consideren necessari que el seu país tingui un sistema propi de radiodifusió pública internacional i el que tenien el tanquen definitivament. Ràdio Dinamarca i Ràdio Noruega Internacional, des del 2003, i Ràdio Suïssa Internacional, des del 2004, ja no transmeten cap programació internacional per cap canal de comunicació. Han deixat d'existir.

Per contra, les corporacions de radiodifusió internacional privada religiosa, que com hem dit s'havien triplicat en vint anys –de 8 a 24–, havien augmentat considerablement el seu volum d'emissió setmanal: en 4.126h15m. L'any 1978 representaven el 9,8% del volum total d'emissió en ona curta i l'any 1998 el 23,9%. La radiodifusió religiosa, que conviu històricament a l'ona curta amb la pública, mai no s'ha considerat perillosa per part dels governs dels estats i els grups que l'impulsen durant els anys vuitanta i noranta han anat sumant uns recursos econòmics cada vegada més elevats. La ràdio privada no confessional també havia crescut, en 402 h 30 m, tot i que seguia sent força modesta i representava, l'any 1998, el 3,6% del volum total d'emissió. Entre 1978 i 1998 tota la radiodifusió privada internacional havia incrementat el seu volum d'emissió setmanal en 4.528 h 45 m. Si l'any 1978 representava el 12,2%, el 1998 representava el 27,5%.

Resumint totes les dades que acabo d'exposar podem concloure el següent: entre 1978 i 1998 la radiodifusió pública internacional havia reduït el seu volum d'emissió setmanal en 664 h 50 m. En el mateix període tota la radiodifusió privada havia incrementat el seu volum d'emissió en 4.528 h 45 m. Qui havia tingut un creixement més important, en el seu volum d'emissió, eren les corporacions religioses, amb 4.126 h 15 m, les quals radiaven el 23,9% del total de 1998. Això justifica que en el període de 1978 a 1998, la radiodifusió internacional en conjunt incrementés el seu volum setmanal d'emissió en ona curta un 14,4%, radiant unes 3.864 hores més. La radiodifusió internacional, a finals del segle XX, era menys estatal i més religiosa. L'any 1998, 126 corporacions de radiodifusió internacional –73,8% públiques i 26,2% privades– produïen un total de 26.587 h 05 m setmanals d'emissió –72,5% d'origen públic i 27,5%, privat. Emetien des de noranta-vuit països, dels quals noranta-tres tenien el seu servei internacional de radiodifusió pública.

A banda d'aquesta anàlisi quantitativa vull comentar alguns fets que justifiquen que a finals del segle XX l'ona curta hagués arribat, en conjunt, al seu volum màxim d'emissió de tota la seva història.

Primer. La Conferència Administrativa Mundial –World Administrative Radio Conference (WARC)–, de la Unió Internacional de Telecomunicacions, a

l'any 1992 (WARC-92), va ampliar els marges destinats a la radiodifusió en ona curta a partir de l'any 2007. Però en la conferència de l'any 1997 (WARC-97) es va acordar avançar l'ús de les noves freqüències a partir de l'any 1998, sempre que hi hagués una base d'entesa mútua de les emissores i el compromís de no interferir-se. (JACOBS, 1998:63) Des de 1998 la radiodifusió internacional en ona curta disposa de 1.043 canals o freqüències diferents, mentre que abans de l'ampliació n'hi havia 840.

Segon. Els grans fabricants de transmissors d'ona curta, ordenats pel seu volum de vendes a començaments dels noranta, eren: Asea Brown Boveri (37%), Marconi (26%), Thomson-CSF (22%), Continental (9%) i Telefunken (6%). Aquests cinc fabricants van vendre en conjunt, entre 1990 i 1993,

147 transmissors: 33 de 100 kW, 32 de 250 kW i 82 de 500 kW. (*Radio World*, febrer 1994:25) Això significa que, durant aquella dècada, una part d'aquests 147 transmissors deuria substituir als antics, que deixaven de funcionar, però una altra part s'incorporava al parc de transmissors existents i el feia créixer.

Tercer. Es calcula que a finals de Guerra Freda, l'any 1988, la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques tenia uns tres mil transmissors, en uns dos-cents llocs diferents, per provocar interferències *-jamming-* a les emissores occidentals. (*Radio World*, novembre 1998:5) A l'àrea de Moscou hi havia uns 80 transmissors d'ona curta de 50 kW a 1 MW. I de l'est a l'oest de Rússia hi havia unes 20 plantes transmissores d'alta potència. Durant la dècada dels noranta, una part d'aquells equips es van destinar a la retransmissió de programes d'altres emissores. La Veu d'Amèrica, BBC, Deutsche Welle i estacions religioses llogaven algunes d'aquelles instal·lacions per arribar amb bon senyal a la Xina, Corea del Nord i Laos. (*Radio World*, juny 1995: 12) El nou ús dels transmissors russos va contribuir a apujar el volum d'emissió de programes entre 1988 i 1998. Segons les dades presentades pels responsables tècnics de La Veu d'Alemanya a l'edició de l'any 2001 de la International Broadcasting Convention, d'Amsterdam, aquell any entre totes les emissores internacionals operaven uns 1.088 transmissors. (Web DRM, 5-8-2004) L'ús de l'ona curta, a començaments del segle XXI, encara era important.

Quart. Els sistemes informàtics aplicats a la producció de programes i específicament els programaris que permeten l'automatització de l'emissió, units als mecanismes de telecomandament dels centres transmissors, fan possible des de 1990 ençà que una estació pugui emetre sola durant moltes hores del dia, sense necessitat de personal o amb una supervisió mínima. Gràcies en aquests programaris d'automatització, ni que la majoria d'emissores haguessin reduït el nombre de redactors, locutors i tècnics, l'ús de l'espai radioelèctric de les bandes d'ona curta s'havia incrementat i rendibilitzat al màxim.

La Veu d'Amèrica, l'any 1987, va estrenar el Network Control Center que mitjançant el Satellite Interconnect System, un sistema de 48 circuits d'anada i tornada, li permetia enllaçar el seu control central de Washington amb 113 transmissors i 414 antenes distribuïts en quinze punts del món. Posem un exemple: amb la planta de retransmissió de les Filipines, formada per vint emissors, hi havia quatre circuits permanents. Per tant, en un moment determinat, només podien funcionar quatre equips. El Network Control Center no només enviava a Filipines els programes que s'havien de radiar sinó que, a més, podia fer la diagnosi del funcionament dels equips des de Washington. Quan hi havia un problema en alguna planta transmissora es rebia un senyal d'alarma. Una vegada detectat i analitzat l'incident, des de Washington, es comunicava al responsable de manteniment de l'estació, el que havia de fer. (*World Broadcast News*, febrer 1990:34)

Cinquè. Només el 36% de les corporacions de radiodifusió internacional que existien l'any 1998 ja distribuïen a Internet alguns dels seus programes, a la carta o en directe. Generalment els espais eren en anglès i en la seva llengua nacional i no pas tota la programació multilingüe.

3. Volum d'emissió de cada corporació de radiodifusió internacional

A la taula 3 recullo, ordenades pel seu volum d'emissió setmanal de l'any 1998, totes les corporacions de radiodifusió, pública i privada, que he recopilat durant els anys 1978, 1988 i 1998.

Taula 3. Nre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió (I part) pública i privada, en els anys 1978, 1988 i 1998.

<i>Corporació</i>	Hores d'emissió setmanal		
	1998	1988	1978
IBB/USIA	1.585h	2.084h	1.965h45
Veu d'Amèrica	672h	894h	818h30m
Ràdio Martí	162h	105h	
RFE/RL	646h	1.085h	978h45m
RFA	105h		
RIAS Berlín			168h
BBC	990h	885h	889h05m
R.Int.de Xina	906h30m	633h30m	1.075h20m
(R.Pequín/R.Beijing)			
R.El Caire	806h	728h	813h25m
V.Rep.Isl.Iran	776h45m	479h	336h
R.Transmundial	670h45m	521h25m	574h20m
TWR-Àfrica	185h10m	130h15m	160h30m
TWR-Pacífic	169h30m	117h15m	87h30m
TWR-Mònaco	69h45m	94h35m	120h20m
TWR-Bonaire	133h05m(OM)	107h	198h
TWR-Tirana	50h15m		
TWR-Sri Lanka	36h30m	63h20m	
TWR-Armènia	12h05 (OM)		
TWR-Xipre	6h55m(OM)	9h (OM)	8h
TWR-Polònia	5h(OM)		
TWR-Moldàvia	2h30m(OM)		
Veu de Rússia	651h	1.574h30m	1.485h45m
R.Moscou		1.521h	1.317h45m
R.Pau i Progrés		53h30m	168h
DW/ DLF	640h35m	617h05m	592h
Deutsche Welle	640h35m	575h50m	552h55m
Deutschlandfunk		41h15m	39h05m(OM)
R.Adventista Mundial	629h	376h	24h
AWR-Àsia	274h30m	234h30m	10h
AWR-Europa	274h30m	85h30m	14h
AWR-Costa Rica	80h	56h	
Family Radio	609h	581h	167h30m
FEBC Radio Int.	535h05m	798h45m	608h40m
FEBC Filipines	280h15m	322h	344h
FEBC illes Mariannes(KFBS)	116h15m	203h	
FEBA Seychelles	138h35m	116h15m	110h55m
KGEI EUA		157h30m	153h45m
V.dels Andes (HCJB)	526h15m	437h30m	574h
All India Radio	502h15m	433h30m	317h20m
High Adventure Minis.	501h45m	258h50m	
V.Esperança Líban	203h	132h50m	
KVOH EUA	168h	126h	
V.Esperança Palau (KHBN)	113h		
V.Esperança Geòrgia	17h45m		
Serv.Rad.Aràbia	462h	392h	392h20m
R.Japó (NHK Mundial)	442h20m	248h30m	219h05m
R.França Int.	433h45m	292h45m	239h30m
R.Bulgària (R.Sofia)	432h	274h30m	250h
OM- Emissió feta només en ona mitjana			

(segueix a la pàgina següent)

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1978, 1988 i 1998*

Taula 3. Nre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió (II part) pública i privada, en els anys 1978, 1988 i 1998.

Corporació	Hores d'emissió setmanal		
	1998	1988	1978
<i>(continua de la pàgina anterior)</i>			
Kol Israel	386h50m	259h	341h30m
R.Romania Int. (R.Bucarest)	381h30m	204h	206h30m
Veü deTurquia	371h	252h	178h30m
R.Tirana	370h	577h30m	500h30m
R.Nederland	367h30m	337h45m	262h
Taipei Ràdio Int. (V. de Xina Lliure)	354h	322h	303h20m
R.Pyongyang	350h	280h	432h20m
LeSea Broad.Corp. WHRI EUA	336h	168h	
KWHR Hawaii	168h	168h	
R.Ext.d'Espanya (Emis.Ext.de RNE)	328h	214h	178h30m
R.Corea Int. (KBS)	315h	435h	185h30m
WEWN (EUA)	301h		
R.Canadà Int.	300h	205h	258h
R.Vaticana	295h50m	257h45m	159h40m
Emirats Àrabs R.Emirats Àrabs	294h	266h	
UAE R.Dubai	168h	136h30m	
R.Austràlia	126h	129h30m	
R.Suïssa Int.	269h30m	336h	322h
Christian Science	252h	167h	173h25m
WSHB/WCSN (EUA)	252h	294h	
KHBI/KYOI(illes Mariannes)	161h	240h	
WJCR EUA	91h	54h	
R.Ucraïna Int (R.Kíev)	252		
RAI International	220h30m	45h30m	62h
R.Alger	219h40m	163h30m	118h55m
Ràdio l'Alger	203h	227h30m	294h
V.Sahara Lliure	203h	210h	273h
V.Canàries Lliure		7h	7h
V.Ressistència Xilena		3h30m	
V.Palestina		7h	7h
R.Finlàndia	201h30m	147h	207h
R.Jordània	199h30m	157h30m	98h
Veü del Vietnam	196h	194h15m	304h30m
R.Kuwait	189h	140h	252h
Veü de Malàisia	189h	140h	301h
R.Àustria Int.	185h30m	168h	168h
Org.RTV Síria	176h45m	176h45m	185h25m
Corp.Rad.Sri Lanka	176h	185h30m	153h15m
R.Pau Int.	168h		
Caribbean Beacon 168h			
KAIJ (EUA)	168h		
KTBN (EUA)	168h		
<i>(segueix a la pàgina següent)</i>			

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1978, 1988 i 1998*

Taula 3. Nre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió (III part) pública i privada, en els anys 1978, 1988 i 1998.

Corporació	Hores d'emissió setmanal		
	1998	1988	1978
<i>(continua de la pàgina anterior)</i>			
WWCR (EUA)	168h		
WRNO (EUA)	168h	80h30m	
WVHA (EUA)	168h		
Croàcia Ràdio	161h		
R.Miami Int.	156h		
RTV Marroquina	155h	112h	247h
R.Vlaanderen Int.	148h	111h30m	101h15m
R.Havana Cuba	146h	381h30m	324h40m
R.Veritas	142h30m	147h	73h30m
WGTG (EUA)	140h		
R.Praga	139h30m	213h30m	227h50m
R.Sultanat Oman	136h30m	140h	70h
R.Portugal Int.	135h30m	125h	215h
R.Libèria Int.	133h		
R.Mediterrània Int.	133h	108h	
V.de Nigèria	133h	182h	70h
R.Àfrica 1 (Gabon)	133h	126h	
R.Àfrica 1	126h	126h	
R.Amahoro	7h		
R.Pakistan	131h30m	231h15m	192h
Serv.Rad.Qatar	131h15m	126h	126h
Veü de Grècia	126h10m	126h	165h
R.Nova Zelanda Int.	125h15m	28h	15h30m
R.Suècia Int.	123h	292h30m	297h30m
WMLK (EUA)	120h	42h	
R.Polònia	112h30m	332h30m	358h
(R.Varsòvia)			
R.Budapest	105h30m	122h	113h50m
R.Taskent	99h10m	45h30m	35h
R.Argentina Ext.(RAE)	98h	112h	80h
Rad.Líbia	97h45m	84h	218h45m
R.Mèxic Int.	95h30m	91h	56h
R.Etiòpia	91h	49h	38h30m
R.Etiòpia	28h		
V.de la Pau	56h		
R.Amahoro	7h		
R.Àfrica (Guinea)	90h		
R.Noruega Int.	88h30m	115h30m	101h25
(R.Nac.Noruega)			
R.Nac.Brasil	86h30m	56h	154h
R.Dinamarca	84h	91h	66h30m
WWBS (EUA)	84h		
V.d'Indonèsia	81h	80h30m	63h
WINB (EUA)	77h	61h15m	56h
R.Tailàndia	75h15m	85h45m	43h45m
Veü d'Armènia	73h45m	33h15m	42h
(R.Ierevan)			
<i>(segueix a la pàgina següent)</i>			

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1978, 1988 i 1998*

Taula 3. Nre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió (IV part) pública i privada, en els anys 1978, 1988 i 1998.

Corporació	Hores d'emissió setmanal		
	1998	1988	1978
<i>(continua de la pàgina anterior)</i>			
R.Iraq	71h	192h30m	487h40m
R.Bagdad			480h40m
V.Palestina			7h
R.Iugoslàvia	71h	74h45m	144h05m
KNLS Alaska	70h	105h	
Channel Africa (RSA)	68h30m	210h30m	158h30m
R.Eslovàquia	66h30m		
R.Tadjik (R.Dusanbe)	66h30m	28h	7h
R.Singapur Int.	63h		
R.Moldàvia Int.	56h.		
KJES (EUA)	52h30m		
V.de Mongòlia	49h	44h	39h35m
R.Azerbaidjan (R.Bakú)	47h30m	22h15m	39h05m
Rad.Nac.Sudan	47h15m		
R.Nac.Veneçuela	42h	49h	35h
R.Tanzània	40h45m	38h	35h
R.Alma-Ata	40h		
R.Bangladesh	36h30m	47h15m	49h
RTV Nac.Laos	35h (OM)	56h	52h30m
R.Geòrgia	34h30m	6h	
R.Angola	28h	141h30m	
Rad.Int.Nexus	27h45m		
R.Lituània (R.Vilnius)	24h30m	14h	15h30m
V.Mediterrània	22h30m	21h	79h45m
R.Filipines	21h		
R.Nacions Unides	20h	6h10m	24h35m
	(R.Int.Nexus)	(VOA)	(VOA,RAI,RFI)
R.Islàndia	19h15m	19h15m	7h
V.Nac. Cambodja	17h30m		
R.Estònia (R.Tallinn)	9h30m	14h45m	20h
R.Minsk	9h	6h30m	7h
Vida Universal	8h30m		
R.Afganistan	7h	98h	24h30m
RTV Irlandesa	7h		
R.Letònia	4h45m	5h	7h
West Coast R.(Irlanda)	3h		
R.AR-Intercontin.	2h15m		
Corp.Rad.Xipre	1h30m	1h30m	21h45m
R.Turkmen	40m		
R.Berlín Int.		391h30m	349h
R.Luxemburg		328h	300h15m
R.Clarín		168h	168h
Rad.Nac.Colòmbia		136h30m	133h
<i>(segueix a la pàgina següent)</i>			

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1978, 1988 i 1998*

Taula 3. Nre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió (V part) pública i privada, en els anys 1978, 1988 i 1998.

Corporació	Hores d'emissió setmanal		
	1998	1988	1978
<i>(continua de la pàgina anterior)</i>			
Veü del Líban		133h30m	54h45m
AFRTS (EUA)		119h	168h
V.Kenya		98h	
R .Telev.Belga (RTBF)		92h15m	80h30m
Ofic.Rad.Senegal		84h	
KUSW (EUA)		70h	
R.ELWA		62h45m	60h30m
R.Muqdiisho		38h30m	
R.Ghana		38h30m	136h30m
KCBI (EUA)		37h	
R.Tunísia		28h	
Rad.Costa d'Ivori		7h	8h45m
Ràdio Moçambic		7h	1h45m
Serv.Rad.Zàmbia		6h	26h
V.Org.Estats Americans		5h15m	
R.Surinam Int.		4h40m	
R.Nepal		3h30m	5h15m
Serv.Rad.Creu Roja (per R.Suïssa)		3h	2h
R.Nac.Xile			70h
R.Andorra			29h
Corp.Rad.Uganda			28h15m
Schulungssender des Osterreichischen Bundesheeres			25h

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1978, 1988 i 1998*

A l'annex I faig una llista algunes d'aquestes dades en taules parcials per quantificar-les per separat, els anys 1978, 1988 i 1998, i comentar-les breument. Faig una breu reflexió. A la columna de l'any 1998 de la taula 3 observem que els quinze països amb més hores d'emissió internacional a finals del segle XX eren: els Estats Units, el Regne Unit, la Xina, Egipte, l'Iran, Rússia, Alemanya, l'Índia, l'Aràbia Saudita, el Japó, França, Bulgària, Israel, Romania i Turquia. Si deixem de banda Bulgària i Romania –països que mantenen encara a l'any 2004 el seu interès per tenir un bon servei internacional–, la resta són països amb una clara influència en la política mundial o en la política continental o regional de la seva zona. Els grans Estats són els que sempre han tingut les grans corporacions de radiodifusió internacional.

De la primera part de la taula 3 també destaquen els volums d'emissió als que es va arribar durant els darrers anys de la Guerra Freda. Les emissores nord-americanes de la United States Information Agency van arribar a les 2.084 hores setmanals, el 1988; Ràdio Moscou a les 1.574 h 30 m el mateix any; i Ràdio Pekín a les 1.075 h 20 m, l'any 1978.

A les antípodes, dins de la radiodifusió pública, trobem el poc volum d'emissió d'alguns organismes internacionals que han fet servir les transmissions en ona curta entre 1978 i 1998. La Veu de l'Organització d'Estats Americans (OEA) emetia per La Veu d'Amèrica l'any 1988 5 h 15 m a la setmana. L'any 1998, Ràdio Nacions Unides emetia 20 hores setmanals, des d'Europa, per l'estació privada italiana Ràdio Internacional Nexus. Anys enrere ho feia per La Veu d'Amèrica, 6 h 10 m, la RAI i Ràdio França Internacional, 24 h 35 m. Finalment, el Servei Radiodifusor de la Creu Roja, l'any 1988, encara emetia unes tres hores setmanals per Ràdio Suïssa Internacional.

4. Els condicionants polítics i el seu efecte en el volum d'emissió de les corporacions públiques

La radiodifusió pública internacional sempre ha estat molt condicionada pels interessos dels governs dels estats. Tant dels grans com dels petits.

Com he exposat a la I part d'aquest treball, a la dècada dels trenta, quan es consoliden les primeres emissores internacionals multilingües a la Unió Soviètica, Alemanya, Itàlia i el Regne Unit, els governs ja van poder comprovar ben aviat que la radiodifusió en ona curta era una eina eficaç per al combat ideològic i que els permetia influir socialment i política en territoris estrangers. Seixanta anys després, una part de la radiodifusió internacional, la que està condicionada pels interessos geopolítics dels grans estats, ha passat d'estar al servei de la confrontació entre els blocs de l'Est i l'Oest a ser una eina per intentar influir en unes altres àrees del món: els països àrabs de l'Orient Mitjà i els d'Àsia, especialment la Xina, el Vietnam, Corea del Nord, Laos, Cambodja i l'Afganistan. El president de la Deutsche Welle, Erik Bettermann, manifestava quan presentava el pressupost de l'exercici 2004-2005: *"l'Amèrica llatina ha deixat de ser un espai geopolític d'interès per a Alemanya. La prioritat és, ara, el món àrab, l'Afganistan i la Xina"*. (*La Vanguardia*, 30-5-2004:12) A la memòria anual 2003-04 del Servei Mundial de la BBC expressa la seva preocupació de no poder transmetre en alguna d'aquestes zones a les seves bandes locals de radiodifusió:

"el BBC World Service durant els propers cinc anys encararà amb el màxim interès alguns reptes. A l'Índia, Rússia, el nord d'Àfrica, la Xina i algunes parts de l'Orient Mitjà el servei ha d'enfrontar la davallada de les seves audiències a causa dels obstacles locals de poder establir associacions en FM, bé sigui per raons polítiques o de legislació". (BBC, 2004:4)

En el cas de l'Orient Mitjà, la Guerra del Golf Pèrsic de 1991 va provocar que la radiodifusió internacional es fixés en una nova àrea geopolítica per tal d'informar i influir. Precisament Kuwait va ser el primer país de l'Orient Mitjà que va invertir en transmissors de 500 kW. En va comprar deu abans del 1989. A mitjan els vuitanta, l'Iraq va signar un dels contractes més grans amb l'empresa Thomson-CSF per tenir setze equips de 500 kW i 98 antenes per a la seva planta de Balad, que va esdevenir en una de les més importants de tot el món l'any 1990. (*Radio World*, març 1996:14) Els dos països àrabs s'havien dotat de grans estacions transmissores d'ona curta abans de començar la Guerra del Golf. En iniciar-se el conflicte bèl·lic, els programes de les grans emissores occidentals cap a aquella zona es van incrementar ràpidament. Un exemple: el BBC World Service, l'any 1978, emetia 49 hores a la setmana en àrab, mentre que a l'any 1998 el volum d'emissió en aquesta llengua era de 126 hores, un 61% més.

La invasió d'Iraq pels Estats Units i els seus aliats, l'any 2003, encara va accentuar més la tendència de les grans ràdios internacionals a augmentar els seus programes cap a aquella àrea en conflicte, si bé l'ona curta ja no és l'únic mitjà de comunicació que es feia servir. La freqüència modulada i la televisió també entren de ple en la lluita hertziana. Pocs anys abans l'International Broadcasting Bureau (IBB), que agrupa tota la radiodifusió internacional nord-americana, creava Radio Sawa, la qual transmetia les 24 hores en llengua àrab en ona curta, via satèl·lit i per la FM i l'ona mitjana de diversos països. I des del 14 de febrer de 2004, funciona el canal via satèl·lit, en àrab, Al Hurra ("La Lliure"). Finançat pel Congrés dels Estats Units, a través del Broadcasting Board of Governors: l'organisme sota el qual està l'International Broadcasting Bureau. (Web Al Hurra, 31-8-2004) A l'any 2002, la Deutsche Welle TV va començar a emetre tres hores diàries subtítolades en àrab, pel satèl·lit Nilesat. Des del 28 de febrer de 2005 DW-TV va començar a transmetre informatius diaris i programes parlats en àrab. Era la primera televisió europea que informava els països àrabs en la seva llengua. I l'any 2005 el servei mundial de la BBC presentava el projecte de creació del seu canal internacional de televisió en llengua àrab, que hauria de començar a emetre l'any 2007. (*Avui*, 2-11-2005:61)

Actualment els països àrabs de l'Orient Mitjà, com l'Iran, Egipte, Kuwait, l'Aràbia Saudita, tenen unes plantes transmissores que estan situades entre les més grans de l'ona curta. La seva presència als satèl·lits amb canals de ràdio i televisió i la creació de canals temàtics de televisió, dedicats a la informació, demostren la voluntat d'aquests països de tenir un gran servei de radiodifusió internacional multimèdia per fer arribar les seves idees a tot el món. De les

xifres ja comentades, recordo que entre 1988 i 1998 l'única radiodifusió pública internacional que havia crescut en volum d'emissió, 876h35m setmanals, era la de l'Orient Mitjà i l'Àsia.

Pel que fa al segon espai geopolític d'interès, l'asiàtic, La Veu d'Amèrica i la BBC ja van signar l'any 1993 els primers contractes amb Rússia per usar alguns dels seus transmissors d'ona curta i fer arribar els seus programes a la Xina amb bon senyal. (*Radio World*, gener 1995: 32) Si l'any 1978 la BBC emetia en mandarí 22h45m setmanals, el 1998 emetia 45h30m. Però el cas més evident de l'interès a emetre cap a aquella zona per influir-hi ideològicament va ser la creació, l'any 1996, dins de l'International Broadcasting Bureau de Radio Free Asia (RFA). L'emissora definia així la seva funció: "*RFA emet informació local en nou idiomes per als oïdors de l'Àsia que no tenen accés a mitjans de comunicació lliures. RFA promou els drets humans i la llibertat d'expressió, incloent-hi la llibertat de donar i rebre informació i idees per qualsevol mitjà, independentment de les fronteres*". (RADIO FREE ASIA. Fullet, 2000) En ona curta, l'any 1998 *Radio Free Asia* emetia vers: la Xina, el Tibet, el Vietnam, Corea del Nord, Laos i Cambodja. El conflicte bèl·lic internacional de l'Afganistan, l'any 2002, va provocar l'increment d'emissions internacionals cap a aquella zona. Per exemple, des de l'any 2002, la Deutsche Welle TV va començar a incloure espais diaris en dari i paixto cap l'Afganistan. I de la programació radiada des d'Àsia cap al món, observem com de totes les grans corporacions públiques llistades a la primera part de la taula 3, la que havia crescut més en volum d'emissió entre 1988 i 1998 era Ràdio Internacional de la Xina, un 30,1%. Aquesta emissora l'any 1998 produïa programes en 43 idiomes i tenia un 12,3% de la seva programació parlada en anglès. El gener de l'any 2004, Ràdio Internacional de la Xina, ja havia completat la seva gran plataforma multimèdia a Internet, que permetia escoltar programes i llegir textos en 39 idiomes.

Les emissores religioses no són alienes a la tendència exposada fins ara, si bé les causes són diferents. A finals de setembre de 2004, el president de Ràdio Adventista Mundial, Ben Schoun, anunciava que els seus programes en llengua anglesa es deixarien de produir de forma centralitzada a Anglaterra i es feien, des de l'1 de gener de 2005, des d'estudis locals a l'Àfrica i l'Àsia/Pacífic. Es passava a produir els programes en anglès, amb les seves diverses variants de pronunciació, a les zones on el nivell d'audiència i l'interès per l'emissora era més satisfactori, tal com ja es feia amb els programes parlats en altres idiomes. Ben Schoun justificava així la reorganització de l'estructura productiva de l'emissora de l'Església Adventista del Setè Dia:

“Ens farà més coherents amb la nostra missió, que és arribar a les persones en el seu idioma. Examinant la nostra proporció cost/necessitats ens hem adonat que els estudis regionals són capaços de produir els programes en anglès on fan falta i fer-ho de manera força econòmica. També és el nostre objectiu afegir transmissions cap a les àrees on tenim un interès més gran en idiomes com l'àrab i el turc. A més creiem que els nostres programes en anglès tindran més referents i significats culturals si els fan productors locals.” (Web Worldwide DX Club,10-10-2004)

I Ràdio Vaticana, des del mes d'octubre de 2004, va augmentar significativament la seva producció de continguts en llengua àrab al seu web, oferint actualitzacions diàries en diverses variants d'aquell idioma. (*El País*, 17-10-2004:44)

4.1. L'efecte de la fi de la Guerra Freda en el volum d'emissió

Podríem dir que els blocs de l'Est i l'Oest, durant el període de la Guerra Freda, volien controlar el món ideològicament i radiofònica. A les bandes d'ona curta es produeix una guerra de freqüències i potències. Per la transcendència que va tenir el final d'aquell període en algunes de les grans corporacions internacionals, amb les dades recollides a la taula 3, vull fer una aproximació ràpida de com la seva fi els va afectar en el volum d'emissió.

Al final d'aquella llarga etapa, l'any 1988, Ràdio Moscou dominava l'ona curta pel que feia a potència d'emissió. Des de 1985 ja feia servir transmissors de 500 KW, mentre que La Veu d'Amèrica encara no en tenia cap. El Komintern Scientific Research and Production Co de Sant Petersburg va construir la majoria d'aquells equips, però atesa l'alta demanda d'equips més de vint factories els van acabar fabricant. El Russian Institute for Power Radio (RIPR) va succeir Komintern com a centre nacional de fabricació. A més de servir les necessitats de l'URSS subministrava equips a uns altres vint-i-dos països. (*Radio World*, novembre 1995: 30) El volum d'emissió de la Unió Soviètica i dels països sota la seva òrbita política als anys 1978 i 1988 era:

Taula 4. Nre d'hores d'emissió de les emissores del bloc de l'Est, en els anys 1978 i 1988

<i>Emissora</i>	<i>1988</i>	<i>1978</i>
R.Moscou (amb R.Pau i Progrés)	1.574h30m	1.485h45m
R.Berlín Int.(RDA)	391h30m	349h
R.Polònia (R.Varsòvia)	332h30m	358h
R.Bulgària (R.Sofia)	274h30m	250h
R.Praga	213h30m	227h50m
R.Romania Int. (R.Bucarest)	204h	206h30m
R.Budapest	122h	113h50m
Total	3.112h30m	2.990h55m

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1978 i 1988*

L'any 1978 Ràdio Moscou emetia 1.485 h 45 m a la setmana i la de la resta d'emissores sota l'òrbita de l'URSS transmetien 1.505 h 10 m. Un total de 2.990 h 55 m, la qual cosa suposava el 15% de tota la radiodifusió pública del moment. L'any que acaba la Guerra Freda, Ràdio Moscou emetia 1.574 h 30 m a la setmana i les altres emissores, 1.538 hores; un total de 3.112 h 30 m, el 15,7% de tota la radiodifusió pública del 1988. Deu anys després, en una situació geopolítica completament diferent i amb governs democràtics a tots els països, aquestes sis emissores –ja que Ràdio Berlín Int. ja no existia– emetien conjuntament 1.822 hores, el 9,4% de tota la radiodifusió pública. És a dir: en deu anys havien reduït el seu volum global d'emissió en 1.290 h 30 m. Un 6,3% menys. Resta clar com va influir la nova situació política en la producció de programes.

Dos anys abans d'acabar la Guerra Freda, l'any 1986, segons la informació facilitada per l'International Frequency Registration Board (IFRB) de la Unió Internacional de Telecomunicacions, es creu que més del 95% de les emissions de La Veu d'Amèrica eren interferides a la Unió Soviètica. Els programes de Radio Liberty ho eren el cent per cent i els de Radio Free Europe, en un 98% (*Radio World*, febrer 1994:30) L'URSS, a més, provocava interferències –*jamming*– a Kol Israel, Deutsche Welle, Ràdio Pequín, Ràdio Tirana i la BBC. En canvi, Ràdio França Internacional no va prendre part en aquella llarga guerra radiofònica, i per tant no va rebre les interferències soviètiques. A diferència del Regne Unit, França no va permetre mai la instal·lació d'emissores propagandístiques nord-americanes al seu territori. A la taula 5 es pot veure el volum d'emissió de les tres corporacions més importants del bloc de l'Oest, interferides per l'URSS, Bulgària i Txecoslovàquia als anys 1978 i 1988.

Taula 5. Nre d'hores d'emissió de les corporacions del bloc de l'Oest interferides per la URSS. Anys 1978 i 1988

<i>Emissora</i>	<i>1988</i>	<i>1978</i>
USIA	2.084h	1.965h45
RFE/RL	1.085h	978h45m
Veu d'Amèrica	894h	818h30m
Ràdio Martí	105h	
RIAS Berlín		168h
BBC	885h	889h05m
DW./ DLF	617h05m	592h
Deutsche Welle	575h50m	552h55m
Deutschlandfunk	41h15m	39h05m(OM)
Total	3.586h05m	3.446h50m

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1978 i 1988*

Els Estats Units, tant l'any 1978 com el 1988 emetien més nombre d'hores per Radio Free Europe –adreçada als països comunistes de l'Europa de l'Est en els seus idiomes– i per Radio Liberty –que només tenia programació en rus cap a la Unió Soviètica– que no pas per La Veu d'Amèrica, la veu oficial del seu govern. RFE/RL emetien un 8,2% més que la VOA, l'any 1978, i un 10% més l'any 1988. A l'any 1978 les emissores de la USIA, la BBC i La Veu d'Alemanya transmetien 3.446 h 50 m, el 17,2% de la radiodifusió pública. El 1988, 3.586 h 05 m, el 18,2%. I deu anys després havien reduït el volum d'emissió en 370 h 35 m, i va passar a emetre, l'any 1998, 3.215 h 30 m, el 16,6% de tota la radiodifusió pública. En aquells vint anys Radio Free Europe i Radio Liberty havien perdut 332 hores d'emissió. Per tant, eren la raó principal d'aquella reducció horària.

Si comparem els resultats finals de les taules 4 i 5 observem que els volums d'emissió del bloc de l'Est i de les principals emissores del bloc de l'Oest interferides per l'URSS estaven força equilibrats a la fi de la Guerra Freda: l'Est, 3.112 h 30 m, el 12,5% de tota l'emissió en ona curta; i l'Oest 3.586 h 05 m, el 14,5%. Aquelles deu corporacions radiofòniques dels dos blocs enfrontats sumaven un 27% de tot el volum d'emissió en ona curta de l'any 1988. Deu anys després, l'any 1998, les emissores de l'antic bloc de l'Est havien reduït el seu volum setmanal d'emissió en 1.290 h 30 m i les de l'Oest ho havien fet en una quarta part menys, 370h35m. L'any 1998, les nou corporacions públiques de radiodifusió internacional que havien protagonitzat aquell llarg combat hertzia –Ràdio Berlín Internacional ja havia desaparegut– transmetien 5.037 h 30 m setmanals, la qual cosa representava el 18,9% de tot el volum d'emissió de la radiodifusió internacional en ona curta: el 6,8%, provenia de les corporacions de l'antic bloc de l'Est, 2.295 h 35 m; i el 12,1%, de les de l'antic bloc de l'Oest, 2.741 h 55 m.

Capítol II

Corporacions de radiodifusió internacional i hores d'emissió setmanal. Anys 1978, 1988 i 1998

A l'annex I dono les dades de totes les emissores internacionals existents en cada any i el seu volum d'emissió setmanal. En aquest apartat només presentaré les dades generals i les referents a les tres emissores amb més nombre d'hores de transmissió setmanal de cada categoria.

Any 1978

A l'any 1978 existien 105 corporacions de radiodifusió internacional, un 88,6% de públiques i un 11,4% de privades. La radiodifusió operada pels estats representava gairebé el 90% del total. En nombre, les corporacions públiques europees eren les majoritàries, 35, seguides de les asiàtiques i de l'Orient Mitjà, amb 33; les africanes i les estacions privades, amb 12; les americanes, amb 11; i les d'Oceania, amb 2.

El nombre d'hores setmanals d'emissió pujava a 22.723 h 10 m. El 87,8% eren produïdes per les emissores públiques i el 12,2%, per les privades. De les 22.723 h 10 m d'emissió setmanal, les corporacions públiques europees produïen 7.895 h 35 m (34,8%), les asiàtiques i de l'Orient Mitjà 7.063 h 10 m (31,1%), les públiques americanes 3.268 h 30 m (14,4%), les privades 2.795 h 25 m (12,2%), les africanes 1.263 hores (5,6%) i les públiques d'Oceania 437 h 30 m (1,9%).

Les tres corporacions públiques de cada continent amb més volum d'emissió, l'any 1978, eren les següents. Europa: La Veu de Rússia (R.Moscou), 1.485 h 45 m; BBC, 889 h 05 m; i Deutsche Welle, 592 h. Amèrica: USIA, 1.965 h 15 m; Ràdio Havana, 324 h 40 m; i Ràdio Canadà Internacional, 258 h. Àsia i Orient Mitjà: Ràdio Int. de la Xina, 1.075 h 20 m; Ràdio el Caire, 813 h 25 m; i Ràdio l'Iraq (R.Bagdad), 487 h 40 m. Àfrica: Ràdio l'Alger, 294 h; RTV Marroquina, 247 h; i la Radiodifusió de Líbia, 218 h 45 m. Oceania: Ràdio Austràlia, 322 h; i Ràdio Nova Zelanda Int. 115 h 30 m.

Dins de la radiodifusió privada les tres corporacions amb més volum d'emissió eren aquestes. Radiodifusió religiosa: FEBC Radio Int., 608 h 40 m; Ràdio Transmundial, 574 h 20 m; i La Veu dels Andes (HCJB), 574 h. Radiodifusió no confessional: Ràdio Luxemburg, 300 h 15 m; Ràdio Clarín, 168 h; i WINB, 56 h. Cal destacar que Andorra, la República Dominicana i Luxemburg tenien radiodifusió privada en ona curta aquell any i en canvi, no tenien radiodifusió pública internacional. La República Dominicana algun any, esporàdicament, la va tenir.

Any 1988

El 1988 hi havia 120 corporacions de radiodifusió internacional, 82,6% de públiques i 17,4% de privades. En nombre, per primera vegada, les corporacions públiques asiàtiques i de l'Orient Mitjà eren les majoritàries, 35; seguides de les europees, amb 34; les estacions privades, amb 21; les africanes, amb 16; les americanes, amb 12; i les d'Oceania, amb 2.

El nombre d'hores setmanals d'emissió pujava a 24.728h55m. El 79,6% de les hores produïdes per les emissores públiques i el 20,34% per les privades. De les 24.728 h 55 m d'emissió setmanal, les corporacions públiques europees produïen 7.889 h 05 m (31,9%), les asiàtiques i d'Orient Mitjà 6.845 h 15 m (27,7%), les privades 5.028 h 45 m (20,4%), les públiques americanes 3.250 h 20 m (13,2%), les africanes 1.351 h 30 m (5,4%) i les públiques d'Oceania 364 hores (1,4%).

De cada continent, les tres corporacions públiques amb més volum d'emissió, l'any 1988, eren aquestes. Europa: La Veu de Rússia (R.Moscou), 1.574 h 30 m; BBC, 885 h; i Deutsche Welle, 617 h 05 m. Amèrica: USIA, 2.084 h; Ràdio Havana, 381 h 30 m; i Ràdio Canadà Internacional, 205 h. Àsia i Orient Mitjà: Ràdio el Caire, 728 h; Ràdio Int. de la Xina, 633 h 30 m; i La Veu de la Rep. Isl. de l'Iran, 479 h. Àfrica: Channel Africa (RSA), 210 h 30 m; Ràdio l'Alger, 227 h 30 m; i La Veu de Nigèria, 182 h. Oceania: Ràdio Austràlia, 336 h; i Ràdio Nova Zelanda Int., 28 h.

Dins de la radiodifusió privada les tres corporacions amb més volum d'emissió eren aquestes. Radiodifusió religiosa: FEBC Radio Int., 798 h 45 m; Family Radio, 581 h; i Ràdio Transmundial, 521 h 25 m. Radiodifusió no confessional: Ràdio Luxemburg, 328 h; Ràdio Clarín, 168 h; i Ràdio Àfrica 1 (Gabon), 126 h. L'any 1988, els Estats Units i el Marroc tenien emissores internacionals privades no confessionals i també tenien radiodifusió pública cap a l'estranger, mentre que la República Dominicana, Gabon i Luxemburg només tenien

radiodifusió privada en ona curta. Com ja he dit, la República Dominicana algun any la va tenir, però de forma esporàdica.

Any 1998

El 1988 hi havia 126 corporacions de radiodifusió internacional, un 73,8% de públiques i un 26,2% de privades. La radiodifusió privada ja representava una quarta part del total. Aquell any les corporacions públiques asiàtiques i de l'Orient Mitjà seguien sent les majoritàries, 38; seguides de les europees, amb 35; les estacions privades, amb 24; les africanes, amb 10; les americanes, amb 8; i les dues d'Oceania.

El nombre d'hores setmanals d'emissió pujava a 26.587 h 05 m. El 72,5% d'hores produïdes per les emissores públiques i el 27,5%, per les privades. Les emissores privades també representaven la quarta part del total. De les 26.587 h 05 m d'emissió setmanal, per primera vegada, les corporacions públiques asiàtiques i de l'Orient Mitjà eren les que en produïen més, 7.939 h 45 m (29,9%). Les seguien les públiques europees, 7.558 h 10 m (28,5%); les privades, 7.324 h 10 m (27,5%); les públiques americanes, 2.373 hores (8,9%); les africanes, 997 h 15 m (3,7%), i les públiques d'Oceania 394 h 45 m (1,5%).

Per continents, les tres corporacions públiques amb més volum d'emissió l'any 1998, eren les següents: Europa: BBC, 990h; La Veu de Rússia, 651 h; i Deutsche Welle, 640 h 35 m. Amèrica: International Broadcasting Bureau, 1.585 h; Ràdio Canadà Internacional, 300 h; i Ràdio Havana Cuba, 146 h. Àsia i l'Orient Mitjà: Ràdio Int. de la Xina, 906 h 30 m; Ràdio el Caire, 806 h 15 m; i La Veu de la Rep. Isl. de l'Iran, 776 h 45 m. Àfrica: Ràdio l'Alger, 203 h; R.TV.Marroquina, 155 h; i Ràdio Libèria Int., 133 h. Oceania: Ràdio Austràlia, 269 h 30 m; i Ràdio Nova Zelanda Int., 125 h 15 m.

Dins de la radiodifusió privada, les tres corporacions amb més volum d'emissió eren, aquell any, les següents. Pel que fa a la radiodifusió religiosa: Ràdio Transmundial, 670 h 45 m; Ràdio Adventista Mundial, 629 h; i Family Radio, 609 h. Radiodifusió no confessional: Ràdio Pau Int. (Costa Rica), 168 h; WRNO (EUA), 168 h; i Ràdio Miami Int. (EUA), 156 h. A l'any 1998, els Estats Units, Gabon, Costa Rica, Itàlia, Guinea Equatorial i el Marroc tenien emissores internacionals privades no confessionals. Els Estats Units, Itàlia i Marroc també tenien radiodifusió pública cap a l'estranger.

Capítol III

Nombre d'idiomes d'emissió de les corporacions de radiodifusió internacional en els anys 1978, 1988 i 1998

En aquest capítol presentaré els resultats de la meva anàlisi sobre el nombre d'idiomes emprats per a les emissores internacionals durant les dues dècades estudiades. A la IV part del meu treball dono totes les dades relacionades amb les emissions internacionals en llengua castellana.

1. Comparativa dels anys 1978, 1988 i 1998

1.1. Nombre d'idiomes d'emissió

Analitzem en primer lloc el nivell de multilingüisme de la programació de la radiodifusió internacional. En els tres anys estudiats una gran majoria d'emissores internacionals transmetien en menys de quinze idiomes diferents: entre el 90 i el 85%, segons l'any. De les emissores que tenien programes en més idiomes, una gran part eren les més importants del grup religiós, com veurem més endavant en aquest punt. Els anys 1978, 1988 i 1998 s'havia incrementat el percentatge d'emissores que emetien només en un o dos idiomes: 19,6%, 30,6% i 32,1%. La franja majoritària sempre ha estat la del conjunt d'emissores internacionals que produïen programes de 3 a 10 idiomes, tot i que amb el pas dels anys els percentatges en aquest cas han anat baixant: 52,3%, 45,4% i 39,2%. Tret del reduït grup de les grans corporacions religioses, la tendència general de la radiodifusió internacional ha estat reduir clarament el nombre d'idiomes d'emissió.

Entre els idiomes emprats, la immensa majoria d'emissores internacionals emetien en el propi del seu país i en anglès. L'any 1998, de les 126 corporacions de radiodifusió internacional que existien, només dotze, el 9,5%, no tenien cap programa en llengua anglesa.

A la taula següent recullo el nombre d'idiomes d'emissió de cada corporació

de radiodifusió internacional, pública i privada, als anys 1978, 1988 i 1998. La taula està ordenada pel nombre de llengües emprades l'any 1998.

Taula 6. Nombre d'idiomes d'emissió de les corporacions internacionals (I part) públiques i privades, en els anys 1978, 1988 i 1998.

Corporació	Nombre d'idiomes		
	1998	1988	1978
R.Transmundial (TWR)	98	75	62
FEBC Ràdio Int.	92	46	42
IBB/USIA	44	38	37
V.d'Amèrica	44	38	37
RFE/RL/RFA	24	23	17
R.TV Martí	1	1	
RIAS Berlín			1
R.Adventista Mundial	44	34	24
R.Int.de la Xina (R.Pequín,R.Beijing)	43	37	43
BBC	39	36	36
R.Vaticana	34	35	31
V.d'Alemanya DW(amb DLF)	32	34	36
R.el Caire	32	29	36
V.de Rússia	31	69	69
R.Moscou		65	65
R.Pau i Progrés		4	4
V.Rep.Isl.d'Iran	28	16	11
RAI Internacional	27	26	26
All India Radio	24	24	23
R.Japó NHK Mundial	22	21	23
High Adventure Ministries	22	10	
V.de Turquia	17	16	9
V.de Grècia	16	13	13
R.Veritas	16	14	9
R.Romania Int. (R.Bucarest)	16	13	13
V.dels Andes (HCJB)	15	10	12
R.França Int.	15	10	6
Kol Israel	15	14	13
Taipei Ràdio Int. (V.Xina Lliure)	14	15	14
V. del Vietnam	13	12	14
R.Bulgària (R.Sofia)	12	12	12
R.Pakista	12	15	13
R.Tailàndia	12	10	6
R.Taskent	12	6	6
R.Corea Int.	12	10	9
V.d'Armènia (R.Ierevan)	11	7	2
Serv.Rad.Aràbia	11	12	12
R.Iugoslàvia (R.Belgrad)	11	10	10
V.d'Indonèsia	10	9	8
R.Polònia (R.Varsòvia)	10	11	11
R.Exterior d'Espanya	10	8	3
Family Radio	10	10	6
R.Havana Cuba	9	8	8
R.Budapest	9	6	6
R.Pyongyang	9	9	8

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1978, 1988 i 1998*

**Taula 6. Nombre d'idiomes d'emissió de les corporacions internacionals
(II part) públiques i privades, en els anys 1978, 1988 i 1998.**

Corporació	Nombre d'idiomes		
	1998	1988	1978
<i>(continua de la pàgina anterior)</i>			
Rad.Líbia	9	2	6
Org.RTV Síria	9	7	10
R.Azerbaidjan (R.Bakú)	8	2	4
R.Tirana	8	21	18
V.de Malàisia	8	8	7
R.Àustria Int.	7	5	5
R.Canadà Int.	7	12	13
Rad.Argentina	7	8	7
R.Alma-Ata	7		
R.Suïssa Int.	7	9	8
R.Austràlia	6	9	9
R.Bangladesh	6	6	8
R.Finlàndia	6	5	3
V.Mediterrània	6	3	5
V.de Nigèria	6	6	4
R.Suècia	6	7	7
R.Miami Int.	6		
Christian Science	6	3	
V.Nac.de Cambodja	5		
R.Praga	5	9	10
R.Nac.Brasil	5	5	3
R.Estònia (R.Tallinn)	5	3	3
Vida Universal	5		
Rad.Int.Nexus	5		
R.Nac.Unides	5	9	16
R.Moldàvia Int.	5		
V.de Mongòlia	5	4	5
R.Eslovàquia Int.	5		
Corp.Rad.Sri Lanka	5	6	8
Rad.Nac.Sudan	5		
RTV Nac.de Laos	5	5	5
R.Etiòpia	4	6	6
R.Angola	4	4	
R.Vlaanderen Int. (BRT)	4	5	3
R.Georgia	4	1	
R.Nederland	4	9	7
R.Portugal Int. RDP Int.	4	5	6
Channel Africa (RSA)	4	11	9
R.Tadjik (R.Dusanbe)	4	2	1
R.Ucraïna Int. (R.Kíev)	4	3	5
R.Alger	4	7	4
R.Nova Zelanda Int.	3	1	6
R.Pau Int.	3		
R.Iraq	3	10	11
R.Letònia	3	2	2
RTV Marroquina	3	2	3
R.Singapur	3		
LeSea Broad.Corp.	3	2	
KNLS Alaska	3	4	
Croàcia Ràdio	2		
<i>(segueix a la pàgina següent)</i>			

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1978, 1988 i 1998*

**Taula 6. Nombre d'idiomes d'emissió de les corporacions internacionals
(III part) públiques i privades, en els anys 1978, 1988 i 1998.**

Corporació	Nombre d'idiomes		
	1998	1988	1978
<i>(continua de la pàgina anterior)</i>			
R.Afganistan	2	8	7
R.Minsk	2	1	1
R.Jordània	2	2	2
R.Kuwait	2	4	3
R.Lituània (R.Vilnius)	2	2	2
R.Mèxic Int.	2	1	1
R.Mediterrània Int.	2	2	
R.Noruega Int.	2	3	3
R.Filipines	2		
Emirats Àrabs	2	2	
WEWN	2		
WJCR	2		
WWCR	2		
R.Àfrica 1	1	2	
R.Dinamarca	1	1	1
R.Islàndia	1	1	1
RTV Irlandesa	1		
West Coast R.Irlanda	1		
R.Libèria Int.	1		
R.Sultanat Oman	1	1	2
Serv.Rad.de Qatar	1	1	1
R.Tanzània	1	1	1
R.Turkmen	1		
Corp.Rad.Xipre	1	1	
R.Àfrica (Guinea)	1		
Caribbean Beacon	1		
R.AR-Intercontin.	1		
KAIJ	1		
KJES	1		
KTBN	1		
WGTG	1		
WMLK	1	1	
WINB	1	8	3
WRNO	1	1	
WVHA	1		
WWBS	1		
R.Nac.Veneçuela	1	3	5
R.Berlín Int.		10	12
ELWA		9	7
R.Muqdiisho		9	
R.Luxemburg		5	5
Serv.Rad.Creu Roja		4	5
Of.Rad.Senegal		4	
R.Líban		3	5
R.TV.Belga		2	1
R.Surinam Int.		2	
R.Ghana		2	6
Rad.Costa d'Ivori		2	1
Serv.Rad.Zàmbia		2	5
<i>(segueix a la pàgina següent)</i>			

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1978, 1988 i 1998*

Taula 6. Nombre d'idiomes d'emissió de les corporacions internacionals (IV part) públiques i privades, en els anys 1978, 1988 i 1998.

Corporació	Nombre d'idiomes		
	1998	1988	1978
<i>(continua de la pàgina anterior)</i>			
Ràdio Moçambic		1	1
R.Nepal		1	1
R.Clarín		1	1
Rad.Nac.Colòmbia		1	1
KCBI		1	
KUSW		1	
R.Tunísia		1	
V.Kenya		1	
V.d'OEA		1	
R.Nac.Xile			7
Corp.Rad.Uganda			5
R.Andorra			3
Schulungssender des Osterreichischen Bundesheeres			1

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1978, 1988 i 1998*

Si observem les dades de la taula el primer que destaca és que al capdamunt del rànquing sempre hi ha hagut un nombre important d'emissores internacionals religioses. L'any 1998 en trobem quatre entre les set primeres: Ràdio Transmundial, FEBC Radio International, R.Adventista Mundial i Ràdio Vaticana. Evidentment, destaquen les dues primeres, que lideren la classificació amb programes en més de 90 idiomes. Al cap de vint anys les ràdios més importants de les esglésies protestants havien tingut l'increment següent en el seu nombre d'idiomes d'emissió: FEBC Radio International, 50; Ràdio Transmundial (TWR), 36; i Ràdio Adventista Mundial (AWR), 20. Una de les característiques de la radiodifusió religiosa és el fet d'emprar un elevat nombre d'idiomes per arribar al màxim nombre de comunitats en les seves llengües, especialment les de l'Àsia i l'Àfrica. L'any 1985, les tres grans corporacions de radiodifusió internacional protestant van fundar el projecte World 2000 amb la voluntat de portar el seu missatge religiós a totes les persones del món, a començaments del segle XXI. En aquell projecte hi van participar Ràdio Transmundial (TWR), la Far East Broadcasting Corporation International (FEBC) i la World Missionary Fellowship, que opera la HCJB. (*Radio World*, juny 1996:38) Sembla evident que havien assolit aquell propòsit.

Les tres emissores públiques internacionals més grans, BBC, Ràdio Int.de la Xina i La Veu d'Amèrica, l'any 1998 –i avui encara seria així–, tenien programes en una quarantena d'idiomes. El grup següent d'emissores, Deutsche Welle, Ràdio el Caire i La Veu de Rússia, oferien programes en uns trenta idiomes. Totes aquestes emissores al cap de deu anys s'havien mantingut força

estables pel que feia al nombre d'idiomes d'emissió. L'única excepció era La Veu de Rússia que l'any 1978, com Ràdio Moscou, transmetia en 65 idiomes. Aquella va ser la ràdio pública internacional que va transmetre en més idiomes de tota la història de l'ona curta. Ràdio Moscou va tenir programes regulars en llengua catalana fins a l'any 1977, tal com explico a la V part.

Les grans corporacions àrabs de l'Orient Mitjà, que a finals dels noranta havien incrementat notablement el seu volum d'emissió setmanal, no havien augmentat el multilingüisme de la seva programació. Ràdio el Caire era la que tenia programes en més llengües a l'any 1998: 32. Vint anys abans en tenia en 36. El Servei de Radiodifusió de l'Àrab Saudita i l'Organisme de Ràdio i Televisió de Síria es mantenien en 11. Una excepció seria La Veu de l'Iran, que després de vint anys, havia afegit 17 idiomes a la seva programació, assolint els 28, a l'any 1998. Però la resta de països, Kuwait, els Emirats Àrabs, Jordània, Oman, Qatar només emetien en àrab i si ho feien en una segona llengua sempre era en anglès. El cas de l'Iraq, que al cap de vint anys va passar d'11 a 3 idiomes, tindria una altra explicació: després de la Guerra del Golf Pèrsic aquesta emissora va tenir reduccions de tota mena, a causa de la situació política internacional que travessava el seu país.

Les corporacions internacionals de radiodifusió de l'Àsia eren de les més multilingües. Moltes radiaven programes en més de deu llengües. L'any 1998 els països que radiaven en més idiomes eren: la Xina, 43; l'Índia, 24; el Japó, 22; Taiwan, 14; el Vietnam, 13; Tailàndia i Uzbekistan, 12; Armènia, 11; Corea i Indonèsia, 10. De les ràdios internacionals de l'Amèrica Central i Amèrica del Sud totes, l'any que havien tingut programes en més idiomes, havien estat sempre per sota dels deu: Ràdio Havana, 9; Radiodifusió Argentina a l'Exterior i Ràdio Nacional de Xile, 7; Ràdio Nacional del Brasil, 5; Ràdio Mèxic Internacional, 2; i Ràdio Nacional de Veneçuela i Ràdio Nacional de Colòmbia, 1.

A l'Àfrica, en el període 1978-1998, les emissores que han tingut programes en més idiomes van ser: *Channel Africa*, 11; Radiodifusió de Líbia, 9; Ràdio Etiòpia i La Veu de Nigèria, 6; Ràdio l'Alger, 4; i Ràdio Televisió Marroquina, 3.

A Europa les corporacions internacionals amb més llengües serien, l'any 1998: BBC, 39; Deutsche Welle, 32; La Veu de Rússia, 31; RAI Internacional, 27; La Veu de Turquia, 17; Veu de Grècia i Ràdio Romania Internacional, 15; i Ràdio França Internacional, 15. A l'extrem contrari trobaríem entre 1978 i 1998 tres emissores nòrdiques: Ràdio Dinamarca i Ràdio Islàndia, que només tenien programació en danès i islandès. I Ràdio Noruega Internacional que fonamentalment emetia en noruec i en anglès, tot i que també va tenir en alguns d'aquells vint anys un butlletí setmanal en castellà.

1.2. Comparativa entre els tres idiomes més emprats

L'any 1998, els idiomes més parlats a les programacions de la radiodifusió internacional eren l'anglès, el francès i el castellà.

L'anglès és una llengua germànica del grup sud-occidental que actualment és, després del xinès, la llengua més parlada al món, amb uns tres-cents cinquanta milions de parlants. És la llengua dominant en les relacions comercials i en la informació científica i tècnica, i ha esdevingut la llengua franca moderna, a més de ser la llengua pròpia de la Gran Bretanya, el Canadà, els Estats Units i la majoria d'estats de la Commonwealth.

El castellà és una llengua romànica del grup indoeuropeu. És la tercera llengua més parlada del món, amb més de tres-cents milions de parlants. És la llengua oficial de l'Estat espanyol, la majoria dels països de l'Amèrica Central i del Sud i de Guinea Equatorial. En diverses regions dels EUA el castellà creix actualment en nombre de parlants.

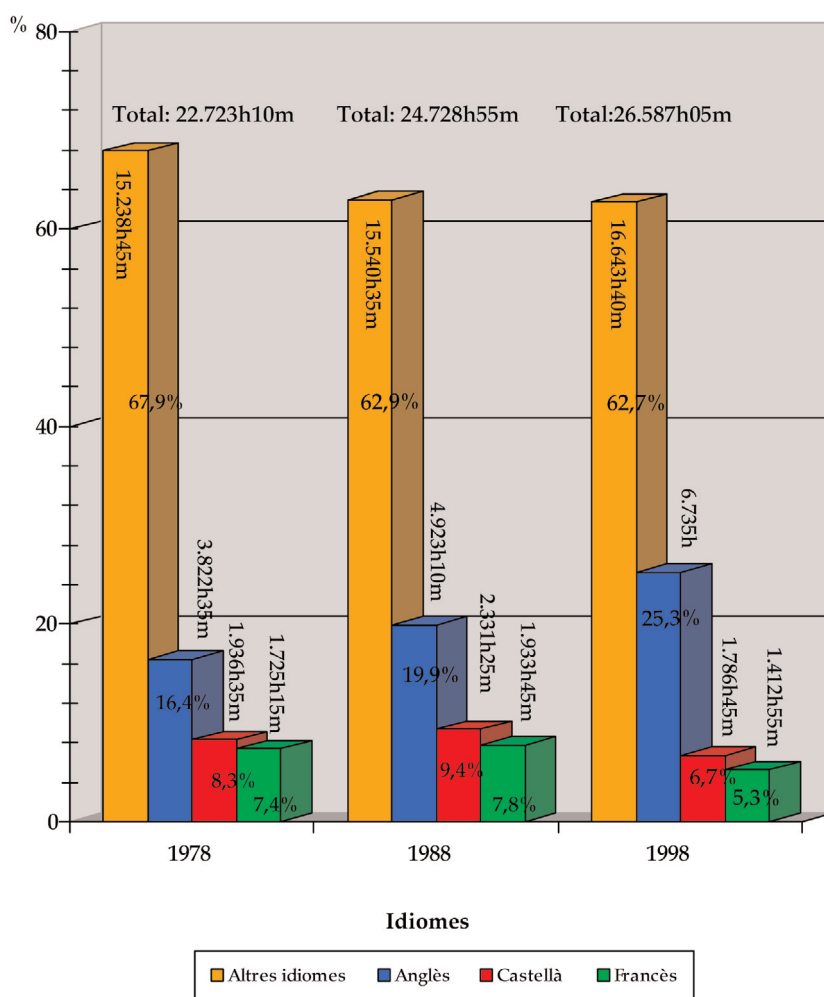
I el francès és també una llengua romànica del grup indoeuropeu parlada principalment a França, Mònaco, al Quebec (Canadà), a gran part de Bèlgica, de Luxemburg i de Suïssa, a les antigues colònies franceses com Haití, les Antilles, la Guayana i països d'Àfrica septentrional i equatorial. Es calcula que té uns 77 milions de parlants.

La gràfica 2 mostra el notable increment que ha tingut la programació en llengua anglesa durant el període 1978-1998, en detriment de la produïda en castellà i francès.

En el període de 1978 a 1998, l'emissió setmanal en anglès es va incrementar en 2.913 hores. A la primera dècada l'augment va ser de 1.101 hores setmanals i a la segona, de 1.812 hores. Una gran part de totes aquestes noves hores van ser aportades per tres corporacions religioses nascudes després de 1978 (542 hores) i per nou emissores religioses aparegudes després del 1988 (1.436 hores). Totes dels Estats Units. L'any 1978, si sumem el nombre d'hores d'emissió setmanal en castellà i francès tenim 3.661 h 50 m, la qual cosa representava el 15,7% de la programació total, una quantitat força propera a les emeses aquell any en anglès 3.822 h 35 m, el 16,4%. Si fem el mateix l'any 1988, observem com l'emissió en anglès comença a distanciar-se dels altres dos idiomes: 4.265 h 10 m en castellà i francès, el 17,2%, davant de les 4.923 h 10 m en anglès, el 19,9%. L'any 1998 el distanciament de l'anglès és definitiu: 3.199 h 40 m d'emissió setmanal en castellà i francès, el 12%, mentre que se n'emetien més del doble en anglès, 6.735 hores, el 25,3%. Cal precisar que gairebé un 68% de l'augment experimentat en la programació internacional en llengua anglesa era degut a les emissions de les dotze noves corporacions religioses aparegudes als Estats Units durant aquells vint anys, que radia-

ven 1.978 hores setmanals en aquell idioma. A l'any 1998 una quarta part de tota l'emissió de les ràdios internacionals es feia en llengua anglesa. Fent la comparativa entre els percentatges del 1978 i 1998 observem com la presència del francès havia perdut un 2,1%, la del castellà un 1,6% i la de la resta d'idiomes un 5,2%. En canvi, en aquells vint anys la presència de l'anglès havia pujat un 8,9%.

Gràfica 2. Hores d'emissió setmanal en anglès, francès, castellà i en altres idiomes i el seu percentatge respecte del volum total d'emissió. Anys 1978, 1988 i 1998.

Elaboració pròpia. Dades del *World Radio TV Handbook 1978 i 1998*

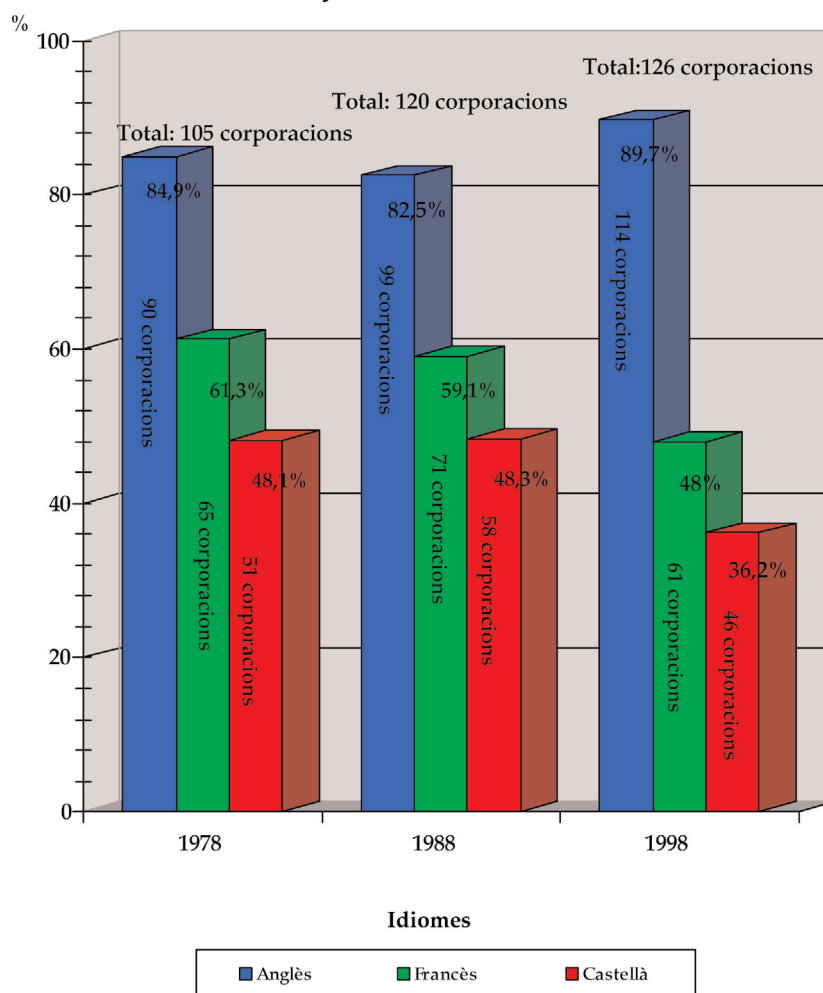
Observarem tot seguit el mateix fenomen des de la perspectiva del nombre d'emissores que tenien programes en les tres llengües majoritàries de la radio-difusió internacional.

El 1998, un 90% de les emissores internacionals emetien alguna part de la seva programació en llengua anglesa. Un 48% produïa algun espai en llengua francesa, mentre que un 36% de les emissores radiava espais en castellà.

Comparant els percentatges dels anys 1978 i 1998 comprovem que el nombre d'emissores que feien servir l'anglès havia crescut un 4,8%. En canvi el nombre de les emissores que emetien en francès havia baixat en un 13,3% i les que ho feien en castellà s'havia reduït un 11,9%. Entre 1978 i 1998 sempre hi ha hagut un nombre més elevat d'emissores internacionals que han emès en francès, si ho comparem a les que ho han fet en castellà. Però, en aquells vint anys el volum d'emissió en castellà sempre ha superat al fet en francès.

Si resumim les dades podem concloure que l'any 1998 un 90% d'emissores internacionals tenien algun programa en anglès i en aquest idioma es feia la quarta part (25,3%) de tota la programació internacional setmanal –a l'any 1978 se'n feia un 16,4%. L'anglès havia passat a ocupar, al cap de vint anys, els buits deixats pel menor ús del francès, el castellà i la resta d'idiomes.

Gràfica 3. Nombre de corporacions internacionals que tenien programes en anglès, francès i castellà, i el seu percentatge, respecte del total.
Anys 1978, 1988 i 1998.

Elaboració pròpia. Dades del *World Radio TV Handbook 1978, 1998 i 1998*.

2. Emissions en anglès dels anys 1978, 1988 i 1998

La taula 7 mostra, de les corporacions que tenien programació en anglès, el percentatge d'emissores que estaven dins de cada franja d'hores d'emissió setmanal en aquesta llengua en els anys 1978, 1988 i 1998.

Taula 7. Nre d'hores d'emissió setmanal en anglès i percentatge de corporacions internacionals que tenien programació en aquest idioma. Anys 1978, 1988 i 1998.

Nre d' hores setmanals	1998 % Emissores	1988 % Emissores	1978 % Emissores
Més de 100	23,69%	11,1%	10%
51 a 100	11,4%	19,2%	17,8%
26 a 50	16,67%	27,3%	15,6%
11 a 25	26,31%	24,3%	34,4%
0,5 a 10	21,93%	18,1%	22,2%

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1978, 1988 i 1998*

Al punt 1 de l'annex II recullo, ordenades pel volum de l'any 1998, les hores setmanals d'emissió en anglès de totes les corporacions internacionals que als anys 1978, 1988 i 1998 tenien programes en aquest idioma. Seguidament exposo les conclusions més significatives.

L'any 1998 una total de 114 corporacions de radiodifusió internacional emetien 6.735 hores a la setmana en llengua anglesa, això suposava el 25,33% de l'emissió setmanal total en tots els idiomes. El 1988 eren 99 corporacions les que emetien 4.923 h 10 m, el 19,9% del total. I l'any 1978 hi havia 90 corporacions que emetien cada setmana en anglès 3.822 h 35 m, el 16,4% del total. En el període 1978-98, l'emissió en anglès es va incrementar en 2.913 hores setmanals. Al cap de vint anys, l'anglès havia crescut en el volum total d'emissió un 8,9%. A la primera dècada l'augment va ser de 1.101 hores setmanals i a la segona, de 1.812 hores. L'augment experimentat entre 1988 i 1998 es deu principalment (1.436 hores) al naixement de nou emissores religioses als Estats Units: WEWN, WJCR, WVHA, WWCR, The Caribbean Beacon, KAIJ i KTBN, totes amb 168 hores setmanals, WGTG, amb 140 hores i WMLK, amb 120 hores. La meitat de l'increment de la primera dècada, unes 542 hores, també van ser degudes al naixement de tres grans corporacions de radiodifusió religiosa als Estats Units: LeSea Broad.Corp., 154 hores; Christian Science, 294 hores; i High Adventure Ministries, 97 h 30 m. Les dotze noves corporacions religioses nord-americanes aparegudes des del 1988 van fer créixer l'emissió en anglès en 1.978 hores setmanals. Van ser les responsables de gairebé un terç del creixement global de l'emissió en aquest idioma, 6.735 hores. En tots els

anys la BBC era la corporació de radiodifusió internacional que emetia més hores en anglès, amb el seu programa *World Service* i les classes d'anglès *English by Radio*. El seu volum d'emissió es va mantenir força estable.

El 1998, entre les 15 estacions internacionals, 4 de públiques i 11 de privades, amb més producció setmanal en anglès, n'hi havia 12 que tenien els seus equips emissors d'ona curta als Estats Units: una de governamental, deu de religioses i una de no confessional. Les dues emissores internacionals d'Oceania tenien un elevat volum de programació en anglès. L'any 1998: Ràdio Austràlia, radiava 168 hores i Ràdio Nova Zelanda Int., 125 hores. A Europa les corporacions amb més programació setmanal en anglès, a l'any 1998, eren: la ja dita BBC, 354 h 15 m; La Veu de Rússia, 161 hores; i Radio Nederland, 147 hores. Ràdio Moscou, com es veu a la columna del 1988, emetia tot el dia en anglès i la seva programació s'identificava com *Radio Moscow World Service*, copiant el Servei Mundial de la BBC. El cas de Radio Nederland és un exemple clar d'una emissora que a mesura que anava deixant d'emetre en alguns idiomes augmentava el nombre d'hores d'emissió en anglès. Des d'Hilversum, l'any 1978, es produïa 58 h 20 m a la setmana en anglès; el 1988, 73 h 30 m; per arribar a les 147 hores setmanals, l'any 1998. Les tres corporacions de l'Àsia i l'Orient Mitjà que tenien més emissió en anglès, l'any 1998, eren: Ràdio Int. de la Xina, 112 hores; Ràdio Japó (NHK), 94 h 30 m; i la Corporació de Radiodifusió de Sri Lanka, 71 hores. Pel que fa a l'Àfrica, el 1998, les tres ràdios internacionals públiques que dedicaven més hores de la seva emissió setmanal a l'anglès eren: Ràdio Libèria Internacional, 133 hores; La Veu de Nigèria, 49 hores; i Ràdio Tanzània, 40 h 45 m.

3. Emissions en francès dels anys 1978, 1988 i 1998

Al punt 2 de l'annex II presento, ordenades pel volum de l'any 1998, les hores setmanals d'emissió en francès de totes les corporacions internacionals que als anys 1978, 1988 i 1998 tenien programes en aquest idioma. Els arguments més importants que se'n desprenen són els que recullo seguidament.

L'any 1998 una total de 61 corporacions de radiodifusió internacional emetien 1.412h55m a la setmana en llengua francesa: això suposava el 5,3% de l'emissió setmanal total en tots els idiomes. A l'any 1988 eren 71 corporacions les que emetien 1.933 h 45 m, el 7,8% del total. I a l'any 1978 hi havia 65 corporacions que emetien cada setmana en francès 1.725 h 15 m, el 7,4% del total. El màxim en el volum d'emissió en francès, per tant, es va produir l'any 1988. La pèrdua d'unes 520 hores entre aquell any i el 1998, en gran part va ser deguda a la fi

de les emissions de Ràdio Luxemburg (168h), Ràdio Televisió Belga (RTBF), 90 h 30 m, l'Oficina de Radiodifusió del Senegal, 77 hores i Ràdio Berlín Int. (RDA), 54 hores. Una dada força significativa és que l'any 1978, el 61,3% de les corporacions de radiodifusió internacional incloïen el francès entre els seus idiomes d'emissió, mentre que a l'any 1998 només l'incloïen el 48%.

L'estació internacional que sempre ha emès més hores en francès era Ràdio França Internacional amb les seves programacions regionals i el seu *RFI Internationale*. Entre les 10 emissores que tenien més volum d'emissió en francès, l'any 1998, n'hi havia quatre d'Europa, tres d'Àfrica, una d'Amèrica i una d'Àsia. Les cinc primeres emissores pertanyien a països on el francès és la llengua oficial o bé té una elevada penetració –França, Gabon, Canadà, Algèria i Suïssa. De la radiodifusió internacional pública europea les tres ràdios que emetien més hores en francès, l'any 1998, eren: l'esmentada Ràdio França Int., 206h30m; Ràdio Suïssa, 68h15m; i La Veu de Rússia, 42 hores. Entre les corporacions de l'Àsia i l'Orient Mitjà les tres que tenien més emissió en francès eren: Ràdio Pyongyang, 42 hores; Ràdio Int. de la Xina, 28 hores; i La Veu de la Rep. Islàmica de l'Iran, 21 hores. Pel que fa a l'Àfrica: Ràdio l'Alger, 70 hores; La Veu de Nigèria, 21 hores; i R.TV Marroquina, 14 hores. A Amèrica: Ràdio Canadà Int., 119 hores; La Veu d'Amèrica, 25 h 30 m; i Ràdio Havana, 21 hores. Dins de la radiodifusió privada tindriem a: Ràdio Àfrica 1 de Gabon, amb 126 hores; Family Radio, estació religiosa protestant, amb 63 hores; i Ràdio Mediterrània Int. (Medi 1), del Marroc, amb 60 hores. L'any 1998, de les 24 corporacions radiofòniques religioses internacionals només un terç, vuit, tenien espais en francès.

Capítol IV

Sistemes de difusió i distribució de programes

Les emissores internacionals des dels seus inicis, a la dècada dels trenta, han fet servir les freqüències altes –de 3 a 30 MHz–, de les bandes d’ona curta atès que, a diferència d’altres transmissions radials, els senyals radioelèctrics reboten a la ionosfera –la capa atmosfèrica que està a una alçada entre els 200 i els 450 km de la Terra i que té les seves mol·lècules ionitzades– i retornen a la Terra que, al seu torn, torna a reflectir les ones de ràdio cap a la ionosfera, i així successivament. En conseqüència, els senyals poden abastar milers de quilòmetres, i poder donar la volta sencera a la Terra. La propagació d’aquests senyals està condicionada per múltiples factors: l’hora del dia, el nombre de taques del Sol, l’estat de la ionosfera o les interferències d’altres emissores.

Per intentar abastar el màxim nombre d’oïdors amb la millor qualitat de so, des de la dècada dels vuitanta fins a avui, les emissores internacionals, com la resta de mitjans de comunicació, es troben immerses en el procés de trobar noves maneres de fer arribar el seu missatge als receptors, amb l’alta inversió econòmica que això comporta. Com ja he explicat a la II part una de les qüestions tecnològiques més debatudes a la radiodifusió internacional és si l’ona curta es deixarà d’usar per raó dels avantatges dels altres sistemes de difusió i distribució.

No ha de passar per alt que l’ona curta té un gran avantatge respecte de qualsevol altre sistema de distribució o qualsevol altra banda de radiodifusió, que encara la fa única i diferent: permet fer arribar una emissora a qualsevol oïdor de qualsevol part del món –amb les limitacions imposades per les interferències i les condicions de la propagació– sense la intervenció de tercers. Tots els països tenen el mateix accés a la ionosfera i no calen intermediaris entre l’emissor i el receptor, tal com passa a les emissions via satèl·lit o en les retransmissions locals, on cal un soci –que pot revocar l’acord.

En aquest capítol repassarem tots els altres sistemes que fa servir la radiodifusió internacional per fer arribar els seus missatges als seus oïdors, a més de transmetre en ona curta des del seu país.

1. Les estacions retransmissores pròpies i el lloguer o l'intercanvi de plantes transmissores

1.1 Les estacions retransmissores pròpies

La funció d'una estació de retransmissió és la mateixa que una de transmissió: rep el senyal des dels estudis via satèl·lit o per cable i el radia dins de les bandes assignades a la radiodifusió en ona curta. L'única variant semàntica és que el terme retransmissió s'aplica només a aquelles plantes emissores que estan fora del territori del país emissor. Les estacions retransmissores en ona curta es fan servir des dels inicis de la radiodifusió en aquestes bandes. A la I part ja he explicat que a l'any 1923 l'emissora nord-americana KDKA, de la *Westinghouse*, retransmetia en ona curta, totes les tardes, els seus programes locals des de Pittsburgh cap a l'emissora KDPM de Cleveland i la KFKX d'Hastings, Nebraska. Aquesta segona emissora rebia el senyal d'ona curta de la KDKA i el retransmetia en ona mitjana per a l'àrea local, però el retransmetia, en ona curta, per enllaçar amb la KGO de la costa oest. L'estació KFKX de Nebraska és la primera estació de retransmissió de la història de l'ona curta. (BERG, 1999:48)

A la dècada dels noranta, segons les dades del BBC Monitoring Service, una mica menys del vint per cent de corporacions de radiodifusió internacional tenien estacions retransmissores –conegudes com repetidores– fora del seu país. Per tant, la majoria d'emissores no podien abastar totes les àrees a les quals transmetien amb bones condicions. (*World Broadcast News*, desembre 1992:30) Només les grans corporacions podien afrontar el cost econòmic que suposa construir una planta transmissora pròpia fora del seu país. El cost de la construcció de l'estació de retransmissió de La Veu d'Amèrica a Iranawila, Sri Lanka, l'any 1993, era de 60 milions de dòlars. (*World Broadcast News*, setembre 1992:41)

A més dels diners, els governs o els responsables de les esglésies que tenen emissores internacionals han d'establir els acords polítics i econòmics amb cada país per aconseguir l'autorització d'emissió oportuna. Un exemple: quan el gener de 1986 el ministre espanyol d'Assumptes Exteriors, Francisco Fernández Ordóñez, va visitar Costa Rica va arribar a un acord amb el govern del president Monge per instal·lar en aquell país un centre de retransmissió de Ràdio Exterior d'Espanya. Segons l'acord, Espanya feia donació a Costa Rica d'aquest centre emissor, a canvi de poder transmetre cada dia durant sis hores. L'acord tenia una validesa de 50 anys. El projecte tenia un pressupost que oscil·lava entre els 450 i 500 milions de pessetes –uns 2,7 a 3 milions d'euros.

(*La Vanguardia*,13-1-1986.) Ràdio Exterior d'Espanya va inaugurar el 6 d'octubre de 1992 el centre de retransmissió de Cariari, a uns 80 km de San José, a la zona atlàntica de Costa Rica.

La construcció de plantes pròpies de retransmissió comença després de la Segona Guerra Mundial quan La Veu d'Amèrica va passar a formar part de la United States Information Agency (USIA) i es va establir un pla perquè tingués plantes emissores pròpies fora dels EUA. Es volia arribar a tenir, dins i fora del país, un centenar de transmissors d'ona curta. L'any 1948 La Veu d'Amèrica compra a la BBC la seva planta de Woofferton, Anglaterra. Des d'aquell any La Veu d'Amèrica va anar posant en funcionament centres retransmissors propis als cinc continents: Colombo, Sri Lanka, a la dècada dels 50; Rodes, Grècia, maig de 1964; Monròvia, Libèria, maig de 1964 –que anys després seria destruït; Kavala, Grècia, febrer de 1973; Tinang, Filipines; Tailàndia, febrer de 1988; Belize, juliol de 1990; Bahrain, any 1992; Botswana, març de 1992; el Marroc, octubre de 1993. (*Mundo DX* , setembre 1993:14) La Veu d'Amèrica a la dècada dels noranta feia servir el Satellite Interconnect System per distribuir els seus programes a les estacions de retransmissió. Unes 33 estacions terrestres, repartides per tot el món, podien rebre 72 canals d'àudio d'alta qualitat des dels estudis de Washington amb els quals podien alimentar els equips transmissors. (*Radio World*, gener 1995: 32) A començaments dels noranta, La Veu d'Amèrica tenia trenta transmissors a les tres plantes transmissores dels EUA: Delano, Califòrnia; Greenville, Carolina del Nord; i Bethany, Ohio. I uns vuitanta equips emissors distribuïts per les estacions de retransmissió de: Bahrain, Belize, Botswana, Anglaterra, Alemanya, Grècia, Marroc, Filipines, Sri Lanka i Tailàndia. En total, 114 transmissors amb un total de 25,3 megawats.

Les altres tres emissores que van ser de les primeres a construir les seves pròpies plantes de retransmissió pròpies van ser: la BBC, Deutsche Welle i Radio Nederland.

En el cas de la BBC, per millorar la recepció del seu *World Service*, l'any 1949 va obrir la seva primera planta de retransmissió a Trebau, Malàisia, que uns anys després va traslladar a Singapur. L'any 1967 va posar en marxa el seu repetidor de l'illa de l'Ascensió, al mig de l'Atlàntic, per millorar la qualitat del seu senyal vers l'Àfrica i Amèrica. I a finals dels seixanta, en col·laboració amb la Veu d'Amèrica, va obrir l'estació d'Antigua, al Carib. L'any 1973 va inaugurar la planta de l'Illa Masirah, a Oman. (CASTRESANA, 2000) El 1997 la BBC tenia estacions de retransmissió a: illa de l'Ascensió, Hong Kong, Seychelles, Lesotho, illa d'Antigua, Oman, Singapur i Xipre. A més, la BBC emetia pels transmissors de La Veu d'Amèrica als EUA i de Ràdio Canadà Internacional.

Una altra emissora que va invertir en la construcció de plantes pròpies de retransmissió va ser la Deutsche Welle, que des de 1963 va operar a la planta de Kigali, a Rwanda. El 3 de juny de 1970 va inaugurar la segona a Sines, Portugal. El 23 de juliol de 1971 entrava en funcionament la de Malta. La quarta va ser constituïda, l'any 1976, a l'illa de Montserrat, en col·laboració amb la BBC. (D.W., 1980) L'any 1994, a causa de guerra civil a Rwanda, els tècnics de La Veu d'Alemanya van abandonar la planta retransmissora de Kigali. L'any 1999 la Deutsche Welle i l'Institut de Comunicacions de Portugal (ICP) van perllongar el contracte d'ús de la planta de Sines fins al 2014. (Mundo DX, abril 1999:18)

I per acabar, el repàs a les primeres grans corporacions de radiodifusió internacional que van disposar de plantes emissores pròpies fora del seu territori, vull esmentar Radio Nederland que, l'any 1969, a Bonaire, Antilles Neerlandeses, va posar en funcionament dos transmissors i vint-i-dues antenes; i, a l'any 1972, a Madagascar, dos transmissors i divuit antenes. A cada centre retransmissor hi treballaven una quarantena de persones. (*En tu onda*, 2000:185)

Durant la dècada dels noranta es van deixar de construir plantes pròpies de retransmissió, a causa dels seus elevats costos econòmics i els nous sistemes de distribució. Hi havia una altra manera d'aconseguir el mateix amb molts menys diners.

1.2. El lloguer o l'intercanvi de plantes transmissores

Les emissores internacionals, per poder millorar la qualitat del seu senyal en una part del món, tenen la possibilitat de llogar els equips d'una altra emissora d'ona curta durant unes hores o bé establir-hi un acord d'intercanvi. Això, evidentment, és molt més econòmic que construir plantes retransmissores pròpies fora del país i està a l'abast de qualsevol corporació de radiodifusió que ho desitgi fer. Fins que la situació política mundial no va portar a la fi de la Guerra Freda, aquesta possibilitat d'intercanvi o lloguer era poc habitual.

Algunes emissores del bloc Occidental, BBC, La Veu d'Amèrica, Ràdio Canadà Internacional o La Veu d'Alemanya es deixaven les plantes transmissores del seu país les unes a les altres. Per exemple, el setembre de 1967, Ràdio Canadà Internacional comença a transmetre cap a l'Europa de l'est des de la planta de Daventry de la BBC (RADIO CANADÀ INT. Full, 15-2-1985) O, des de l'1 d'agost de 1971, el programa en alemany de la Deutsche Welle es va emetre cap a Amèrica des de la planta de Sackville de Ràdio Canadà Internacional. (D.W.,1980:12)

Les estacions dels països comunistes també se cedien els seus equips emissors, però en menor grau. Ràdio Moscou tenia un acord per transmetre pels equips de Ràdio Havana. L'emissora cubana durant la Guerra del Vietnam, a principis dels setanta, també va deixar els seus equips a La Veu del Vietnam. (*World Broadcast News*, juny 1993:49)

Un cas singular, de finals dels vuitanta, va ser el de Ràdio Suïssa Internacional (RSI) que es va trobar amb l'oposició dels habitants que vivien a prop de les plantes transmissores suïsses de Beromünster, Lenk, Sarnen, Schwarzenburg i Sottens a la instal·lació d'equips de 500 kW. Això va obligar a RSI a signar acords de retransmissió amb la Xina i amb Ràdio França Internacional per emetre des de Montsinery, a la Guaiana Francesa. (*Radio World*, desembre 1996:37)

És a finals dels vuitanta, tal com he explicat a la II part, quan s'obre un període de col·laboració entre gran part de les corporacions de radiodifusió internacional. En aquest moment és quan es multipliquen els acords d'intercanvi o lloguer d'instal·lacions entres les corporacions públiques i privades. Hi ha desenes de casos. Seguidament en recullo alguns.

Ràdio Japó, l'abril de 1984, mentre modernitzava la seva planta de Yamata, va començar a transmetre per l'emissora privada Ràdio Àfrica 1 del Gabon. L'octubre de 1986 sortia pels emissors de Ràdio Canadà Internacional. L'agost de 1988 compartia el repetidor de Ràdio França Internacional a Montsinery, Guaiana Francesa. I després va establir acords amb la Sri Lanka Broadcasting Corporation i la BBC per fer servir les seves estacions de retransmissió de l'illa d'Ascensió i de Singapur. (*En tu onda*,2000)

El 21 de novembre de 1987, Radio Beijing i Ràdio Exterior d'Espanya van signar un conveni de cooperació pel qual l'emissora espanyola podia emetre cap al Japó i les Filipines des dels equips de la ràdio de la República Popular de la Xina i, a canvi, Radio Beijing emetria des del centre de Noblejas els seus espais cap a la zona atlàntica dels Estats Units. (*La Vanguardia*, 22-11-1987) Seguint amb emissores asiàtiques, La Veu de Vietnam, l'any 1995, va començar a emetre la seva programació en castellà cap a Europa des de l'emissor de Krasnodar, de La Veu de Rússia. (*Mundo DX*, juny 1995:10)

Una de les emissores internacionals que va establir més acords va ser Ràdio Canadà Internacional. L'any 1996 transmetien, vers Amèrica del Nord, per la seva planta de Sackville, New Bruswick: BBC, Deutsche Welle, Ràdio Internacional de la Xina, Ràdio Corea (KBS), Ràdio Japó (NHK) i Ràdio Àustria Internacional. (*Radio World*, agost 1996:9) I així l'emissora canadenca podia transmetre des de totes les emissores esmentades. L'any 1997, Ràdio França Internacional transmetia part de la seva programació des de: Moyabi, Gabon;

Yamata, el Japó; Xian, la Xina; i Montsinery, la Guaiana Francesa. Aquell any Ràdio Internacional de Xina emetia des d'Espanya, Suïssa, Canadà, Malí, el Brasil i Rússia. (*En tu onda*, 1997)

Els intercanvis entre emissores públiques i privades també es van començar a produir. L'any 1993, l'estació religiosa nord-americana Family Radio WYFR des de la seva planta d'Okeechobee, a Florida, retransmetia els programes de Voice of Free China (VOFC), de Taiwan, vers Amèrica i, a canvi, la VOFC radiava els espais religiosos de Family Radio cap a l'Àsia. (*World Broadcast News*, juny 1993:49)

Un fet que cal subratllar és que no es van produir acords d'intercanvi entre corporacions d'Europa, Amèrica, Àsia o Àfrica amb les potents emissores internacionals dels països àrabs de l'Orient Mitjà. Aquests països han transmès sempre els seus programes cap a l'estranger des dels seus territoris.

En començar la dècada dels noranta es va produir un segon fet: les grans corporacions occidentals de radiodifusió internacional van descobrir que, pagant, podien llogar els potents transmissors que les antigues repúbliques de la Unió Soviètica havien emprat, durant la Guerra Freda, per interferir les seves emissions. Era un acord que afavoria totes dues parts. En aquell moment la denominada Comunitat d'Estats Independents estava necessitada de diners i la gran radiodifusió internacional occidental, La Veu d'Amèrica, la BBC i Deutsche Welle, volia arribar amb més bon senyal a l'Àsia. A finals de l'any 1990, el director general de la Deutsche Welle, Dietrich Weirich, va demanar a les autoritats de Moscou poder usar els emissors que havien fet servir fins feia poc per interferir a les emissores occidentals, sense creure gaire que fos possible. Però el maig de 1991, Dietrich Weirich signava un acord pel qual la Deutsche Welle llogava tres estacions de *jamming* per 3,7 milions de dòlars a l'any. Des de l'octubre de 1991, La Veu d'Alemanya va començar a emetre la seva programació en alemany, xinès, bahasa indonesia, urdú i hindi per tres transmissors de mil quilovats, des de Samara, Novosibirsk i Irkutsk. (*World Broadcast News*, maig 1992:30) La Veu d'Amèrica i la BBC, tot i tenir plantes pròpies de retransmissió a l'Àsia, l'any 1993, també van signar contractes amb Rússia per llogar alguns dels seus transmissors. (*Radio World*, gener 1995: 32)

La crisi econòmica patida per la radiodifusió internacional, a la dècada dels noranta, va fer que altres corporacions públiques decidissin llogar els seus transmissors d'ona curta. Tres exemples serien: Ràdio Tirana i Ràdio Eslovàquia i la Deutsche Telekom, l'empresa que operava la planta de Jülich emprada per la Deutsche Welle. Des dels transmissors de Ràdio Eslovàquia a Rimavska Sobota, des de 1994, Ràdio Adventista Mundial va començar a emetre setanta hores a la setmana cap a l'Àfrica. (*Mundo DX*, juliol 1994:21) En el

cas d'Albània l'any 1997, quan la democràcia ja regia feia uns quants anys el país, el director delegat de Ràdio Tirana, Marin Karma, explicava que *“la corporació radiodifusora rebia la meitat del seu pressupost de l'Estat i l'altra meitat de la publicitat i del lloguer dels seus equips d'ona curta per retransmetre des d'altres estacions”*. (*Radio World*, març 1997: 10) Emissores com la BBC i Ràdio Vaticana pagaven en aquell moment per usar el transmissor més potent de Ràdio Tirana. El 1998 Ràdio Transmundial també feia servir aquells equips.

L'any 1998, el responsable del lloguer de les instal·lacions de la *Deutsche Telekom*, Walter Brodowski, explicava:

“Els nostres clients provenen de molts sectors i inclouen estacions comercials, religioses, humanitàries i ètniques. Per emetre, les emissores han de signar un contracte i ens han de fer arribar els seus programes per cinta, xarxa digital de serveis integrats o satèl·lit. La planta de Jülich és de tecnologia punta. Té 66 antenes que poden emetre vers tot el món. A més ofereix moltes característiques tècniques que no poden oferir les plantes transmissores de l'antiga Comunitat d'Estats Independents.” (*Radio World*, octubre 1998:4)

El 1998 l'emissora religiosa Vida Universal llogava els transmissors de Jülich durant unes quantes hores a la setmana.

En alguns països es van crear companyies específiques, privades o mixtes, per tal de gestionar l'explotació dels transmissors d'ona curta. A Sud-àfrica es va constituir l'empresa Sentech. La República de Geòrgia va nomenar la companyia George Jacobs & Associates Inc., de Silver Spring, Maryland, com els seu representant en el mercat de lloguer de transmissors d'ona curta. (JACOBS, 1997) L'any 1997, el govern del Regne Unit va privatitzar la gestió de la xarxa de transmissors d'ona curta del BBC World Service i la va adjudicar a VT Merlin Communications –Merlin Communications International, inicialment– que és l'encarregada d'explotar les onze plantes de la BBC a tot el món. (Web VT Merlin, 8-8-2004) El 1998, el preu del lloguer d'una hora de transmissió en ona curta costava de 75 dòlars cap amunt. (*Radio World*, octubre 1998:4)

Fins a començaments dels noranta el lloguer privat d'equips d'ona curta, tal com s'ha dit a la II part, estava permès als Estats Units i a pocs països més. La privatització de l'explotació d'una part dels transmissors d'ona curta d'algunes estacions estatals ha permès als governs ingressar diners i ha obert la porta a empreses de radiodifusió privada que vulguin entrar en la radiodifusió internacional fent servir transmissors d'ona curta de primera categoria. Com qui vol emetre un programa únicament lloga uns transmissors no ha de demanar cap llicència d'emissió. Per això, qualsevol associació, empresa, grup polític o reli-

giós, o particular, si té el pressupost necessari, actualment pot transmetre en ona curta de forma fàcil i ràpida. De moment sembla, però, que només les corporacions religioses són les que han estat interessades en aprofitar-ho.

Una emissora privada no confessional que va provar l'emissió en ona curta, a finals de 1998, va ser Sunrise Radio, la radiodifusió líder entre l'audiència asiàtica del Regne Unit que emetia en FM, ona mitjana (1458 kHz) i via satèl·lit per l'Astra. El president de Sunrise Radio, Avtar Lit, ho justificava així:

“Necessitem abastar audiències a Europa, per la qual cosa l'ona curta va ser la nostra elecció natural. Els oïdors volen escoltar Sunrise amb receptors portàtils, a la cuina, el cotxe, als dormitoris i això ho possibilita l'ona curta. La qualitat de so és tan bona com l'AM a Londres.” (Radio World, octubre 1998:4)

L'any 2004, Sunrise Radio ja no transmetia en ona curta i ho feia pel sistema radiofònic via satèl·lit Word Space cap a l'Àfrica i Europa. Per escoltar el programa, des de després de l'estiu, calia pagar un abonament mensual.

2. El satèl·lit

La fiabilitat de les emissions en ona curta es considera que és del 60% a grans distàncies, del 80% a distàncies mitjanes i del 90% a distàncies curtes. Per aconseguir aquestes bones fiabilitats cal que els oïdors sàpiguen treure el màxim profit dels seus receptors. La recepció via satèl·lit és cent per cent fiable una vegada feta la instal·lació. (COHEN, 1995:239)

La limitació que semblava tenir aquesta tecnologia era que, inicialment, no permetia rebre els senyals amb equips petits i portàtils. Més endavant tractaré de World Space, XM Satellite Radio i Sirius Satellite Radio que sí que permeten la recepció de la ràdio en moviment. Una altra limitació, aquesta encara vigent, és que la difusió dels programes depèn d'un operador de telecomunicacions i no de l'entitat emissora.

Les grans corporacions de radiodifusió internacional van començar a fer servir els satèl·lits de distribució com un mitjà d'enllaç intern entre els seus estudis i les seves plantes de retransmissió. El juliol de 1977 La Veu d'Amèrica ja feia arribar via satèl·lit els seus programes a la seva estació de Kavala, Grècia. (*Mundo DX*, octubre 1993:14) I des del 1978 Radio Nederland enviava via satèl·lit el seu senyal des dels Països Baixos fins a Madagascar i a les Antilles Neerlandeses. (*En tu onda*, 2000) Ràdio Moscou també feia servir el satèl·lit per arribar als transmissors de Cuba i Laos.

Els satèl·lits de difusió directa DBS (*Direct Broadcasting Satellites*) van obrir noves possibilitats de difusió a la ràdio i la televisió. L'Eutelsat I F1 es va posar en òrbita el juny de 1983; l'Eutelsat I F2, l'agost de 1984; l'Eutelsat I F3 es va perdre en el llançament; i l'Eutelsat I F4 va començar a funcionar el juliol de 1988, amb el qual es va tancar la primera generació d'aquells satèl·lits. Astra va posar en l'òrbita geoestacionària, dels 19,2 graus est, els seus dos primers satèl·lits el desembre de 1988 i el setembre de 1989. A més d'aquests dos grans operadors de satèl·lits, a Europa alguns països també van anar posant en funcionament els seus satèl·lits DBS: França, Telecom; Noruega, Thor i TV SAT 2; Alemanya, Koperikus; Suècia, Sirius i Tele X; Espanya, Hispasat; Turquia, Turksat; i Rússia, Goritzon. (*Mundo DX*, juny 1995:23)

A mitjan els vuitanta és, per tant, quan comença la radiodifusió internacional via satèl·lit: VOA Europe i el BBC World Service adrecen els seus programes directament a uns oïdors potencials. Realment, en aquell moment, encara que els seus canals via satèl·lit estiguessin oberts a tothom continuaven tenint la funció principal d'enllaç; però, amb un canvi respecte a la dècada anterior: ara es feien arribar els programes via satèl·lit a les estacions locals d'FM o ona mitjana, de diversos països, amb la finalitat que fossin retransmesos. Aquesta aplicació de les comunicacions via satèl·lit és fonamental per entendre la nova via de difusió dels seus programes que moltes de les grans corporacions de radiodifusió internacional van obrir per intentar abastar noves audiències, com explicaré en el proper punt.

L'octubre del 1985, La Veu d'Amèrica va reprendre les seves emissions cap a Europa, eliminades 25 anys abans, només via satèl·lit. El servei es deia *VOA Europe* i es basava en una mescla de música contemporània i d'èxits amb programes en anglès. (*Radio World*, maig 1992:20) Després va començar a emetre via satèl·lit el canal *Worldsource*, que donava notícies i programes en vint idiomes. El BBC World Service va començar a transmetre cap a l'Europa de l'oest mitjançant l'Eutelsat I F4 l'any 1987. (*World Broadcast News*, febrer 1990:37)

Fora de l'univers de les corporacions de ràdio internacional vull esmentar un pas significatiu per a la ràdio via satèl·lit: l'agost de 1989 va començar a transmetre, mitjançant el Kopernikus, el paquet de ràdio alemany Digitalen Satelliten Rundfunk (DSR), format per setze programes estereofònics: DLF, Xanadu, WDR3, NDR3, Star Sat Radio, etc. (*Mundo DX*, juny 1995:23) A Barcelona, el responsable d'audiovisuals de la Mediateca del Centre Cultural de la Fundació la Caixa, Eduard Garcia-Luengo, va posar a disposició del públic un receptor DSR.

L'augment en la penetració de la televisió via satèl·lit es produeix quan al començament de la dècada dels noranta. L'any 1991 hi havia a tot el món uns vuit milions d'instal·lacions particulars per rebre la televisió via satèl·lit. A l'any

1995 ja n'hi havia uns trenta milions. (*World Broadcast News*, abril 1996: 4)

La tecnologia va permetre que moltes emissores internacionals acompanyessin, en les respectives subportadores d'àudio, als canals públics de televisió del seu país. Ràdio Exterior d'Espanya va començar a emetre, des del mes d'octubre de 1991, el seu *Servicio Mundial* per a tot Europa a través del satèl·lit Eutelsat II acompanyant el canal internacional de Televisió Espanyola. (*El Sol*, 2-10-1991)

Alguns responsables de les emissores van creure que aquest nou mitjà de difusió, per la seva qualitat de so i estabilitat del senyal, era l'adient per substituir l'ona curta. Per exemple, Ràdio Suïssa Internacional (RSI), des del 1992, va apostar per aquesta política. Ja he dit, al punt anterior, que RSI, des de finals dels vuitanta, tenia l'oposició dels habitants que vivien a prop de les plantes transmissores suïsses a la seva modernització i al seu ús. L'any 1994 RSI va llançar els seus dos primers programes via satèl·lit per al públic europeu: un en francès, per l'Eutelsat i un en anglès, de 24 hores, per l'Astra –pel canal de Teleclub. Un any després van començar a emetre via satèl·lit els programes en alemany i italià. (*Radio World*, desembre 1996:37) Simultàniament reduïa les hores d'emissió en ona curta vers Europa.

El cap de l'Oficina Tècnica de la Veu d'Alemanya, A. Selders, ho explicava així, en un article de l'any 1995:

“Als països industrialitzats cada vegada s'utilitza més i més el satèl·lit per atraure oïdors nous, que mai no havien escoltat l'ona curta, i mantenir els oïdors que ja l'escoltaven. Actualment hi ha unes 750 subportadores per transmetre programes nacionals i internacionals de ràdio, la majoria analògiques, però també digitals. Aquests programes només es poden rebre amb instal·lacions fixes, que costen uns 250\$. Amb les noves tecnologies digitals, segons la qualitat de so que es vulgui, es multiplicaran per quatre o per vuit. En digital ja funcionen Astra Digital Radio, European Digital Radio, Digital Satellite Radio i Direct TV.” (SELDERS, 1995:233)

L'any 1996 La Veu d'Alemanya va deixar d'emetre en ona curta tota la seva programació cap a Europa i la va passar al satèl·lit. Altres emissores van seguir aquesta tendència amb la qual també aconseguien estalviar costos econòmics. Pel que fa a les primeres emissions digitals via satèl·lit de la radiodifusió internacional europea, es van fer a finals de l'any 1995. El mes d'octubre la Deutsche Welle va començar les seves emissions en prova vers l'Àfrica, emprant la tecnologia MPEG 2, via l'Intelsat 702. (*World Broadcast News*, novembre 1995:6) I el març de 1996 el BBC World Service va llançar la seva pri-

mera xarxa de distribució digital global pels satèl·lits Asiasat 2, Intelsat 706 i 707, Eutelsat II F4 i PAS 3R. (*World Broadcast News*, març 1996:6)

Les grans emissores religioses també van començar a fer servir el satèl·lit per arribar directament als seus oïdors. L'any 1993 Ràdio Vaticana va començar a incloure programes en anglès dins de la programació conjunta de World Radio Network pel satèl·lit Eutelsat. (*Radio World*, desembre 1996:8) Un dels socis de Ràdio Transmundial, l'Evangeliums-Rundfunk (ERF), amb seu a Wetzlar, Alemanya, l'any 1994 ja emetia per l'Astra. (*Radio World*, juliol 1994:43)

Mitjançant l'Eutelsat Hot Bird, l'estiu del 2004, es podien escoltar a tot Europa, en obert, 210 ràdios nacionals o locals i 25 corporacions de radiodifusió internacional més World Radio Network. La ràdio internacional representava un 10,6% de la seva oferta radiofònica. Per l'Astra es podien rebre, en obert, 219 ràdios nacionals o locals i 7 corporacions de radiodifusió internacional i World Radio Network, això era un 3,5% del total. A la part sud del continent, per Hispasat, es podien escoltar, en obert, 42 emissores nacionals o locals i 4 d'internacionals: Ràdio Exterior d'Espanya, Ràdio França Internacional, el canal Ràdio Alcorà del Servei de Radiodifusió d'Aràbia Saudita i Ràdio Martí de l'IBB dels Estats Units. La ràdio internacional representava el 9,5% de l'oferta d'Hispatat. (Web Lyngsat, 26-8-2004) Creuant les dades sortia que 35 corporacions de radiodifusió internacional emetien cap a Europa via satèl·lit per Eutelsat, Astra o Hispasat, pels seus propis canals o per World Radio Network.

Taula 8. Corporacions de radiodifusió internacional privada que es podien escoltar via satèl·lit, en obert, al sud d'Europa. Any 2004

<i>Corporació</i>	Amb canal propi a			Dins de World <i>Radio Network</i>
	<i>Astra</i>	<i>Eutelsat</i>	<i>Hispatat</i>	
R.Vaticana (2 programes)		E		w
R.Transmundial Family Radio (2 programes)		E		
R.Adventista Mundial (2 programes)		E		
R.Àfrica 1 (Gabon)	A			
R.Mediterrània Int.	A			

Elaboració pròpia a partir de les dades del web Lyngsat i World Radio Network. 2004

Taula 9. Corporacions de radiodifusió internacional pública que es podien escoltar via satèl·lit, en obert, al sud d'Europa. Any 2004

<i>Corporació</i>	<i>Astra</i>	<i>Amb canal propi a</i>		<i>Dins de World Radio Network</i>
		<i>Eutelsat</i>	<i>Hispasat</i>	
BBC World Service (5 programes)	A	E		
Deutsche Welle (9 programes)	A	E		W
R.Àustria Int.	A			W
R.Budapest		E		W
R.Bulgàri				W
R.Eslovàquia Int.		E		W
R.Ext. d'Espanya		E	H	
R.Finlàndia		E		W
R.França Int.	A	E	H	
R.Nederland (2 programes)	A	E		W
R.Polònia		E		W
R.Portugal Int.		E		
R.Praga				W
R.Romania Int.		E		
R.Suècia		E		W
R.Suïssa Int.		E		
R.Vlaanderen Int.				W
RAI Int.		E		
RTE Ireland				W
V.de Rússia				W
V.de Turquia		E		W
Wales Radio Int.				W
R.Tunísia Int.		E		
V.Rep.Isl.d'Iran (6 programes)		E		
Serv.Rad.Aràbia. (R.Alcorà)			H	
Kol Israel		E		
V.Vietnam		E		
R.Canadà Int.		E		
IBB				
R.Sawa (5 programes)		E		
V.d'Amèrica (4 programes)		E		
R.Free Europe		E		
R.Liberty		E		
R.Farda		E		
R.Martí			H	

Elaboració pròpia a partir de les dades del web Lyngsat i World Radio Network. 2004

Amb les taules anteriors podem concloure que, a l'estiu de l'any 2004, al sud d'Europa es podia escoltar, pels satèl·lits Esutelsat Hot Bird, Hispasat i Astra, algun dels programes de 29 corporacions de radiodifusió internacional pública i 6 de privada –4 de religioses i 2 de no confessionals. Això representava un 27% de totes les corporacions internacionals existents.

La radiodifusió internacional dins de l'oferta d'Astra, Hispasat i Eutelsat

representava en nombre un 7% dels 506 canals de ràdio en obert que existien: 471 ràdios locals i 35 ràdios internacionals. Atès que una quarantena d'emissores nacionals o locals sortien per més d'un satèl·lit, hauríem de precisar i dir que a l'estiu del 2004 un oïdor del sud d'Europa de ràdio via satèl·lit podia triar en un "dial" format per unes 430 ràdios locals d'Europa, nord d'Àfrica i Orient Mitjà i 35 corporacions internacionals que oferien un total de 61 programes diferents. Si no considerem l'oferta d'Hispasat, entre Astra i Eutelsat s'oferien unes 400 ràdios nacionals o locals i 34 d'internacionals, amb 59 programes diferents.

Si considerem els canals musicals de pagament d'Astra Digital Radio, en funcionament des de 1994, l'oferta europea de ràdio via satèl·lit encara s'hauria d'incrementar en un centenar. Jo, personalment, crec que en aquests canals musicals se'ls ha de denominar fils musicals i no ràdio, per tant no els he comptat.

Segons *Lynxat*, un web de referència en els canvis diaris de la radiodifusió via satèl·lit, a finals de l'agost del 2004 hi havia 1.622 canals de ràdio, en obert, als satèl·lits de tot el món; una quarta part correspondrien als tres satèl·lits acabats d'analitzar. A la IV part completo la informació de la ràdio internacional via satèl·lit analitzant l'oferta de la programació en llengua castellana cap a Europa.

Com bé escrivia l'any 1999 el periodista Santi Riera, responsable durant molts anys de la secció de ràdio i televisió del diari *Avui*:

"L'arribada de la ràdio via satèl·lit ha estat una experiència molt gratificant. Després de tants anys de lluitar en el dial per escoltar una emissora llunyana, amb un senyal dèbil, i fins i tot en el cas de les potents radiodifusores internacionals, la perfecció i facilitat d'escolta de la ràdio via satèl·lit, ja sigui analògica o digital, resulta gairebé miraculosa. La tècnica ha acabat amb els problemes derivats d'una ona curta anàrquica i frustrant en alguns casos."
(*Mundo DX*, juny 1999:16)

Sembla ben clar que els satèl·lits de difusió directa han permès a les emissores locals o nacionals poder abastar potencialment una audiència transnacional, un fet que fins als anys vuitanta estava reservat únicament a les emissores d'ona curta. Això suposa una nova competència per a la ràdio internacional tradicional que, des de finals dels noranta, troba que qualsevol persona que tingui una antena parabòlica pot rebre desenes de canals radiofònics locals i nacionals, de diversos països, en les mateixes condicions que els de la ràdio internacional. Encara hi ha dos trets diferencials, però, amb les

ràdios internacionals: les emissores locals o nacionals tenen pensada i dissenyada la seva programació per a la seva audiència nacional, que les escolta en FM o DAB; i únicament transmeten en l'idioma del seu país o en anglès. La distribució d'àudio a Internet encara iguala més les petites ràdios locals amb les grans corporacions internacionals, pel que fa a tenir un abast potencial transnacional. De la ràdio a Internet en parlo en un punt següent d'aquest capítol.

Segons les dades de l'estudi fet l'any 2002 per l'operador de satèl·lits *Eutelsat*, en 38 països del continent europeu: 132 milions de llars que tenien televisor estaven equipades per rebre directament les televisions via satèl·lit o els canals de cable. Això suposava el 43% de les llars. (Web *Eutelsat*, 8-8-2004) La immensa majoria d'aquells receptors també incorporaven la possibilitat de rebre les ràdios via satèl·lit.

El fet és que tot i que l'oferta radiofònica és gran, la qualitat d'escolta és molt bona i la penetració dels receptors de ràdio i televisió via satèl·lit és prou alta, amb el pas dels anys s'ha constatat que l'audiència directa de la ràdio via satèl·lit, als països més desenvolupats, és encara molt baixa si la comparem amb la de la televisió. Cap dels operadors no facilita dades sobre aquesta qüestió. Potser per això els responsables de la radiodifusió internacional han hagut de considerar altres alternatives de difusió.

2.1. World Radio Network

En la difusió via satèl·lit hi ha un exemple clar d'entesa entre les emissores internacionals públiques i privades: World Radio Network (WRN), una companyia que, des de l'any 1992, retransmet via satèl·lit, cap als cinc continents els espais d'una trentena d'emissores internacionals, dins d'un esquema de programació conjunta. La bona acceptació del projecte original ha fet que actualment WRN tingui cinc canals de programació conjunta en anglès, alemany (agost 1995), rus (setembre 2000), francès (desembre 2000), i un de multilingüe.

El director de World Radio Network, Karl Miosga, explica l'objectiu del projecte:

"Reunir les veus i els punts de vista característics del món, produïts pels nostres socis de continguts, i parlar en nom d'aquestes visions i veus al món, a una audiència més gran i nova, molta de la qual accedeix a la ràdio internacional per primera vegada. Junts, WRN i els nostres socis en els continguts, componem un

nou món de notícies i informació, un món sense fronteres(...) L'objectiu de la companyia és esdevenir un dels proveïdors de serveis preeminents de transmissió del món. Amb l'explosió de les noves plataformes digitals de distribució unida a la demanda dels oïdors d'incrementar les seves opcions d'escollir emissores, WRN assegura als seus clients, grans o petits, amb finançament públic o privat, que tinguin accés a les plataformes i la distribució digital més adequades, amb la qual cosa es permet que els seus serveis de ràdio es desenvolupin i estenguin." (Web World Radio Network, 28- 8-2004)

L'any 1993 formaven part de l'oferta de World Radio Network, en anglès, els programes de deu emissores internacionals: Ràdio Canadà Int., la BBC, Ràdio Austràlia, Ràdio Corea (KBS), Ràdio Moscou, Radio Nederland, Ràdio França Internacional, Ràdio Finlàndia, Radio Telefis Eirann i Ràdio Vaticana. (*Món DX* 8, novembre 1993:5) A l'estiu del 2004, trenta-dues corporacions de radiodifusió internacional transmetien algun programa per World Radio Network. A aquesta xifra caldria afegir-hi vint-i-set organismes i institucions que també produïen programes i els radiaven dins d'una de les graelles dels canals de WRN.

Des del juliol de 1994 World Radio Network té pàgina web i des de començaments de 1995 la seva programació es pot escoltar a Internet. I, a més de transmetre directament via satèl·lit per canals propis als cinc continents, a l'estiu de 2004, World Radio Network, tenia acords per poder distribuir els seus continguts per plataformes audiovisuals de pagament com és ara Skydigital, del Regne Unit; operadors de cable, com Telewest's Activedigital, del Regne Unit, o Swissfun i Telegeneve, de Suïssa; també es podia escoltar dins de l'oferta dels satèl·lits Sirius Satellite Radio, als Estats Units i World Space, a l'Àfrica i l'Àsia; i el seu canal alemany sortia per FM a Berlín i la programació anglesa per Spectrum Radio 558AM de Londres.

La iniciativa de World Radio Network de crear una "antena" única per on difondre la programació de diverses emissores pel màxim nombre de canals possibles és un exemple molt interessant i representatiu de les noves maneres que ha adoptat la radiodifusió internacional per trobar el seu espai dins dels mitjans de comunicació del segle XXI.

2.2. World Space

A la matinada del 28 d'octubre de 1998 la ràdio digital via satèl·lit va començar una nova era. El vol 113 de l'Ariane posava en òrbita el primer satèl·lit del sistema *World Space*. El mes de gener de 1999 va començar a funcionar regu-

larment. Era el primer satèl·lit dissenyat per a la recepció de ràdio amb equips portàtils i en moviment. Emetia en digital per la banda L. El director de l'empresa *World Space*, Noah Samara, nord-americà d'origen sudanès i etiòp, volia oferir una ràdio de rics per als pobres:

"Vull crear un aparador per a les cultures locals. Avui les xarxes del nord dominen les del sud. Però estic segur que passen coses fantàstiques a Kenya que interessin als senegalesos". Vull usar la nova tecnologia d'àudio via satèl·lit per distribuir programes a les tres quartes parts de la població mundial que tenen una manca de ràdios per tal que puguin escollir més programes." (*Radio World* 23, gener 1999:12)

El projecte World Space vol abastar, mitjançant els satèl·lits AfrisStar, AsiaStar i CaribStar, uns 4.000 milions d'habitants en països en vies de desenvolupament. Alcatel és el soci tecnològic del projecte. Hitachi, Matsushita (Panasonic), Sanyo i JVC han fabricat els primers receptors. A l'estiu de 2004 estaven en funcionament els satèl·lits d'Àfrica i Àsia. Un dels feixos del primer agrupava el centre i el sud d'Europa. Amb el sistema WorldSpace les emissores poden difondre els seus programes en canals multimèdia, que permeten incloure dades, cap a zones geogràfiques molt àmplies. Cada feix admet variacions que van des dels 24 canals, de qualitat CD, als 192 canals monofònics.

Els ingressos arriben a WorldSpace per tres camins: el lloguer dels canals del satèl·lit, les llicències per a la venda dels receptors i el pagament dels oïdors per poder escoltar alguns canals.

A començaments de l'any 1999 sis emissores internacionals sortien per World Space cap a l'Àfrica: BBC World Service, Ràdio França Internacional, World Radio Network, Ràdio Exterior d'Espanya, Radio Senegal Int. i Radio Mediterranee Internationale. A l'estiu del 2004 el nombre de corporacions internacionals que emetien per World Space no havia variat. Entre les 37 emissores d'AfriStar i les 32 d'AsiaStar hi havia: la BBC, World Radio Network, Ràdio França Internacional/Ràdio Moyen Orient i All India Radio.

Hi ha dues incògnites en aquest projecte. La primera: la població dels països en vies de desenvolupament podrà comprar els receptors de World Space, que costen uns 100 dòlars? Curiosament al sud d'Europa és on es va vendre gran part dels primers aparells. La segona: podrà seguir afrontant la companyia responsable del projecte els elevats costos econòmics? Inicialment tota l'oferta era gratuïta, des de l'any 2004 tots els canals són de pagament.

World Space actualment no és l'únic sistema que permet la recepció de ràdio via satèl·lit amb equips portàtils. L'any 2002, als Estats Units van sorgir dos

serveis de pagament de ràdio via satèl·lit que es podien rebre al cotxe: XM Satellite Radio i Sirius Satellite Radio. Aquests paquets estan formats per un centenar de programes, la majoria, musicals. Dins de l'oferta de Sirius Satellite Radio s'inclou el BBC World Service i la programació anglesa de World Radio Network. Aquests dos projectes s'adrecen només al client nord-americà.

3. Les retransmissions locals en FM i OM

Diverses corporacions públiques internacionals ofereixen els seus programes gratuïtament –en tenir un finançament governamental– a les estacions locals d'FM o ona mitjana per poder arribar a una audiència que no té receptors d'ona curta. Aquesta manera alternativa de difusió no és pas recent. La retransmissió dels programes de les emissores internacionals per estacions locals és una tàctica radiofònica que va començar, tal com he explicat a la I part, a finals dels anys trenta. Els règims totalitaris d'Alemanya i Itàlia posaven molt d'èmfasi en les seves emissions en ona curta vers Amèrica del Sud. I Alemanya va comprar temps d'emissió en estacions d'ona mitjana de la zona, que estaven molt necessitades d'aquells diners. Tan intensa va ser aquella lluita per aconseguir socis radiofònics americans que l'Argentina i Xile van fer decrets que prohibien la retransmissió d'emissores estrangeres des del seu territori, o acceptar programes estrangers. (BERG,1999:106) Una vegada acabada la Segona Guerra Mundial algunes de les grans corporacions occidentals de radiodifusió internacional van començar a oferir programes enregistrats i van crear uns departaments específics per gestionar-ho: els serveis de transcripcions. Les cintes es distribuïen per correu o per les vales diplomàtiques dels països. El sistema era lent –per això no permetia incloure espais informatius d'actualitat– i car.

Una de les primeres corporacions que va intentar superar les limitacions de l'ona curta i va crear un servei de transcripcions va ser Radio Nederland, a l'any 1948. Inicialment gravava programes en disc i després en cinta magnètica. (*En tu onda*, 1998:181) E 1997, Radio Nederland va despatxar 145.000 còpies de programes, 45.000 en llengua castellana, a emissores de 100 països. ("La Voz de Holanda al exterior." Full, juliol 1978)

El Servei de Transcripcions de la BBC, a l'any 1953 ja distribuïa unes 650 còpies l'any. (*Mundo DX*, novembre 1997:21) Aquest servei l'any 1981 enviava per avió unes 14.400 cintes a setanta organitzacions radiofòniques que emetien els programes de la BBC per unes 270 emissores de seixanta països, 200 emissores es trobaven als Estats Units. (BBC.Fullet,1981:8)

Ràdio Suïssa Internacional va obrir el seu servei de transcripcions l'any 1972.

Deu anys després distribuïa programes, en anglès, a unes 500 emissores: “Una doble misión al servicio del público internacional”. (RSI. Full, octubre 1982)

El *Service des Programmes Enregistrés* de Ràdio França Internacional l’any 1980 enviava espais en tres idiomes: francès, anglès i castellà. En el cas del castellà cada any enviava 52 edicions de cinc espais diferents. En total el volum d’emissió que s’aconseguia, amb totes les còpies, era de 23.800 hores l’any. Quaranta països emetien els espais en francès; vint, els parlats en castellà; i quinze els fets en anglès. (RFI. Dossier,1980) El 1988, aquell Servei de Ràdio França Internacional distribuïa en suport magnètic 725 hores anuals de programació original: 627 hores en francès, 49 en anglès, 33 en portuguès i 16 en castellà. Aquells programes els difonien 176 emissores de 129 països la qual cosa suposava 38.568 hores radiades. El cost econòmic de la distribució dels programes en cinta magnetofònica i casset pujava a 30,1 milions de francs francesos. (RFI. Full ,1988)

L’any 1981, Ràdio Vaticana distribuïa a 300 emissores catòliques l’espai setmanal *La Voz del Papa y la Actividad de la Santa Sede*. (R.VATICANA. Fulletó, 1981)

El 1995, el Servei de Transcripcions de La Veu d’Alemanya enviava 150.000 còpies a unes 900 emissores de tot el món. Distribuïa programes en 12 idiomes. A Amèrica, 240 emissores rebien els programes en castellà i 110, en portuguès. (*En tu onda*, 1996:40)

I encara un darrer exemple. L’any 1997, Ràdio Exterior d’Espanya distribuïa en cinta magnetofònica programes a 550 emissores, 450 de les quals, d’Amèrica. (*En tu onda*,1997:78)

La Veu d’Alemanya va tancar el servei de transcripcions l’any 1997 quan els seus programes només es distribuïen via satèl·lit o s’enviaven en format CD. (*En tu onda*,1996:40) El 1998, la Deutsche Welle va enviar mig milió de còpies d’espais en format CD a tot el món. A l’Amèrica llatina rebien aquestes produccions 150 emissores de parla castellana i 60 de parla portuguesa. (Web Deutsche Welle,12-7-1999)

La majoria de les corporacions de radiodifusió internacional durant la dècada dels noranta van deixar d’enviar les cintes magnetofòniques a les emissores associades i van començar a distribuir els seus programes pels satèl·lits de difusió directa. Era més econòmic, permetia fer retransmissions en directe i per tant, incloure notícies, i es podia oferir una programació molt més llarga. Es tancava una via de distribució que havia durat cinquanta anys i se n’obria una altra que va provocar un ràpid increment de la radiodifusió internacional a les bandes locals de ràdio.

La direcció del BBC World Service, a finals dels anys vuitanta és quan decideix

intensificar la difusió en directe de la seva programació a Europa. Grècia, Finlàndia, Portugal, Turquia i França van ser els primers països. (*World Broadcast News*, febrer 1990:37) A Amèrica, la primera emissora que va retransmetre en directe tres hores diàries dels programes en castellà de la BBC va ser Radio Miraflores, del Perú. Les retransmissions van començar el mes de febrer de 1990. (EFE,30-9-90) Ràdio França Internacional va començar a distribuir, en directe, els seus programes per emissores locals l'any 1991: per cable al Quebec, Tokyo, Amsterdam i Rotterdam; i per FM a Bucarest, Sofia, Praga, Dakar, Cotonou i Nova York. (O'SULLIVAN,1995:8)

Si bé és cert que la tecnologia dels satèl·lits de difusió directa, i uns quants anys abans els de distribució, és la que va propiciar que les corporacions de radiodifusió internacional cerquessin socis locals per emetre, en diferit o en directe, els seus programes, a començaments dels noranta es va produir un altre fet que va contribuir favorablement a aquesta tendència: la liberalització de la freqüència modulada i l'ona mitjana en molts països de l'Àfrica, de l'Europa de l'est i de les repúbliques que s'anaven desintegrant de la Unió Soviètica. I encara podríem trobar un tercer factor. Acabada la Guerra Freda, molts ciutadans de les nacions de l'antic bloc de l'Est volien seguir escoltant les emissores de l'oest, interferides fins aleshores. Això també va contribuir al fet que les noves radiodifusores locals de l'Europa oriental ràpidament rebesessin el permís de les noves autoritats estatals i locals per poder establir acords amb les grans corporacions de radiodifusió internacional i poder retransmetre els seus programes i informatius per les bandes d'FM i OM. Per a les emissores del Regne Unit, Alemanya i els Estats Units aquest fet va suposar un bonus inesperat que els permetia arribar per un mitjà alternatiu a l'ona curta a una part d'una audiència potencial de 350 milions de persones. La BBC estima que amb aquells acords de retransmissió, de principis dels noranta, va tenir un increment en la seva audiència d'uns 30 milions de persones. (*Radio World*, maig 1996:48)

Repassem alguns dels primers acords que es van establir, quan la radiodifusió internacional entrava en aquesta nova etapa d'entesa i col·laboració amb els països de l'Europa oriental. El maig de 1991 l'estació local russa, Radio Vedo, de Volgograd, va començar a retransmetre els espais de La Veu d'Amèrica. I a l'hivern, Ràdio Hongria retransmetia una hora de la programació de la VOA, rebuda via satèl·lit. (*Radio World*, maig 1992:20) A Moscou, Open Radio va començar a emetre els informatius en rus de la BBC i de La Veu d'Amèrica el 20 de març de 1992. (*Radio World*,16-11-1994:19) Cal destacar que encara no feia ni cinc anys que el govern de la Unió Soviètica havia qualificat aquells informatius de subversius. A Bulgària, les autoritats ja van autoritzar, l'any 1991, a emetre en l'FM

de Sofia la programació de *VOA Europe*. En un espai de temps molt curt també hi transmetien la BBC, Ràdio França Internacional, La Veu d'Alemanya i Radio Free Europe. (*Radio World*, juny 1992:8) El programa VOA Europe tenia un format juvenil i combinava la música contemporània amb les notícies. Cada hora hi havia diferents talls per a què les emissores locals entressin la seva publicitat o la seva informació local. El gener de 1992 La Veu d'Amèrica va crear un segon canal via satèl·lit, el Worldsource, amb programes diaris en disset idiomes. L'any 1992, una part o la totalitat de les programacions de VOA Europe i Worldsource es podien escoltar en unes 300 ciutats de 23 països europeus, entre els quals hi havia: Albània, Bulgària, Armènia, Hongria, Estònia, Iugoslàvia, Bòsnia-Herzegovina, Letònia, Lituània, Polònia, Romania, Txecoslovàquia, Ucraïna i Rússia. (*World Broadcast News*, octubre 1992:46)

Ràdio França Internacional tenia en aquell moment una estratègia diferent de la resta de corporacions internacionals, el seu director, Eric Baptiste, ho explicava així l'any 1992:

“Als països de l'Europa de l'est volem construir, amb socis, emissores de ràdio. (...) La nostra aproximació és una mica original, volem crear emissores específicament per a aquests països. En els propers anys crec que els països de l'est construiran les seves pròpies xarxes d'emissores, però penso que les emissores internacionals encara mantindran el seu interès si poden oferir alguna cosa més. I penso que nosaltres ho farem, perquè tenim els recursos per obtenir i analitzar la informació que aquests països encara no tenen. A l'Àfrica la nostra aproximació és la mateixa: mentre no hi hagi receptors via satèl·lit volem constituir joint ventures.” (*World Broadcast News*, abril 1992:27)

El govern francès havia destinat a la creació de projectes audiovisuals amb països de l'Europa de l'est 62,75 milions de dòlars. (*World Broadcast News*, febrer 1991:45) Un dels primers exemples d'aquesta política francesa va ser la creació a Romania de Radio Delta, una emissora sorgida de la col·laboració de la Facultat de Telecomunicacions i Electrònica de la Universitat de Bucarest i Ràdio França Internacional. L'any 1992, emetia disset hores el Servei Mundial de RFI, en francès, i set hores de programes locals en romanès.

Una altra emissora que va cercar socis radiofònics a l'Europa de l'est va ser la Deutsche Welle la qual, a l'estiu de 1996, signava amb la xarxa estatal russa Radio Rossija el seu quarantè acord per retransmetre els seus programes a través d'emissores de la Comunitat d'Estats Independents i dels països bàltics. (*Radio World*, agost 1996:1)

En un bon nombre de ciutats de l'Europa de l'oest, a l'any 1994, també es podien escoltar ja per FM, ona mitjana o xarxes de cable algunes emissores

internacionals. La recerca feta aquell any per Joaquim Fàbregas, un dels especialistes en radiodifusió internacional del programa *L'Altra Ràdio* de Ràdio 4, donava que vuit corporacions de radiodifusió internacional transmetien per dotze ciutats de nou països de l'Europa de l'oest.

Taula 10. Corporacions de radiodifusió internacional que emetien en FM o OM a les ciutats de l'Europa de l'oest. Any 1994.

<i>País i ciutats</i>	<i>Corporacions de radiodifusió internacional</i>
Alemanya	
Berlín	BBC, VOA Europe i R. França Int.
Hamburg	VOA Europe
Àustria	
Viena	BBC
Bèlgica	
Brussel·les	BBC i R. Vlaanderen Int.
Dinamarca	
Copenhaguen	BBC
Finlàndia	
Hèlsinki	R. Finlàndia, la BBC, La Veu d'Alemanya, R. França Int. i VOA Europe
Itàlia	
Milà	VOA Europe
Roma	R. Vaticana
Països Baixos	
Amsterdam	VOA Europe
Noruega	
Oslo	R. Noruega Int., la BBC i VOA Europe
Suïssa	
Ginebra	BBC i VOA Europe
Zuric	VOA Europe

Elaboració pròpia. A partir de les dades de J. Fàbregas. Món DX 8, núm. 86 (1994)

La Xina va autoritzar per primera vegada una emissora estrangera a retransmetre els seus programes mitjançant la xarxa radiofònica domèstica el 5 de febrer de 1996. Es tractava de Ràdio Canadà Internacional que oferia espais de vint minuts, coproduïts amb la Ràdio Nacional Xinesa, amb informacions sobre comerç exterior, cultura i tecnologia. (*Radio World*, abril 1996:8) L'any 2000, Ràdio Internacional de la Xina enviava els seus programes via satèl·lit a unes 30 emissores. (*En tu onda*, 2000:374)

A l'Àfrica, a mesura que avançava la dècada dels noranta, i amb la liberalització de la radiodifusió decretada en diversos països també va créixer ràpidament la presència en les bandes d'FM de la BBC, Ràdio França Internacional, Deutsche Welle i La Veu d'Amèrica. La BBC, l'any 1998, és la ràdio internacional que tenia més penetració. Uganda era el país que tenia el nombre més alt d'emissors d'FM de la BBC, amb set; Ghana i Sud-àfrica en tenien cinc; Zàmbia, tres; Libèria i Tanzània, dos; i la República del Congo, Gàmbia, Costa

d'Ivori, el Senegal, Sierra Leone i Nigèria en tenien un. (*Radio World* 22, 10 juny 1998:3)

Les corporacions religioses també seguien aquesta política radiofònica de trobar socis en diversos països. El 1999, el sots-director de programes de Ràdio Vaticana i responsable per a Amèrica llatina, Javier Sanmartin, ho explicava amb aquestes paraules al programa *Frontera* de Ràdio Nacional d'Espanya:

“Des de l'any 1996, Ràdio Vaticana ha potenciat les emissions vers Amèrica, perquè fins aleshores només s'emetia en ona curta i ara s'hi arriba via satèl·lit amb bona qualitat de so. Moltes emissores catòliques americanes es van equipar amb receptors de satèl·lit i retransmetien els espais de Ràdio Vaticana. Des de la direcció de Ràdio Vaticana també s'ha intentat aconseguir retransmissions per emissores estatals i comercials. Fa poc temps, s'ha arribat a un acord amb Ràdio Nacional del Perú, que té 180 estacions, per retransmetre cada dia programes de Ràdio Vaticana. Amb Ràdio Nacional de Veneçuela estem en tràmits.” (R.N.E., 30-5-1999)

A Europa, l'any 1997, els programes de Ràdio Vaticana es podien escoltar cada setmana per una setantena d'emissores: 45 a Itàlia, 12 a França, 7 a Polònia, 4 a Espanya i 1 a Eslovàquia, Hongria i Eslovènia. (*Mundo DX*, febrer 1996:15)

Tornant a l'Amèrica llatina, l'any 1998 La Veu d'Alemanya tenia unes cinquanta estacions que retransmetien cada dia els seus programes en castellà rebuts via satèl·lit. (Web D.W., 12-7-1999) A l'estiu de 1999 el Departamento de Retransmisiones para las Américas de la BBC feia arribar el seu programa en castellà pel satèl·lit Panamsat 3R a 85 emissores de 16 països: Veneçuela (26), l'Argentina (18), Xile (9), Mèxic (8), el Perú (4) Colòmbia (4), l'Equador (3), Paraguai (3), Uruguai (2), Bolívia (2), els Estats Units (1), Panamà (1), Puerto Rico (1), Cuba (1), Costa Rica (1) i la República Dominicana (1). (Web BBC, 24-7-1999)

El 2002, el director del BBC World Service, Mark Byford, manifestava la seva voluntat de seguir ampliant el nombre d'acords locals de retransmissió:

“Els 737.000 \$, aproximadament, d'estalvi anual aconseguits amb les reduccions en les transmissions en ona curta ajudaran a impulsar l'expansió en FM a tot el món i al desenvolupament de la nostra capacitat a Internet. Estem presents a la FM de 121 capitals del món. El nostre pla és assolir les 135 l'any 2004 –el 70% de les que hi ha al món.” (*Radio World*, 5 agost 2002)

El mes de març del 2004, segons les dades del *BBC World Service Annual Review 2003-04*, la corporació internacional del Regne Unit tenia acords amb 139 emissores locals. La política d'afavorir la retransmissió local sembla que donava els seus fruits a la BBC. L'any 2003 es produeix una davallada en l'audiència global del BBC World Service i s'arriba als 150 milions d'oïdors. La BBC calculava que el 31% d'aquesta audiència, 47 milions d'oïdors, l'escoltava per les retransmissions locals en FM: 35 milions a través de les emissores associades i uns 12 milions directament per les transmissions de la BBC en FM. (Web BBC, 5-8-2004) L'any 2004, segons *l'Annual Review 2003-04*, el *World Service* tornava a perdre audiència i declarava que tenia 146 milions d'oïdors. La justificació de la reducció que es va donar va ser aquesta:

“Les audiències de totes les emissores internacionals estan baixant des de fa anys, i la BBC no n'és una excepció. La pèrdua estimada d'uns 14 milions d'oïdors en ona curta l'últim any va ser compensada per l'augment dels oïdors en FM.” (BBC, 2004:5)

A Catalunya, fins a l'any 2003 no es podia escoltar cap emissora internacional en el nostre dial. Des d'aquell any, a l'FM de la ciutat de Barcelona es pot escoltar la programació de Ràdio França Internacional. La transmissió es fa amb poca potència des de l'edifici de l'Institut Francès. En una ciutat internacional com Barcelona semblaria adequat que hi hagués un canal radiofònic local dedicat a la retransmissió, per exemple, de la programació conjunta de les emissores internacionals a través de World Radio Network. Des de començaments de la dècada dels noranta el programa *L'Altra Ràdio* de Ràdio 4, especialitzat en cultura audiovisual, ha insistit en aquesta mancança.

Lògicament, la retransmissió a les bandes d'FM, OM i DAB està subjecte a la situació política dels països i als avatars de les emissores associades. Aquests dos condicionants són el punt dèbil d'aquest sistema de difusió. La presència de les emissores internacionals no sempre és acceptada a les bandes locals de radiodifusió, per motius diversos.

Quan La Veu d'Amèrica, a finals dels vuitanta, va demanar una llicència per emetre a Berlín, les autoritats no la hi van concedir, ja que per obtenir-la calia tenir algun contingut local. Com VOA Europe no podia incorporar algun element a la seva programació específicament berlinesa va optar per transmetre des de Munic. (*Radio World*, gener 1996:26) Més endavant VOA Europe ja es va poder retransmetre des de Berlín. El juliol del 2004, la Canadian Radio-television and Telecommunications Commission va denegar la sol·licitud de l'emissora italiana RAI International d'emetre al Canadà 24 hores al dia, set dies a la

setmana, per als 1,2 milions de canadencs d'origen italià. (Web Media Network, 7-8-2004)

Els canvis polítics són un altre fet que pot jugar-hi a favor, com hem vist en aquest punt, però també en contra. A finals de 1997, el govern del Congo (antic Zaire) va suprimir la retransmissió dels espais de la BBC, Ràdio França Internacional i La Veu d'Amèrica per considerar que existia una campanya de falsa informació dels mitjans estrangers en contra seu. A l'any 1998, a Burkina Faso les emissores locals no podien retransmetre els programes de la BBC, La Veu d'Amèrica, Ràdio França Int. o Ràdio Vaticana. La BBC i altres emissores estaven a l'espera de poder obtenir les seves pròpies freqüències. (*Radio World*, 10 juny 1998:3)

I, a més, vull afegir que les ràdios locals poden deixar d'existir inesperadament, per causes diverses. Per exemple, el 3 de març de 2004, la Ukrchastnotnaglyad –el centre regulador estatal de radiofreqüències d'Ucraïna– va tancar l'emissora privada Radio Kontinent que retransmetia programes en ucraïnès del BBC World Service, la Deutsche Welle, Radio Free Europe/Radio Liberty, Ràdio Polònia i La Veu d'Amèrica. Els responsables d'aquestes emissores van considerar el fet com un cas evident de censura i atac a la democràcia. (Web Media Network, 7-8-2004)

Per acabar aquest punt vull dir que, des de 1990 ençà, alguns països han començat a emetre una part de la programació de la seva emissora internacional dins del seu territori. Ràdio Finlàndia, Radio Vlaanderen, Ràdio Tailàndia, Ràdio Internacional de la Xina, Ràdio Noruega Int., Ràdio Vaticana.... en serien alguns exemples. Sembla que la ràdio digital incrementarà aquesta tendència. Per exemple, a Espanya, la radiodifusió pública disposa de sis canals multiplexats. Això ha propiciat que el programa en castellà de Ràdio Exterior d'Espanya s'escolti en DAB a tot el territori. En canvi, en FM, Ràdio Exterior d'Espanya mai no havia emès dins del seu territori.

4. Els sistemes de transmissió digital

El mànager general de Ràdio Austràlia, Derek White, deia, l'any 1997, en una compareixença al Senat:

“La radiodifusió digital probablement serà l'encarregada de transmetre els programes a la propera dècada o a la següent i propiciarà un senyal d'ona curta més clar i fidel. Reduirà l'espai entre els canals i per això hi haurà menys aglomeració a l'espectre i el senyal serà més clar.” (*Radio World*, juliol 1997:15)

Pel que fa a la tecnologia emprada en la transmissió del senyal, la radiodifusió internacional, com tota la radiodifusió en general, va entrar en una era de canvis radicals durant els anys finals de la dècada dels noranta. La digitalització dels sistemes de transmissió, DRM (*Digital Radio Mondiale*) en substitució de l'amplitud modulada i DAB (*Digital Audio Broadcasting*) en lloc de la freqüència modulada, obre noves possibilitats de difusió a les emissores internacionals, però els obliga a fer una considerable inversió econòmica i a esperar que el parc de receptors vagi creixent.

4.1. El DAB en banda L i banda III de VHF

Els paquets de ràdio digital Eureka 147 (DAB), amb diversos canals multiplexats, són ideals per a una corporació de radiodifusió internacional, ja que la multiplicitat li permet oferir simultàniament programes en diversos idiomes. A més, com no sempre s'ha d'emetre amb el mateix ample de banda, una corporació internacional en un moment determinat pot oferir un programa musical de gran qualitat de so i ocupar tot l'espectre i minuts després transmetre programes multilingües en paral·lel, de més baixa qualitat de so. I quan comenci el DAB via satèl·lit (S-DAB) l'abast del senyal seria continental i, com el terrestre, permetria la recepció amb equips portàtils i en moviment. A l'International Broadcasting Specialized Meeting, celebrat el 25 de maig de 2004, la ràdio digital, DAB i DRM, va ser un dels temes principals de treball dels membres d'aquest grup que forma part de la Unió Europea de Radiodifusió. (Web Media Network, 7-8-2004)

El primer pas cap a la digitalització de la radiodifusió internacional ja ve de lluny. Es va produir l'any 1992, a Ginebra, quan la World Administrative Radio Conference (WARC-92), de la Unió Internacional de Telecomunicacions, va destinar la banda L, de 1.452 a 1.492 MHz, per a la difusió en DAB via satèl·lit (S-DAB), a partir de l'any 2007. Aquest marge d'espectre pot ser ocupat per emissores nacionals i internacionals, per això ràpidament les corporacions de radiodifusió internacional van crear el consorci Digital Radio for the World, que es va reunir per primera vegada a l'edifici de Bush House de la BBC, al West End de Londres, el gener de 1994, i a l'octubre a la seu de Colònia de La Veu d'Alemanya. Van participar en aquelles reunions: la BBC, Ràdio Canadà Int., Radio Nederland, La Veu d'Amèrica, Deutsche Welle, Ràdio França Int., Ràdio Japó (NHK) i Channel Africa. El simposium de Londres va tractar sobre els costos i el finançament, l'audiència potencial del DAB, els estàndards universals, els lligams entre el DAB nacional i l'internacional i les

estratègies electròniques de les multinacionals japoneses. A Colònia els temes debatuts van se els potencials proveïdors de serveis, la fabricació de receptors i la legislació. (*Radio World*, juny 1995:20)

Com que la ràdio digital via satèl·lit en banda L encara estava lluny d'aplicar-se, les corporacions de radiodifusió internacional van estar presents des del principi en les primeres experiències de la ràdio digital terrestre, en la banda III de la VHF. Els primers serveis radiofònics terrestres en DAB van començar a Europa, el setembre de 1995, amb les emissions de la BBC, al Regne Unit, i de la Societat Sueca de Radiodifusió, a Suècia. (*Área Abierta*, novembre 2002) El BBC World Service des de l'1 de setembre de 1995 ja es podia escoltar en DAB en algunes àrees d'Anglaterra. (Web World DAB, 30-8-2004) Aprofitant que Europa seguia avançant en la seva integració política, Ràdio França Int., BBC, Deutsche Welle i Radio Nederland, des de l'octubre de 1994, van participar en el projecte de creació de Radio E, que volia combinar idees, finançament i personal per crear programes amb una veritable perspectiva europea. Inicialment aquells programes, en anglès, francès i alemany, es van emetre en ona mitjana, ona curta i via satèl·lit, per Astra i Eutelsat. Però des de l'agost de 1995, de manera experimental, Radio E va emetre en DAB a Berlín i Munic. Després d'aconseguir una autorització, per cinc anys, del Conseil Supérieur de l'Audiovisuel (CSA), Radio E va començar a emetre en DAB a París, el febrer de 1997. Als Països Baixos, des del març de 1997, Radio E sortia en DAB a Haarlem, Hilversum i Rotterdam. (*Radio World*, agost 1997:5)

L'any 1995, el cap de l'Oficina Tècnica de la Deutsche Welle, A. Selders, considerava el següent:

“Perquè el Satellite Digital Audio Broadcasting (S-DAB) pugui substituir l'ona curta ha de complir dos requisits: la definició d'una norma universal i l'existència de receptors portàtils DAB econòmics(..) Atès que substituir 600 milions de receptors d'ona curta és molt difícil caldrà emetre simultàniament en els dos sistemes durant un període de transició de 10 o 15 anys a partir que s'estengui el DAB. Els receptors haurien de ser econòmics, per sota dels 200\$, fàcils d'operar i multibandes: amb OM, OC, FM i Bandes L i S.” (SELDEERS, 1995:.233)

Com bé exposava el gener del 2003 la catedràtica Rosa Franquet, directora d'aquesta tesi, a la seva ponència “*El futur del DAB i dels nous suports de difusió*”, que va ser presentada al 2n Congrés de la Ràdio a Catalunya:

“L'adaptació a la norma digital s'està fent d'una manera molt lenta i els

radiodifusors no han sabut aprofitar l'avantatge de disposar d'un estàndard per a situar-se al capdavant i beneficiar-se de l'evolució posterior de la informàtica i Internet. En resum, s'ha perdut massa temps esperant. La majoria de països europeus ha adoptat l'estàndard Eureka 147 DAB, tot i que el desenvolupament s'ha fet a ritmes diferents i ha depès d'aspectes tecnològics, de mercat i d'ordre polític (...) La posició escèptica dels radiodifusors privats pot resumir-se en un problema de costos derivat de la reconversió i en la incertesa de quins beneficis econòmics reportarà el canvi digital. Una altra dificultat per a la consolidació del DAB té els seu origen en la falta de decisió sobre l'apagada digital, igual com s'ha establert per a la televisió. Aquesta mesura, no adoptada en molts països, resulta imprescindible per a accelerar el procés de substitució dels aparells receptors analògics actuals.” (FRANQUET, 2002)

Certament, la ràdio digital terrestre s'està implantant de forma lenta a Europa, i amb ritmes diferents a cada país. A més, fins a l'any 2002 no es van posar a la venda els primers receptors portàtils per al gran públic. Evidentment aquesta qüestió no afecta només la radiodifusió internacional sinó que afecta tot el seu conjunt. Però encara hi ha un tercer factor que s'ha produït des de 1995 ençà: el sistema DAB Eureka 147, adoptat pels països europeus, el Canadà, Singapur i l'Índia, entre altres, no és un estàndard mundial. No va convèncer ni als Estats Units ni al Japó. Els EUA han optat per un sistema propi que permet a la seva ràdio digital mantenir-se a les bandes d'FM i OM: “*in-band on-channel*” (IBOC), desenvolupat per iBiquity Digital Corp. Les primeres proves de transmissió es van fer a mitjan l'any 2002. Aquest sistema també es coneix com *HD Radio*. El novembre de 1998, el *Japanese Telecommunications Technology Council* va aprovar l'estàndard *Terrestrial Integrated Services Digital Broadcasting* (ISDB-T), que hauria de fer les seves primeres proves a partir de l'any 2005. (FRANQUET, 2002)

La transició de la freqüència modulada als sistemes digitals de transmissió no serà tan ràpida com se suposava fa deu anys. També caldrà comprovar quin resultat dona el *Satellite Digital Audio Broadcasting* (S-DAB) quan es comenci a fer servir la banda L a Europa. De moment, el projecte *World Space*, que també emet en format digital en banda L, tècnicament ha funcionat.

Segons les dades de World DAB Forum, a l'estiu de 2004 a Europa deu corporacions de radiodifusió internacional emetien en DAB terrestre per a tot el territori del seu país o per a alguna zona concreta: BBC World Service, Radio Vlaanderen Int. (Bèlgica), Ràdio Àustria Int. (O-1), Ràdio Finlàndia (YLE World), Ràdio França Int., Deutsche Welle, VOA Europe (Alemanya),

Radiodifusió Portuguesa Int., Ràdio Exterior d'Espanya i Ràdio Suècia. (Web World DAB Forum, 30-8-2004)

4.2. El Digital Radio Mondiale (DRM)

Si el DAB afecta la radiodifusió internacional, atesa la seva voluntat d'estar present a les bandes locals de radiodifusió; o bé perquè transmetran via satèl·lit en S-DAB, a la banda L; el que realment afecta més les corporacions de radiodifusió internacional és el sistema digital, que haurà de substituir l'amplitud modulada (AM), a l'ona llarga, l'ona mitjana i les bandes d'ona curta.

L'any 1994 la Unió Internacional de Telecomunicacions va fer una crida a la investigació en sistemes digitals de transmissió que poguessin substituir l'AM. El primer fabricant que va dissenyar un mètode per emetre en digital per ona curta va ser la companyia francesa Thomcast. El seu sistema Skywave 2000 es va presentar i provar al Simpòsium de Ràdio de Montreux, a l'any 1995. Thomcast va demostrar que era possible emetre un senyal convencional analògic en banda lateral única (SSB), a la banda baixa, i un senyal digital simultani, a la banda alta. Deutsche Telekom va començar a fer algunes proves experimentals de transmissió digital en ona curta la primavera de 1996, als 5.910 kHz, des de la planta de Jülich. Telefunken Sendertechnik i Deutsche Telekom, el 25 d'abril de 1997, presentaven el sistema de transmissió digital T2M. (*Radio World*, 26 novembre 1997:11)

El gran avantatge de les bandes d'ona curta és que els programes creuen lliurement les fronteres, s'escampen per continents sencers, travessen oceans i, potencialment, poden arribar directament a milions de persones. Així doncs, per seguir-ho aprofitant, a finals d'agost del 1997, alguns responsables d'emissores internacionals de fabricants de transmissors i d'una marca de receptors es van trobar, al sud de Berlín, per redactar un memoràndum d'entesa per tal de preparar el canvi a un estàndard digital mundial de transmissió que hauria de substituir l'amplitud modulada a les bandes d'ona curta i hauria de fer-les un mitjà adient per transmetre amb bona qualitat de so i oferir dades multimèdia complementàries. Les proves fetes a Alemanya i França havien demostrat que les transferències de dades digitals, a 24Kb/s, en ona curta eren possibles, si més no per a transmissions molt potents i fetes a menys de 3.000 km. Emprant el sistema de compressió M-PEG2, l'emissió digital en ona curta donava una qualitat de so superior a la de l'AM i s'apropava al so monofònic en FM. Durant l'edició de l'International Broadcasting Convention, feta a Amsterdam el setembre de 1997, el fabricant francès Thomcast va fer una

demostració de transmissió digital en ona curta, als 6.175 kHz, des d'un transmissor modificat de 500 kW situat a França. La recepció a Amsterdam va ser clara i sense fàding. (MARKS, 1998:34)

El mes de març de l'any 1998, a la Xina vint organitzacions signaven el memoràndum d'entesa i col·laboració en la creació d'un estàndard digital que substituís l'AM en les bandes d'ona curta, mitjana i llarga: el Digital Radio Mondiale (DRM). Els radiodifusors insistien en el seu desig de retenir el control dels seus propis mitjans d'emissió. (*Radio World*, octubre 1998:4) El desembre de 1998, a Suïssa, trenta-sis organismes signaven l'acord de creació del Consorci Digital Radio Mondiale. La Unió Internacional de Telecomunicacions acceptava, l'any 2001, aquest Consorci i el reconeixia com un dels seus organismes internacionals. Seixanta-vuit membres, de vint-i-set països, ja en formaven part.

Després de diverses proves, fetes per una desena d'emissores internacionals, com la BBC, Radio Nederland, La Veu d'Alemanya o Ràdio França Int. les transmissions en DRM en ona curta van començar oficialment el 16 de juny del 2003, amb motiu de la World Radiocommunication Conference (WRC 2003) de la Unió Internacional de Telecomunicacions. A Ginebra, al *Château de Penthes*, es van poder escoltar diversos programes emesos en digital per ona curta. (Web AIB, 1-8-2004) Per exemple, Ràdio França Internacional va transmetre des de Mont Salève als 25.775 kHz.

L'estiu del 2003, la Resolució 517 de la *World Administrative Radio Conference* (WARC), de la Unió Internacional de Telecomunicacions, encoratjava a introduir les emissions digitals en les bandes d'alta freqüència, entre 5.900 kHz i 26.100 kHz, destinades a la radiodifusió. La resolució reflectia un canvi important: es recomanava la transició a les emissions digitals i no a les emissions en banda lateral única (*Single Side Band*). (Web UIT, 30-7-2004)

L'any 1979, la WARC va publicar una resolució impulsant els radiodifusors a millorar l'ús de l'espectre fent servir l'emissió en banda lateral única. Amb aquest sistema de modulació es volia incrementar l'audibilitat i resoldre el problema de la saturació de les bandes. Teòricament, si les emissores utilitzessin només una banda lateral per emetre els seus programes, en el mateix espai, cabrien el doble d'emissores. Això suposava haver de fabricar receptors d'ona curta que portessin SSB i canviar el parc de transmissors. Precisament, la WARC 89, atès que centenars de transmissors d'ona curta no podrien emetre en SSB, va acordar de posposar la implementació completa de l'SSB, en substitució de l'AM, fins a l'any 2015. (*Radio World*, setembre 1996:41) L'any 1989 algunes emissores europees, com Ràdio Àustria Internacional i Ràdio Noruega Internacional, havien començat a transmetre experimentalment en

SSB. Tanmateix, la BBC, La Veu de Rússia o La Veu d'Amèrica encara no havien començat a fer-ho. Entrats al segle XXI serà la tecnologia DRM la que haurà de substituir la clàssica AM.

El 2003 el Consorci Digital Radio Mondiale i el World DAB Forum van anunciar la seva col·laboració en la fabricació de receptors compatibles DAB- DRM. El gran fabricant de receptors *Sony* va expressar el seu desig d'entrar en el mercat de receptors de ràdio digital europeu. Fins a l'any 2003, la recepció dels senyals DRM només es podia fer amb els equips tradicionals d'ona curta connectats a una targeta de so de l'ordinador, equipat amb un programari per decodificar el senyal digital. Des de l'any 2001, el Consorci DRM va establir una xarxa d'escolta, amb el nom de *field testers*, per controlar la qualitat de so de les emissions en prova. A Catalunya, dos especialistes en radiodifusió internacional, Joaquim Fàbregas i Francisco Rubio, president d'honor de l'Associació de Radioescoltes de Barcelona (ADXB), en van formar part. Ells van portar a *L'Altra Ràdio*, de Ràdio 4, els primers enregistraments en DRM que es van poder escoltar a Catalunya.

A les fires IFA, de Berlín, i IBC, d'Amsterdam, de l'any 2003, es van presentar els primers prototipus de receptors DRM. La fabricació en sèrie havia de començar durant l'any 2005.

A l'estiu del 2004, seixanta ràdios transmetien en DRM en ona mitjana o en ona curta. Les disset corporacions de radiodifusió internacional que ho feien eren: *BBC World Service*, Deutsche Welle, R. Austràlia, R. Canadà Int., R. França Int., R. Japó (NHK) R. Kuwait, R. Luxemburg (RTL), R. Nederland, R. Nova Zelanda, R. Suècia, R. Taiwan Int., R. Vaticana, Ràdio Int. de la Xina, La Veu dels Andes (HCJB), La Veu de Rússia i Wales Radio Int. (Web DRM, 17-8-2004) Cal destacar el retorn a les emissions en ona curta, després d'una dècada, de la corporació privada Ràdio Luxemburg (RTL).

El 24 de juliol del 2004 la *National Association of Shortwave Broadcasters* (NASB), que agrupa les emissores privades d'ona curta dels Estats Units, va fer la primera emissió en DRM a través dels equips de Ràdio Canadà Internacional. (Web Media Network, 7-8-2004)

La norma DRM pot redefinir l'ús de l'ona curta durant els propers anys i obra la possibilitat a la radiodifusió internacional de transmetre amb els seus propis equips amb bona qualitat de so i dades multimèdia afegides. Ara cal veure quan temps tardarà a estendre's el seu ús i com podran afrontar les emissores, públiques i privades, les altes despeses inherents a aquest canvi de tecnologia. La dificultat que ha tingut el Digital Audio Broadcasting (DAB) en la seva implantació a Europa no sembla que sigui un bon presagi.

5. La distribució de continguts per Internet

L'ús de la xarxa telemàtica Internet per la societat civil va ser aprofitat, ben aviat, per les corporacions de radiodifusió internacional com un nou mitjà de distribució de continguts multimèdia. En tenir un abast internacional, s'adequava perfectament a la funció històrica de la radiodifusió internacional de fer arribar missatges a l'estranger. Però, a més, les característiques multimèdia del nou mitjà van provocar que la radiodifusió internacional, en ben pocs anys, hagués de redefinir la manera d'elaborar i presentar els seus continguts.

Kim Andrew Elliot, responsable de l'Oficina de Recerca d'Audiència de La Veu d'Amèrica, l'any 1995 ja preveia que el futur de les emissores internacionals era entrar en el món de la comunicació multimèdia. *Potser les notícies serà millor llegir-les a les pantalles d'Internet, però els bons programes de ràdio es mantindran. La confidencialitat de la ràdio permet una comunicació intercultural molt bona.* (Radio World, juny 1995:21) Nou anys després, a l'any 2004, La Veu d'Amèrica, a la seva pàgina de presentació a Internet, ja s'autodefinia com “un servei multimèdia de radiodifusió internacional que informa per ràdio, televisió i Internet”. Aquell any la seva pàgina web era una de les més extenses d'Internet. Oferia cada setmana unes 1.000 hores d'àudio, en 44 idiomes, i 40 hores de vídeo. A més, tenia portals de notícies en sis idiomes. (Web VOA, 6-8-2004)

A començaments del segle XXI, totes les grans emissores internacionals han esdevingut mitjans de comunicació multimèdia. El desembre del 2002, la British Broadcasting Corporation creava la Divisió BBC World Service & Global News sota la qual aplegava tots els seus serveis internacionals de ràdio, televisió i Internet: BBC World Service, ràdio, BBC World, televisió, i el portal internacional de la BBC a Internet. (Web BBC, 11-8-2004)

A la memòria anual del BBC World Service 2003-04 la seva cap de Nous Mitjans, Myra Hunt, explicava el següent:

“Mitjançant Internet, la BBC està connectant amb audiències a tot arreu, no només de les regions cap on es transmeten els nostres programes. El nostre portal àrab, per exemple, ens permet connectar amb audiències de parla àrab de tot el món i aquell material es pot fer servir per al portal en anglès. Aquesta mena de sinèrgia realment és única per al World Service. El ventall d'idiomes de la BBC ens dóna un accés excepcional a diferents països i opinions, que enriqueixen els nostres continguts i ens fan estar més a prop de la nostra audiència. El canvi real que s'ha produït en els darrers dotze mesos és que els nostres portals són molt més interactius i estan més en contacte amb els usuaris.” (BBC, 2004:19)

A finals de l'any 2003, cada mes, els portals del BBC World Service tenien 279 milions de pàgines impreses i eren consultats per 16 milions d'usuaris diferents.

El 2004, per la plataforma multimèdia d'Internet de la BBC es podien escoltar butlletins informatius en 43 idiomes i, en temps real, la programació en anglès, castellà i altres idiomes. A més, tenia un portal específic dedicat a la informació el *BBC News*, llançat el juliol del 2002, i altres d'especialitzats en temes diversos. Precisament, l'agost de 2004 un informe, encarregat per la ministra de Cultura britànica, Tessa Jowell, donava quatre mesos a algunes de les pàgines webs de la BBC per "redefinir totalment la seva identitat o bé desaparèixer". L'èxit rotund del web de la BBC, que aglutina una quantitat immensa d'informació, havia despertat l'enveja dels seus competidors, que acusaven la BBC de competència deslleial i de tenir webs que eren incompatibles amb la seva funció de servei públic. Sota l'adreça de *www.bbc.co.uk* hom hi podria trobar informació de tots els àmbits, com ara jardineria, bricolatge, esports, cinema i literatura. La pàgina web de la BBC, on treballava un equip de 270 periodistes, era com una enciclopèdia en línia. Arran de l'informe, la corporació britànica, en prevenció per possibles sancions, va decidir tancar cinc dels seus canals: *Fantasy Football*; *Pure Soap*, sobre sèries de TV; *What's On*, programació televisiva; i un portal de jocs. (Web Vilaweb, 8-8-2004)

El gener de l'any 2004, després d'un any de funcionament, Ràdio Internacional de la Xina, ja havia completat la seva gran plataforma multimèdia a Internet. Es podien escoltar programes i llegir textos en 39 idiomes. Segons el seu president, Li Dan: "*CRI Online era la pàgina web que tenia més textos en idiomes diferents i la segona d'Internet amb més volum d'àudio*". (Web Media Network, 30-1-2004)

Per esmentar un quart exemple de les corporacions més grans, cal dir que la Deutsche Welle va transformar la seva pàgina a Internet en un gran portal multimèdia l'any 2001. *DW-World*, l'any 2004 oferia notícies en 31 idiomes i permetia escoltar i veure els programes de La Veu d'Alemanya. (Web D.W., 31-8-2004)

Pel que fa a les corporacions mitjanes...el director general de la radiodifusió Nacional Búlgara, Poly Stancheva, presentava la nova plataforma multimèdia de Ràdio Bulgària el mes de maig de 2004 com un primer pas en "*el desenvolupament multimèdia de l'estació*". Es podien llegir notícies i informacions i escoltar programes, a la carta o en directe, en onze idiomes. (BTA News Agency, 14-5-2004) Ràdio Praga va ser el primer mitjà txec a connectar-se a Internet, l'any 1994. Aquell any oferia notícies en cinc idiomes. Des de 1996 es van poder començar a escoltar els seus programes en format *Real Audio* i des de 1999 en el format MP3. L'any 2000 sis mil persones rebien les notícies dià-

ries de Ràdio Praga per correu electrònic. El 2004 tenia un portal informatiu multilingüe molt complet. (Web Ràdio Praga, 1-8-2004) Un cas diferent i molt significatiu és el de Ràdio Suïssa Internacional que, des de l'octubre de 2004, va deixar de transmetre en ona curta i via satèl·lit i va esdevenir en *Swissinfo*, un mitjà de comunicació que només té presència a Internet: una plataforma d'actualitat i informació multimèdia en nou idiomes. (Web Swissinfo, novembre 2004)

A l'última dècada, totes les ràdios internacionals, des de les grans fins a les petites, han transformat les seves estructures productives per tal de poder difondre continguts multimèdia per Internet.

5.1. L'entrada de la radiodifusió internacional a Internet

El gener de 1994, La Veu d'Amèrica va començar a oferir els textos dels seus informatius en anglès a Internet. També hi havia un fitxer amb l'esquema d'emissió. Des del mes d'agost d'aquell any es va començar a distribuir l'àudio digitalitzat dels seus informatius en rus, mandarí, àrab, cantonès, txec, anglès, francès, hindi, hongarès, polonès, eslovac, coreà, castellà, suahili i ucraïnès. La majoria de fitxers de so eren de 10 minuts. Un fet curiós és que l'Acta Smith-Mundt prohibia a la US Information Agency distribuir aquells continguts d'àudio dins del seu país. D'acord amb la llei del moment els arxius de so de la VOA només havien d'estar a disposició dels oïdors de fora dels Estats Units. (*Radio World*, octubre 1994:30)

El mes de novembre de 1994, Ràdio Suècia va començar a posar a Internet els arxius de so del seu programa sobre comunicacions *Media Scan*. ("External service 'Media Scan' loaded in sound on Internet". *World Broadcast News* 17, núm. 10 (novembre 1994):10)

Des de començaments de 1995, la programació via satèl·lit en llengua anglesa de World Radio Network va començar a poder-se escoltar a Internet. Per fer-ho calia una connexió d'alta velocitat de 30 Mb/hora de la xarxa MBONE. (*Món DX*, març 1995:5) A més, en el seu *Sound Store* oferia a la carta tres programes en llengua anglesa especialitzats en les comunicacions: *Media Network*, de Radio Nederland, *Media Scan*, de Ràdio Suècia i *World of Radio*, de Glenn Hauser. (SUNDSTROM,1996)

L'abril de 1995, a la fira anual de la National Association of Broadcasters (NAB), dels Estats Units, Progressive Networks, de Seattle, va presentar el seu sistema de distribució de fitxers d'àudio a Internet, el Real Audio, que funcionava amb mòdems de 14,4 kb/s. I l'empresa Xing Technology, de Silicon

Valley, va presentar el seu sistema per escoltar ràdio en directe: el Stream Works. Aquelles dues tecnologies serien determinants, amb el pas dels anys, per al ràpid creixement de l'àudio a Internet, conjuntament amb l'augment progressiu de l'ample de banda de les connexions.

Precisament el mes d'abril de 1995, es va fer la tercera trobada del consorci Digital Radio for the World, a la seu de La Veu d'Amèrica, a Washington. Els representants de la BBC, Ràdio Canadà Int., Radio Nederland, Veu d'Amèrica, Deutsche Welle, Ràdio França Int., Ràdio Japó (NHK) i Channel Africa van estudiar les noves tecnologies informàtiques de distribució d'àudio a Internet. (*Radio World*, juny 1995:20)

El maig de 1995, la petita emissora privada internacional Nexus International Broadcasting Association (IBA), que distribuïa programes de la UNESCO i les Nacions Unides, va obrir el seu servei d'àudio a Internet. (*Radio World*, febrer 1996:4)

El mes de setembre de 1995, a la conferència de radiodifusió internacional *Towards 2000*, que es va celebrar a Amsterdam coincidint amb l'International Broadcasting Convention (IBC 95), es va fer una demostració de Real Audio que va permetre escoltar La Veu d'Amèrica amb una qualitat de so de 8 kHz. En aquell moment 30 milions de persones, fonamentalment d'Amèrica del Nord i Europa, tenien accés a Internet, però el 90% només podien fer servir el correu electrònic. (*Radio World*, desembre 1995:5) D'aquella conferència d'Amsterdam van sorgir tres grups de discussió, formats per representants de diverses emissores internacionals, sobre temes legals, drets d'autor i desenvolupament d'Internet.

El mànager general de Progressive Networks, Martin Dunsmuir, el mes de novembre de 1995, presentava el Real Audio 2.0, que ja funcionava a una velocitat de 28,8 Kb/s. Dunsmuir declarava que, passats sis mesos de la presentació del programari, hi havia 300.000 reproductors en servei. El preu del programari i del maquinari oscil·lava entre els 2.490 dòlars, per a deu usuaris simultanis, i els 13.490 dòlars, per a cent usuaris. (*Radio World*, novembre 1995:40)

Segons les dades recollides al *World radio TV handbook 1996* (SUNDSTROM, 1996), a finals de l'any 1995, exactament una quarta part de les corporacions de radiodifusió internacional ja tenien la seva pàgina a Internet. Bàsicament informaven dels esquemes d'emissió i dels programes que oferien. Les emissores internacionals públiques, agrupades per zones, i privades que tenien pàgina web l'any 1995 eren:

A Europa: BBC World Service, R. Vlaanderen Internationaal, Croatian Radio, Deutsche Welle, R. Estònia, La Veu de Grècia, R. Noruega Int., R. Àustria Int., R. Budapest, R. Dinamarca, R. França Int., R. Nederland, R. Praga, R. Suècia,

R. Telefís Eireann, R. Suïssa Int., R. Islàndia i R. Finlàndia. A l'Orient Mitjà i l'Àsia: Kol Israel, R. Corea (KBS), R. Japó (NHK) i R. Singapur Int. A Oceania: R. Nova Zelanda Int. i R. Austràlia. A Amèrica: R. Canadà Int. i La Veu d'Amèrica. A l'Àfrica Channel Africa. I de les privades: Far East Broadcasting Company, La Veu dels Andes (HCJB), R. Transmundial, R. Pau Int. (Costa Rica), R. Int. Nexus (Itàlia) i World Radio Network.

Crida l'atenció que, entre aquestes 32 emissores internacionals presents a Internet, a l'any 1995 encara no hi hagués cap gran corporació de radiodifusió internacional dels països àrabs, com Ràdio el Caire, el Servei de Radiodifusió d'Aràbia Saudita o la Veu d'Iran, que no va tenir web fins a l'any 1997. Altres absències en aquell moment serien: La Veu de Rússia, R. Int. de la Xina, R. Vaticana i R. Adventista Mundial. L'Àfrica, com encara ho és avui, era el continent amb menys presència a Internet. Cal destacar que Radio Nederland ja oferia gratuïtament, en format electrònic, les seves magnífiques publicacions divulgatives sobre radioescolta, en anglès i castellà. L'emissora d'Hilversum va propiciar, a finals de 1995, la creació d'un grup amb alguns dels *webmasters* responsables de la presència a Internet de les emissores internacionals a fi d'analitzar i estudiar les possibilitats que oferia aquell nou sistema informàtic de distribució de continguts. (SUNDSTROM, 1996:60)

L'abril de 1996, el mes d'abril, Catalunya Ràdio va ser la primera emissora de l'Estat espanyol a oferir programes en Real Audio. Aquell any, les emissores internacionals que també es van anar incorporant a la distribució d'àudio a Internet van ser aquestes. El maig, All India Radio, que va començar un servei d'informació en anglès i hindi. (*Radio World*, 7 gener 1998:8). El juliol, la Deutsche Welle va inaugurar a la seva pàgina web la distribució d'àudio de programes en diversos idiomes, entre els quals hi havia el castellà. (Web D.W.,12-7-1999) El setembre, Radio Free Asia va començar a distribuir espais en mandarí i altres idiomes orientals (*World Radio TV Handbook*,1997:542) i pel desembre, va ser Ràdio Vaticana la que va començar a oferir alguns dels seus programes a Internet. (*Radio World*, desembre 1996:8)

Segons les dades del llibre *Passport to Web Radio*, a l'agost de 1996 hi havia a Internet 178 emissores, de 32 països, que oferien àudio. I al desembre ja n'hi havia 390 de 50 països (*Passport to Web Radio*,1998:4) A finals de 1996 és quan apareixia el Real Audio 3.0, que permetia distribuir so estereofònic amb mòdems de 28,8 kb/s. L'empresa *RealNetworks*, propietària del programari, deia que des de l'abril de 1995 s'havien fet uns deu milions de descàrregues. En aquell moment és quan aquella empresa va crear la pàgina d'Internet *Timecast* amb el llistat d'emissores que es podien escoltar en Real Audio.

Pel que fa a la incorporació de la radiodifusió internacional a la distribució d'àu-

dio a Internet, durant l'any 1997 s'hi van afegir: el gener, Ràdio Canadà Int., que va oferir programes en set idiomes, (*Radio World*, gener 1997:6) i el febrer, Ràdio Finlàndia. (*Radio World*, febrer 1997: 6) La BBC va posar en marxa la seva web informativa *BBC News Online*. A finals de 1997 unes 500 emissores de ràdio d'uns 50 països oferien programes a Internet. (JACOBS, 1998:62)

El 1997, l'empresa Microsoft va comprar la tecnologia Stream Works i va crear el seu reproductor Netshow. Amb les evolucions de programari oportunes, a l'any següent el va denominar Windows Media Player. (Passport to Web Radio,1998:5)

5.2. Presència de la radiodifusió internacional a Internet a l'any 1998

Un informe de la Unió Internacional de Telecomunicacions estimava que seixanta milions de persones tenien accés a Internet l'any 1998. La penetració d'Internet no era igual a tot el món. El creixement era molt espectacular als països desenvolupats, però als països en vies de desenvolupament anaven molt per darrere i alguns països encara no tenien ni tan sols accés a la xarxa.

El director del Departament Tècnic de la Unió Europea de Radiodifusió, Philip Laven, al Simpòsium Internacional de Ràdio de Montreux, de l'any 1998, presentava la comunicació "*Radio Internet: un tret a la ràdio?*" on apuntava aquestes idees:

"El gran atractiu per als radiodifusors és que una emissora local pot escoltar-se globalment. Però, tot i que milions de persones estiguin connectades a la xarxa, únicament uns quants centenars de persones poden escoltar una ràdio simultàniament. Distribuir programes en directe a Internet no sembla que tingui un valor afegit per als oïdors. (...) L'atractiu és poder oferir una sèrie de serveis a la carta." (*World Broadcast News*, setembre 1998:46)

Segons les dades aportades pel representant de l'empresa Telos System dels Estats Units, Steve Church, entre 1996 i 1998 el nombre de *webcasters* havia pujat d'una cinquantena a les mil cent. Subratllava que havien aparegut moltes emissores internacionals i també emissores que només "emetien" per Internet. En aquell moment hi havia un condicionant econòmic important. Per poder tenir 1.800 oïdors simultàniament, amb una qualitat de so monofònic, similar a l'AM, es necessitava una connexió T3 que costa uns 60.000 dòlars al mes. (*World Broadcast News*, setembre 1998:46) Realment, a l'any 1998, econòmicament no era rendible servir so a una gran massa d'oïdors a Internet, pel

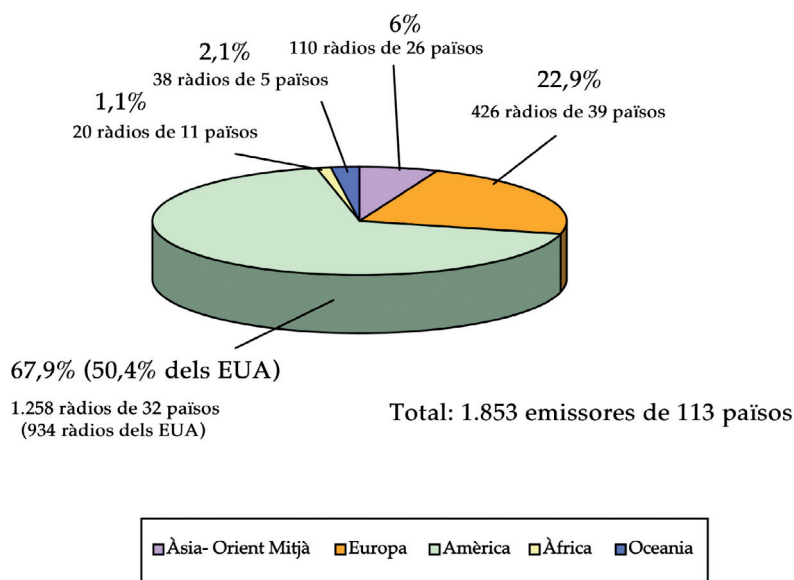
preu tan elevat que suposava tenir un bon ample de banda. Però aquell mateix any l'empresa *Stardust Technologies* va presentar una nova tecnologia, l'*IP Multicast*, que permetia reduir molt l'amplitud de banda necessària per transmetre so i imatge a Internet.

A l'estiu de l'any 1998, el reproductor Real Audio ja es denominava Real Player i amb la seva versió 5.0 i un mòdem de 56 kb/s permetia tenir una qualitat d'escolta similar a la de l'FM. L'empresa RealNetworks manifestava que ocupava el 85% del mercat. Setmanalment es baixaven 600.000 unitats del reproductor. Des de l'abril de 1995, se n'havien baixat 35 milions. (*Radio World*, 10 juny 1998:39) Segons l'enquesta d'Arbitron/Edison Media Research, feta als Estats Units, el país amb més usuaris d'Internet, l'any 1998, només un 6% dels nord-americans connectats havia escoltat alguna ràdio a la xarxa. L'any 2000 la mateixa enquesta ja donava un 20%. (Web Digital Media Net, 29-8-2000)

A l'any 1998 ja hi havia un bon nombre de corporacions de radiodifusió internacional que oferien àudio a Internet. Per exemple, el BBC World Service experimentava amb la interactivitat de la ràdio i Internet en el seu programa de debat *Talking Point*. S'emetia simultàniament per totes les bandes de radiodifusió i s'escoltava a Internet on, a més, es podien veure imatges en directe de l'estudi. Els oïdors podien participar al debat per telèfon o mitjançant Internet. Quan el programa acabava s'obria a la web un fòrum sobre el tema tractat per tal que els oïdors interessats seguissin la discussió. (Web BBC, 30-8-2004)

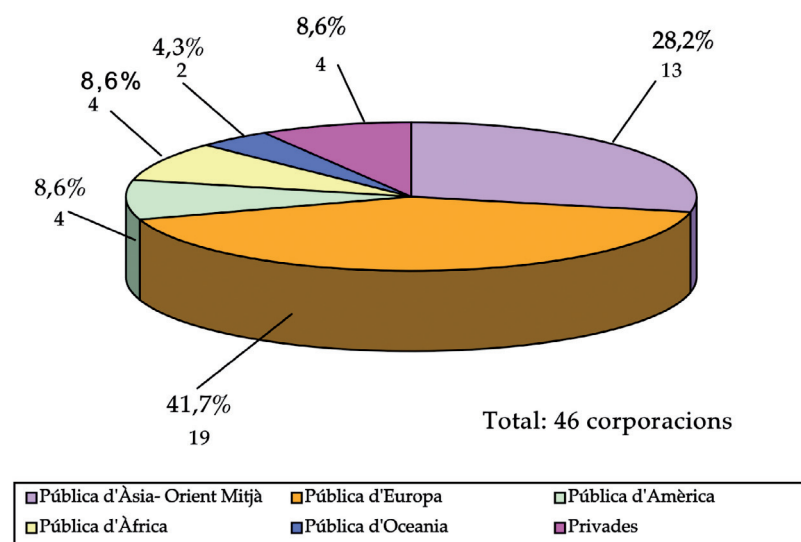
Segons les dades recollides a la pàgina especialitzada en la distribució de ràdio a Internet, *Live radio on the internet* (web Live radio on the internet, 29-11-1998), a 29 de novembre de 1998, jo vaig comptar 1.853 emissores, de 113 països: un 67,9% d'Amèrica (50,4% als EUA); un 22,9% d'Europa; un 6% d'Àsia i l'Orient Mitjà; un 2,1% d'Oceania; i un 1,1% d'Àfrica.

Gràfica 4. Nombre i percentatge d'emissores de ràdio que distribuïen el seu àudio a Internet, segons la seva zona geogràfica. Any 1998

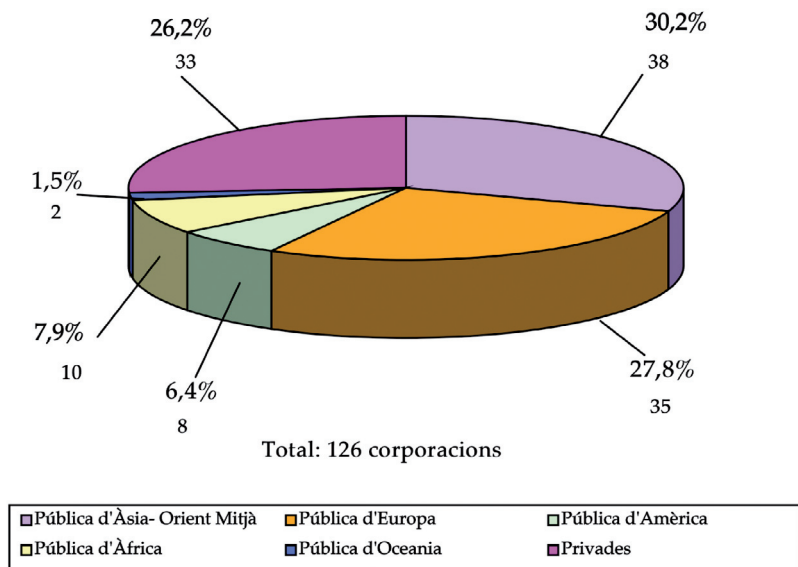

El novembre de 1998, la meitat de les emissores que es podien escoltar a Internet eren dels Estats Units. I Europa s'apropava a la quarta part del total, amb un 22,9%. La presència de la radiodifusió internacional a Internet, pel que feia a distribució de programes a la carta o en directe a finals de 1998, era aquesta.

Gràfica 5. Nombre de corporacions de radiodifusió internacional pública i privada que distribuïen el seu àudio a Internet, segons la zona geogràfica. Any 1998

Gràfica 6. Nombre de corporacions de radiodifusió internacional pública i privada. Any 1998

Elaboració pròpia. A partir de *Live radio on the Internet* (A 29-11-1998).

L'any 1998, hi havia tres ràdios internacionals que ja no tenien emissió en ona curta però que sí que distribuïen el seu so a Internet: Ràdio Nepal, Ràdio Kenya i l'American Forces Radio and Television Service, totes desaparegudes de l'ona curta entre 1988 i 1998. Això ens permet fer una comparació entre les dades de les dues gràfiques anteriors prou precisa, atès que la mostra és gairebé idèntica, i podem concloure que, a finals de l'any 1998, ja distribuïen algun àudio a Internet: justament les dues emissores públiques internacionals d'Oceania; el 54,2% de les corporacions europees; la meitat de les americanes; el 40% de les africanes; el 34,2% de les d'Àsia i l'Orient Mitjà; i el 12,12% de les privades. En aquell moment, en percentatge, la radiodifusió privada era la que estava més endarrerida en la seva entrada a Internet, seguida de la radiodifusió pública internacional de l'Àsia i l'Orient Mitjà. De les 19 corporacions europees, tres quartes parts es feien sentir a Internet perquè formaven part de la programació via satèl·lit de World Radio Network, que també es distribuïa a Internet: R. Àustria Int. R. Dinamarca, R. Finlàndia, R. Budapest, R. Nederland, R. Polònia i La Veu de Rússia. En resum: aproximadament el 36% de les corporacions de radiodifusió internacional, que hi havia a l'any 1998, ja distribuïen a Internet alguns dels seus programes, a la carta o en directe. De les 46 corporacions que ho feien, 42 eren públiques (91,3%) i 4 privades (8,7%). Com ja he dit anteriorment tres emissores no es podien escoltar en ona curta, però sí a Internet: Ràdio Nepal, Ràdio Kenya i l'American Forces Radio and Television Service. Dins del conjunt d'emissores que es podien escoltar a Internet, la ràdio internacional representava el 2,4% del total. Les 46 corpora-

cions de radiodifusió internacional que distribuïen àudio a Internet l'any 1998 eren les que relaciono tot seguit.

A Europa: R. Àustria Int. (per World Radio Network), R. Vlaanderen Internationaal, R. Praga, R. Dinamarca (per World Radio Network), R. Finlàndia (per World Radio Network), R. França Int., Deutsche Welle, R. Budapest (per World Radio Network), R. Islàndia, R. Nederland (per World Radio Network), R. Noruega Int., R. Polònia (per World Radio Network), Rad. Portuguesa, La Veu de Rússia (per World Radio Network,) R. Exterior d'Espanya, R. Suècia, R. Suïssa, el BBC World Service i R. Iugoslàvia. A Amèrica: R. Nacional de Brasil, R. Canadà Int., AFRTS Radio News i IBB (Veu d'Amèrica, Radio Free Europe/Radio Liberty). A l'Àsia i l'Orient Mitjà: R. Bangladesh, R.Int. de la Xina, R. el Caire, All India Radio, Veu de la Rep.Isl.de l'Iran, R. Corea (KBS) , R. Kuwait, R. Nepal, R. Oman, R. Pakistan, R. Singapur Int., R. Taipei Int. i R. Tailàndia. A l'Àfrica: Kenya Broadcasting Corporation, Rad. Senegal, Channel Africa i R. Tunísia. A Oceania: R. Austràlia i R. Nova Zelanda Int. I de les corporacions privades: R. Vaticana, WCSN, World Harvest Radio International i R. Méditerranée Internationale (MEDI1).

6. La distribució de continguts per telèfons mòbils

La memòria anual del BBC World Service de l'any 2003-04 recollia el següent:

“Internet ja era la font principal d'informació per als joves i els creadors d'opinió. L'ús dels telèfons mòbils i altres aparells portables per accedir a la informació s'incrementarà ràpidament, no únicament al món ric en mitjans de comunicació sinó que també als països en desenvolupament on la infraestructura de telèfons convencionals és pobre.” (BBC,2004:25)

El 2004 els usuaris de telefonia mòbil Wap podien connectar-se al *BBC News Online* i triar informacions de *World, UK, Sport, Sci/Tech, Business, Health, Education* i *Entertainment*. (Web BBC, 30-8-2004)

La primera corporació de radiodifusió internacional que, en proves, va començar a oferir, des del mes de juny del 2004, en col·laboració amb Orange i Vodafone, el seu servei MCAST de continguts multimèdia per als usuaris de telefonia mòbil era la Deutsche Welle. El *DW-World* enviava tres vegades al dia notícies i informacions als seus abonats, pel preu de cinc euros al mes. (Web Media Network, 1-8-2004)

7. Les televisions nascudes de les ràdios internacionals

Com ja he exposat anteriorment, durant els últims quinze anys, la ràdio internacional ha tingut la competència d'un nou mitjà de comunicació: la televisió via satèl·lit. Les seves característiques i el seu creixement (el 43% de les llars europees ja la rebien a l'any 2004) va fer creure als governs, a mitjan els noranta, que aquest era el mitjà principal per informar o influir a una audiència internacional. Per això les grans televisions públiques van crear molts canals informatius de 24 hores o bé van fer els seus canals generalistes internacionals. Algunes corporacions de radiodifusió internacional també van crear les seves germanes televisives.

A l'informe de l'any 1995 de l'Agència d'Informació dels Estats Units (USIA) sobre *"Options fo a possible budget reductions"* es deia:

"El nombre mundial de televisors està creixent no només als països industrialitzats sinó a la Xina i a altres països en desenvolupament. Per aquesta raó la "United States Advisory Commission on Public Diplomacy" ha recomanat canviar les proporcions dels pressupostos de ràdio i la televisió i ha destinat més diners a la televisió. La recerca de l'Agència d'Informació dels Estats Units (USIA) també dona suport a la reducció de la radiodifusió en ona curta i a l'increment de la programació televisiva cap a països de l'Europa de l'Est i de l'antiga Unió Soviètica. La Veu d'Amèrica està començant a fer alguns programes de televisió en cooperació amb Worldnet." (U.S.I.A.,1996:45)

L'anuari de 2003-04 de la BBC era ben clar:

"La televisió segueix incrementant la seva audiència en moltes parts del món. Els canals de notícies via satèl·lit estan canviant les expectatives dels espectadors, amb moltes persones que esperen veure en directe els fets. Als països àrabs, per exemple, hi ha més espectadors de televisió ara que oïdors de ràdio. Els competidors internacionals estan invertint grans sumes en la creació de nous serveis informatius. Els Estats Units han llançat un canal informatiu de televisió en àrab de 24 hores i França està treballant en un, amb un significatiu contingut àrab, per a l'any 2005. Tot i aquest creixement dels mitjans rivals, la ràdio seguirà sent la font principal de notícies i informació gràcies a la seva flexibilitat, mobilitat i baix preu." (BBC,2004:25)

A la dècada dels noranta, algunes de les grans corporacions de radiodifusió internacional van posar en marxa els seus propis canals internacionals de tele-

visió via satèl·lit: BBC World (Regne Unit), VOA TV (Estats Units), Deutsche Welle TV (Alemanya), NHK World TV (Japó), etc., uns canals que, a la primera dècada del segle XXI, són en una fase d'evident creixement tant en mitjans de producció com en difusió.

Tal com passava amb les retransmissions en FM, la difusió dels canals de televisió internacionals via satèl·lit està condicionada per tercers. En un informe de l'any 1995 de l'Agència d'Informació dels Estats Units (USIA), referit a la recepció del seu canal internacional de televisió Worldnet, es deia:

“Pel que fa al control, la majoria de telespectadors tenen accés als programes de televisió dels Estats Units mitjançant les xarxes locals de cable o les televisions locals. Qui controla la xarxa de cable o la televisió local pot decidir censurar o acabar les emissions. Molt pocs espectadors potencials tenen sistemes individuals de recepció per rebre directament el senyal de Worldnet.”
(U.S.I.A.,1996:45)

Repassem els deu projectes de televisió internacional que han inspirat, les corporacions de radiodifusió internacional. La cronologia seria: 1967, Radio Netherlands Television; 1983, Centro Televisivo Vaticano; 1989, Canal France International; 1990, TV Marti; 1991, BBC World Service TV; 1992, Deutsche Welle TV; 1995, NHK World TV; 1996, VOA TV; 2000, Sahar TV (Iran) i China Central Television International CCTV-9.

7.1. Radio Netherlands Television

A començaments dels anys seixanta, Radio Nederland va començar a produir programes documentals setmanals sobre la vida dels antillans a Holanda, en col·laboració amb la Fundació per a la Cooperació Cultural (STICUSA) i la Fundació de la TV Neerlandesa (NTS). Després es van fer ressenyes similars per a Aruba i Surinam. La legislació dels Països Baixos en ràdio i televisió, de l'any 1967, autoritzava Radio Nederland a oferir els programes de televisió que produís a tot el món mitjançant el Servei de Transcripcions. (RADIO NEDERLAND. Fullet, 1987)

Radio Nederland als anys setanta i vuitanta va seguir produint i distribuint programes culturals i educatius de televisió, relacionats amb la vida i el treball dins i fora d'Holanda. Els espais es distribuïen en cintes de vídeo i tenien un preu diferent si la televisió que els comprava era d'un país desenvolupat o en vies de desenvolupament. (RADIO NEDERLAND. Fullet, 1980) Radio

Netherlands Television (RNTV), a començaments de 1990, va començar a col·laborar amb la televisió informativa via satèl·lit CNN (*Cable News Network*) subministrant notícies setmanals per al programa *CNN World Report*, en el qual hi participaven 150 televisions de 120 països. (RADIO NEDERLAND. Fullet, 1991) Des de l'any 1999, la RNTV, en col·laboració amb NIS Distribution Holland, va diversificar els gèneres dels programes de televisió produïts i va incloure, a més dels reportatges i documentals, curtmetratges, dramàtics i animació. El seu catàleg de documentals de l'any 2004 tenia 172 títols. (Web Radio Nederland, 31-8-2004)

7.2. Centro Televisivo Vaticano

L'any 1983 es va constituir, com a complement de Ràdio Vaticana, el Centro Televisivo Vaticano, que segons el seu estatut: *"ha de contribuir a l'anunci universal de l'Evangelí i documentar amb imatges televisives el ministeri pastoral del Sant Pare i l'activitat de la Santa Seu"*.

Transmet en directe, via satèl·lit, uns 130 esdeveniments a l'any (Àngelus, audiències generals, etc.) per a què les televisions que ho vulguin els puguin retransmetre. Produeix reportatges i documentals i el magazín setmanal *Octava Dies*, en anglès i italià, que és emès per algunes televisions catòliques i distribuït a Internet. El Centre disposa de 4.000 hores enregistrades del Pontificat de Joan Pau II. (Web Vaticà, 31-8-2004)

Hi ha una televisió catòlica que no forma part dels mitjans de comunicació de l'Estat de la Ciutat del Vaticà, però que hi té una gran relació: Telepace. Es va crear a Verona l'any 1979. Amb estudis a Roma, per desig del papa Joan Pau II, des de 1996 transmet via satèl·lit durant tot el dia pel Hot Bird cap a Europa, el nord d'Àfrica i el Pròxim Orient. (Web Telepace, 31-8-2004)

7.3. Canal France International

Canal France International es va crear l'any 1989 dins de l'organització televisiva estatal francesa Télédiffusion de France (TDF) amb l'objectiu "d'augmentar la presència de França al món i impulsar l'exportació de la seva producció audiovisual". (Web TV France Int, 31-8-2004) Inicialment emetia quatre hores diàries de programació, per l'*Intelsat VI*, cap a l'Àfrica.

L'any 1991 Canal France International va afegir un parell d'hores a la seva programació bàsica per a les nacions de l'Europa de l'Est. (*World Broadcast News*,

febrer 1991:48) Actualment, aquest canal es denomina TV France International i té dos objectius: emetre via satèl·lit per a l'Àfrica, l'Àsia i els països àrabs del Pròxim Orient i servir imatges a professionals de l'audiovisual d'Àfrica, Amèrica llatina, Europa, l'Àsia i el Pròxim Orient.

A l'estiu del 2004, el govern francès estava impulsant un canal internacional de televisió especialitzat en notícies. Segons el primer ministre francès, Jean Pierre Raffarin, "aquest canal donarà la visió francesa de l'actualitat, quelcom que ha esdevingut indispensable en el món d'avui". El canal transmetria en anglès i francès i, alguns espais, en àrab. El pressupost per a la seva creació era de 70 milions d'euros. (Web Radioenlace, 6-8-2004)

7.4. BBC World

El canal BBC World Service TV va començar a emetre per a tot Europa, per l'Intelsat VI, el 15 d'abril de 1991, 60 anys després de començar les emissions radiofòniques internacionals. Inicialment era un canal d'abonament, ja que va haver de ser finançat per la BBC Enterprises en no voler fer-ho el govern britànic. El seu públic potencial de subscriptors era el milió d'espectadors que ja veïen el BBC TV Europe, creat l'any 1987. Després d'Europa, les zones del món que van rebre aquest canal de televisió van ser l'Àsia, el Pròxim Orient i l'Àfrica. (*World Broadcast News*, juny 1991:32)

L'any 1994 es van reestructurar les activitats comercials de la BBC Enterprises i es va crear la BBC Worldwide, que va formar una aliança mundial amb el grup de comunicació Pearson. En aquell moment treballaven a la BBC Worldwide TV 350 persones. Des de juny de 1994, a més dels programes en anglès, es produïen sis hores diàries de programació en àrab.

El 25 de gener de 1995, es va acabar el redisseny de la televisió internacional britànica amb el llançament del canal en obert BBC World i el canal de pagament BBC Prime. (*World Broadcast News*, maig 1995:33) A finals d'aquell any, BBC World arribava a 40 milions de persones, de 141 països. El servei radiofònic internacional l'escoltaven 133 milions de persones. (*World Broadcast News*, desembre 1995:58)

L'any 1996 BBC World va arribar a l'Amèrica llatina i el Carib. Des de l'octubre de 2001 la programació per a l'Amèrica Central i del Sud se subtitula en castellà. A l'estiu de l'any 2002, BBC World podia ser vist per uns 113 milions d'espectadors potencials de tot el món. Aquell any el servei radiofònic BBC World Service va assolir l'audiència màxima de tota la seva història: 153 milions d'oïdors. El desembre d'aquell any, el canal de televisió BBC World va

deixar de formar part de l'empresa comercial BBC Worldwide i es va unir al BBC World Service Radio per crear una nova divisió global de notícies, propietat de la BBC World Ltd. (Web BBC World, 31-8-2004) El 2005 el director del servei mundial de la BBC, Nigel Chapman, presentava el projecte de creació d'un nou canal internacional de televisió en llengua àrab, que hauria de començar a emetre l'any 2007. (*Avui*,2-11-2005:61)

7.5. DW TV

El canal de televisió internacional via satèl·lit de la Deutsche Welle, DW TV, va ser llançat el 1 d'abril de 1992. Inicialment s'emeten tres blocs diaris, de dues hores, en anglès i alemany. Les hores d'emissió van augmentar i el dia 1 de juliol de 1993, quan s'emeten 16 hores diàries, van començar els programes en castellà. (Web DW-World, 31-8-2004) A causa de les notables reduccions en el pressupost de la Deutsche Welle, la seva programació radiofònica en castellà es va deixar d'emetre el 31 de desembre de 1999; per tant, des d'aleshores, aquest informatiu televisiu era l'única producció de La Veu d'Alemanya en aquell idioma. (Web D.W.,25-7-2000)

Des de l'any 2002, DW-TV va començar a incloure espais en dari i paixto per a l'Afganistan i a emetre tres hores subtítulades en àrab. El mes de novembre del 2003, la Deutsche Welle TV va signar un acord de cooperació amb la televisió d'Abu Dhabi TV amb la finalitat de coproduir programes i compartir recursos. I el 28 de febrer de 2005, DW-TV va començar a transmetre informatius diaris i programes parlats en àrab. Era la primera televisió europea que informava els països àrabs en la seva llengua. Aquests programes es transmeten pel Nilesat i arribaven a deu milions d'espectadors de vint països.

La reducció del pressupost de l'exercici 2004-2005, de 9 milions d'euros, va posar en perill la continuïtat del programa en castellà de dues hores. El cost anual de la cinquantena de redactors que col·laboraven en la seva realització era d'1,3 milions d'euros. (*La Vanguardia*,*Vivir*,30-5-2004:12) Actualment, DW-TV emet les 24 hores per a tot el món mitjançant sis satèl·lits i operadors de cable. El seu senyal arriba a uns 210 milions de cases, 89 milions de les quals són a Europa.

7.6. NHK World TV

La corporació japonesa NHK va començar el seu servei internacional de televisió via satèl·lit, NHK World TV, l'any 1995, amb dos objectius principals:

informar els milions de japonesos que viatgen per tot el món i els que viuen a l'estranger i donar una informació actualitzada del Japó i promoure l'entesa internacional. NHK World TV transmet en japonès i anglès set hores cada dia per tres satèl·lits. (Web NHK, 31-8-2004)

7.7. VOA TV i TV Martí

El 25 d'octubre de 1996 van començar les emissions regulars d'alguns programes radiofònics de La Veu d'Amèrica per televisió, VOA TV. Eren espais d'una hora parlats en farsi (persa), àrab, anglès, mandarí, rus i castellà. Es feien aprofitant els canals via satèl·lit de Worlnet, la televisió de la US Information Agency (USIA), que transmetia via satèl·lit des de 1983 amb l'objectiu de "presentar un retrat equilibrat de la societat americana". Abans de VOA TV, la USIA havia posat en marxa, el 27 de març de 1990, la TV Martí: un canal en UHF cap a l'illa de Cuba, complement de Ràdio Martí, el canal del govern nord-americà en contra del règim castrista.

La inversió dels Estats Units en la televisió internacional ha seguit. Des del 14 de febrer de 2004, funciona el canal via satèl·lit, en àrab, Al Hurra ("La Lliure"). Finançat pel Congrés dels Estats Units a través del Broadcasting Board of Governors: l'organisme sota el qual hi ha l'International Broadcasting Bureau que agrupa tota la radiodifusió internacional nord-americana. La Middle East Television Network, amb seu a Viríginia, és l'empresa encarregada d'operar aquesta televisió informativa internacional en llengua àrab, que sembla que és una rèplica del canal informatiu Al Jazeera. (Web Al Hurra, 31-8-2004)

7.8. CCTV International

La China Central Television International, de l'Estat xinès, va posar en funcionament el seu canal en anglès, CCTV-9, el 25 de setembre del 2000. (Web CCTV, 31-8-2004) Aquest canal via satèl·lit, el dia 1 de gener de 2004, va començar a oferir el programa en llengua castellana "*Observando el Mundo*" pensat especialment per a l'Amèrica Central. (Web Radioenlace, 31-8-2004) L'1 d'octubre d'aquell any la CCTV va inaugurar el canal en francès i castellà CCTV E&F cap a Cuba, els Estats Units i l'Argentina. El canal emet blocs de programació de quatre hores en cada idioma que repeteix durant les vint-i-quatre hores del dia. (*El Mundo*, 2-10-2004:68)

7.9 *Sahar TV*

La Radiodifusió de la República Islàmica de l'Iran, des de començaments de la dècada del 2000, va anar reduint algunes de les seves emissions en ona curta en favor de l'expansió del seu canal internacional de televisió Sahar TV. L'any 2004, a Internet, es podien veure informacions en anglès, àrab, francès, kurd, rus i urdú. Via satèl·lit, a Europa, Sahar TV es podia veure pel Hot Bird d'Eutelsat. (Web Media Network, 31-8- 2004)

**IV Evolució de les emissions
internacionals en llengua castellana
vers Europa: de 1978 a 1998**

Capítol I

Canvis en el nombre de corporacions de radiodifusió que tenien programes en llengua castellana vers Europa

El castellà és la tercera llengua més parlada del món, amb més de tres-cents milions de parlants. És la llengua oficial de l'Estat espanyol, la majoria dels països de l'Amèrica Central i del Sud i de Guinea Equatorial. En diverses regions dels Estats Units d'Amèrica el castellà creix actualment en nombre de parlants.

L'escriptor Manuel Vázquez Montalban explicava en una entrevista feta pel programa *L'Altra Ràdio*, de Ràdio 4:

“ Jo sentia Radio España Independiente, la BBC o Ràdio París. Me'n recordo que fins i tot a casa, de petit, encara que no érem massa creients, sentíem unes emissions que feia un sacerdot, em sembla que basc, per Ràdio París. Sorprenien molt les seves opinions. I també escoltava Ràdio Moscou. Durant aquells anys, vaig ser un seguidor dels programes d'aquelles emissores.” (NIQUI, 1995:16)

L'any 1978 era encara representatiu de l'estat en què es trobava la radiodifusió internacional en castellà vers Europa durant els anys finals del règim franquista a Espanya. La lluita antifranquista a les ones curtes tot just va acabar el 14 de juliol de 1977 amb el tancament de les emissions de Radio España Independiente. Aquell any els dos blocs, el de l'Est i el de l'Oest, encara mantien la lluita radiofònica pròpia de tot el període conegut com a Guerra Freda. La confrontació a les ones havia anat creixent a mesura que avançaven les dècades dels cinquanta, seixanta i setanta.

Quan l'Estat espanyol entra en un règim democràtic és quan els seus mitjans de comunicació poden informar en llibertat. Aquest fet és un dels que provoca el primer canvi significatiu en els programes internacionals en castellà: la BBC tanca les seves emissions en castellà vers la península Ibèrica el 31 de desembre de 1981, l'any en què Espanya va patir l'intent del cop d'estat del 23 de febrer. (*La Vanguardia*, 28-10-1981) Tot i la supressió de la programació europea

en castellà de la BBC, entre 1978 i 1988, la radiodifusió internacional en general manté les seves programacions en castellà.

L'any 1988 és quan acaba les conseqüències de la Guerra Freda a les bandes d'ona curta. Aquell any cessen les interferències provocades per la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques i altres països de la seva òrbita en algunes emissores internacionals occidentals. El col·lapse del comunisme i la fragmentació de la Unió Soviètica i, pocs anys després, la Guerra del Golf Pèrsic (1991) va portar totes les grans radiodifusores a repensar les seves estratègies, el seu volum d'emissió i cap a quines àrees havien d'adreçar els seus programes. Precisament la fi del període que he triat, l'any 1998, és quan La Veu de Rússia, una altra de les grans corporacions de radiodifusió internacional, tanca la seva programació europea en castellà, l'1 de juny de 1998, tot i que reprèn aquelles emissions cap a Europa, l'any 2000, de forma testimonial.

Nombre total de corporacions de radiodifusió internacional que tenien programació en castellà

Recordo la metodologia aplicada en el recompte d'aquest concepte. En la immensa majoria de casos, una corporació de radiodifusió internacional només opera una emissora. Per exemple: Ràdio Sofia o Ràdio Internacional de la Xina.

Però als Estats Units, l'International Broadcasting Bureau (IBB), abans United States Information Agency (USIA), agrupa Voice of America (VOA) i Radio TV Martí. En aquest cas, en el meu recompte general de corporacions, suma u i no pas dos. També hi ha un segon cas que cal tenir present: l'entitat de radiodifusió internacional que emet amb un únic indicatiu des de diversos centres emissors. Per exemple: Ràdio Transmundial transmetia en castellà per ona curta, entre 1978 i 1998, des de TWR-Bonaire i TWR-Mònaco. En aquest cas, en el meu recompte de corporacions, també suma u i no dos.

Com s'ha dit repetidament en aquesta tesi, l'ona curta té l'avantatge de poder abastar grans distàncies. Jo en aquesta part diferenciaré, segons els esquemes de les emissores internacionals publicats al *World radio TV handbook*, les emissions en castellà adreçades específicament cap a Europa de les radiades només cap a Amèrica. Això no significa que, amb millor o pitjor qualitat de recepció, a Catalunya es puguin escoltar emissions en ona curta adreçades al continent americà. Un exemple: als anys setanta, al migdia, arribava amb certa qualitat i regularitat el senyal de La Veu d'Amèrica i es podia escoltar el programa des-pertador *Buenos días América*.

Tot i que el meu objectiu principal, en aquesta part, és quantificar i analitzar l'evolució de les emissions internacionals en llengua castellana vers Europa, donaré també les dades de tota la radiodifusió internacional en aquest idioma, per poder fer la comparació de la part amb el total.

En els anys 1978, 1988 i 1998 un bon nombre de corporacions de radiodifusió internacional transmetien en castellà a les bandes d'ona curta cap a Europa i Amèrica. La llista és la següent.

Taula 1. Nombre de corporacions internacionals, públiques i privades, que tenien programes en castellà cap a Europa i Amèrica. 1978-1998.

Radiodifusió	Nombre de corporacions		
	1998	1988	1978
—Pública—			
Europa	16 (34,78%)	22 (37,93%)	23 (45,09%)
Àsia i Orient Mitjà	11 (23,91%)	13 (22,42%)	10 (19,61%)
Amèrica	7 (15,23%)	9 (15,52%)	9 (17,65%)
Àfrica	1 (2,17%)	4 (6,89%)	2 (3,92%)
—Privada—			
Religiosa	8 (17,39%)	8 (13,79 %)	5 (9,81%)
No confessional.	3 (6,52%)	2 (3,45%)	2 (3,92%)
—Totals—			
Total Privada	11 (23,91%)	10 (17,24%)	7 (13,73%)
Total Pública	35 (76,09%)	48 (82,76%)	44 (86,27%)
Total corporacions	46	58	51

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1978, 1988 i 1998*

Aquesta taula ens indica que entre 1978 i 1998 es va assolir el màxim històric, en el nombre de corporacions internacionals que transmetien en castellà cap a Europa i Amèrica: al bell mig del període, a l'any 1988, amb 58 estacions. El 1998 aquesta xifra s'havia reduït en 12. Però, com que en aquells vint anys el nombre total de corporacions de radiodifusió internacional va anar creixent, i va passar de les 105 a les 126, si fem els percentatges ens dóna que als anys 1978 i 1988 hi havia un 48% d'emissores que tenien programes en castellà en ona curta i l'any 1998 n'hi havia un 36,5%. Una part d'aquest descens va ser degut a la reducció en el nombre de corporacions públiques europees que

feien programació en castellà cap a Europa. Aquest aspecte l'analitzo amb més detall al punt dos d'aquest capítol.

Pel que fa a la radiodifusió internacional pública d'Amèrica, tot i que a la taula 1 es passa de 9 estacions, els anys 1978 i 1988, a 7, l'any 1998, ha tingut més inestabilitat en el nombre de corporacions que han fet programes en castellà del que sembla. Si deixem de banda Ràdio Canadà Int. i les emissores de l'International Broadcasting Bureau, La Veu d'Amèrica i Ràdio Martí, que sempre s'han mantingut, i només ens fixem en les que tenen origen a l'Amèrica Central i del Sud, podem fer l'anàlisi següent. En les dues dècades estudiades, hi ha hagut tres emissores que han emès cap a Europa i Amèrica: Ràdio Havana Cuba, Rad. Argentina a l'Exterior (RAE) i Ràdio Nacional de Xile. De totes tres, només Ràdio Havana Cuba ho ha fet amb regularitat, tot i haver reduït el seu volum d'emissió setmanal en 91 hores, de 168 hores, el 1978, a 77 hores, el 1998. La Rad. Argentina a l'Exterior (RAE) va travessar per èpoques de fortes crisis de pressupost i de canvis en el volum d'emissió i no sempre va poder emetre cap a Europa. I Ràdio Nacional de Xile, l'any 1988, ja no emetia. El 1996, el grup religiós Christian Vision va comprar la planta transmissora de Ràdio Nacional de Xile per a la seva emissora internacional La Voz Cristiana. (*Mundo DX*, desembre 1999:40) R. Mèxic Int., R. Nac.Veneçuela R. Nacional de Brasil i Radiod.Nac.Colòmbia, aquesta fins a finals dels vuitanta, només van emetre en castellà cap a Amèrica.

No figuren a les meves relacions de 1978, 1988 i 1998 algunes emissores internacionals públiques americanes que van emetre, en un moment o altre, generalment durant molt poc temps, durant aquells vint anys. Per tant, per completar la visió de la radiodifusió internacional d'aquell continent deixo constància que, a principis dels noranta, també van funcionar ocasionalment: La Veu de Nicaragua, RTV Dominicana, Ràdio Nacional de l'Equador, La Veu de Guatemala i SODRE (Uruguai). Totes aquestes emissores no funcionaven en cap dels tres anys analitzats. I cap no va emetre vers Europa. Per tant, per al meu estudi no les he tingut en compte. Pel que fa al nombre de corporacions que han emès en castellà durant aquells vint anys, si les tinguéssim en compte encara faria més evident, tal com es pot veure a la taula 1, que a finals dels vuitanta i començaments dels noranta va haver-hi un increment transitori en el nombre de corporacions públiques de radiodifusió internacional que tenien programació en castellà.

Fet aquest aclariment, hauríem de precisar que, entre 1978 i 1998, des dels països de l'Amèrica llatina, realment van transmetre en castellà dotze emissores públiques internacionals.

L'increment en el nombre de corporacions de radiodifusió internacional, que

tenien programes en castellà, de l'any 1988, ve motivat clarament, segons es pot veure a la taula 1, per la coincidència de petits increments en el nombre d'emissores públiques de l'Àsia i l'Orient Mitjà (+3), l'Àfrica (+2) i les emissores religioses (+3). Des de final dels vuitanta i fins al 1991, moment en què comencen els tancaments dels serveis en castellà d'algunes emissores internacionals europees, serien els anys d'or de la radiodifusió en castellà, tant pel nombre de ràdios com pel volum d'emissió, que va assolir el màxim.

Des de l'Àfrica s'han radiat poquíssims programes en llengua castellana. L'única corporació que havia mantingut un servei regular, cap a Europa i Amèrica, entre 1978 i 1998, era Ràdio l'Alger. L'emissora algeriana, des del desembre de 1975 fins al gener de 1978, va deixar les seves instal·lacions a la Voz el Sahara Libre i la Voz de Canarias Libre, promoguda per Antonio Cubillo, advocat canari i cap del *Movimiento para la Autonomia e Independencia del Archipiélago Canario*. A finals dels anys vuitanta, per Ràdio l'Alger també va transmetre La Voz de la Resistencia Chilena en contra del règim del general Pinochet. Les altres tres corporacions africanes que van fer, en algun moment, programes internacionals en castellà, cap a Amèrica, van ser: la RTV Marroquina, Ràdio Nacional d'Angola i Channel Africa, antiga RSA de Sud-àfrica.

La ràdio privada religiosa, dins de tota la radiodifusió internacional, s'havia triplicat entre l'any 1978 i 1998, i va passar de 8 a 24 emissores. En el cas de les emissores confessionals que oferien programes en castellà el creixement va ser més modest: de 5 a 8. A l'any 1978, trobàvem a Ràdio Vaticana, de l'Església catòlica, i quatre emissores de l'Església protestant: La Veu dels Andes, Family Radio, Ràdio Transmundial i la KGEI, operada per la Far East Broadcasting Corporation. La KGEI, de San Francisco, va tancar el 31 de juliol de 1994 i per això ja no apareix al llistat de l'any 98. (*Mundo DX*, octubre 1999:28) Les altes en aquest sector van ser les següents. Abans de 1988: High Adventure Ministres (KVOH), Ràdio Adventista Mundial i LeSea Broadcasting Corporation (WHRI i KWHR). L'any 1992 va començar a funcionar l'estació catòlica WEWN Catholic Radio Service, des de Birmingham, Alabama. (*Radio World*, juny 1996:38)

2. Nombre de corporacions de radiodifusió internacional que tenien programació en castellà cap a Europa

Observem ara, amb detall, el nombre de corporacions internacionals, públiques i privades, que tenien programes en castellà cap a Europa.

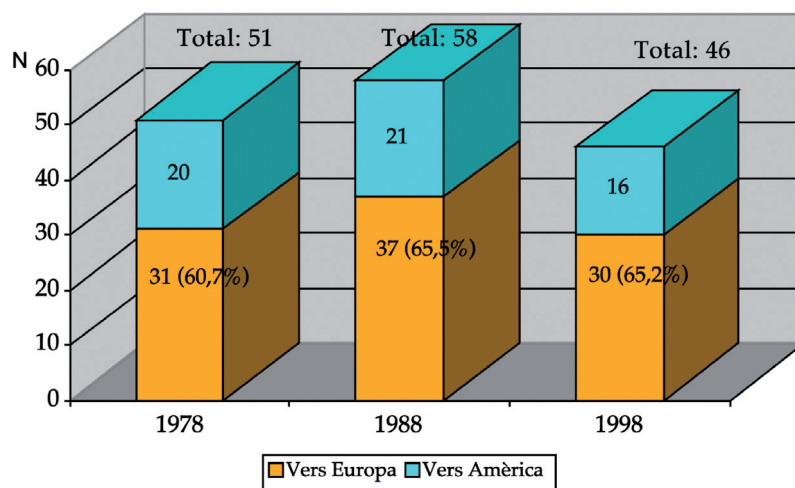
Taula 2. Nombre de corporacions internacionals, públiques i privades, que tenien programes en castellà cap a Europa. 1978-1998.

<i>Radiodifusió</i>	Nombre de corporacions		
	1998	1988	1978
—Pública—			
Europa	9 (30,1%)	20 (54%)	20 (64,3%)
Àsia i Orient Mitjà	11 (36,7%)	10 (27%)	2 (6,5%)
Amèrica	2 (6,6%)	1 (2,7%)	4 (13%)
Àfrica	1 (3,3%)	1 (2,7%)	1 (3,2%)
—Privada—			
Religiosa	6 (20%)	5 (13,6%)	4 (13%)
No confessional.	1 (3,3%)		
—Totals—			
Total Privada	7 (23,3%)	5 (13,6%)	4 (13%)
Total Pública	23 (76,7%)	32 (86,4%)	27 (87%)
Total corporacions	30	37	31

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1978, 1988 i 1998*

Si ens fixem en el nombre de corporacions internacionals que emetien en castellà vers Europa, respecte del total d'emissores que tenien programes en aquest idioma, comprovem que, en percentatge, no hi va haver grans canvis entre 1978 i 1998. El nombre d'emissores que tenien programació en castellà vers Europa es va mantenir sempre entre el 60% i el 65% del total de ràdios internacionals que tenien emissions en aquest idioma, tal com mostra aquesta gràfica.

Gràfica 1. Nombre de corporacions internacionals que emetien en castellà vers Europa, respecte del total que tenien programes en castellà. Anys 1978, 1988 i 1998

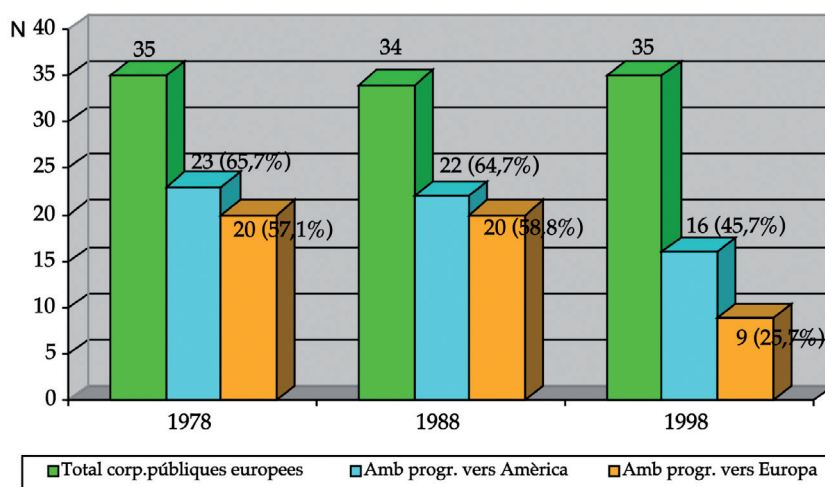
Elaboració pròpia. Dades del *World Radio TV Handbook 1978 1988 i 1998*

La taula 2 mostra que, durant els vint anys analitzats, el nombre d'emissores públiques americanes que tenien programes en castellà cap a Europa es va reduir en dos. L'any 1978 radiaven espais Ràdio Havana, Radiodifusió Argentina a l'Exterior, Ràdio Nacional de Xile i Ràdio Nacions Unides –mitjançant La Veu d'Amèrica–, mentre que el 1998 només les dues primeres mantienien les seves transmissions europees en castellà. Des de l'Àfrica sempre es va mantenir la programació de Ràdio l'Alger. Pel que fa a la radiodifusió privada religiosa, la xifra es va incrementar en dos. Si l'any 1978 trobàvem els programes europeus de La Veu dels Andes (HCJB), Family Radio, Ràdio Vaticana i Ràdio Transmundial Mònaco; l'any 1998 s'hi havien afegit els emesos per la High Adventure Ministres (KVOH) i LeSea Broadcasting Corporation (WHRI/KWHR). Finalment, cal dir que durant els anys noranta van començar a ser transmèsos cap a Europa els breus espais setmanals de la ràdio privada no confessional Nexus International, amb seu a Itàlia, produïts per les Nacions Unides. En tots els casos anteriors, per tant, les variacions van ser petites.

Va ser en el nombre de radiodifusores internacionals públiques d'Europa i de l'Àsia-Orient Mitjà on es van produir els canvis importants. Faig una puntuació abans de l'anàlisi. Entre 1978 i 1998, dins de la ràdio internacional pública europea, que emetia en castellà vers Europa, només van haver-hi dos canvis deguts a causes polítiques: el 3 d'octubre de 1990 va desaparèixer Ràdio Berlín Internacional a conseqüència de la desaparició de la República

Democràtica Alemanya i, tres anys després, va començar a emetre Ràdio Moldàvia, com a conseqüència de la separació d'aquella república de la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques. A l'Àsia i l'Orient Mitjà no es va produir cap canvi en el nombre de corporacions de radiodifusió per raons de soberania política dels països.

Gràfica 2. Nombre de corporacions públiques europees que emetien programes en castellà vers Europa i Amèrica. Anys 1978, 1988 i 1998

Elaboració pròpia. Dades del *World Radio TV Handbook 1978 1988 i 1998*

De les 35 corporacions públiques europees de radiodifusió internacional de l'any 1998 només nou, el 25%, mantenien alguna programació europea en castellà. En els anys 1978 i 1988, eren més del doble, un 58%, les que oferien algun espai en castellà, per ona curta, cap a Europa. Al cap de vint anys, la reducció que s'havia produït en aquest grup era ben clara. L'altra qüestió que cal notar és que l'any 1978 només tres emissores europees, que tenien redacció en castellà, radiaven els seus programes únicament cap a Amèrica. El 1998, eren ja set les que ho feien. El 31 de desembre de 1981 la BBC va ser la primera corporació a suprimir les seves dues emissions diàries en castellà cap a la península Ibèrica, però va mantenir el servei cap a l'Amèrica llatina. (*La Vanguardia*, 28-10-1981) La va seguir la Radiodifusió Portuguesa, que va ser la primera a eliminar completament el castellà de la seva programació internacional, el mes de gener de l'any 1985. Les corporacions públiques europees de radiodifusió internacional que van deixar d'emetre els seus programes en castellà cap a Europa, entre 1978 i 1998 van ser les següents.

Taula 3. Corporacions públiques europees de radiodifusió internacional i data en què van deixar d'emetre els seus programes en castellà cap a Europa.

<i>Corporació</i>	<i>Fi de la programació europea en castellà</i>
BBC World Service	31 de desembre de 1981
Rad.Portuguesa	Gener de 1985
R.Noruega Int.	6 de maig de 1989
R.Berlín Int.	3 d'octubre de 1990
R.Budapest	30 de juny de 1991
R.Polònia	28 de setembre de 1991
R.Suïssa Int.	28 de març de 1992
R.Suècia	2 de juliol de 1993
V.d'Alemanya	31 de desembre de 1993
R.Tirana	31 de gener de 1994
R.Nederland	25 de setembre de 1994
Serv.Rad.Creu Roja	(mitjan els noranta)
R.Vlaanderen Int.	25 d'octubre de 1997
V.de Rússia	1 de juny de 1998

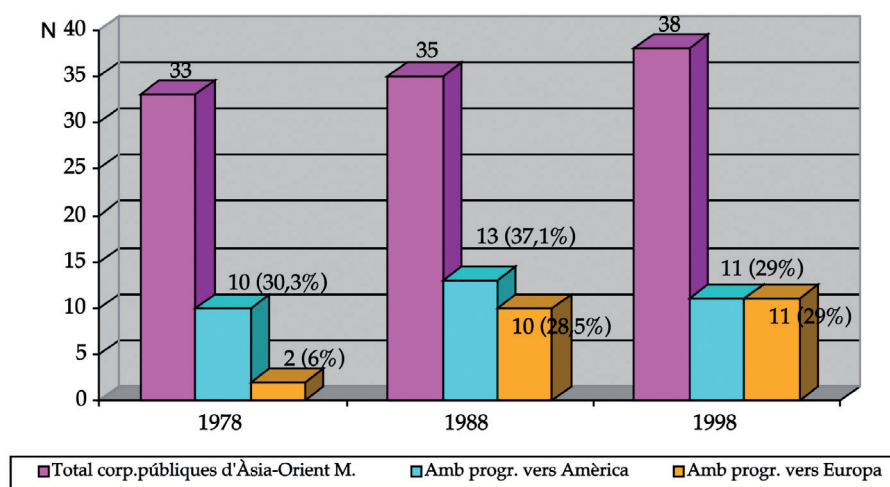
Elaboració pròpia. Dades de *Mundo DX i Món DX*, de l'ADXB 1981 a 1998

La cronologia anterior reflecteix que va ser en el període 1991 a 1994 quan es va produir el nombre més alt de tancaments, vuit, dels serveis en castellà cap a Europa. Només un tenia una raó geopolítica, la desaparició de Ràdio Berlín Internacional en extingir-se la República Democràtica Alemanya. Set d'aquelles corporacions, entre 1978 i 1988, havien augmentat el seu volum setmanal de programació en castellà cap a Europa: R. Budapest, R. Polònia, R. Suècia, R. Tirana, R. Nederland, R. Vlaanderen Int. i La Veu de Rússia. De les emissores llistades, la Rad. Portuguesa, R. Tirana, R. Suècia Int, R. Polònia, R. Budapest, R. Vlaanderen Int. i R. Noruega Int. van tancar les seves redaccions en castellà i van suprimir completament les emissions en aquest idioma. La Veu de Rússia, Radio Nederland, la Veu d'Alemanya i Ràdio Suïssa Internacional mantenien, l'any 1998, els programes en castellà, en ona curta, només cap a Amèrica. Hi havia dues corporacions europees més que també emetien encara en castellà únicament per a Amèrica: la BBC i La Veu de Grècia. Per completar la informació de l'any 1998, vull precisar que es podien escoltar a Europa, via satèl·lit, els programes en castellà de Radio Nederland, La Veu d'Alemanya i Ràdio Suïssa Internacional. Per tant, l'any 1998, es podien escoltar a Europa els programes en castellà de dotze emissores públiques internacionals europees: nou, en ona curta, i tres, via satèl·lit. La xifra era notablement inferior a les vint que es podien rebre deu anys abans. Entre 1978 i 1998 només dues emissores internacionals públiques d'Europa Occidental no van emetre

mai en castellà: Ràdio Finlàndia i Ràdio Dinamarca. La primera radiava programes en tres idiomes diferents a l'any 1978 i en sis, a l'any 1998; mentre que la segona sempre havia transmès únicament en danès en aquell període.

L'única alta, entre 1978 i 1998, va ser la de la ja esmentada Ràdio Moldàvia Int.. Va començar les emissions regulars el 8 de juny de 1993, a través dels equips de Ràdio Romania. (*Mundo DX*, gener 1994:5) A l'any 1998, en ona curta, a més de Ràdio Exterior d'Espanya, les vuit emissores públiques europees que mantenen una programació en castellà cap a Europa eren: R. Praga (20h), R. Bulgària (14h), R. Àustria Int. (7h), R. Moldàvia Int., R. França Int. (3h30m, només en Ona Mitjana), R. Romania Int. (3h30m), R. Iugoslàvia (3h30m) i RAI Int. (2h20m). Analitzem seguidament el comportament de les corporacions públiques de radiodifusió internacional d'Àsia i l'Orient Mitjà que emetien en ca

Gràfica 3. Nombre de corporacions públiques d'Àsia-Orient mitjà que emetien programes en castellà vers Europa i Amèrica.
Anys 1978, 1988 i 1998

Elaboració pròpia. Dades del *World Radio TV Handbook 1978 1988 i 1998*

Entre el 1978 i 1998, el nombre d'emissores internacionals públiques d'Àsia i l'Orient Mitjà que tenien programació en castellà va créixer en cinc. De mitjana, un 32% de les emissores existents en aquella zona han tingut programació en castellà cap a Amèrica durant aquell període. El que va créixer considerablement és el nombre de corporacions de la zona que van començar a transmetre en castellà cap a Europa: va passar de 2 (6%), l'any 1978, a 11 (29%), l'any 1998. A finals dels noranta, llevat de Ràdio el Caire, totes les emissores de l'Àsia i l'Orient Mitjà transmetien la seva programació en castellà cap a Amèrica i Europa, en horaris diferents. L'increment més important es va produir durant la dècada dels vuitan-

ta, quan vuit emissores van optar per aquella estratègia programàtica.

Tres emissores de l'Àsia i l'Orient Mitjà, durant aquells vint anys, sempre van mantenir programació en castellà: Ràdio Internacional de la Xina, Ràdio Corea (KBS) i Ràdio el Caire. Les úniques que sempre van tenir programació en castellà cap a Europa van ser: Ràdio Internacional de la Xina i Ràdio Corea (KBS). Totes dues, a més, en aquells vint anys, van triplicar les hores de la programació europea en castellà: la Xina va passar de 7 hores a la setmana, a 21 hores; i Corea, de 3 h 30 m, a 14 hores. L'emissora internacional d'Egipte no ha emès mai la seva programació en castellà cap a Europa, tot i que es podia escoltar força bé a Catalunya, malgrat que els horaris sempre han estat de matinada, adequats per a l'escolta a l'Amèrica llatina.

L'any 1988, radiaven programes en castellà cap a Europa: R. Pyongyang, Taipei Ràdio Int., La Veu d'Indonèsia, La Veu de Vietnam, La Veu de la Rep. Islàmica de l'Iran, l'Organisme de Ràdio i TV de Síria, Kol Israel i Ràdio Iraq. Aquesta última emissora, l'any 1998 és l'única que ja no emetia en castellà, a causa de la situació política del país, que, després de la Guerra del Golf Pèrsic, havia reduït considerablement el seu volum d'emissió. A la dècada dels noranta van començar a adreçar cap a Europa els seus programes en castellà dues emissores: Ràdio Japó (NHK) i La Veu d'Armènia. I l'última emissora, d'aquella zona, a la qual m'he de referir és Ràdio Nacional del Líban: l'any 1978 emetia en castellà, només cap a Amèrica, i l'any 1988 ja havia tancat aquella programació.

Per tancar aquesta anàlisi comparativa, entre el nombre de corporacions de radiodifusió pública d'Europa i d'Àsia-Orient Mitjà que van adreçar programes en castellà cap a Europa entre 1978 i 1998, vull subratllar que va ser l'increment del 30,2% en el nombre d'emissores asiàtiques el que va contrarestar la reducció del 34,2% en el nombre d'emissores europees. Per això les xifres totals de la radiodifusió pública de la taula 2, dels anys 1978 i 1998, són encara prou similars: 27 i 23 emissores. El nombre de ràdios públiques asiàtiques amb programació europea en castellà va créixer durant els anys vuitanta mentre que a la dècada següent va baixar la xifra de les ràdios europees que mantien aquells serveis. Va ser, per tant, a finals dels anys vuitanta quan es va arribar al nombre màxim –en tota la història de l'ona curta– de corporacions públiques i privades internacionals que oferissin una programació en llengua castellana cap a Europa: 37, l'any 1988.

A les trenta emissores que a l'any 1998 encara mantien una programació europea en castellà en ona curta s'havien d'afegir: dues que només es podien rebre a Europa via satèl·lit, R. Suïssa Int. i RTV Marroquina; dues que només es podien escoltar a Internet, La Veu d'Amèrica i la BBC; i tres que permetien l'escolta tant a Internet com via satèl·lit, R. Nederland, R. Canadà Int. i La Veu

d'Alemanya. Pert tant, un oïdor europeu que l'any 1998 tingués un receptor d'ona curta, un receptor de satèl·lit, per rebre l'*Astra* i l'*Eutelsat*, i una bona connexió a Internet podia escoltar la programació en castellà de 37 corporacions de ràdio internacional: 13 d'europes (35,1%), 11 d'Àsia i l'Orient Mitjà (29,8%), 4 d'Amèrica (10,8%), 2 d'Àfrica (5,4%) i 7 de privades (18,9%), gairebé totes religioses. Observant la situació d'aquesta forma, el nombre d'emissores que es podien escoltar coincidia amb el de deu anys abans. Tal com ja he exposat, aquesta xifra global amagava un fet important: entre 1978 i 1998, catorze corporacions públiques europees havien eliminat els seus serveis en castellà per a Europa en ona curta i el que és més important, nou d'aquestes havien suprimit tota la seva programació en castellà. Per completar aquest punt cal dir que, segons la llista de l'Associació de Radioescoltes de Barcelona (Web ADXB, 1-9-2004), a l'estiu de 2004, mantenien algun programa en castellà cap a Europa, en ona curta, 27 emissores. El nombre, respecte del total de l'any 1998, l'últim que estudio, s'havia reduït en tres. A l'epíleg del capítol II d'aquesta IV part en dono tots els detalls.

Les corporacions públiques i privades de radiodifusió internacional que mantenien programació en castellà, cap a Europa, l'any 1998, en ona curta o via satèl·lit, o bé que la distribuïen a Internet, estan recollides a la taula següent.

Taula 4. Corporacions públiques de radiodifusió internacional, segons la zona d'emissió, i privades que mantenien programació en castellà cap a Europa, en o. curta, via satèl·lit, o a Internet. Any 1998

<i>Europa</i>		<i>Àsia i Orient Mitjà</i>		<i>Amèrica</i>	
R. Ext.d'Espanya	c s i	R.Japó NHK World	c i	Rad.Argentina	c
R.Praga	c i	V. Rep.Isl.d'Iran	c i	R.Havana	c
R.Bulgària	c	R.Corea Int.(KBS)	c	R.Canadà Int	s i
R.Iugoslàvia	c	R.Pyongyang	c	V.d'Amèrica	i
R.Romania	c	R.Taipei Int	c		
RAI Int.	c	R.Int. de Xina	c		
R.Àustria	c	V.d'Armènia	c		
R.França Int	c	Kol Israel	c	<i>Privades Religioses</i>	
R.Moldàvia Int.	c	V.d'Indonèsia	c	Family Radio	c
R.Nederland	s i	Veu de Vietnam	c	R.Vaticana	c
DW TV	s i	Org.Rad.Síria	c	LeSea B.Corp	c
BBC World Service	i			R.Transmundial	c
R.Suïssa Int.	s			V.dels Andes	c
				High Adv.Min.	c
		<i>Àfrica</i>			
		R.Alger	c	<i>Priv.no confessionals</i>	
		RTV Marroquina	s	Rad.Int.Nexus	c

C- Ona Curta
S- Satèl·lit
I- Àudio a Internet

Font pròpia. A partir de *World radio TV handbook 1998, Mundo DX i Món DX*

Al capítol II d'aquesta IV part dono la informació de la radiodifusió internacional en castellà cap a Europa via satèl·lit i de la que distribuïa àudio a Internet en aquesta llengua.

Els programes internacionals en castellà cap a Europa estan adreçats principalment cap a l'Estat espanyol. Durant els anys de la dictadura del general Franco, els programes en ona curta van tenir un gran seguiment. Segons un estudi de 1976, realitzat per la BBC, el seu programa en castellà cap a la península Ibèrica tenia una audiència regular de 500.000 persones. Com deia, a l'any 1981, el director gerent dels Serveis Exteriors de la BBC, Douglas Muggeridge, *"el programa va florir en una època en què a Espanya no es podia escoltar informació sense censura prèvia"*. (*La Vanguardia*, 28-10-1981) La fi de la lluita antifranquista a les ones curtes, que acaba el 14 de juliol de 1977 amb el tancament de les emissions de Radio España Independiente, i la llibertat informativa a Espanya, no va ser la causa de la baixada en el nombre d'emissores internacionals que radiaven en castellà cap a Europa. Només la BBC va suprimir la programació europea en castellà, el 31 de desembre de 1981, l'any que Espanya va patir l'intent del cop d'estat del 23 de febrer. Al contrari, tal com ja he esmentat, entre 1978 i 1988, la programació internacional europea en castellà va créixer, tant pel que fa al nombre de corporacions, 37 l'any 1988, com al seu volum d'emissió setmanal, tal com exposo al punt 3 del proper capítol. Quatre fets expliquen que fos durant els anys noranta quan s'anés apagant una bona part de la programació internacional europea en llengua castellana.

Primer. A partir de la fi de la Guerra Freda, l'any 1988, i com a conseqüència del reajust general en la funció de la radiodifusió internacional, és quan es redueix la programació en castellà en ona curta cap Europa, especialment la produïda per les emissores públiques del mateix continent. El mateix fet es va produir amb els programes cap a Europa fets en francès, alemany o italià. Des de la primera meitat dels noranta el continent europeu ja no és el centre d'atenció de la radiodifusió internacional. En aquell moment l'objectiu principal va passar a ser l'Àsia i el Pròxim Orient.

Segon. Com ja he exposat a la II part, a començaments dels anys noranta les corporacions de radiodifusió internacional entren en una profunda crisi econòmica que produeix un retall en els seus pressupostos i això provoca la reducció en el seu nombre de treballadors i, per tant, el tancament d'algunes redaccions. Aquesta situació ha seguit més enllà del 1998 i continua encara l'any 2004. Per raons econòmiques, segons explicacions de les emissores, havien eliminat les redaccions en castellà: la Radiodifusió Portuguesa, R. Noruega Int., R. Budapest, R. Polònia, R. Suècia, R. Tirana i R. Vlaanderen Int. Tres exemples de reduccions laborals a les redaccions en llengua castellana

serien les produïdes a La Veu de Rússia, Ràdio Àustria Int. i Radio Nederland. El 1995, quan es va establir com una institució estatal La Veu de Rússia, immediatament, es va reduir la seva plantilla en més del 30%. L'any 1996 era de poc més de 1.000 persones. (*En tu onda*,1997:124) La Veu de Rússia, l'any 1998, tanca la redacció en castellà. Una emissora petita com Ràdio Àustria Internacional, a la dècada dels noranta, tenia uns cent treballadors i l'any 2002 en tenia uns 35. El 1996 la redacció en castellà la formaven: Manuel Aletrino, Jaime Carbonell, Carlos Arturo del Castillo (Jacobo Naar-Carbonell), Fernando Sánchez, Ignacio Olalde, Juan Ramón Olivares, José Quintana i la catalana Isabel Miró. D'aquells vuit professionals, l'any 2004, només en quedava un: Manuel Aletrino. El juny del 2004, Radio Nederland havia de reduir els seus 400 treballadors i acomiadar-ne entre 60 i 100. (Web Media Network, 6-8-2004) Això evidentment afectaria el personal de la redacció en castellà. En aquell moment el *Departamento Latinoamericano*, dirigit per Jorge Zepeda, estava format per vint professionals, entre els quals, el barceloní Jaime Báguena, que és a Hilversum des del 1979.

Tercer. La reducció en el personal de les emissores internacionals va coincidir amb una presència cada vegada més gran de la llengua anglesa a la societat i, per tant, en els programes de tota la radiodifusió internacional. Tal com he quantificat a la III part, l'any 1998, un 90% d'emissores internacionals tenien algun programa en anglès i en aquest idioma es feia la quarta part (25,3%) de tota l'emissió setmanal. El 1978 se'n feia un 16,4%. L'anglès s'havia fet, al cap de vint anys, amb els buits deixats pel menor ús del francès, el castellà i la resta d'idiomes.

Quart. Des de l'any 1990 el consum de televisió via satèl·lit o per cable a tot Europa va anar creixent i l'Estat Espanyol no n'és una excepció. Especialment quan es van constituir les plataformes de televisió Canal Satélite Digital i Via Digital, l'any 1997. L'accés popular a mitjans internacionals de comunicació ja no era un patrimoni de l'ona curta i la ràdio internacional es va trobar en aquell moment amb la competència de la televisió via satèl·lit. La preferència de les corporacions públiques europees per crear els seus canals televisius d'abast internacional també va contribuir a reduir el nombre d'emissores que van mantenir els seus programes radiofònics internacionals, en ona curta o via satèl·lit, cap a l'interior del seu continent.

Capítol II
**Canvis en el volum d'emissió internacional en llengua
castellana cap a Europa**

**1. Volum d'emissió en castellà de les corporacions públiques i privades
cap a Amèrica i Europa**

El volum d'emissió en llengua castellana, cap a Europa i Amèrica, de la radiodifusió internacional dels anys 1978, 1988 i 1998 el recullo a la taula 5.

**Taula 5. Volum d'emissió en castellà de les corporacions de radiodifusió
pública i privada, cap a Amèrica i Europa, i percentatges respecte
del total de la radiodifusió internacional en castellà. 1978, 1988 i 1998.**

<i>Radiodifusió</i>	Hores setmanals d'emissió		
	1998	1988	1978
—Pública—			
Europa	417h25m (23,4%)	647h20m (27,8%)	573h40m (29,6%)
Amèrica	403h45m (22,6%)	649h15m (27,9%)	478h35m (24,8%)
Àsia i Orient Mitjà	235h05m (13,2%)	203h (8,7%)	159h40m (8,3%)
Àfrica	14h (0,7%)	45h30m (1,9%)	42h45m (2,1%)
—Privada—			
Religiosa	598h15m (33,4%)	615h50m (26,4%)	506h55m (26,1%)
No confessional.	118h15m (6,7%)	170h30m (7,3%)	175h (9,1%)
—Totals—			
Total Privada	716h30m (40,1%)	786h20m (33,7%)	681h55m (35,2%)
Total Pública	1.070h15m (59,9%)	1.545h05m (66,3%)	1.254h40m (64,8%)
Total emissió en castellà	1.786h45m	2.331h25m	1.936h35m

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1978, 1988 i 1998*

Observant les xifres globals de la taula 5 i comparant-les amb les de tota la radiodifusió internacional, presentades a la III part, el primer significatiu és comprovar que, mentre que el conjunt de la radiodifusió internacional, entre 1978 i 1998, va anar augmentant progressivament el seu volum setmanal d'emissió, en unes dues mil hores cada deu anys, la radiodifusió en castellà no va seguir la mateixa tendència. Sí que va créixer entre 1978 i 1988, però va baixar sensiblement entre 1988 i 1998. El volum d'emissió de la radiodifusió internacional en castellà va créixer entre 1978 i 1988, en 394 h 50 m. Va arribar al seu màxim històric, a finals dels vuitanta, amb 2.331 h 25 m d'emissió setmanal. Mirant les columnes dels anys 1978 i 1988 veiem que en aquella dècada els volums de totes les parts que formen la radiodifusió internacional van créixer, llevat de la radiodifusió privada no confessional que va perdre 4 h 30 m. En aquells deu anys, l'emissió en castellà de la radiodifusió pública internacional va augmentar setmanalment en: 170 h 40 m la d'Amèrica (105 hores degudes a la creació de Ràdio Martí als EUA); 73 h 40 m la d'Europa; 43 h 20 m la d'Àsia i l'Orient Mitjà; i 2 h 45 m la d'Àfrica. L'augment de la programació en castellà de la ràdio internacional privada religiosa va ser de 108 h 55 m. En total: 394 h 50 m. Per tant, en aquella dècada, els programes en castellà es van beneficiar de la inèrcia general de l'augment del volum d'emissió en ona curta. Com ja he dit, el nombre de corporacions que tenien programes en castellà també va assolir el màxim a finals dels vuitanta. En canvi, en el període de 1988 a 1998, el volum d'emissió en castellà perd tot el que havia crescut, 394 h 50 m, i 149 h 50 m més. En total es van perdre 544 h 40 m d'emissió setmanal en castellà. En aquells deu anys, exceptuant les emissores públiques de l'Àsia i de l'Orient Mitjà, que van guanyar 32 h 05 m setmanals, totes les altres parts van perdre volum d'emissió en castellà. El repartiment de les pèrdues va ser: 245 h 30 m, les emissores públiques d'Amèrica; 229 h 55 m, les públiques d'Europa; 52 h 25 m, les privades no confessionals; 31 h 30 m, les públiques d'Àfrica; i 17 h 35 m, les privades religioses.

Una part important de la davallada en l'emissió en castellà feta des d'Amèrica va ser conseqüència de la desaparició de la Radiodifusió Nacional de Colòmbia (136 h 30 m) i de la reducció de la programació de La Veu d'Amèrica, que va passar en deu anys d'emetre 52 h 30 m a 9 h 30 m setmanals. Pel que fa a Europa, durant els anys noranta, van desaparèixer els serveis en castellà de R. Noruega, R. Budapest, R. Polònia, R. Suècia, R. Tirana i R. Vlaanderen. Aquestes sis emissores van suposar una pèrdua d'un es 110 hores.

2. Volum d'emissió en castellà de les corporacions públiques i privades cap a Europa

El volum d'emissió en llengua castellana, només cap a Europa, de la radiodifusió internacional dels anys 1978, 1988 i 1998 el recullo a la taula 6.

Taula 6. Volum d'emissió en castellà de les corporacions de radiodifusió pública i privada, cap a Europa, i percentatges. 1978, 1988 i 1998.

Radiodifusió	Nre d'hores setmanals d'emissió		
	1998	1988	1978
—Pública—			
Europa	186h50m (48,4%)	264h35m (61,2%)	226h45m (53,3%)
Sense R.Ext. d'Espanya	60h50m (15,6%)	175h35m (40,5%)	149h45m (34,9%)
Àsia i Orient Mitjà	92h50m (24%)	83h25m (19,3%)	10h30m (2,3%)
Amèrica	28h (7,4%)	26h15m (6,2%)	101h05m (23,8%)
Àfrica	14h (3,7%)	14h (3,3%)	14h (3,3%)
—Privada—			
Religiosa	61h10m (15,9%)	43h50m (10%)	74h20m (17,3%)
No confessional.	2h15m (0,6%)		
—Totals—			
Total Privada	63h25m (16,5%)	43h50m (10%)	74h20m (17,3%)
Total Pública	321h40m (83,5%)	388h15m (90%)	352h20m (82,7%)
Total volum d'emissió en castellà cap a Europa	385h05m	432h05m	426h40m

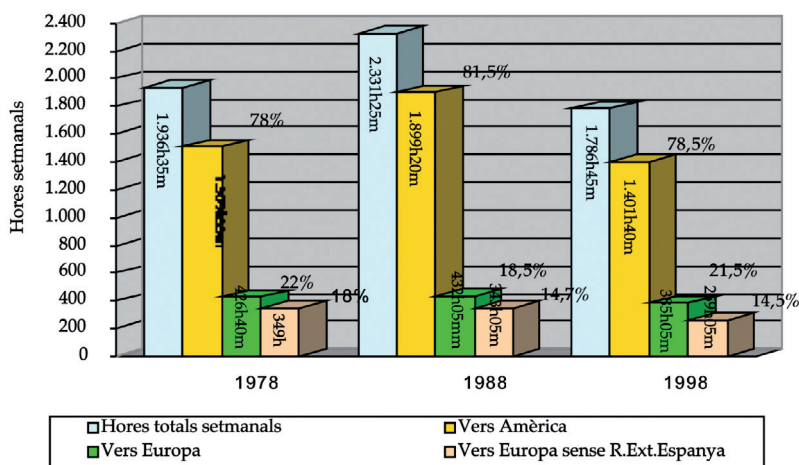
Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1978, 1988 i 1998*

L'any 1998 el volum de programació setmanal en castellà cap a Europa representava l'1,4% de tota l'emissió setmanal feta en ona curta. L'any 1988 era l'1,7%. I el 1978, l'1,8%. Si no s'hi compta la programació de Ràdio Exterior d'Espanya els percentatges serien 0,97% l'any 1998; 1,3%, l'any 1988; i 1,5%, l'any 1978. Al punt anterior hem vist que entre 1978 i 1988, el total de la radiodifusió en castellà va tenir un clar augment, de 394 h 50 m a la setmana. Les emissions vers Europa, però van aportar poquíssim, només 5 h 25 m.

Abans de fer l'anàlisi de les dades de la taula 6, observem quin pes tenien les

hores d'emissió en castellà vers Europa, respecte del total de la programació en aquella llengua. Separem també les hores que radiava cap a Europa el *Servicio Mundial* de Ràdio Exterior d'Espanya, amb la finalitat de precisar les emissions que arribaven des de fora de l'Estat espanyol.

Gràfica 4. Hores d'emissió en castellà vers Europa i Amèrica, respecte del total de la programació setmanal en castellà. Anys 1978, 1988 i 1998

Elaboració pròpia. Dades del *World Radio TV Handbook 1978 1988 i 1998*

De totes les hores setmanals de programació internacional en castellà, en els vint anys estudiats, es radiaven un 80% cap a Amèrica i un 20% cap a Europa. Després de vint anys, la reducció en les hores setmanals d'emissió en castellà vers Europa va ser de 41 h 35 m. Però si excloem del recompte Ràdio Exterior d'Espanya, que en aquell període va ampliar la programació del seu *Servicio Mundial* per a Europa en 49 hores, observem que les emissores de tot el món, entre 1978 i 1998, van deixar d'emetre en castellà cap a Europa unes 90 hores a la setmana. Això suposava que les emissores internacionals van passar d'emetre 349 hores, l'any 1978, a fer-ho 259 h 05 m, l'any 1998. Sense comptar la programació europea en castellà de Ràdio Exterior d'Espanya, les emissores internacionals van reduir en una quarta part el volum d'emissió en ona curta cap a Europa en llengua castellana. La reducció es va produir en dos temps. El primer, entre 1978 i 1988, perquè la radiodifusió pública d'Amèrica va deixar d'emetre cap a Europa 73 h 05 m setmanals. Va passar de 101 h 05 m, l'any 1978, a 28 hores, el 1998. La raó d'aquesta pèrdua va ser deguda a la reducció que va tenir l'emissió europea en castellà de Ràdio Havana, de 65 hores; al tancament dels programes de Ràdio Nacional de Xile (4 h 40 m); i a la supressió temporal del programa europeu en castellà de la Radiodifusió Argentina a l'Exterior (5 h). I el segon episodi es produeix, entre 1988 i 1998, quan la radio-

difusió internacional pública europea, sense comptar Ràdio Exterior d'Espanya, redueix considerablement la seva programació europea en castellà o la suprimeix del tot, tal com van fer onze emissores. L'any 1988 s'emetien 175h35m a la setmana, el màxim històric, mentre que l'any 1998 se n'emetien 60h50m. En aquella segona dècada es van perdre 115 hores d'emissió setmanal. Si fem la diferència entre l'inici i el final de tot el període estudiat observem que entre 1978 i 1998 la radiodifusió pública europea, sense comptar Ràdio Exterior d'Espanya, va reduir la seva emissió en castellà cap a Europa en 89 hores setmanals, és a dir en un 59,7%. La taula 7 recull les diferències per cada emissora pública europea.

Taula 7. Diferències entre el nombre d'hores d'emissió en castellà cap a Europa dels anys 1978 i 1998 de les corporacions públiques de rad. internacional europees, sense REE.

<i>Corporació</i>	<i>Diferències hores d'emissió</i>
R.Praga	+9h30m
R.Moldàvia Int.	+7h
R.Bulgària (R.Sofia)	0
R.Iugoslàvia (R.Belgrad)	0
RAI Internacional	0
R.Austria Int.	0
T R.Tirana	-17h30m
T La V.de Rússia (R.Moscou)	-16h
T La V.d'Alemanya	-12h15m
T R.Nederland	- 11h40m
T R.Suècia	-10h30m
R.Romània Int. (R.Buarest)	-7h
T R.Polònia (R.Varsòvia)	-7h
T BBC World Service	-7h
T R.Budapest	-5h25m
*T R.Vlaanderen Int.(BRT)	-3h30m
R.França Int.	-3h30m
T Rad.Portuguesa	-3h30m
T R.Suïssa Int.	-3h30m
T R.Noruega Int.	-30m
T Serv.Radiod.Creu Roja	-5m

* L'any 1978 la BRT no emetia en castellà cap a Europa. Dada respecte de 1988.
T Emissora que havia eliminat l'any 1998 el programa en castellà cap a Europa.

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1978, 1988 i 1998*

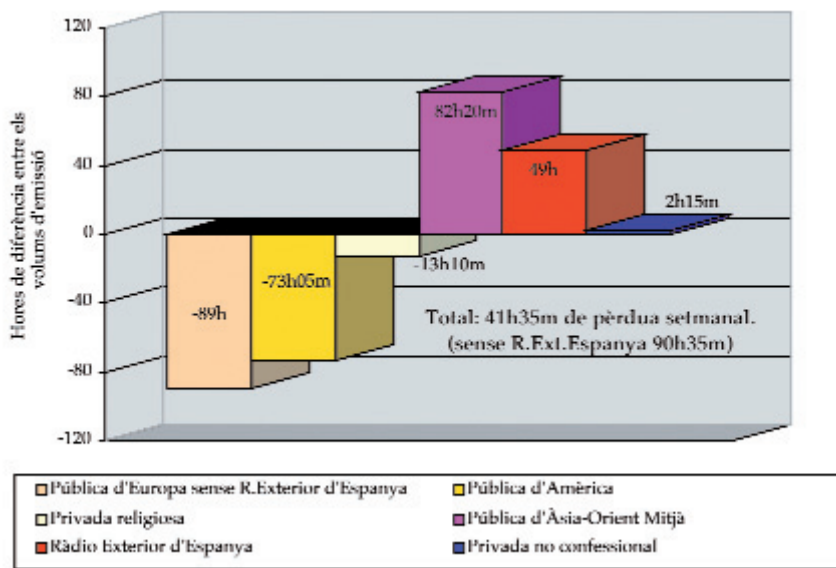
Pel que fa a les emissores privades religioses, entre 1978 i 1998 també van reduir la seva programació en castellà cap a Europa, en 13h10m. Aquesta tendència era contrària al gran increment que va experimentar el volum total de programació religiosa en aquell període, 4.126 h 15 m setmanals, i també anava en sentit invers a l'augment que va tenir tota la programació confessional.

nal emesa en ona curta en llengua castellana, específicament per l'Amèrica Central i del Sud. La taula 5 reflecteix que l'emissió religiosa setmanal en castellà, entre 1978 i 1998, va pujar 34 h 05 m. Per tant, mentre els programes cap a Europa van baixar, els radiats cap a Amèrica van pujar, concretament en 47 h 25 m setmanals. Cap a Europa, durant els vint anys estudiats, La Veu dels Andes havia deixat d'emetre, en castellà, 28 hores; Ràdio Transmundial, 5 hores; i Ràdio Vaticana, 1 h 40 m. A finals de l'any 1989, Ràdio Vaticana va suprimir el castellà del seu informatiu *Quatre Veus* que cada dia tenia tres edicions en italià, anglès, francès i castellà. (*Avui*, 1-9-1989) En aquell període van aparèixer els programes europeus en castellà de les corporacions religioses: High Adventure Ministres i LeSea Broad.Corp. La primera va suposar un increment global de 21 hores, mentre que la segona, l'any 1988, emetia 13 h 30 m a la setmana, però a l'any 1998 mantenia només 30 minuts de programació setmanal en castellà cap a Europa. Family Radio sempre va mantenir la mateixa programació europea en castellà.

Si tenim en compte que les hores de programació de la ràdio pública africana sempre van ser les mateixes, les 14 de Ràdio l'Alger, són tres fets els que compensen una part de les 175 h 15 m de reducció de les emissions en castellà cap a Europa, entre 1978 i 1998, apuntades fins ara (73 h 05 m de les ràdios públiques americanes; 89 h de les emissores públiques europees, sense comptar-hi Ràdio Exterior d'Espanya; i 13 h 10 m, de les estacions religioses). Per ordre ascendent d'importància tindríem, en primer lloc, l'aparició de Ràdio Int.Nexus, estació privada no confessional italiana, amb 2 h 15 m d'emissió setmanal. En segon lloc, l'ampliació, en 49 hores setmanals, del *Servicio Mundial* per a Europa de Ràdio Exterior d'Espanya. I en tercer lloc, l'augment de 82 h 20 m de la programació en castellà cap a Europa feta per les corporacions de l'Àsia i l'Orient Mitjà. De la zona asiàtica, l'any 1978, només tenien programació europea en llengua castellana: Ràdio Internacional de la Xina i Ràdio Corea (KBS), amb un volum de 10 h 30 m setmanals. Vint anys després, al Pròxim Orient i l'Àsia hi havia 11 emissores que radiaven cap a Europa en castellà 92 h 50 m setmanals. I d'aquestes onze, sis havien augmentat el seu volum d'emissió durant la dècada 1988-1998: R. Int. de la Xina (+ 7 hores), R. Pyongyang (+2 h 30 m), Org. RTV Siria (+1 h 45 m), R. Corea (KBS) (+3 h 30 m) i Kol Israel (+35 m). A més van obrir la seva programació europea en castellà: R. Japó NHK Mundial (+3 h 30 m) i La Veu d'Armènia (+1 h 15 m). L'única emissora de la zona que en aquella dècada havia baixat el volum d'emissió europeu en castellà va ser La Veu del Vietnam (-3 h 30 m). Taipei Ràdio Int., La Veu de la Rep. Isl. de l'Iran i La Veu d'Indonèsia havien mantingut les mateixes hores d'emissió que el 1988, l'any en què les dues últimes van

començar a transmetre en castellà per a Amèrica i Europa. La tendència de les emissores públiques de l'Àsia i l'Orient Mitjà era contrària a les d'Europa. La gràfica següent resumeix clarament tot el que acabo d'exposar.

Gràfica 5. Increment o pèrdua entre els volums d'emissió setmanal en castellà vers Europa, de 1978 i 1998, de les corporacions de radiodifusió internacional.

Elaboració pròpia. Dades del *World Radio TV Handbook 1978 i 1998*

En resum: entre 1978 i 1998 el total de l'emissió setmanal en llengua castellana vers Europa es va reduir en 41 h 35 m. Si exclouem del recompte Ràdio Exterior d'Espanya, que en aquell període va ampliar les hores del seu *Servicio Mundial* per a Europa en 49 hores, observem que la resta de corporacions setmanalment es van deixar d'emetre 90 h 35 m de programació en castellà cap a Europa, amb una pèrdua del 21%. Hi va haver una gran reducció en el volum d'emissió en castellà cap a Europa de la radiodifusió internacional pública europea i americana, 89 h i 73 h 05 m, respectivament, mentre que els programes fets des de l'Àsia i l'Orient Mitjà van augmentar considerablement, en 82 h 20 m a la setmana. La reducció es va produir en dues fases: entre 1978 i 1988 va ser provocada per les corporacions americanes i entre 1988 i 1998 va ser deguda a la radiodifusió pública europea. En aquella segona dècada, l'any 1988 s'emeten des d'Europa i cap a Europa, sense comptar els programes de Ràdio Exterior d'Espanya, 175 h 35 m a la setmana en castellà, el màxim històric, mentre que l'any 1998 se n'emeten 60 h 50 m. En aquella segona dècada es van perdre unes 114 h 45 m setmanals de programació en castellà produïda a Europa i emesa cap a l'interior del continent. El motiu era ben clar: entre

1989 i 1998 dotze corporacions públiques europees havien eliminat els seus programes en castellà cap a Europa: Ràdio Noruega Internacional (1989), Ràdio Berlín Internacional (1990), Ràdio Budapest (1991), Ràdio Polònia (1991), Ràdio Suïssa Internacional (1992), Ràdio Suècia (1993), La Veu d'Alemanya (1993), Ràdio Tirana (1994), Radio Nederland (1994), el Servei de Radiodifusió de la Creu Roja (mitjan dels noranta), Radio Vlaanderen Internationaal (1997) i La Veu de Rússia (1998). I només una emissora, Ràdio Moldàvia, havia començat una programació europea en castellà.

3. Volum d'emissió en castellà de cada corporació de radiodifusió internacional els anys 1978, 1988 i 1998

A la taula 8 recullo, ordenades pel seu volum d'emissió setmanal de l'any 1998, de totes les corporacions de radiodifusió, pública i privada, que emetien en castellà cap a Europa i Amèrica els anys 1978, 1988 i 1998.

Taula 8. Nre d'hores d'emissió setmanal en castellà, cap a Europa i Amèrica, (I part) de les corporacions de radiodifusió pública i privada. 1978, 1988 i 1998.

<i>Corporació</i>	Nre d'hores d'emissió setmanal en castellà		
	1998	1988	1978
IBB/USIA	171h30	157h30m	50h45
Veu d'Amèrica	9h30m	52h30m	50h45m
Ràdio Martí	162h	105h	
R.Ext.d'Espanya (Emiss.Ext.de RNE)	168h	139h30m	126h
La V.dels Andes (HCJB)	154h	129h30m	245h
Family Radio	154h	168h	66h
WEWN	133h		
R.Havana Cuba	77h	154h	168h
R.Miami Int.	76h		
High Adventure Ministres	70h	88h	
R.Mèxic Int.	57h	91h	56h
R.Int.de la Xina (R.Beijing,R.Pequín)	56h	49h	61h
R.Nederland	42h	42h	35h
R.Nac.Veneçuela	42h	42h	7h
R.Pyongyang	42h	35h	42h
R.Pau Int.	40h		
R.Adventista Mundial	38h	35h	
La V.Rep.Isl.de l'Iran	35h	14h	
R.Corea Int.	35h	21h	10h30m
R.Transmundial	28h05m(en OM)	31h30m	64h45m
R.Praga	28h	31h30m	31h30m
Rad.Argentina	28h	35h	38h

(segueix a la pàgina següent)
OM- Emissió feta només en ona mitjana

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1978, 1988 i 1998*

**Taula 8. Nre d'hores d'emissió setmanal en castellà, cap a Europa i Amèrica,
(II part) de les corporacions de radiodifusió pública i privada.
1978, 1988 i 1998.**

Corporació	Nre d'hores d'emissió setmanal en castellà		
	1998	1988	1978
<i>(continua de la pàgina anterior)</i>			
Taipei Ràdio Int. (V.Xina Lliure)	28h	21h	5h50m
La V.d'Alemanya (DW)	24h30m	30h	30h55m
R.Romania Int. (R.Bucarest)	24h30m	31h30m	24h30m
R.França Int.	24h30m	42h	7h
La V.de Rússia	21h	77h	82h30m
R.Moscou	21h	77h	75h30m
R.Pau i Progrés			7h
R.Vaticana	20h40m	23h50m	15h40m
R.Nac.Brasil	18h45m	14h	
R.Moldàvia Int.	17h30m		
R.l'Alger	14h	17h30m	21h
R.l'Alger		14h	7h
V.Sahara Ll.			7h
V.Canàries Ll.			7h
V.Resistència Xilena		3h30m	
R.Bulgària (R.Sofia)	14h	24h30m	24h30m
R.Àustria Int.	14h	22h30m	14h
BBC World Service	13h45m	31h30m	35h
R.Suïssa Int.	10h30m	10h30m	10h30m
R.Japó NHK Mundial	10h30m	7h	7h
R.Canadà Int.	9h30m	14h	14h
Org.RTV Síria	8h45m	7h	5h25m
R.El Caire	8h45m	8h45m	8h45m
V.d'Indonèsia	7h	3h30m	
R.Iugoslàvia (R.Belgrad)	7h	10h30m	10h30m
V.de Vietnam	7h	10h30m	7h
RAI Internacional	7h	7h	7h
V.d'Armènia (R.Ierevan)	3h30m	3h30m	
Kol Israel	2h20m	8h45m	1h10m
R.Nacions Unides	2h15m		3h05m
	(R.Int.Nexus)		(VOA)
V.de Grècia	1h10m	3h30m	2h30m
LeSea Broad.Corp. (WHRI/KWHR)	30m	14h	
R.Clarín		168h	168h
Radiod.Nac.Colòmbia		136h30m	133h
Far East Brod.Corp.(KGEI)		126h	115h30m
R.Tirana		42h	31h30m
R.Berlín Int. (DDR)		33h15m	29h45m
R.Suècia Int.		21h	21h
R.Polònia (R.Varsòvia)		21h	21h
R.Budapest		17h	15h40m
Channel Africa (RSA)		14h	
R.Iraq (R.Bagdad)		14h	
R.Vlaanderen Int.		7h	1h45m
RTV Marroquina		7h	27h
R.Nac.Angola		7h	
<i>(segueix a la pàgina següent)</i>			

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1978, 1988 i 1998*

Taula 8. Nre d'hores d'emissió setmanal en castellà, cap a Europa i Amèrica, (III part) de les corporacions de radiodifusió pública i privada. 1978, 1988 i 1998.

Corporació	Nre d'hores d'emissió setmanal en castellà		
	1998	1988	1978
<i>(continua de la pàgina anterior)</i>			
V.Org. Estats Americans (VOA)		5h15m	
WINB		2h30m	7h
R. Noruega Int. (R. Nac. Noruega)		1h50m	55m
Serv. Rad. Creu Roja (R. Suïssa Int.)		45m	10m
R. Nac. Líban			11h
Rad. Portuguesa			10h30m
R. Nac. Xile			8h45m

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1978, 1988 i 1998*

Les emissores que entre 1978 i 1998 havien superat, en algun moment, les cent hores d'emissió setmanal en castellà, en ona curta, cap a Amèrica i Europa eren: La Veu dels Andes (HCJB), 245h (1978); les emissores de l'International Broadcasting Bureau, dels Estats Units, 171 h 30 m (1998); R. Ext. d'Espanya, 168h (1998); Family Radio, 168 h (1988); R. Havana Cuba, 168 h (1978); R. Clarín, 168 h (1988); Rad. Nac. Colòmbia, 136 h 30 m (1988); WEWN, dels Estats Units, 133 h (1998); i la KGEI de la Far East Brod.Corp., 126 h (1988).

A la taula 9 presento, ordenades pel seu volum d'emissió setmanal de l'any 1998, totes les corporacions de radiodifusió, pública i privada, que emetien en castellà cap a Europa els anys 1978, 1988 i 1998.

Taula 9. Nre d'hores d'emissió setmanal en castellà cap a Europa de les (I part) corporacions de radiodifusió pública i privada. 1978, 1988 i 1998.

Corporació	Nre d'hores d'emissió setmanal en castellà		
	1998	1988	1978
R. Exterior d'Espanya (Emiss. Ext. de RNE)	126h	89h	77h
La V. dels Andes (HCJB)	28h	7h	56h
R. Int. de la Xina (R. Beijing, R. Pequín)	21h	14h	7h
High Adventure Ministres	21h		
R. Praga	20h	10h30m	10h30m
R. Havana Cuba	14h	26h15m	91h
Radiod. Argentina	14h		5h
R. l'Alger	14h	14h	14h

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1978, 1988 i 1998*

Taula 9. Nre d'hores d'emissió setmanal en castellà cap a Europa de les (II part) corporacions de radiodifusió pública i privada. 1978, 1988 i 1998.

Corporació	Nre d'hores d'emissió setmanal en castellà		
	1998	1988	1978
<i>(segueix a la pàgina següent)</i>			
R.l'Alger			7h
V.Canàries Ll.			7h
R.Bulgària (R.Sofia)	14h	10h30m	14h
La V.Rep.Isl.del'Iran	14h	14h	
R.Pyongyang	14h	11h40m	
R.Corea (KBS)	14h	10h30m	3h30m
Org.RTV Siria	8h45m	7h	
R.Austria Int.	7h	8h	7h
Taipei Ràdio Int. (V.de Xina Lliure)	7h	7h	
R.Moldàvia Int.	7h		
Family Radio	7h	14h	7h
R.Vaticana	4h25m	6h20m	6h05m
R.França Int.	3h30m(OM)	7h	7h
V.d'Indonèsia	3h30m	3h30m	
R.Japó NHK Mundial	3h30m		
R.Romània Int. (R.Buarest)	3h30m	10h30m	10h30m
R.Iugoslàvia (R.Belgrad)	3h30m	3h30m	3h30m
V.de Vietnam	3h30m	7h	
Kol Israel	2h20m	1h45m	
RAI Internacional	2h20m	2h20m	2h20m
R.Nacions Unides (Rad.Nexus Int.)	2h15m		25m (VOA)
V.d'Armènia (R.Ierevan)	1h15m		
LeSea Broad.Corp (WHRI/KWHR)	30m	14h	
R.Transmundial (Mònaco)	15m(OM)	2h30m	5h15m
R.Nederland		28h	11h40m
La V.de Rússia (R.Moscou)		21h	16h
R.Tirana		21h	17h30m
R.Suècia		14h	10h30m
R.Polònia (R.Varsòvia)		14h	7h
R.Iraq (R.Bagdad)		7h	
R.Budapest		6h	5h25m
V.Alemanya		5h50m	12h15m
R.Berlín Int.(RDA)		5h15m	
R.Vlaanderen Int.(BRT)		3h30m	
R.Suïssa Int.		3h30m	3h30m
R.Noruega Int. (R.Nac.Noruega)		40m	30m
Serv.Radiod.Creu Roja		30m	5m
BBC World Service			7h
R.Nac.Xile			4h40m
Rad.Portuguesa			3h30m

OM- Emissió feta només en ona mitjana

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1978, 1988 i 1998*

Deixant Ràdio Exterior d'Espanya a banda, les emissores que entre 1978 i 1998 han emès més hores setmanals en castellà cap a Europa han estat: R. Havana Cuba, 91 h (1978); La Veu dels Andes (HCJB), 56 h (1978); R. Nederland, 28 h (1988); R. Int. de la Xina, 21 h (1998); High Adventure Ministres, 21 h (1998); R. Tirana, 21 h (1988); La Veu de Rússia, 21 h (1988); i R. Praga, 20 h (1998).

A l'annexe III faig una llista, per anys separats, de totes les emissores internacionals agrupades en públiques d'Europa, Amèrica i l'Àsia-Orient Mitjà i privades religioses i no confessionals. Aquests llistats permeten veure més clarament el rànquing que ocupava cada emissora dins del seu grup en cada moment. De cada any estudiat les conclusions més significatives serien:

El 1978 hi havia 27 corporacions internacionals públiques, un 87%, que emetien en castellà vers Europa un total de 352 h 20 m, el 82,7% del volum total. I quatre emissores internacionals privades religioses, el 13% del total, que emetien en castellà vers Europa un total de 74 h 20 m a la setmana, el 17,3% del volum total. Les cinc emissores que programaven més hores a la setmana en castellà cap a Europa eren: R. Havana (91 h), R. Exterior d'Espanya (77 h), R. Tirana (17 h 30 m), R. Moscou (16 h) i R. Sofia (14 h). Llevat de Ràdio Exterior d'Espanya, la resta estaven involucrades, dins del bloc comunista, en la batalla hertziana propagandística de la Guerra Freda.

L'any 1988, 32 corporacions internacionals públiques, un 86,4%, emetien en castellà vers Europa un total de 388 h 15 m, el 90% del volum total i cinc emissores internacionals privades religioses, el 13,6% del total, emetien en castellà vers Europa un total de 43 h 50 m a la setmana, el 10% del volum total. Les cinc emissores amb més programació setmanal en castellà cap a Europa eren: R. Exterior d'Espanya (89 h), R. Nederland (28 h), R. Havana (26 h 15 m), R. Moscou (21 h) i R. Tirana (21 h). En aquell moment destacava l'augment que havia tingut la programació europea en castellà de Radio Nederland. I encara hi havia tres de les ràdios del bloc comunista.

Finalment l'any 1998 teníem 23 corporacions públiques internacionals, un 76,7%, que radiaven espais en castellà vers Europa durant 321 h 40 m, el 83,5% del volum setmanal total, i sis emissores internacionals privades religioses, el 20% del total, que transmetien en castellà vers Europa un total de 61 h 10 m a la setmana, el 15,9% del volum total. Aquell any, les cinc emissores que encapçalaven el rànquing dels programes en castellà cap a Europa eren: R. Exterior d'Espanya (126 h), La Veu dels Andes (28 h), R. Int. de la Xina (21 h), High Adventure Ministres (21 h) i R. Praga (20 h). Per primera vegada apareixien dues ràdios religioses –segona i quarta– i una ràdio pública asiàtica. Ràdio Exterior havia creat, l'octubre de 1991, el seu *Servicio Mundial*, i augmentava significativament les seves hores de programació en castellà cap a Europa.

Ràdio Praga havia duplicat la seva programació europea en castellà entre 1988 i 1998. I pel que fa a les emissores més grans de l'antic bloc comunista, a l'any 1998, la Veu de Rússia i Ràdio Tirana ja no tenien cap emissió europea en castellà i Ràdio Havana havia reduït les hores de programació.

4. Les transmissions via satèl·lit de la radiodifusió internacional, en castellà, cap a Europa

A la III part ja he exposat com va entrar la radiodifusió internacional en les transmissions via satèl·lit. Pel que fa als programes internacionals en castellà, cap a Europa, ens hem de referir a les transmissions fetes pels satèl·lits de difusió directa Astra i Eutelsat, ja que a Hispasat l'única emissora internacional que transmet programes en castellà és Ràdio Exterior d'Espanya.

Els primers programes internacionals en castellà per a Europa es van poder escoltar, a començaments dels noranta, quan Ràdio Exterior d'Espanya va començar a emetre el seu *Servicio Mundial*, l'octubre de 1991. (*El Sol*, 2-10-1991). La van seguir, Ràdio Suïssa Internacional, la qual quan va deixar d'emetre en ona curta en castellà cap a Europa, el 28 de març de 1992, l'endemà mateix ja va començar a radiar aquells programes pel satèl·lit Astra.

Com mostra la taula 10, a Europa, l'any 1994, ja arribaven cinc programacions en castellà via satèl·lit. Radio Nederland emetia pel satèl·lit *Panamsat*, només cap a Amèrica.

Taula 10. Emissores internacionals que emetien en castellà via satèl·lit vers Europa. Any 1994

<i>Corporació</i>	<i>Satèl·lit</i>	<i>Nre d'hores setmanals de programació en castellà</i>
R.Ext.d'Espanya	Eutelsat II F1	126h
Veu d'Alemanya	Astra i Eutelsat .	24h 30m
BBC	Eutelsat II F1	10h 30m
R.Vlaanderen Int.	Astra	10h 30m
R.Suïssa Int.	Astra	3h 30m

Elaboració pròpia. Dades de les publicacions *Mundo DX* de l'any 1994

L'any 1996, com mostra la taula 11, l'oferta de programació internacional en castellà, via satèl·lit, gairebé s'havia duplicat i es podien escoltar nou emissores. Una dada que cal tenir en compte és que, en aquell any, sis d'aquestes emissores, Ràdio Canadà Int., BBC World Service, La Veu d'Alemanya, Radio

Nederland, Ràdio Suïssa Int. i RTV Marroquina ja només es podien escoltar a Europa, en castellà, via satèl·lit.

Taula 11. Emissores internacionals que emetien en castellà via satèl·lit vers Europa. Any 1996

<i>Corporació</i>	<i>Satèl·lit</i>	<i>Nre d'hores setmanals de programació en castellà</i>
R.Ext.d'Espanya	Eutelsat II F1	126h
R.Nederland	Astra	31h 30m
Veü d'Alemanya	Astra i Eutels.	24h 30m
R.Suïssa Int.	Astra	10h 30m
R.Vlaanderen Int.	Astra	10h 30m
BBC World Service	Eutelsat II F1	10h 30m
R.Canadà Int.	Eutelsat II F1	7h
R.Vaticana	Eutelsat II F1	4h
RTV Marroquina	Eutelsat II F3	3h 30m

Elaboració pròpia. Dades de les publicacions *Mundo DX* de l'any 1996

En el darrer any del meu estudi, el 1998, la radiodifusió internacional via satèl·lit en castellà, cap a Europa, no havia crescut. Ràdio Praga emetia espais en castellà via satèl·lit dins de la programació de World Radio Network cap a Amèrica i la BBC també emetia via satèl·lit només cap a Amèrica, mitjançant el Panamsat.

Taula 12. Emissores internacionals que emetien en castellà via satèl·lit vers Europa. Any 1998

<i>Corporació</i>	<i>Satèl·lit</i>	<i>Nre d'hores setmanals de programació en castellà</i>
R.Ext.d'Espanya	Hispasat i Eutelsat	168h
La Veü d'Alemanya	Astra i Eutelsat	39h 45m
R.Nederland	Astra	28h
R.Suïssa Int	Astra i Eutelsat	15h
R.l'Alger	Eutelsat	7h
RTV Marroquina	Eutelsat	7h
R.Canadà Int.	Eutelsat	4h 30m
R.Vaticana	Eutelsat	2h 30m

Elaboració pròpia. Dades de les publicacions *Mundo DX* de l'any 1998

Segons el que he exposat a la III part, a l'estiu de l'any 2004, al sud d'Europa es podia escoltar, pels satèl·lits Esutelsat Hot Bird, Hispasat i Astra, alguns dels programes de 29 corporacions de radiodifusió internacional pública i 6 de privada –4 de religioses i 2 de no confessionals. Això representava un 27% de totes les corporacions internacionals existents. Aquestes 35 corporacions internacionals oferien via satèl·lit un total de 61 programes diferents. Si no consi-

derem l'oferta d'Hispasat, entre Astra i Eutelsat s'oferien unes 400 ràdios nacionals o locals i 34 d'internacionals, amb 59 programes diferents. Coneguem quantes d'aquelles emissores tenien una programació internacional europea en llengua castellana, via satèl·lit. Repassant les pàgines webs de totes les corporacions internacionals que transmetien en ona curta en castellà cap a Europa o Amèrica, l'any 2004, el resultat ha estat el següent. A l'estiu de 2004, set corporacions de radiodifusió internacional emetien en castellà cap a Europa, via satèl·lit. Per l'Astra: Österreich 1 (antiga Ràdio Àustria Int.) i Radio Nerdeland (pel canal RNW 3). Per l'Eutelsat Hot Bird: Ràdio Canadà Int. (canal RCI-3), La Veu de la Rep. Isl. de l'Iran, Ràdio Transmundial, Ràdio Ext. d'Espanya, que també radiava per l'Hispasat, i la DW TV, que també es veia per l'Astra.

A l'estiu de 2004, de les 34 emissores internacionals que emetien via satèl·lit cap a Europa, per Astra i Eutelsat, set oferien programació en castellà, un 20,5%. Aquesta xifra era lleugerament inferior a la dels anys 1998 i 1996, la qual cosa confirma que la programació de la ràdio internacional en castellà, via satèl·lit, segueix sent baixa. Lògicament, el fet que cinc corporacions tanquessin les seves redaccions en castellà entre 1991 i 1997, podia haver-hi influït. Però les emissores que han seguit amb la seva programació han preferit mantenir les transmissions en ona curta i, des de finals dels noranta, combinar-les amb la distribució d'àudio a Internet, més que no pas emprar la difusió directa via satèl·lit.

Pel que fa als programes en castellà cap a Amèrica, només han fet servir el satèl·lit de distribució les grans corporacions com són ara R.Nederland, La Veu d'Alemanya, La Veu d'Amèrica, la BBC, R.Canadà Int. i R. Exterior d'Espanya. Tal com ja he explicat a la III part, el satèl·lit serveix per fer arribar el seu senyal a les emissores associades per ser retransmès a les bandes locals. Les corporacions de radiodifusió internacional més grans, que encara mantenen programes en castellà, han apostat en aquell continent per a la retransmissió mitjançant emissores locals d'FM.

Des de 1992 funciona la programació conjunta via satèl·lit de World Radio Network, projecte explicat a la III part. L'any 2004, WRN tenia diversos canals de programació contínua en anglès, francès, alemany, rus i un de multilingüe. Pel canal multilingüe, a l'estiu, s'oferien programes en 10 idiomes. Cap no ho era en castellà. Una bona oferta de programació en castellà mitjançant World Radio Network, des de mitjan els noranta, hagués contribuït al fet que el satèl·lit hagués tingut més interès pels oïdors europeus de programes radiofònics internacionals en aquell idioma. Una hipotètica programació en castellà de WRN, tal com passa amb les fetes en altres idiomes, a més, també hagués

pogut ser retransmesa en FM i OM tant a l'Amèrica Central com la del Sud. Però, curiosament, un dels idiomes més parlats a Europa i Amèrica no ha tingut presència, de moment, a World Radio Network. La majoria de les emissores que radien per WRN són emissores públiques europees i asiàtiques. Als països d'Amèrica de parla castellana no hi ha una radiodifusió internacional important, amb recursos econòmics, que hagi volgut, o pogut, unir la seva programació la de Ràdio Exterior d'Espanya, per exemple, i oferir una graella conjunta via satèl·lit. Aquesta hagués estat una possibilitat. O bé, si moltes redaccions en castellà de les ràdios europees internacionals no haguessin tancat, segurament s'hagués pogut arribar a l'acord d'oferir la majoria dels seus programes en castellà dins d'una graella comuna, per a Europa i Amèrica, per World Radio Network, tal com han fet amb els seus espais en anglès, alemany, francès i rus.

5. La distribució d'àudio a Internet de programes en castellà fets per emissores internacionals

El mes d'agost de 1994, La Veu d'Amèrica va començar a distribuir l'àudio digitalitzat dels seus informatius en castellà a Internet. El fitxer de so durava uns deu minuts. (*Radio World*, octubre 1994:30) Joan Homar, col·laborador del programa *L'Altra Ràdio*, de Ràdio 4, a finals de l'any 1994, va baixar durant més de quatre hores un d'aquells fitxers de so de forma que, per primera vegada, a la ràdio catalana es va poder escoltar l'àudio d'una emissora internacional baixat d'Internet.

Com he explicat a la III part, l'abril de 1995, a la fira anual de la National Association of Broadcasters (NAB), dels Estats Units, Progressive Networks, de Seattle, va presentar el seu sistema de distribució de fitxers d'àudio a Internet, el Real Audio, que funcionava amb mòdems de 14,4 kb/s. L'empresa Xing Technology, de Silicon Valley, va presentar el seu sistema per escoltar ràdio en directe: el Stream Works. És a partir dels anys 1996 i 1997 quan les primeres ràdios internacionals comencen a distribuir alguns programes a Internet i, unes poques, inclouen els fets en castellà. Alguns exemples serien:

La Deutsche Welle va inaugurar a la seva web la distribució d'àudio de programes en diversos idiomes, entre els quals hi havia el castellà, el juliol de 1996. (Web D.W., 12-7-1999) També des de 1996 es podien escoltar els espais de la redacció en castellà de Ràdio Praga en format Real Audio. (Web Ràdio Praga, 1-8-2004) Ràdio Canadà Internacional va oferir programes en castellà en Real Audio des de l'estiu de 1997. En aquell moment només es podia escol-

tar els programes quan es transmetien en directe. (*Mundo DX*, setembre 1997:6) Al 1997 també va començar la distribució a Internet de la programació en castellà de La Veu de la Rep. Islàmica de l'Iran. (*World Radio TV Handbook*, 1998: 12) L'any en què finalitzava el meu estudi, 1998, distribuïen a Internet programació en castellà en directe o a la carta nou emissores: La Veu d'Amèrica, el BBC World Service, La Veu d'Alemanya, R. Praga, R. Canadà Int., La Veu de la Rep. Islàmica de l'Iran, R. Nederland, R. Japó i R. Exterior d'Espanya. Sis anys després, a l'estiu de l'any 2004, es podien escoltar a Internet els programes en castellà de trenta emissores internacionals: 13 només a la carta, el 43%; dotze en directe, quan es radiaven en ona curta o via satèl·lit, el 40%; i cinc permetien triar entre les dues modalitats, 17%. Totes les corporacions que distribuïen àudio a Internet, l'any 2004, són a la taula 13.

Taula 13. Corporacions internacionals de radiodifusió pública, segons zona d'emissió, i privada que distribuïen programació en castellà a Internet. Any 2004

<i>Europa</i>		<i>Àsia i l'Orient Mitjà</i>		<i>Amèrica</i>	
R. Ext.d'Espanya	d	R.Japó NHK World	d,c	R.Canadà Int.	c
R.Praga	d	V. Rep.Isl.de l'Iran	d	R.Havana	d
R.Bulgària	c			La V.d'Amèrica	c
R.Sèrbia-Montenegro (abans R.Iugoslàvia)	c	R.Taipei Int	c		
R.Romania	d	R.Int. de Xina	c		
RAI Int.	d,c	Kol Israel	d		
R. Budapest	d				
R.Àustria nt.	c			<i>Religioses</i>	
BBC World Service	d,c			La V.dels Andes	c
Veu de Turquia	d			WEWN	d
Veu de Rússia (Web de World Radio Network)	d			R.Vaticana	c
R.Croàcia	d			Family Radio	d
DW-TV	d,c			Voz Cristiana	c
R.Nederland	d,c			R.Adventista M.	c
R.Suècia	c				
R.França Int	c				
d-audició en directe		c-audició a la carta			

Font pròpia. A partir de les dades de la pàgina web de l'ADXB (A 1-9-2004)

De les 27 emissores que transmetien en ona curta en castellà cap a Europa, a l'estiu de 2004, només set no es podien escoltar a Internet: R. Eslovàquia, La Veu d'Armènia, La Veu d'Indonèsia, La Veu de Grècia, R. Corea Int. (KBS), La Veu de Corea (abans R.Pyongyang) i la Rad. Argentina a l'Exterior. La BBC, R. França Int., R. Suècia, La Veu d'Amèrica, i La Voz Cristiana, de Xile, no emetien cap a Europa, en castellà, ni en ona curta ni via satèl·lit; per tant, Internet

era l'única possibilitat d'escoltar els seus espais. La DW-TV, R Nederland i R. Canadà Int. transmetien en aquell moment via satèl·lit cap a Europa, a més d'oferir la seva programació a Internet. Les tres corporacions que tenien una oferta més completa de programes a la carta, que permetia escoltar, per separat, tots els espais de la seva graella setmanal, eren: Ràdio Int. de la Xina, La Veu d'Amèrica i Radio Nederland. Fent un càlcul aproximat i considerant l'existència, a l'estiu de 2004, d'unes 126 corporacions de radiodifusió internacional a tot el món –xifra de l'any 1998 encara vàlida–, sortiria que un 24% d'estacions distribuïen programes en castellà a Internet.

6. Epíleg a la IV part: la situació de la programació internacional en castellà cap a Europa, l'any 2004.

Segons la llista de la pàgina web de l'Associació de Radioescoltes de Barcelona (Web ADXB, 1-9-2004) , a l'estiu de 2004, mantenien algun programa en castellà cap a Europa, en una curta 27 emissores internacionals, tal com recull la taula 14. Això significa que, des del darrer any que estudio a la tesi, el 1998, el nombre total s'havia reduït en tres.

Taula 14. Corporacions de radiodifusió internacional pública, segons zona d'emissió, i privada que mantenien programació en castellà cap a Europa, en una curta. Any 2004

<i>Europa</i>	<i>Àsia i l'Orient Mitjà</i>	<i>Amèrica</i>
R. Ext.d'Espanya	R.Japó NHK World	Rad.Argentina
R.Praga	La V. Rep.Isl.de l'Iran	R.Havana
R.Bulgària	R.Corea Int. (KBS)	
R.Sèrbia-Montenegro (abans R.Iugoslàvia)	La Veu de Corea (abans R.Pyongyang)	
R.Romania	R.Taipei Int	
RAI Int.	R.Int. de Xina	
R. Budapest	La Veu d'Armènia	
La Veu de Rússia	Kol Israel	<i>Religioses</i>
La Veu de Grècia	La Veu d'Indonèsia	Family Radio
La Veu de Turquia		R.Vaticana
R.Eslovàquia		WWCR
R.Croàcia		
R.Àustria		

Font pròpia. A partir de les dades de la pàgina web de l'ADXB (A 1-9-2004)

L'any 2004, a més de l'emissora internacional de l'Estat espanyol, hi havia dotze emissores públiques europees que radiaven els seus programes en castellà cap a Europa en una curta. De les vuit que hi havia el 1998, recollides a la

taula 4 del capítol I d'aquesta IV part, dues havien tancat els seus programes europeus en castellà: Ràdio França Int. i Ràdio Moldàvia Int. Per contra, havien reprès la seva programació en aquesta llengua Ràdio Budapest i La Veu de Rússia. La Veu de Grècia va incloure una emissió específica per a Europa, a més de la que ja tenia feia anys cap a Amèrica. I, entre 1998 i 2004, van començar a emetre en castellà, cap a Europa i Amèrica, tres emissores: La Veu de Turquia, Ràdio Eslovàquia i Ràdio Croàcia. Les emissores que van començar o reprendre programes en castellà cap a Europa eren de països que, a començaments del segle XXI, estaven reforçant la seva política internacional europea: Hongria, Rússia, Grècia, Turquia, Eslovàquia i Croàcia.

Pel que fa a l'Àsia i l'Orient Mitjà van deixar d'emetre en castellà cap a Europa La Veu del Vietnam i l'Organisme de Radiodifusió de Síria; i des de l'Àfrica, Ràdio l'Alger. Des d'Amèrica no hi va haver cap canvi en les emissores internacionals que emetien cap a Europa en castellà. Pel que fa a la radiodifusió privada, havien desaparegut les programacions europees en castellà de Ràdio Internacional Nexus, Ràdio Transmundial Mònaco, High Adventure Ministres, La Veu dels Andes i LeSea Broadcasting Corporation. L'única alta entre les emissores religioses va ser la Worldwide Christian Radio (WWCR), de Tennessee.

La cronologia, entre 1998 i 2004, de les novetats que es van produir a la radiodifusió internacional pública europea i del nord d'Àfrica és la següent. El març de 1998, La Veu de Grècia va començar l'emissió del seu programa en castellà cap a Europa. (*Mundo DX*, desembre 1999:40) L'1 de juny de 1998, La Veu de Rússia, per problemes de pressupost, va suprimir el seu programa en castellà cap a Europa. (*Mundo DX*, juliol/agost 1998:61) L'estiu de 1999 Ràdio Croàcia va començar els programes en castellà cap a Europa. (*Mundo DX*, setembre 1999:39) L'any 1999 va desaparèixer l'emissió en castellà, cap a Europa, de Ràdio França Internacional, que des de 1992 s'havia reduït considerablement i últimament només es podia escoltar en ona mitjana. Per raó de les notables reduccions en el pressupost de la Deutsche Welle, la seva programació radiofònica en castellà es va deixar d'emetre el 31 de desembre de 1999; per tant, des d'aleshores, l'informatiu televisiu DW-TV és l'única producció de La Veu d'Alemanya en aquell idioma. (Web D.W., 25-7-2000) El desembre 1999, La Veu de Turquia va anunciar que començaria els seus programes en llengua castellana, que van començar realment el 27 de març de 2000. (*Mundo DX*, desembre 1999:21) El 31 de gener de 2000, La Veu de Rússia reprèn el seu programa en castellà cap a Europa, de forma reduïda. (*Mundo DX*, març 2000:5) El setembre de 2000, Ràdio Moldàvia deixava d'emetre per Ràdio Romania i així acabava l'espai en castellà. (*Mundo DX*, novembre 2000:31) El 28 d'octubre

de 2000, Ràdio Suïssa va deixar d'emetre en castellà cap a Amèrica en ona curta i via satèl·lit i només es podia escoltar la seva programació a Internet. (*Mundo DX*, novembre 2000:31) L'any 2003 és quan Ràdio l'Alger va deixar d'emetre en castellà en ona curta cap a Europa. I, finalment, el 31 de març de 2004 comença les emissions europees en castellà de Ràdio Eslovàquia. (Web R.Eslovàquia, 2-9-2004)

Per acabar, recullo a la taula 15 totes les corporacions públiques i privades de radiodifusió internacional que mantenen programació en castellà cap a Europa, en ona curta, via satèl·lit o a Internet, l'estiu de 2004.

Taula 15. Corporacions de rad. internacional pública, segons la zona d'emissió, i privada que mantenen programació en castellà, cap a Europa, en ona curta, via satèl·lit o a Internet. Any 2004

<i>Europa</i>		<i>Àsia i l'Orient Mitjà</i>		<i>Amèrica</i>	
R. Ext.d'Espanya	c s i	R.Japó NHK World	c i	Rad.Argentina	c
R.Praga	c i	V. Rep.Isl.de l'Iran	c s i	R.Havana	c i
R.Bulgària	c i	R.Corea Int.(KBS)	c	R.Canadà Int	s i
R.Sèrbia-Montenegroc (abans R.Iugoslàvia)	i	La V.de Corea (abans R.Pyongyang)	c	La V.d'Amèrica	i
R.Romania	c i	R.Taipei Int	c i		
RAI Int.	c i	R.Int. de Xina	c i		
R. Budapest	c i	La V.d'Armènia	c		
La Veu de Rússia	c i	Kol Israel	c i	<i>Religioses</i>	
La Veu de Grècia	c	La V.d'Indonèsia	c	Family Radio	c i
La Veu de Turquia	c i			R.Vaticana	c i
R.Eslovàquia	c			WWCR	c
R.Croàcia	c i			R.Transmundial	s
R.Àustria (<i>Österreich 1</i>)	c s i			WEWN	i
R.Nederland	c i			Voz Cristiana	i
DW TV	s i			R.Adventista M	i
R.Suècia	i				
R.França Int	i				
BBC World Service	i				

C- Ona Curta S- Via satèl·lit I- Àudio a Internet

Elaboració pròpia. A partir de les dades de la pàgina web de l'ADXB (A 1-9-2004)

L'estiu de 2004, qui tingués un receptor d'ona curta, un receptor de satèl·lit, que rebés l'*Astra* i l'*Eutelsat*, i una connexió a Internet, a Europa, podia escoltar els programes en castellà de 38 corporacions de radiodifusió internacional. Trenta-una de públiques: 18 d'Europa, 47,4%; 9 de l'Àsia i l'Orient Mitjà 18,7%; i 4 d'Amèrica, 10,5%; set de religioses, 18,4%.

Setze combinaven l'ona curta i Internet; això representa el 33,3%. Vuit només es podien rebre en ona curta, el 16,6%. Set només es podien escoltar a Internet, el 14,5%. Tres combinaven satèl·lit i Internet, el 6,2%. Tres emetien en ona curta

i via satèl·lit i sortien a Internet, el 6,2%. I, finalment, una només es podia escoltar via satèl·lit, el 2%.

Si comparem les dades de la taula 15 amb el nombre d'emissores que tenien programació en castellà cap a Europa, en ona curta, els anys 1978, 1988 i 1998 –31, 37 i 30–, comprovarem que, a l'estiu de 2004, mitjançant els dos sistemes de transmissió i el de distribució es podien escoltar 38 emissores. La situació semblaria que havia retornat al moment quan hi va haver més oferta de programes en castellà, l'any 1988. En nombre d'emissores l'oferta de programació internacional en castellà encara era prou àmplia, tot i que per escoltar-la tota calia que l'oïdor hi accedís per tres mitjans diferents: a Internet, 29; a les bandes d'ona curta, 27; i via satèl·lit, 7. Per tant, a l'any 2004, per escoltar des d'Europa el màxim nombre de programes en castellà d'emissores internacionals, per un únic mitjà, Internet era el canal més adequat. Després venien les bandes d'ona curta i, a gran distància, el satèl·lit. El 76% de les emissores que feien programes internacionals en castellà es podien escoltar a Internet, el 71% transmetien en ona curta cap a Europa i el 18% radiaven via satèl·lit.

Un dels canvis importants en les programacions internacionals en castellà és que, per raó de les reduccions de personal que havien tingut la majoria de redaccions, com a conseqüència dels retalls de pressupost de començaments dels noranta, la durada d'alguns dels espais era menor. El volum setmanal d'emissió o de distribució d'àudio a Internet, d'algunes emissores, seria més petit l'any 2004 que el 1998, la qual cosa representa un exemple extrem, però representatiu. L'any 1998, Ràdio Àustria Int. emetia cada setmana 7 hores en castellà cap a Europa. El 2004 radiava 35 minuts setmanals.

Una reflexió final. Crec que si la distribució d'àudio a Internet hagués arribat una dècada abans, algunes de les corporacions de radiodifusió internacional haguessin abandonat o reduït la transmissió en ona curta cap a Europa, per estalviar costos, però no haguessin tancat les seves redaccions periodístiques en castellà, francès, italià, alemany, etc. Amb les eines actuals de producció audiovisual un periodista sol, o un petit grup, pot crear breus continguts multimèdia en més d'un idioma. El cost d'una redacció central multilingüe que crea continguts multimèdia per ser emesos i distribuïts per ràdio, televisió i Internet podria haver estat assumit per moltes corporacions de radiodifusió internacional. Però aquesta possibilitat no es va donar.

Més enllà del fet que una part de les corporacions de radiodifusió internacional segueixin actuant com una eina d'influència política cap a determinades zones del món, tal com deia, l'any 1998, el director executiu de Ràdio Canadà Internacional, Bob O'Reilly, hi ha una idea clau per a la continuïtat del sector durant el segle XXI:

“El canvi més gran que hem de fer és aconseguir que les persones deixin de veure’ns com una emissora d’ona curta. La gent ens ha de veure com una emissora internacional. El mecanisme de distribució és irrellevant. Això significa emprar diferents mecanismes de distribució, segons els diferents mercats, incloent-hi Internet.” (Radio World, 7 gener 1998:10)

**V Evolució de les emissions
internacionals en llengua catalana
vers Europa: de 1978 a 1998**

Capítol I

Antecedents

En aquesta part presento la història general de les testimonials emissions internacionals fetes en llengua catalana abans de 1978. La majoria d'aquestes transmissions es van fer en ona curta, però també he volgut recollir alguns programes parlats en català i radiats, des de fora de Catalunya, en ona mitjana. Aquesta documentació podria servir com a punt d'inici de posteriors treballs que vulguin aprofundir en la radiodifusió internacional feta en la nostra llengua.

Les poques emissores estrangeres que van transmetre programes en llengua catalana, fets per catalans a l'exili europeu o americà, van ser les "altres ràdios" que s'escoltaven clandestinament a Catalunya per tenir una informació diferent de la donada pel règim franquista. La majoria van ser emissions testimonials i van durar molt poc. Al capítol III dono algunes dades de cada emissora d'ona curta, dels seus programes i dels catalans i les catalanes que els feien. L'esforç fet per aquells catalans exiliats va permetre mantenir viva la presència de la nostra llengua a les ones radiofòniques, atesa la prohibició del seu ús a la ràdio catalana. Com molt bé diu la catedràtica Rosa Franquet: *"una de les característiques de la ràdio després de la guerra va ser la seva castellanització i la preocupació dels responsables per controlar-ne els treballadors. (...) La preocupació del govern, en aquells moments, se centrava a assegurar el control absolut de les grans emissores i deixar el control de les petites ràdios a les autoritats locals"*. (FRANQUET, 2001:212 a 214) A les dècades dels quaranta i cinquanta només Ràdio Girona, Ràdio Vilanova, Ràdio Tortosa, REM Ràdio Berga, Ràdio Taradell i Ràdio Popular de Figueres van fer algun programa en català, sempre de temàtica religiosa o musical. Durant els quaranta anys del règim franquista, totes aquelles emissores internacionals, algunes exagerant els fets i altres amb prou equanimitat, van ser les veus, en castellà i català, crítiques amb la dictadura.

LCom és ben sabut, a Catalunya, l'Associació Nacional de Radiodifusió va posar en marxa oficialment Ràdio Barcelona, EAJ 1, el 14 de novembre de 1924 en ona mitjana. Teodor Garriga explica al seu llibre *La meua vida i Ràdio Associació de Catalunya*:

“L'emissora s'havia posat en marxa en plena dictadura del general Primo de Rivera, que tenia com a ministre de Governació el general Martínez Anido, antic governador civil de la província de Barcelona.(...) Al cap de poc temps sorgí a Madrid una important societat anònima: Unión Radio, que arribà al món de la ràdio amb la benedicció de Directori Militar i amb el ferm propòsit de fer-se l'amo de totes les emissores d'Espanya. (...) El govern de Primo de Rivera va modificar la Reial ordre del 15 d'abril de 1926, que prohibia l'adquisició de concessions en funcionament. (...) Aquell mateix any els dirigents de l'Associació van ser convocats a Madrid pel ministre de la Governació, senyor Martínez Anido, per a tractar del traspàs de Ràdio Barcelona a Unión Radio Madrid. (...) El 14 de març de 1929 Ràdio Barcelona va ser oficialment adscrita a la companyia madrilenya. (...) Els senyors Rifà, Noble i Llorens no abandonaren la lluita. L'Associació Nacional de Radiodifusió tenia un estat legal que els havia de permetre aconseguir una altra emissora. A mitjan 1929, Madrid va concedir a l'Associació la llicència per posar en funcionament una emissora d'ona curta; però, com si fos una mofa, va ser una emissora de cinquena categoria, la que s'atorga als aficionats, amb l'indicatiu d'EAJ 157.” (GARRIGA, 1998:44 a 48)

L'edició del diari *La Veu de Catalunya* del 20 de novembre de 1929 informava que la *Junta Técnica e Inspector de Radiocomunicación* havia aprovat dues emissores, una d'ona curta (EAR-157), per a l'Associació Nacional de Radiodifusió amb la seu al carrer Fontanella de Barcelona. Aquell any l'emissora va començar a emetre, als 45 metres, de 21:30 a 22:30, els dilluns, dimecres i divendres. Va ser la primera experiència en el camp de la radiodifusió en ona curta de l'Estat espanyol. (EZCURRA,1974) A causa de la situació política del moment els programes es feien únicament en castellà.

Mentre a Catalunya la dictadura del general Primo de Rivera posava tota classe d'entrebancs a una ràdio pròpiament catalana de llengua i continguts, a l'Argentina, el 4 de novembre de 1928, un grup de catalans vinculats al Centre Català de Buenos Aires havien posat en antena el programa dominical en llengua catalana *Hora Catalana* que es transmetia en ona mitjana per Ràdio Prieto, propietat del català Teodor Prieto. Aquest va ser el primer programa en català fet fora de Catalunya. (*L'Hora Catalana*. Ràdio 4, 5-10-2003)

A l'Estat espanyol, el mes de gener del 1930 va caure la dictadura del general Primo de Rivera. El 30 de març de 1930, el general Berenguer concedia un permís temporal per tal de posar en funcionament a Barcelona una nova emissora d'ona mitjana, amb el distintiu d'EAJ 15. Aquell dia naixia Ràdio Associació de Catalunya, que només tenia permís per emetre de dos quarts de dotze a la

una i de les tres a les cinc de la tarda. El 19 de desembre de 1930 aprova, un Reial decret, el *Plan transitorio para la radiodifusión*. La proclamació de la república espanyola va impedir la seva tramitació final. Aquell pla contemplava crear una emissora d'ona curta a Madrid "per a territoris nacionals, colònies, protectorat marroquí i Amèrica". (BALSEBRE, 2001: 324)

A Catalunya, el 14 d'abril de 1931 es proclamava la república catalana i al dia següent el president Francesc Macià signava un decret que autoritzava a la RAC a emetre lliurement. La primera intervenció significativa del govern republicà espanyol, presidit per Azaña, en matèria de ràdio, va ser l'Ordre de 12 de febrer de 1932 per la que s'autoritzava a l'empresa Transradio a establir una emissora de ràdio d'ona curta per a emissions amb destí a l'Amèrica llatina i les Canàries. Luís Ezcurra al seu llibre *Historia de la radiodifusión española. Los primeros años* explica com es va crear la segona emissora d'ona curta de l'Estat espanyol i primera d'abast realment internacional:

"L'empresa Transradio Española va assumir el maig de 1929 els serveis i concessions de l'aleshores ja dissolta Compañía Nacional de Telegrafía Sin Hilos, filial del grup britànic Marconi. El govern de Primo de Rivera va rescatar el monopoli de Marconi sobre el servei radiotelegràfic i el va transferir parcialment a l'empresa Transradio, societat constituïda amb capital del propi grup Marconi, de la francesa Compagnie Générale de Télégraphie Sans Fil i l'alemanya Telefunken. Transradio instal·laria el juny de 1929 una emissora radiotelegràfica de gran potència a Aranjuez (Madrid). Les instal·lacions d'Aranjuez, a més de connectar telegràficament Espanya amb la resta del món, servirien a partir de 1932 per fer arribar amb una notable qualitat les emissions informatives i musicals de l'emissora en ona curta EAQ, realitzades per la nit des dels seus estudis al carrer Alcalà, 45, a l'edifici madrileny de La Unión y el Fénix Español, i destinades preferentment a l'emigració espanyola dels països de l'Amèrica llatina. L'emissora de ràdio EAQ Radiodifusión Iberoamericana inauguraria les seves emissions el 14 d'abril de 1932, primer aniversari de la república." (EZCURRA, 1974: 294)

EAQ, Emisora de Radiodifusión Iberoamericana, va transmetre en diversos idiomes, incloent-hi el català, per a Europa i Amèrica. Tal com recull el catedràtic Armand Balsebre al primer volum de la seva *Historia de la radio en España*:

"L'emissora EAQ transmetria també a partir del dilluns 7 d'agost de 1933, per encàrrec de la Generalitat de Catalunya i a través de la producció de l'e-

missora Ràdio Associació de Catalunya, uns butlletins de notícies diaris sobre l'actualitat catalana a les 11 de la nit i una emissió setmanal de reportatges i concerts, Hora catalana, d'11 a 12 de la nit, amb l'objectiu d'establir un contacte diari amb els catalans de tot el món." (BALSEBRE, 2001: 325)

En aquest llibre, Armand Balsebre reproduïx el manuscrit que el president de la Generalitat Francesc Macià va adreçar als realitzadors d'*Hora Catalana* el 7 d'agost de 1933, dia de la inauguració del programa: "*Felicito a Ràdio Associació perquè amb la instauració d'aquesta Hora Catalana establirà un contacte diari amb els catalans de tot el món i portarà la veu de la pàtria llunyana els mantindrà fidels al seu esperit avui triomfant*". Al primer programa el president de Ràdio Associació de Catalunya, Jaume Rosquelles, va adreçar una salutació als oïdors; el president de la Generalitat, Francesc Macià, va fer el discurs inaugural; i l'Orfeó de Sants va fer un recital que va començar amb *El cant de la senyera*. (MONTES, 1997: 125)

L'estiu de 1933 naixien, per tant, les primeres emissions internacionals en ona curta fetes des de la península Ibèrica en llengua catalana. Amb l'acord entre Ràdio Associació de Catalunya i EAQ d'Aranjuez, Catalunya disposava per primera vegada d'un mitjà per fomentar la seva imatge a l'exterior. Va ser la iniciativa privada la que va assumir el servei públic que la Generalitat no havia establert. Aquelles emissions van durar poc, ja que van acabar durant la Guerra Civil Espanyola. Caldrà esperar mig segle, fins al 4 de febrer de 1985, per tornar a escoltar programes en català transmesos en ona curta des de l'Estat espanyol. En aquella data és quan Ràdio Exterior d'Espanya va començar a radiar els informatius en català realitzats per Ràdio Nacional d'Espanya a Catalunya.

Gràcies a les transmissions d'EAQ, la vigília de Nadal de l'any 1933, el programa *L'Hora Catalana* de Buenos Aires va connectar en directe per primer cop amb el monestir de Montserrat per oferir la retransmissió de *La salve*, *El virolai* i *L'himne de Montserrat* interpretats per l'escolania. Això va ser possible gràcies al suport econòmic dels senyors Ferran Fontana i Hermenegild Vilà i Vallès, que abans de la transmissió van saludar els oïdors. (SALILLAS, 1980: 72) La recepció va ser defectuosa, però emotiva. Els monjos i l'escolania van esperar que la transmissió estigués enllestida per començar a cantar. Una segona connexió en directe es va fer uns quants mesos més tard al Palau de la Música per retransmetre el concert de l'aniversari de Ràdio Associació. Aquell dia hi va haver problemes tècnics que van impossibilitar retransmetre la primera part del concert.

Durant la Guerra Civil Espanyola la radiodifusió de tot l'Estat espanyol es va

posar al servei dels dos bàndols enfrontats. Deu dies després de començar la guerra, el 28 de juliol de 1936, EAQ, Emisora de Radiodifusión Iberoamericana va començar a emetre el programa de propaganda republicana La Voz de España i des de l'agost de 1937 EAQ va passar a ser una de les emissores del Comissariat de Guerra de la República. En aquell període EAQ va ser més que un servei exterior de propaganda republicana ja que la seva misió també era informar de les incidències de la guerra als familiars dels milers de soldats estrangers que lluitaven a les Brigades Internacionals. (BALSEBRE, 2001: 326 i 476)

En començar la Guerra Civil, l'exèrcit del general Franco ràpidament es va fer amb EAJ43 de Tenerife –després Radio Club Tenerife– des d'on emeten en ona curta espais en cinc idiomes. El mateix general Franco va fer servir la ràdio per adreçar-se al món des de Tetuan, en un anglès força macarrònic, donant compte del *Alzamiento Nacional*. Després va seguir el general Queipo de Llano, que des de Ràdio Sevilla feia al·locucions radiofòniques vespertines diàries, les quals, gràcies a la propagació de l'ona mitjana i a les poques emissores en funcionament, es podien escoltar des de Catalunya. Sembla que Ràdio Sevilla va emetre per Nadal de 1936 la missa del Gall del monestir de Montserrat. (VENTIN, 1986)

Francisco José Montes recull al seu llibre *Los orígenes de la radiodifusión exterior en España*:

“En aquells moments funcionaven a la zona alliberada, de quaranta a cinquanta emissores d'ona curta. La majoria eren de poca potència, freqüència inestable i deficients característiques tècniques, quasi totes a la banda d'aficionats. Altres tantes, sembla que emetien a la dita zona roja. (...) Immediatament a la fi de la Guerra Civil (...) es van suprimir totes les emissions en ona curta de radiodifusió menys la del Govern Civil de Màlaga i EAQ d'Aranjuez.” (MONTES, 1997:183)

Per tant, durant la Guerra Civil, a més de les transmissions en ona mitjana, una cinquanta emissores també radiaven, de forma irregular, els seus programes locals en ona curta, majoritàriament a la banda dels 40 metres i algunes a la dels 20 metres. Per exemple, Ràdio Barcelona EAJ 1 sortia a la freqüència de 7.030 kHz (42,6 metres). El propietari de l'equip d'ona curta era Josep Garriga Albert i durant la Guerra l'emissió estava sota el control de la Generalitat. (FRANQUET,1986:125)

Al número publicat el 15 d'octubre de 1937 de la revista *L'Espagne Socialiste* (*organe franco-espagnol du Comité d'Action Socialiste pour l'Espagne* (CASPE) es

donaven diverses freqüències d'ona curta per poder escoltar a França algunes de les ràdios de la península: Ràdio Barcelona, a 42 metres; La Voz de España (EAQ d'Aranjuez), a 42 i 46 metres, amb butlletins en llengües estrangeres de 19 a 20 hores; i Radio Norte, a 42,8 metres. De Ràdio Associació de Catalunya de Barcelona només donava la freqüència d'ona mitjana. A l'Argentina, *el Butlletí Especial per als Catalans Absents de la Pàtria*, imprès pel Comitè Llibertat per Catalunya de Buenos Aires, també sortia un anunci de les emissions de Ràdio Barcelona en *extracurta, banda de 42 metres*.

Quan el 19 de juliol del 1936 a Catalunya fracassa l'*Alzamiento Nacional* del general Franco, esclata la revolució. La Generalitat, presidida per Lluís Companys, queda desbordada, i els anarquistes de la FAI i la CNT dominen al carrer acompanyats de la central sindical UGT i del POUM, un petit partit revolucionari antiestalinista. Els comunistes lleials a Moscou no tenen una estructura massa sòlida i el mateix juliol del 1936 es constitueix el Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC) sota l'òrbita de la Internacional Comunista.

A les zones republicanes les emissores comercials van ser col·lectivitzades i els partits polítics i els sindicats van muntar les seves emissores pròpies de tipus revolucionari com a mitjà explícit de propaganda. És quan a les ones hertzianes catalanes apareixen les ràdios revolucionàries, que estaven fora del control del govern. El 28 d'agost de 1936 apareix a Barcelona l'estació en ona curta ECN-1, als 7.190 kHz, de la CNT-FAI. La programació, de propaganda política i sindical, durava inicialment unes cinc hores. El 21 de setembre de 1936 el Partit Socialista Unificat de Catalunya va crear la segona estació política d'ona curta a Barcelona: Ràdio PSU número 1, que emetia pels 42 metres, als 7.142 kHz. Obria i tancava amb *La Internacional* i radiava butlletins en català i altres idiomes destinats principalment als membres de les Brigades Internacionals. El 22 de setembre va començar a transmetre Ràdio POUM ECP-2, també pels 42 metres. Feia una programació molt semblant a l'anterior també en català i altres idiomes, com l'esperanto. El maig de 1937 aquesta estació va ser expropiada per la Generalitat. (FRANQUET,1986:193) Totes aquestes emissions revolucionàries en ona curta començaven cap a les set del vespre i plegaven cap a quarts d'onze de la nit.

El març del 1937 va començar a transmetre, en ona mitjana i sembla que des d'Itàlia, Ràdio Veritat, patrocinada per Francesc Cambó, líder de la Lliga Catalana, el segon partit al Parlament de Catalunya a les eleccions de 1932.

Cambó va ser d'aquells catalans que van donar suport a Franco en els primers moments i havia arribat a Itàlia amb altres elements del catalanisme conservador, concretament a Abazzia, fugint de la persecució revolucionària. Cambó, com que era banquer, va lliurar 15.000 lliures esterlines a la Junta de Burgos. I

a Itàlia una de les seves obsessions va ser la creació de l'emissora en català Ràdio Veritat, que la Itàlia feixista, dirigida per Benito Mussolini, va permetre. A Ràdio Veritat tots els col·laboradors i redactors eren catalans. Així, el director era Eduard Segarra; el locutor, Manel Ribé i, a més, hi havia Delfí Escolà, Joaquim Pellicena, Costa Deu, Solervicens, etc. El to de les emissions era mirar de convèncer els catalans que s'havien equivocat i havien votat malament i, per això ja havien tingut problemes el 6 d'octubre del 1934, quan el govern de la Generalitat va ser empresonat després d'haver proclamat l'Estat català per ràdio, i ara tornaven a tenir problemes per haver votat malament el febrer del 36. També insistien que no s'havia de tenir por del franquisme, perquè els respectaria la seva tradició, les seves empreses, la seva cultura. Ràdio Veritat va emetre en català fins a l'ocupació de Barcelona, el gener de 1939. (VENTIN, 1986) Francesc Cambó, el mecenes de Ràdio Veritat, finalment es va adonar de l'error d'haver donat suport a Franco amb una ràdio en català i es va exiliar a l'Argentina.

Després d'acabar la guerra, el gener de 1939, l'emissora internacional en ona curta EAQ Emisora de Radiodifusión Iberoamericana, va ser incautada pel govern del general Franco i des de l'1 de maig de 1939 va emetre els programes de Ràdio Nacional d'Espanya cap a l'exterior fins al 15 de gener de 1941, data en què va deixar d'emetre programes de ràdio i es va dedicar només a transmetre serveis radiotelegràfics. Un any i mig després EAQ d'Aranjuez va tornar a emetre programes de ràdio. Així, l'octubre de 1942 el règim franquista tenia dues emissores d'ona curta dins de la seva Red Española de Radiodifusión: l'emissora de Màlaga, que emetia cap al nord d'Àfrica i la Mediterrània; i La Voz de España, des d'Aranjuez, amb transmissions cap a França, Anglaterra, l'Amèrica del Nord i l'Amèrica llatina. Aquests programes de Ràdio Nacional d'Espanya per EAQ van acabar definitivament el 12 d'agost de 1944. L'octubre d'aquell any va començar a transmetre, en període de proves, la planta transmissora pròpia de Ràdio Nacional a Arganda, Madrid. Es va inaugurar oficialment el 27 d'abril de 1945. (MONTES, 1997)

La dictadura del general Franco, amb la seva repressió política i lingüística, va provocar diverses reaccions a la radiodifusió internacional en ona curta, però cal tenir en compte que des del 3 de setembre de 1939 fins el 8 de maig de 1945 es produeix la Segona Guerra Mundial, que ho trastoca tot. Amb l'ocupació de Ràdio Associació de Catalunya, el 26 de gener de 1939, per les tropes franquistes es va acabar la radiodifusió en català. Les iniciatives de fer programes en català des de fora, durant els quaranta anys de franquisme, van ser fetes a títol personal, tot i que un bon nombre dels promotors tenien un compromís polític, molts amb el Partit Socialista Unificat de Catalunya, per exemple. Allà on

hi havia un català fent programes en llengua castellana, de seguida mirava de fer-ne algun en català. Els catalans escampats per països de l'est d'Europa no tenien casals, com els d'Amèrica, ni van formar colònies catalanes, entre altres coses perquè eren molt pocs. No obstant això intentaven fer espais radiofònics en el seu idioma.

Pel que fa a les emissions internacionals en llengua catalana, la primera reacció contra el règim franquista es van produir a finals de 1939, quan alguns membres del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), exiliats a Rússia, van fer a Ràdio Moscou uns espais setmanals d'una hora. A causa de la confrontació entre les direccions del Partit Comunista d'Espanya (PCE) i el PSUC aquells primerencs espais en català van tenir algunes interrupcions. (MIRALLES, 1947) Va ser a la secció espanyola de Ràdio Moscou on va néixer Ràdio España Independiente - Estación Pirenaica, el 22 de juliol de 1940. Les primeres emissions de "La Pirenaica" en català les va fer, des de Moscou, a començaments dels quaranta, Emili Vilaseca amb el pseudònim de Jordi Català. (PÀMIES, inèdit) Al continent americà, a Xile, *L'Hora de Santiago*, a partir del 17 de novembre de 1940, durant algunes setmanes es va emetre en ona curta, els diumenges al matí, per la CB 960. (*L'Hora Catalana*. Ràdio 4, 3-10-2004)

L'any 1941 el govern del general Franco va crear el *Servicio de interferencias radiadas*, sota la direcció de Carrero Blanco. ("30 minuts", TVC 16-1-2001) La seva funció era ben clara: interferir algunes de les emissores en ona curta, especialment a Radio España Independiente i la BBC de Londres. Vint anys després el consell de ministres espanyol encara destinava vuit milions de pesetes per al manteniment o la creació de les seves estacions d'interferència.

Durant la Segona Guerra Mundial es produeix un fet curiós. Als Estats Units els dirigents del Centre Català de Nova York van fer alguns programes en català de propaganda americana per a l'*Office of War Information*. Aquests programes s'emeten en ona curta cap a l'Amèrica Llatina, a través de les emissores comercials nord-americanes, com la CBS o l'NBC. Alguns dels catalans que hi van participar van ser Josep Carner-Ribalta i Josep Fontanals. Carner-Ribalta era el delegat als Estats Units del Consell Nacional de Catalunya, que estava reconegut oficialment pel Departament d'Estat Nord-americà. Treballava com a professor de l'escola d'idiomes Berlitz i era el traductor dels documents que presentaven les institucions catalanes a l'exili a les Nacions Unides durant els anys posteriors a la Segona Guerra Mundial. En aquestes emissions de propaganda americana en català també hi van participar els músics Alexandre Vilalta i Agustí Borgunyó, que va ser director de l'orquestra de Radio Firestone, que tocava a programes musicals de ràdio als anys 30, 40 i 50. (*L'Hora Catalana*, Ràdio 4, 2-5-2004)

La publicació del Partit Socialista Unificat de Catalunya a Xile, *Retorn*, al seu número de maig de 1943 parlava de l'aparició de l'emissora clandestina *Per Catalunya*, que emetia un cop a la setmana, els dijous, a les 9:10 de la nit.

"L'emissora difon preferentment els fets d'armes dels guerrillers, els sabotatges i les protestes que arreu de Catalunya es manifesten cada dia. També posa al corrent dels comunicats de guerra i de la marxa dels aconteixements en general. El nostre poble ha trobat en l'emissora "Per Catalunya", l'òrgan d'informació i orientació més eficaç que, juntament amb la premsa clandestina, permetrà a tots els abnegats patriotes preparar-se pel dia de liquidar definitivament els invasors franquistes i els seus amos: els alemanys." (Retorn, maig 1943)

Possiblement aquestes emissions clandestines en català es feien per Radio Pyrenées, l'emissora de la guerrilla comunista francesa dels Franc Tiradors i Partisans Francesos (FTPF), de la qual parlo més endavant.

Després d'haver fet uns espais nadalencs, l'any 1942, amb cançons catalanes, Josep Manyé (amb el pseudònim de *Jorge Marín*) va poder fer el primer espai bilingüe castellà català de la British Broadcasting Corporation el 23 d'abril de 1944, amb motiu de la diada de Sant Jordi, patró d'Anglaterra i de Catalunya. (ARASA,1990)

El Centre Català de l'Havana va emetre l'any 1944, els diumenges, el programa *Catalunya Parla*, en ona curta per Radio Salas (COBZ), i després per Radio Universal (CMB). Aquelles emissions en ona curta es van suspendre a mitjan l'any 1945. (*L'Hora Catalana*. Ràdio 4, 6-6-2004)

A Europa, el maig de 1944, un any abans que acabés la Segona Guerra Mundial, el sud-oest de França va ser alliberat. Allà hi havia una important presència de refugiats republicans espanyols que lluitaven a les files de la resistència francesa. Tolosa esdevé la capital de l'Espanya republicana a l'exili. Tots els partits polítics i les centrals sindicals hi tenen oficines obertes l'endemà mateix de l'alliberament. I Radio Toulouse, a partir d'aleshores, va començar a fer programes antifranquistes en castellà a l'ona mitjana, després d'una temporada de silenci. L'octubre de 1944 la Unión Nacional, organització creada per alguns membres del Partit Comunista d'Espanya i del Partit Socialista Unificat de Catalunya, tenia molt avançat un pla d'atac militar a Espanya. El dia de la Hispanitat, 12 d'octubre de 1944, el general de divisió de l'antic exèrcit republicà, José Riquelme, va fer una crida per Radio Toulouse, en castellà, als militars franquistes invitant-los a enderrocar el general Franco. Una setmana després els maquis comunistes van ocupar durant alguns dies la

Vall d'Aran i van penetrar al llarg de tota la frontera. L'operació tenia el nom *Reconquista de España*. Aquest també era el nom d'un dels programes de Radio Toulouse 1 i d'un periòdic. (Toulouse 1944, Ràdio 4, 7-10-2001) Precisament, el diumenge 22 d'octubre de 1944 el periòdic *Reconquista de España* publica dos anuncis radiofònics. L'un sobre Radio España Independiente, que aleshores emetia des de la Unió Soviètica, i un altre sobre els programes diaris en català i castellà de Radio Toulouse 1. El programa en castellà d'Unión Nacional s'emetia a les 23:05 i el català deu minuts després, a les 23:15, amb l'etiqueta d'Aliança Catalana, que era una aliança més àmplia que la *Unión*, ja que hi era present un grup d'Esquerra Republicana. Les consignes del programa d'Aliança Catalana eren "Visca Espanya independent! Visca Catalunya autònoma!" Tots dos programes sortien en una mitjana per Radio Toulouse 1 als 325 i 365 metres. Aquests programes en català van durar poques setmanes. (SÁNCHEZ AGUSTÍ, 2001:160)

L'altra emissora de Tolosa, Radio Pyrenées, l'octubre de 1944 també va fer alguns programes d'agitació en català i castellà durant algunes setmanes. Transmetia en una mitjana als 233 i 260 metres. Radio Pyrenées era l'emissora de la guerrilla comunista francesa dels Franc Tiradors i Partisans Francesos (FTP). Aquesta emissora va haver de suspendre les seves activitats de suport al maquis espanyols quan el general Charles De Gaulle en persona va negociar amb el Front Nacional de Tolouse la fi dels espais, a instàncies dels aliats, que temien incidents internacionals. (SÁNCHEZ AGUSTÍ, 2001:232)

El 8 de maig de 1945 va acabar la Segona Guerra Mundial i el mes de juny va arribar a Anglaterra el violoncelista Pau Casals, que estava a l'exili des del 1938, per fer-hi els primers concerts un cop acabada la guerra. Pau Casals va poder adreçar unes breus paraules en català pels micròfons de la BBC. (RODRIGO, 1977: 136)

L'Espanya de Franco era una dictadura de partit únic que en ser una criatura de règims derrotats, com ara els nazis alemanys o els feixistes italians, no tenia cap crèdit internacional. Per això, a partir de la fi de la Segona Guerra Mundial les Nacions Unides es plantegen la substitució del règim de Franco i demana la retirada de diplomàtics d'Espanya. França va anar més lluny i va tancar la frontera a tots els efectes, incloent-hi els postals, telefònics i telegràfics entre el febrer de 1946 i el febrer de 1948. El motiu va ser l'execució de Cristino García, heroi de la resistència francesa capturat en una operació antimiquis a Espanya. Per anar de França a Espanya s'havia de fer per Itàlia o per Anglaterra. Per Andorra tampoc no deixaven passar a França. *La Vanguardia* tenia corresponçalia a París i les cròniques s'enviaven per telegrafia o teletipus a Londres i des de Londres es telefonava a Barcelona. És en aquell moment,

febrer de 1946, quan el govern republicà a l'exili aconsegueix un estatus polític a França. En virtut d'aquest estatus obté permís per fer servir la ràdio francesa com a eina de propaganda. Quan comença el bloqueig francès, l'abril del 1946, el Front Nacional de Catalunya posa en marxa des de Perpinyà, durant alguns dies, una emissora clandestina d'ona curta, que emetia pels 38 i 45 metres, tot coincidint amb la celebració de la I Conferència del Front Nacional de Catalunya a Dosrius. (Toulouse 1944, Ràdio 4, 7-10-2001)

A Londres, el 9 de novembre de 1946, el doctor Josep Trueta es va adreçar en català des de Londres pels micròfons de la BBC. No va parlar de cap qüestió política sinó que va explicar les causes de la hipertensió. A partir del 7 d'abril de 1947 és quan Josep Manyé (*Jorge Marín*) va començar a fer les històriques emissions quinzennals en català de la BBC, que van durar deu anys. (TRUE-TA,1978: 296)

A París, durant els mesos de juny i juliol de 1947, el president de la Generalitat, Josep Irla, i diversos representants dels partits del Consell Executiu de la Generalitat a l'exili es van adreçar diverses vegades en català per Ràdio París, en ona curta. Demanaven el boicot al referèndum franquista convocat, el 8 de juliol, per aprovar la *Ley de sucesión*, que va permetre a l'Estat espanyol constituir-se en un *reino sin rey*. (*Una República sense pàtria...*, Ràdio 4, 1-6-2003)

Un any després d'haver acabat la Segona Guerra Mundial, els antics partisans comunistes iugoslaus van inaugurar el 1946 les emissions en castellà de Ràdio Belgrad en ona curta. L'any 1948 aquesta emissora va emetre en català uns comentaris setmanals que feia l'escriptora Teresa Pàmies. El número del mes de juny de la publicació comunista, editada a Cuba, *Per Catalunya* publicava aquest anunci: "*Voleu saber com lluita la Catalunya immortal? Escolteu Radio Belgrad en les seves emissions en català tots els dimecres i diumenges a dos quarts d'onze del vespre per l'ona curta de 49,18 metres.*"

En un parell d'anys les altres *democràcies populars* comunistes s'instauren a Europa i llavors és quan comencen les emissions en castellà en ona curta per Ràdio Praga (1947), Ràdio Budapest (1948) i Ràdio Varsòvia (1948). Algunes d'aquestes emissores inclouran espais en català durant alguns anys.

La Guerra Freda contra el comunisme va començar l'any 1948. I Franco passa a ser un bon aliat de les democràcies occidentals. D'altra banda, els comunistes són expulsats de les institucions republicanes a l'exili. I el govern català de la Generalitat a l'exili es dissol el gener de 1948. Josep Tarradellas va donar a conèixer aquesta notícia quan encara no era president de la Generalitat, a través de Ràdio París. Ho va fer, però, en castellà.

Amb motiu de l'Homenatge Nacional a Pompeu Fabra, que es va fer el febrer de 1948, a Prada, Catalunya Nord, la BBC i Ràdio París van fer un programa

especial en llengua catalana. Van assistir a aquell homenatge, entre molts altres catalans a l'exili: el músic Pau Casals, el president de la Generalitat a l'exili, Josep Irla, l'escriptor Josep Carner, etc.

A Catalunya, a l'Abadia de Montserrat va funcionar una emissora d'ona curta des de finals de la dècada dels quaranta i fins a meitat dels anys seixanta. La seva funció era la mateixa que l'actual emissora d'FM (107, 2 MHz) que té el monestir: transmetre les cerimònies litúrgiques. La megafonia del monestir es connectava a l'emissora d'ona curta, com la que podien tenir els radioaficionats de l'època, i es radiava. Cal recordar que, als anys quaranta i cinquanta, l'única part de la missa que es podia escoltar en català era l'homilia, ja que la resta es feia en llatí. Va ser després del Concili Vaticà II (1962-1965) quan s'autoritza a fer tota la missa en la llengua pròpia de cada comunitat religiosa. Tot i que la llengua catalana patís la repressió del règim franquista, l'Abadia de Montserrat estava autoritzada a fer les homilies en català. El monjo que va promoure aquestes transmissions en ona curta va ser el pare Reinald Bozzo, que va morir el 22 de gener de 1974. També va ser responsable de l'observatori d'astronomia del Monestir de Montserrat. El pare Joan, que pertany a la comunitat del monestir des de l'any 1950, recorda que en aquells anys, l'Abat Escarré en alguna anada a Madrid havia comprat algun material radioelèctric al pare Bozzo per tal que l'emissora d'ona curta pogués funcionar amb més potència. Per ajustar l'emissora i esperar que comencés la cerimònia religiosa es posava com a sintonia la melodia de la cançó popular *Ton pare no té nas*. Aquesta emissora no tenia cap freqüència assignada i transmetia fora de les bandes de radiodifusió. Als anys seixanta es podia escoltar als 48 metres. En diverses ocasions el monestir va rebre advertiments que l'emissora causava interferències en freqüències assignades a serveis utilitaris. A causa d'aquesta sèrie de requeriments administratius, a meitat dels seixanta l'emissora va deixar de transmetre definitivament. (PARES JOAN i TAXONERA. Entrevista, 2004)

A partir de 1949 l'escriptora Teresa Pàmies i Joan Blàzquez Arroyo, amb el pseudònim de Joan Verdaguer en antena, comencen els programes setmanals en català de Ràdio Praga en ona curta. És també el 1949 quan Ràdio Andorra va emetre durant un temps en francès i català. La presència del català era mínima perquè l'emissora estava sota el control de la societat anònima espanyola, *Sociedad de Explotación Radiofónica* Radio Andorra, amb seu a Madrid. (MONTES, 2004)

Pels volts de 1950 van començar els programes en ona curta en català de Ràdio Budapest, amb Rafael Vidiella i Maria Bartra (pseudònim de Lourdes Jiménez), i es van reprendre els de Ràdio Moscou. L'emissora de la Unió

Soviètica, amb discontinuïtats, va mantenir els espais catalans durant tots els anys de franquisme, fins a l'any 1977.

Des d'octubre de 1957, Ràdio Perpinyà va emetre per ona mitjana, els dimarts alterns, el programa *Aires del Canigó*, presentat per Rita Casals de Gual. L'espai va durar deu anys. Rita Casals va crear el 1960 l'Esbart Dansaire del Rosselló. L'any 1998, la vila de Perpinyà li va atorgar el premi Joan Blanca que es concedeix a les persones que durant anys s'ha dedicat a la defensa de la cultura catalana. Rita Casals va morir l'1 de març de 2001. (Web Ràdio Arrels)

El diumenge 9 de març de 1958, a les 22 hores, van començar les emissions regulars de Ràdio París en català, amb periodicitat quinzenal, a les bandes d'ona curta de 41 i 50 metres. El títol de les emissions era: "París, fogar de la cultura catalana". (*Catalunya*, juliol 1958) Inicialment les dirigia i confeccionava l'escriptor Ramon Xuriguera. Més endavant els programes els van fer el músic Narcís Bonet i la seva esposa Carme Bonet. Els programes en català de Ràdio París van acabar l'any 1964. (RAMÍREZ. Carta 1-12-2004)

Al Principat d'Andorra, per iniciativa de l'Estat francès, comença a emetre l'any 1958 AndorRadio, un any després passa a ser Radio de les Valles i des de l'any 1964 Sud Radio. Des del seu inici, aquesta emissora andorrana, sota la influència francesa, sí que va emetre en català, a diferència del que havia fet Ràdio Andorra. Els programes es podien escoltar, tant en ona mitjana com en ona curta, de les 14 a les 16 hores i de les 22 a les 24 hores. Els espais en català anaven a càrrec de Josep Fontbernat i es van mantenir, amb moltes reduccions, fins a l'any 1972. L'emissió en ona curta va acabar l'any 1968. (FÀBREGAS i RIBAS. Entrevista, 2004)

L'any 1958 també es van fer els primers programes evangèlics internacionals en català, que es van emetre per Ràdio Tànger, al Marroc, en ona mitjana. Aquells programes eren fets a Barcelona per set joves, entre els quals hi havia Agustí Rodés, promotor de l'emissora barcelonina d'FM Ràdio Bona Nova. El règim franquista interferia les emissions i pocs mesos després de començar els programes les autoritats van localitzar el grup de joves i els va recomanar que deixessin de fer els programes. El col·lectiu va seguir el consell i va acabar les emissions. (VALVUENA. Entrevista, 1990)

A l'Estat espanyol, l'any 1958 es produeix una certa modernització del franquisme, amb canvis socials, polítics, de signe moderat, i econòmics, abandonament de l'autarquia pels anomenats *planes de desarrollo* i els crèdits internacionals. En aquell any l'*American Committee for Liberation from Bolchevism* dels Estats Units va comprar a l'Empordà, a Pals, uns terrenys per construir la planta transmissora de Radio Liberty. Segons l'escriptura, datada el 15 de març del 1958, la compra es va fer per 7.673.073 pessetes (46.116,10) i a nom

de l'Estat espanyol, qui n'era el propietari legal i com a tal, durant els anys següents va cobrar un lloguer. El 23 de març de 1959, a les tres i cinc del matí, Radio Liberty va fer la primera emissió des de territori català vers la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques. (Web R.Liberty) El dia 25 de maig del 2001, a les deu del matí, va cessar les seves emissions. La planta transmissora en ona curta de Radio Liberty ha estat l'única que ha funcionat des de Catalunya durant el segle XX, donat que durant els anys de la Guerra Civil els transmissors d'ona curta que van fer servir les ràdios catalanes eren semblants als equips dels radioaficionats i, per tant, cap emissora no va disposar d'una planta transmissora pròpia.

Aquells canvis en el franquisme van permetre començar a fer algunes coses en català a Catalunya. Durant la dècada següent van posar-se en funcionament Òmnium Cultural, Serra d'Or, la Gran Enciclopèdia Catalana o Edicions 62. Aquelles circumstàncies van permetre també que Televisió Espanyola (TVE) fes els seus primers espais de teatre en català. El 25 d'octubre de 1964, el centre de Miramar de TVE va començar l'espai mensual en català *Teatro Catalán*. Cal dir, però, que la revista oficial de TVE *Teleradio* no en feia esment. El març de 1967 va començar l'espai divulgatiu mensual en català *Mare Nostrum* (BAGET,1999). Pel que fa a la ràdio, Ràdio Nacional d'Espanya a Barcelona, a l'any 1964, va començar a emetre *Evocacions Catalanes*, de Felip Grangés. Aquell any RNE a Barcelona també va radiar els espais *Nadal a Catalunya* i *Els Pastorets*. Més endavant, l'any 1968, l'emissora va iniciar el programa *Paraula i Pensament*, dirigit per Manuel Cubeles. Ràdio Barcelona, a partir de la temporada 1962-63, va començar a programar una obra de teatre en català l'últim diumenge de cada mes i va posar en antena el programa diari *Radioscope*, de Salvador Escamilla. Tot i que estigués presentat majoritàriament en castellà l'espai va ser, entre altres coses, una plataforma per als cantautors catalans. Radio España de Barcelona, des de l'any 1962, van incloure en la seva programació en cadena l'espai, de deu minuts, *Què Sabem de Catalunya* presentat per Enric Frigola i Francina Boris. Radio Juventud de Barcelona, des de l'any 1968, va emetre els dilluns *Barcelona Internacional*, un espai en català d'Àngel Casas, Joan Comellas i Josep Maria Bachs. A la dècada dels seixanta Ràdio Popular de Figueres i Ràdio Girona ja emetien una part de la seva programació en català. (FRANQUET, 2001:215-16)

El 1968, a l'ona curta, va començar la segona etapa dels programes evangèlics internacionals en català. Aquesta vegada els va transmetre en ona curta Ràdio Transmundial de Mònaco fins al 9 de juliol de 1975. S'emetia un espai setmanal d'un quart d'hora. Les emissions van acabar per manca de finançament. Els programes s'enregistraven en un petit estudi del barri de Sant Martí de

Barcelona i s'enviaven a Mònaco. Alguns dels col·laboradors eren: Àngel Cortès, Bernat Vinyes, Benjamí Planas i Miquel Valvuenà. (VALVUENA. Entrevista, 1990)

Un altre català que va fer programes radiofònics a l'exili és Josep Puigvert. A Buenos Aires va participar en el programa *L'Hora Catalana* i va presentar un espai propi en castellà, *La Voz de Levante*, durant 14 anys. El 1969, Puigvert va deixar l'Argentina i va anar a viure a Toronto. En aquella ciutat canadenca fundà el *Centre Catalanista del Canadà*. A començaments de la dècada dels setanta, durant tres mesos, Josep Puigvert va presentar en una emissora de Toronto un espai setmanal en català d'un quart d'hora. L'any 1977, Puigvert va fundar una nova entitat a Toronto: el Casal dels Països Catalans (TUDELA, 1985:176).

Capítol II
La programació en català de la radiodifusió
internacional i de la radiodifusió local
estrangera: de 1978 a 1998

El 20 de novembre de 1975 va morir el general Franco. Una vegada acabat el període de dictadura, Joan Carles I va ser proclamat rei d'Espanya. El juny de 1976 Adolfo Suárez va ser nomenat president del govern de l'Estat espanyol i comença la reforma política que va permetre legalitzar els partits polítics i els sindicats i convocar, el mes de desembre, el referèndum per a la reforma política.

En els darrers anys del franquisme, els dos únics programes en català que es manteniaven en antena a l'ona curta eren els de Radio España Intependiente i Ràdio Moscou. Van acabar les seves emissions, respectivament, el 1976 i el 1977; tot i que Ràdio Moscou, onze anys després, va reprendre la programació parlada en català.

A Catalunya, l'any 1976, dues emissores ja poden emetre tota la seva programació en català: Ràdio 4, de Ràdio Nacional d'Espanya, inaugurada el 13 de desembre de 1976, tot i que emetia en període de proves des del 10 de novembre (FONT, 2003:11 i 16); i Ràdio Olot, amb tota la seva programació parlada en català des del 8 de setembre de 1976 (CUELLAR, 2001:103). En aquell moment, algunes emissores privades locals incrementen la presència de la llengua catalana dins de la seva oferta. Un exemple significatiu és l'inici, el setembre de 1976, de les transmissions de Joaquim Maria Puyal i Eduard Boet dels partits del Barça per Ràdio Barcelona, amb el nom de *Futbol en Català*.

El mes d'abril de 1977 es va legalitzar el Partit Comunista d'Espanya. El juny, Adolfo Suárez, líder de la Unión del Centro Democrático, va guanyar les eleccions. I el 14 de juliol es va celebrar a Madrid la sessió de constitució de les Corts. Aquest acte va ser transmès per Radio España Independiente en la seva última emissió. A Catalunya, el mes de setembre de 1977 es va celebrar a Barcelona una gran manifestació per celebrar la Diada Nacional i l'octubre va retornar de l'exili el president de la Generalitat, Josep Tarradellas. El desembre de 1978 es va aprovar la Constitució espanyola que establia a Espanya la

monarquia parlamentària i obligava al govern de l'Estat a cedir determinades competències als governs autonòmics.

Quan l'Estat espanyol entra en un règim democràtic és quan els seus mitjans de comunicació radiofònics poden informar en llibertat, des de l'octubre de 1977 (FONT, 2003:26). Per exemple, la cadena SER comença el seu informatiu propi, de les 14:30, l'endemà mateix que entra en vigència el Decret de llibertat d'informació a la ràdio. (ONEGA, 1989:47). A més, immediatament la societat civil catalana crea els seus propis mitjans de comunicació alternatius: Ona Lliure, el 1978, i Ràdio Arenys de Mar, la primera emissora municipal, l'any 1979. Cinc anys més endavant, un 16 de juny de 1983, la Generalitat de Catalunya posa en marxa Catalunya Ràdio, la ràdio nacional de Catalunya. Després d'un període de proves, el 5 de juliol l'emissora de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió comença la programació regular. És a partir de la dècada dels vuitanta quan la radiodifusió pública i privada de Catalunya comença el seu procés de normalització lingüística d'una manera decidida.

Pel que fa a la radiodifusió internacional, la poca programació en català que s'oferirà entre el 1978 i el 1998 tindrà uns objectius ben diferents dels precedents, que eren enderrocar el règim del general Franco i mantenir viva la cultura catalana. Els programes informaran del que passa a Catalunya als catalans que viuen fora del país; tractaran temes culturals i d'actualitat del Principat; divulgaran novetats tecnològiques audiovisuals; o faran reflexions religioses en la nostra llengua. La programació internacional en català entre 1978 i 1998 i la feta en català per emissores locals de l'estranger es pot resumir així.

La Voz de Canarias Libre, emissora clandestina que emetia per ona curta i ona mitjana pels equips de Ràdio Algèria, va emetre unes consignes en català uns quants dies abans de l'11 de setembre del 1977, l'any en què un milió de persones van manifestar-se a Barcelona amb motiu de la Diada Nacional de Catalunya. El text emès en català deia textualment:

"La Voz de Canarias Libre sosté i recolza consegüentment i amb totes les seves forces als patriotes catalans en la seva lluita a mort contra la monarquia colonialista espanyola i els desitja coratge per la ràpida implantació de la República Catalana Socialista. Visca Catalunya Independent! Visca Catalunya Socialista! Per l'amistat i la solidaritat entre el poble guanxe de Canàries i el poble català!" (Línea Proletaria, 25-10-1977)

La Voz de Canarias Libre era l'emissora promoguda per Antonio Cubillo, advocat canari i secretari general del *Movimiento para la Autonomia e*

Independencia del Archipiélago Canario (MPAIAC). Les seves emissions van acabar a principis del 1978 arran del viatge a Algèria que va fer Felipe González, líder del Partit Socialista Obrer Espanyol, en aquell moment a l'oposició. A causa dels acords de funcionament establerts amb el règim franquista, Ràdio Andorra va mantenir la seva programació musical presentada només en castellà i francès fins a l'any 1977. Quan la democràcia arriba a l'Estat espanyol és quan Ràdio Andorra va començar els espais musicals diaris presentats en català. S'emetien de 21 a 22 hores i generalment només es radiaven per l'ona mitjana. (FÀBREGAS i RIBAS. Entrevista, 2004) A l'any 1979 es van poder escoltar, durant alguns mesos, en ona curta. (*Sweden Calling Dxers*, 16-1-1979) Ràdio Andorra va tancar l'any 1981.

L'any 1975 va començar a transmetre la primera emissora ètnica d' Austràlia: la Ethnic Public Radio 4 EB de Brisbane, a l'estat de Queensland. Aquella emissora tenia la funció de transmetre els programes fets per les minories culturals residents al país. Des del 13 de setembre de 1981, els catalans residents a Brisbane van disposar dues vegades a la setmana d'una hora d'emissió per divulgar la seva cultura i escoltar música del seu país. (*Quaderns Tècnics*, juliol-agost 1988: 46) Els catalans de Brisbane, estaven organitzats en el *Convener Catalan Group*. El programa tenia la direcció de Jordi Ros i s'emetia en ona mitjana als 1.485 kHz. El comitè de programació estava format per Climent Capdevila, Anna González, August Delera i Àngela Capdevila (FELIPO, 1984). Aquells espais, que es van titular *L'Hora Catalana*, en record dels històrics programes fets pels exiliats catalans a l'Amèrica del Sud, van acabar a finals dels vuitanta.

A Perpinyà, el 30 de maig de 1981 es crea, en una casa particular, Ràdio Arrels: una ràdio lliure en català. L'elecció de François Mitterrand a la presidència de la República de França i la majoria d'esquerres al Parlament francès va produir a l'Estat francès una eclosió de ràdios lliures. Els quatre primers animadors de l'emissora van ser: Pere Manzanares, Hèlios Jordà, Francesc Pougault i Luis Deixonne. L'any 1982 Ràdio Arrels va ser reconeguda com una emissora associativa no comercial pel Ministeri de la Comunicació i va estrenar el seus primers estudis. Tres anys després els estudis es van traslladar al tercer pis del Centre Cultural Català de Perpinyà. L'any 1992 Ràdio Arrels va obtenir quatre noves freqüències, que li van permetre abastar bona part del territori de la Catalunya Nord. El 2004 emetia als 95 MHz, per a Perpinyà i la plana del Rosselló; als 88,2 MHz, per a Ceret i el Vallespir; als 95.5 MHz per a Prada i el Conflent; i als 93,1 MHz per a la Cerdanya i el Capcir. Els dos principis que inspiren a Ràdio Arrels d'ençà la seva creació són: "ser una eina de normalització lingüística, amb el català com a llengua vehicular exclusiva; i garantir la comuni-

cació social, amb una pluralitat d'opinions i de continguts, i la promoció d'una consciència nacional catalana". (Web Ràdio Arrels) Des de l'any 2004 Ràdio Arrels també es pot escoltar en directe a Internet.

Dins d'aquell esclat de ràdios lliures de l'Estat francès, de 1981, va néixer una segona emissora que incloïa el català dins de la seva programació: Radio Pays, a l'FM de París, als 93,1 MHz. Aquesta emissora va legalitzar-se també l'any 1982 i des d'aleshores fins ara ha emès sense interrupció en basc, cors, bretó, occità, alemany, neerlandès i català. L'objectiu de l'emissora és emetre en les diverses llengües regionals de l'Estat francès i promouvoir les cultures de les seves comunitats. Les emissions en català de Radio Pays, a l'any 2004, es feien els dijous, de 21 hores a 1 de la matinada, i els divendres, de 12 a 15 hores. Dins de la seva programació incloïen música catalana, que rebien de la Generalitat de Catalunya, i informació cultural que facilitava el *Centre d'Etudes Catalanes à Paris*, l'*Amicale des Catalans à Paris* i el Casal de Catalunya.

(Web Radio Pays) A començament de la dècada dels vuitanta els programes eren presentats per Dominique Petitdemange, del Casal de Catalunya, i el tècnic de so era Andreu Serrat, nascut al Rosselló (FELIPO,1984:64). A finals dels anys vuitanta un dels promotors de les emissions catalanes era en Jaume Mir:

"El programa començava el dijous a les vuit del vespre i acabava a les deu del matí del divendres. Però com a conseqüència de les divergències entre els diversos grups, actualment es fa programació realment catalana els dijous de les vuit del vespre a la mitjanit. De la mitjanit a les set del matí es fa cada dia un programa intercomunitari, del qual jo estic en desacord, barreja de les set llengües de l'emissora. I els divendres de set a deu del matí es repeteix el programa de la nit anterior. (MIR, Ràdio 4, 1989)

Durant alguns anys, dues ràdios comunitàries franceses més van incloure el català a la seva programació. Des de 1981, Ràdio Occitània de Tolosa, 101 MHz, que emetia majoritàriament en occità, va emetre una hora diària en català, de cinc a sis de la tarda. Els espais els feia el Casal Català de Tolosa i una de les coordinadores era Maria Gamisans. El setembre de l'any 1983, Radio Val Dadou, a Graulhet, va començar a radiar, als 100,3 MHz, el dimarts a la tarda, el programa Català per a Tots, fet per Pere Taillat. A més del català, Radio Val Dadou emetia en occità, castellà i àrab. (FELIPO,1984:62-63)

A l'ona curta, el setembre de 1983 Ràdio Transmundial de Mònaco va reprendre la programació internacional en català. Aquesta tercera etapa es va acabar el 25 de desembre de 1989. Els espais s'emetien els dilluns, a les dues del migdia, amb el nom d'*Aquell Camí Oblidat* i els produïa *Panorama Evangèlic a la*

Ràdio, a Barcelona. (VALVUENA. Entrevista, 1990) Als anys noranta els evangèlics catalans es van concentrar en la producció de programes per a les emissores locals de freqüència modulada.

El 4 de febrer de 1985 es van poder tornar a escoltar programes en català transmesos en ona curta des de l'Estat espanyol. En aquella data és quan *Ràdio Exterior d'Espanya* va començar a radiar els informatius diaris en català produïts per *Ràdio Nacional d'Espanya a Catalunya*. Havien passat cinquanta anys des que van acabar els espais de *Ràdio Associació de Catalunya* en ona curta, retransmesos per l'estació republicana EAQ d'Aranjuez.

El diumenge 27 de setembre de 1987 la *Belgische Radio en Televisie (BRT)* va transmetre per primera vegada programes en ona curta en català. Els espais mensuals, enregistrats a Barcelona, eren: *Més DX*, realitzat per la revista *Món DX* de l'Associació de Radioescoltes de Barcelona (ADXB), i *Retalls DX*, produït per la revista *Quaderns Tècnics*. Tots dos espais van acabar a finals de l'any 1989.

El 15 de novembre de 1988 comença l'última etapa dels programes en català de *Ràdio Moscou* que va acabar l'any 1991, pocs dies després de l'intent de cop d'estat a la Unió Soviètica del mes d'agost, quan el president Mikhaïl Gorbachev va estar arrestat a la seva *dacha* de Crimea setanta-dues hores.

A les antípodes, el 18 de juny de 1989, comença l'espai català dins de la programació de l'*Ethnic Public Broadcasting Association*, *Radio 3ZZZ*, de Melbourne, Victòria, als 92,3 MHz de la FM. Era el segon espai en català sorgit a Austràlia. A l'any 1990 *Radio 3ZZZ* emetia programes en 47 llengües diferents. L'espai en català sortia els diumenges de dues a tres de la tarda. El coordinador del grup català de radiodifusió, Josep Viñas, explicava el programa amb les paraules següents: "*està dedicat a promoure el multiculturalisme dins de la comunitat australiana. Conseqüentment deixem una bona part de l'espai a donar a conèixer la nostra música, llengua, tradicions folklòriques i cultura de Catalunya*". (VIÑAS.Carta, 1990.) Des del setembre de 2002 aquest programa, presentat per Josep Viñas i Antònia Ciurana, es va deixar de radiar en FM i només es distribueix a Internet a la pàgina de la *Catalan Broadcasting Society Inc*. El programa està dedicat principalment a "*donar a conèixer la música i les cançons dels Països Catalans i a promoure la cultura característica del Principat, el País Valencià i les Illes (...) El nostre programa de ràdio, totalment en català, i espais en anglès vol contribuir a augmentar la presència de la nostra llengua a la xarxa Internet i donar suport a les iniciatives de la societat civil de Catalunya i els Països Catalans que reivindiquen els drets nacionals del nostre poble.*" (Web *Catalan Broadcasting Society Inc*)

L'any 1989 va ser el moment en què el català va tenir més presència a la radio-

difusió internacional en ona curta. En aquell moment van coincidir els espais fets en la nostra llengua per cinc emissores: Ràdio Moscou, Ràdio Exterior d'Espanya, Ràdio Transmundial Mònaco, BRT de Bèlgica i Ràdio Budapest. Totes juntes sumaven dotze hores d'emissió mensual en català, deu de les quals, però, corresponien a Ràdio Exterior d'Espanya. (Avui, 2-11-1989: 38) La situació va durar poc. A finals d'any van acabar els espais de Ràdio Transmundial Mònaco, BRT de Bèlgica i Ràdio Budapest i, l'any 1991, els de Ràdio Moscou.

A Catalunya, el 10 de setembre de 1995, TV3, Catalunya Ràdio i Catalunya Informació van emetre per primera vegada via satèl·lit, com un pas previ al que serien les seves futures emissions regulars. Si l'any 1933 el català es va poder escoltar per primera vegada a l'ona curta, seixanta-dos anys després, la nostra llengua es feia present en un nou sistema de comunicació d'abast continental. I mig any després, el 26 d'abril de 1996, gràcies a la distribució de la seva programació, en temps real, a Internet, l'abast mundial de l'emissora principal de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió (CCRTV) començava a ser una realitat. Catalunya Ràdio va ser la pionera de l'Estat espanyol a fer servir aquesta tecnologia. (RIBES,2001: 146)

COM Ràdio, creada per l'Agència de Comunicació Local (ACL) de la Diputació de Barcelona, l'abril de 1995, també transmet via satèl·lit, pel Hispasat, en analògic. COM Ràdio va fer servir inicialment el satèl·lit per distribuir els seus informatius a les vint-i-dues emissores municipals que tenia consorciades a l'any 1995. Després va retransmetre tota la seva programació via satèl·lit per enllaçar amb les emissores municipals que hi connectaven. En fer-ho en obert, aquests programes també estaven a l'abast dels oïdors europeus que rebien l'Hispasat.

Internet ha permès a les emissores nacionals o locals tenir un abast teòricament universal. A finals del mes de novembre de 1998, oferien els seus programes en català a Internet cinc emissores. Tres eren de la CCRTV: Catalunya Ràdio, Catalunya Informació i Catalunya Música. COM Ràdio, pertanyia a la Diputació de Barcelona, i també hi havia la privada Ràdio Segre.

1. Nombre d'hores d'emissió setmanal, en català, de la radiodifusió internacional vers Europa en els anys 1978,1988 i 1998

El nombre d'hores de programació en català feta per la radiodifusió internacional sempre ha estat testimonial i aquest període no és una excepció.

L'any 1978 només Ràdio Andorra va emetre espais musicals diaris presentats

en català. Sortien de 21 a 22 hores i generalment només es radiaven per l'ona mitjana. (FÀBREGAS i RIBAS. Entrevista, 2004) El 1979 es van poder escoltar, durant alguns mesos, en ona curta. (*Sweden Calling Dxers*, 16-1-1979) Ràdio Andorra va tancar l'any 1981.

Per tant, a finals dels setanta –i per ser exacte en el cas de l'ona curta, el 1979– de les 31 corporacions de radiodifusió internacional que emetien cap a Europa en castellà, només una, Ràdio Andorra, tenia espais en català. La programació internacional cap a Europa en ona curta, en català, era de 7 hores setmanals. La feta en castellà era de 426 h 40 m. Tota la radiodifusió internacional transmetia 22.723 h 10 m setmanals. Per tant, la programació en castellà vers Europa suposava l'1,8% i la feta en català, el 0,03%.

Deu anys després, a finals de 1988 i començaments de 1989, va ser el moment en què el català va tenir més presència a la radiodifusió internacional en ona curta en coincidir els espais fets per cinc emissores: Ràdio Moscou, Ràdio Exterior d'Espanya, Ràdio Transmundial Mònaco, BRT de Bèlgica i Ràdio Budapest.

Des del setembre de 1983, l'emissora religiosa Ràdio Transmundial de Mònaco va reprendre la programació internacional en català. Aquesta tercera etapa es va acabar el 25 de desembre de 1989. Els espais s'emetien els dilluns, a les dues del migdia, amb el nom d'*Aquell Camí Oblidat* i duraven un quart d'hora. (VALVUENA. Entrevista, 1990) El 4 de febrer de 1985 van començar els informatius diaris en català de Ràdio Exterior d'Espanya. Constava de dos butlletins, de deu minuts, realitzats per Ràdio Nacional d'Espanya a Catalunya. El diumenge 27 de setembre de 1987 la Belgische Radio en Televisie (BRT) va transmetre per primera vegada l'espai mensual *Més DX*, realitzat per la revista *Món DX*, de l'Associació de Radioescoltes de Barcelona (ADXB). Des de l'octubre també es va emetre *Retalls DX*, un programa mensual produït per la revista *Quaderns Tècnics*. Tots dos espais duraven deu minuts i van acabar a finals de l'any 1989. El 15 de novembre de 1988 va començar l'última etapa dels programes en català de Ràdio Moscou que finalitza l'any 1991. Inicialment, l'espai s'emetia el dia 15 i 30 de cada mes i durava mitja hora. Finalment, Ràdio Budapest va emetre, durant sis mesos de l'any 1989, el breu informatiu mensual tecnològic en català *Retalls DX*, produït per la revista *Quaderns Tècnics*. En aquesta versió l'espai durava uns cinc minuts i s'emetia el quart dissabte de cada mes i es repetia el diumenge següent. De les cinc emissores esmentades, Ràdio Moscou i Ràdio Exterior d'Espanya produïen els programes als seus estudis. La BRT, Ràdio Transmundial Mònaco i Ràdio Budapest transmetien els espais enregistrats a Barcelona.

Si sumem la durada mensual de totes aquestes emissions en català cap a

Europa tindríem: Ràdio Transmundial, 1 hora; Ràdio Exterior d'Espanya, 9 h 20 m; Belgische Radio ea Televisie, 20 minuts; Ràdio Moscou, 2 hores; i Ràdio Budapest, 10 minuts. Tota la programació en català, que es feia en ona curta l'any 1988, sumava 12 h 50 m al mes. És a dir: unes 3 h 13 m setmanals, de les quals, el 75% corresponien a la programació de Ràdio Exterior d'Espanya. Aquesta situació va durar poc, ja que a finals de l'any 1989 van acabar els espais de Ràdio Transmundial Mònaco, BRT de Bèlgica i Ràdio Budapest. I l'any 1991, els de Ràdio Moscou.

Si fem la comparació de la programació setmanal en català, 3 h 13 m, amb les emissions setmanals en castellà cap a Europa, 432 h 05 m, respecte del total fet en ona curta, 24.728 h 55 m, podem concloure que la programació en castellà vers Europa suposava l'1,7% i la feta en català el 0,012%. De les 37 corporacions que tenien programació en castellà vers Europa, cinc, el 13,5% oferien algun espai diari, setmanal o mensual en català.

Pel que fa a l'any 1998, només Ràdio Exterior d'Espanya transmetia el seu informatiu diari, de deu minuts, en llengua catalana en ona curta. Aquell any la seva programació també es podia escoltar via satèl·lit i a Internet. Per tant, de les 30 emissores que mantenien una programació en castellà cap a Europa, en ona curta, només una incloïa un breu espai en català. En ona curta, aquell any, es transmetien 26.587 h 05 m setmanals, de les quals 385 h 05 m corresponia a la programació en castellà cap a Europa, l'1,4 %, i 1 h 10 m a la feta en català, el 0,003%.

Un pas significatiu en la presència internacional del català a la radiodifusió es produeix quan, des de mitjans dels anys noranta, les ràdios nacionals fan servir dos canals nous: un de transmissió i l'altre de distribució, el satèl·lit i Internet. Això provoca que l'any 1998, des de fora de Catalunya, es podien escoltar programes radiofònics en català per una única emissora d'ona curta, Ràdio Exterior d'Espanya; quatre, via satèl·lit: Catalunya Ràdio, Catalunya Informació, COM Ràdio i Ràdio Exterior d'Espanya; i sis, a Internet: Catalunya Ràdio, Catalunya Informació, Catalunya Música, COM Ràdio, Ràdio Segre i Ràdio Exterior d'Espanya. Internet, per tant, era el canal de difusió amb una oferta més àmplia de ràdio d'abast internacional parlada en català. Llevat de Ràdio Segre, totes les emissores esmentades eren de titularitat pública estatal o nacional.

2. La ràdio internacional en català: de l'ona curta a Internet

L'any 2004 es confirma la tendència apuntada el 1998. En ona curta només es poden escoltar els espais informatius diaris, de deu minuts, de Ràdio Exterior d'Espanya, que també es retransmeten via satèl·lit i es distribueixen en temps real a Internet.

Pel que fa a les transmissions via satèl·lit, COM Ràdio segueix amb les seves emissions en obert pel satèl·lit Hispasat 1C. Després de la fusió de les dues plataformes digitals de televisió de l'Estat espanyol, el 21 de juliol de 2003, comença a transmetre Digital+. A banda del canal internacional de Televisió de Catalunya es distribueixen per aquesta plataforma digital els quatre canals radiofònics de la Corporació: Catalunya Ràdio, Catalunya Informació, Catalunya Música i Catalunya Cultura. Tot i que la plataforma és de pagament, els canals autonòmics de ràdio i televisió es poden rebre en obert a Europa pels satèl·lits Astra, a 19,2° est, i Hispasat 1C, a 30° oest. Des de començaments de l'any 2004, Ràdio 4, l'emissora en català de Ràdio Nacional d'Espanya a Catalunya, també transmet via satèl·lit les vint-i-quatre hores dins del paquet de Televisió Espanyola Internacional que surt pel satèl·lit europeu Hot Bird, a 13° est. La programació de Ràdio 4 també es distribueix, des de la primavera d'aquell any, en temps real a Internet.

Precisament ha estat l'increment en l'ús d'Internet el que ha permès arribar, a finals de l'any 2004, a tenir una oferta de programes radiofònics en català a la xarxa d'una cinquantena d'emissores de FM del Principat, 69,2% de públiques i 30,8% de privades: Catalunya Ràdio, Catalunya Informació, Catalunya Cultura, Catalunya Música, COM Ràdio, Ràdio 4, Ona Catalana, RAC-1, Ràdio Estel, Ràdio Segre, Ona Música, RAC 105, Flaix FM, Ràdio Flaixbac, Xtra FM, Gum FM, Mega Hits, Styl FM, Top Gironès, Canal Blau, El Prat Ràdio, Punt 7, Ràdio Arenys, Ràdio Castellar, Ràdio Cardedeu, Ràdio Castelldefels, Ràdio Ciutat de Badalona, Ràdio Despí, Ràdio Gelida, Ràdio Molins de Rei, Ràdio Piera, Ràdio Roda, Ràdio Sant Sadurní, Ràdio Santa Perpètua, Ràdio Taradell, Ràdio Vilafranca, RAP 107, Bas Ràdio, Ràdio Les Planes, Ràdio Olot, Ràdio Palamós, Ràdio Palafrugell, Ràdio Platja d'Aro, Ràdio Sant Feliu, Ràdio Falset, La Plana Ràdio, Ràdio Montblanc, Tarragona Ràdio. (Web Guia de la Radio, 30-11-2004) En aquesta llista caldria afegir els programes en directe de Ràdio Arrels, de Perpinyà, i la Catalan Broadcasting Society, amb els seus espais esporàdics a la carta, fets a Melbourne, Austràlia. Fem-ne un resum. L'any 2004, des de fora de Catalunya, només es podien escoltar en ona curta els informatius en català de Ràdio Exterior d'Espanya; set programacions via satèl·lit (Catalunya Ràdio, Catalunya Informació,

Catalunya Cultura, Catalunya Música, COM Ràdio, Ràdio 4 i Ràdio Exterior d'Espanya); i cinquanta-una programacions distribuïdes a Internet.

Gràcies a Internet qualsevol persona interessada a escoltar des de l'estranger la radiodifusió en llengua catalana té actualment una oferta prou variada. Internet ha permès que l'abast de les emissores locals o nacionals esdevingui internacional. El que no s'ha creat encara és una ràdio internacional pròpia, una Ràdio Exterior de Catalunya, que servís per explicar al món què és Catalunya, per informar del més destacat que s'hi esdevé, per promoure la seva oferta turística i cultural, etc. Tot això, com han fet la majoria de ràdios exteriors, dins d'un esquema de programació en diverses llengües. De propostes per crear-ne n'hi ha hagut. Fer-ho avui, aprofitant la convergència tecnològica digital i els canvis experimentats en els mitjans de transmissió internacional tradicionals no seria gaire difícil ni costós. Al punt 14 del capítol següent dedico un apartat a la no nata ràdio exterior catalana.

Capítol III

Les altres ràdios

Recullo en aquest apartat algunes dades cronològiques generals dels programes en llengua catalana fets per les emissores internacionals durant tot el segle XX i els noms de les persones que els van presentar. Des de 1939 fins a 1976 aquests espais, emesos en ona curta des de l'estranger, van permetre mantenir present la llengua catalana a la ràdio, sobretot fins a la meitat de la dècada dels seixanta. Només aquesta dada reflecteix la seva transcendència. Durant els anys del franquisme, els locutors i locutores que els presentaven eren catalans exiliats que normalment treballaven en les redaccions en castellà de les emissores internacionals. La seva insistència i força de voluntat van fer possible l'obertura d'aquelles petites esclotxes, dins de la programació en castellà cap a Europa, per on es podien expressar en la seva llengua materna. Van ser fites personals, més que no pas estratègies de partits polítics o d'institucions, tot i que moltes d'aquelles persones tenien una militància política.

Al disc compacte que acompanya aquesta tesi recullo una trentena d'enregistraments sonors relacionats amb aquestes *altres ràdios*. És la primera vegada que es recopilen tants documents sonors junts relacionats amb la radiodifusió internacional en llengua catalana i algunes de les persones que la van fer possible.

1. Ràdio Moscou

Ràdio Moscou és una de les poques emissores internacionals que en diverses etapes, entre 1939 i 1991, va emetre programes en català per ona curta.

A finals de 1939, l'any en què va acabar la Guerra Civil Espanyola i que va començar la Segona Guerra Mundial, alguns membres del Partit Socialista Unificat de Catalunya exiliats a Rússia van començar a fer un espai setmanal en català, d'una hora, per Ràdio Moscou. A causa de la confrontació entre les direccions del Partit Comunista d'Espanya (PCE) i el PSUC, com a conseqüència d'haver-se format una comissió per depurar responsabilitats per la caigu-

da de Catalunya durant la Guerra Civil en mans de l'exèrcit franquista, els espais en català es van suprimir temporalment a començaments de 1940. (MIRALLES, 1947:184 -185)

Poc temps després aquells programes setmanals en català es van reprendre. Hi ha el testimoni de Rafael Vidiella que ho confirma. Vidiella és una de les personalitats importants pel que fa a la radiodifusió internacional feta en català durant el franquisme. A més de Ràdio Moscou, va fer programes en català a Ràdio Budapest i Radio España Independiente, com veurem més endavant. Va nèixer l'any 1890 a Tortosa i va morir a Barcelona el 1982. Rafael Vidiella va ser el president del Partit Socialista Obrer Espanyol a Catalunya, des de 1931; va ser fundador del Partit Socialista Unificat, el 1936; conseller de la Generalitat de Catalunya; i delegat del PSU a la Internacional Comunista, entre 1939 i 1943. Al llibre de Monserrat Roig *Rafael Vidiella, l'aventura de la revolució* explica:

“Un dia en què estàvem reunits a la Internacional Comunista (no precisa l'any però hauria de ser entre 1941 i 1943 –nota meva) jo entre la Dolores (Ibarruri) i en José Díaz, va venir un representant de Ràdio Moscou i va dreçar-se a en Pepe Díaz tot dient-li que li mancaven hores per als seus programes, que les emissions estaven molt plenes, i li va preguntar si no li feia res suprimir l'emissió en català ja que a Catalunya tothom sabia el castellà. En Josep, després de fer una consulta a la Dolores, va dir que no, que de cap manera, i li va preguntar que quantes hores tenia la ràdio castellana de Moscou. No recordo si el soviètic li va dir que tenia una hora o una hora i mitja, però el cas és que en José li va dir: –‘Bé, doncs aleshores treu mitja hora de l'emissió en castellà, però no treguis la mitja hora de l'emissió catalana.’ I després es va donar el cas que ni van treure la mitja hora castellana ni la mitja catalana i la ràdio en català va durar tota la Segona Guerra Mundial, fins i tot després, i jo mateix hi vaig col·laborar algunes vegades.” (ROIG, 1976: 146)

A la dècada dels quaranta, per tant, Ràdio Moscou, amb algunes discontinuïtats, va ser la primera emissora internacional que va transmetre els primers programes en llengua catalana fets per comunistes catalans a l'exili, com Rafael Vidiella. Aquells espais es van interrompre novament l'any 1945 quan, acabada la Segona Guerra Mundial, el secretari general del Partit Socialista Unificat de Catalunya, Joan Comorera, va tornar de Mèxic a França i poc després va anar a Moscou. Allà es va trobar que Dolores Ibarruri ja era membre del Partit Comunista de la Unió Soviètica i que considerava que a Moscou

només hi havia lloc per a un partit comunista espanyol. Les noves discrepàncies entre el Partit Comunista d'Espanya i el PSUC van provocar que Dolores Ibarruri fes tancar les emissions en català. (MIRALLES, 1947: 229)

Una dada curiosa és que hi ha documentat el guió del sainet satíric *La demanà* escrit en valencià per Diego Perona, que deuria ser emès per Ràdio Moscou entre el 1943 i el 1956. Diego Perona va ser locutor dels programes en castellà, amb el pseudònim Diego de la Plana. Abans de marxar a l'exili, havia estat locutor de Ràdio Castelló, actor i alcalde de Castelló. (PERONA, 2003:159)

Segons la pàgina a Internet del Partit Socialista Unificat de Catalunya, l'any 1950 Ràdio Moscou tornava a emetre alguns espais en català en ona curta.

Sembla que en aquell moment el responsable dels programes era un locutor que es deia Quintana, tot i que també hi havia a la secció espanyola de l'emissora l'esmentat Diego Perona, que era catalanoparlant. (COMIN COLOMER, 1957:218)

Des de l'any 1962 i fins al 1977 Ràdio Moscou va mantenir els programes setmanals de trenta minuts en llengua catalana. Alguns dels locutors van ser: Hortènsia Vallejo, casada amb un voluntari romanès de les Brigades Internacionals amb qui va tenir un fill que es diu Peter Roman, el qual va esdevenir primer ministre a Romania; Maria Pala, una obrera tèxtil de Sabadell a l'exili; Conxita Brufau, una de les nenes evacuades a la Unió Soviètica després de la Guerra Civil (PÀMIES. Carta, 20-11-2004); Lluís Ardiaca, fill del dirigent comunista català Pere Ardiaca, que hi va participar durant un parell d'anys; i Josep Vilella. La publicació dels catalans a Mèxic *Xaloc* parlava d'aquells programes en un dels seus exemplars de l'any 1965. Els programes començaven amb la *Sardana de les monges*. Els continguts estaven relacionats amb les decisions polítiques preses pel govern de la Unió Soviètica. Als anys setanta els espais catalans s'emetien els dimarts, dimecres i dissabte dins de la programació en castellà cap a Europa, de 20 a 21 hores, i ocupaven els darrers trenta minuts.

L'any 1977 Ràdio Moscou va deixar d'emetre els programes en català. El cap de les emissions de Ràdio Moscou per a Espanya i Portugal, l'any 1989, Victor Txeretski, explicava que els espais no es van seguir emetent en jubilar-se aquell any la locutora Conxita Brufau.

L'última etapa dels programes en català de Ràdio Moscou es va produir a finals dels anys vuitanta. El 18 d'agost de 1988 Ràdio Moscou va començar uns programes en basc. Els diaris *Egin* i *Deia* van publicar diversos articles i el govern basc va felicitar l'emissora. Ràdio Moscou va rebre unes tres-centes cartes de felicitació, però curiosament un gran nombre de cartes provenien de Catalunya i demanaven que es tornessin a fer programes en català. (*Avui*, 16-

2-1989:46) Ràdio Moscou va tornar a emetre espais en català el 15 de novembre de 1988. L'espai s'emetia els dies 15 i 30 de cada mes i durava mitja hora. Els programes arriben l'any que acaben les conseqüències de la Guerra Freda a les bandes d'ona curta. És l'any que cessen les interferències provocades per la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques a algunes emissores internacionals occidentals. Les reformes polítiques i econòmiques de la *Perestrojka*, impulsades per Mikhaïl Gorbachev, en són la causa. Per això en aquell moment el contingut i la forma dels programes va ser diferent dels de l'etapa dels seixanta i els setanta. Alguns universitaris catalans que estudiaven a Moscou i que ja col·laboraven a la programació en castellà van fer els primers programes en català de la nova etapa. El locutor Viktor Súkhov, que va aprendre català a l'Institut de les Llengües Estrangeres de la Universitat Estatal de Moscou, també hi participava. El febrer de 1989 l'espai mensual en català, de trenta minuts, es repetia cinc vegades al mes. (*Avui*, 16-2-1989:46) Poc temps després es va passar a emetre dos espais mensuals diferents de quinze minuts. Enric Fernández, un barceloní llicenciat en traducció i interpretació, que treballava com a especialista estranger a la redacció en castellà de Ràdio Moscou, va ser l'últim presentador dels espais en català entre 1989 i 1991. Ell també va fer de corresponsal de Catalunya Ràdio a l'URSS fins al 1993. Enric Fernández deia al diari *Avui*, el 22 de novembre de 1989, que l'acceptació dels programes havia estat bona i que l'únic que li estranyava és que no havia rebut cartes de catalans residents fora del Principat. Aquell any es rebien unes seixanta cartes al mes. En cada espai oferia una crònica d'actualitat soviètica, centrada en temes de caire social i humà, un tema musical del rock o del pop que es feia a l'URSS; i algun monogràfic o alguna entrevista. L'últim presentador dels programes en català de Ràdio Moscou recorda així el seu pas per l'emissora:

“Jo estava contractat com a locutor dels serveis en ona curta en espanyol. El meu cap, Victor Txeretski, sabia que jo era catalanoparlant. Com que feia temps que tenia penjat el programa en català, per manca de locutors nadius, em va proposar de reprendre els programes. Vaig notar que tindria una certa autonomia i que podria preparar jo mateix els continguts del programa, amb els condicionats d'una emissora pública d'un país socialista en plena reforma. I ho vaig trobar un desafiament interessant.

Vaig intentar fer una proposta una mica diferent de la que es donava a la programació en castellà: no parlar tant de míssils, ni d'alta política i presentar un enfocament de les coses tocant més de peus a terra; més del carrer; més humà.

Els programes en català van acabar quan jo vaig deixar l'emissora després del

cop d'estat del 1991. Va ser una setmana força conflictiva i interessant. En aquell moment jo cavalcava entre dues feines i cada vegada treballava més per a Catalunya Ràdio. Aquella setmana va ser decisiva i vaig optar per Catalunya Ràdio, on tenia més autonomia de treball.

Quan vaig marxar els programes van acabar. Però jo ja feia algun temps que m'havia adonat que els programes en català ja no tenien raó de ser. Les emissores d'ona curta estaven canviant. La seva missió havia de ser diferent.”
(FERNANDEZ. Entrevista, febrer 2005)

El tècnic de Ràdio Nacional d'Espanya a Catalunya, Jaume Vernet, en aquella època destinat a l'emissora de Terol és qui va facilitar a Enric Fernández, cosí seu, les músiques que es feien servir en les emissions en català. (VERNET. Entrevista, febrer 2005)

EL'última etapa dels programes en català de Ràdio Moscou va acabar pocs dies després de l'intent de cop d'estat a la Unió Soviètica, el mes d'agost de l'any 1991, quan el president Mikhaïl Gorbachev va estar arrestat a la seva *dacha* de Crimea durant setanta-dues hores. Tot i les moltes discontinuïtats, durant cinquanta anys, Ràdio Moscou va ser una de les dues emissores que va radiar més nombre d'hores en català en ona curta. L'altra, com veurem, va ser Radio España Independiente.

2. La BBC

Josep Manyé i Vendrell, guardonat amb la creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya i membre honorari de l'Imperi Britànic, va ser el responsable dels programes en català de la British Broadcasting Corporation (BBC).

Josep Manyé, a finals dels anys trenta, era el delegat de la Conselleria d'Economia de la Generalitat de Catalunya, a Londres. Poc després d'acabar la Guerra Civil Espanyola, el gener de 1939, la BBC va convocar un concurs de locutors en llengua castellana per a les noves emissions cap a Espanya. S'hi van presentar la majoria dels exiliats de l'Estat espanyol que ja havien arribat a Londres i un dels escollits va ser Josep Manyé. Segons la revista *Germanor*, de Xile, en aquell concurs de mèrits per entrar a la BBC també hi havia guanyat una plaça Manuel Serra i Moret, conseller de la Generalitat republicana i fundador del Moviment Socialista de Catalunya, però l'ambaixada franquista a Londres va pressionar, amb èxit, la BBC perquè no l'acceptés.

La BBC ja tenia programes en castellà vers Amèrica des del 15 de març de 1938 i el 4 de juny de 1939 va inaugurar els programes cap a la Península Ibèrica.

Es feien dues emissions al dia: una a la tarda i l'altra a la nit. Les emissions del Servei espanyol van començar tres mesos abans que el primer ministre britànic, Neville Chamberlain, i el rei Jordi VI declaressin la guerra a l'Alemanya nazi d'Hitler pels micròfons de la BBC.

Josep Manyé recordava en una entrevista al programa *L'Altra Ràdio*, de Ràdio 4, com va sorgir el pseudònim *Jorge Marín* i com van ser els seus primers anys davant dels micròfons de la BBC:

“Jorge Marín va néixer d’una manera inusitada. Jo vaig sortir de Londres per fer un reportatge sobre els nous avions de guerra Spitfire. Quan vaig arribar a l’estudi l’emissió per a Espanya estava ja en marxa i el realitzador em va dir si tenia família a Espanya. Jo li vaig dir que sí. I ell em va dir que em posés un pseudònim. Allà davant del micròfon em vaig posar a pensar i cap no em semblava adient. Vaig agafar les meves inicials J.M. i vaig pensar en Jorge, patró d’Anglaterra i Catalunya, i en Marín, simplement perquè sóc aficionat al mar. I així va néixer en Jorge Marín, que aleshores vaig decidir que només empraria quan escrivís en castellà i mantindria el meu nom en tot el que fes en català.

Treballar a la BBC en plena Guerra Mundial va ser una experiència inoblidable, plena d’emocions i de perills. Deu ser difícil per a molts entendre el que suposava treballar a la BBC de Londres sota els bombardejos i pensar també en els perills que corrien els qui s’atrevien a escoltar-nos des d’Espanya.

L’organització de les emissions cap a Europa estava centralitzada al gran edifici de Bush House. Allò era una mena de torre de Babel convertida en un bastió de resistència al feixisme. Era un lloc freqüentat pels caps d’estat dels països envaïts. Era freqüent trobar-se amb el general De Gaulle als ascensors, la reina Guillermina d’Holanda, als estudis... quan venien a la BBC per enviar els seus missatges. L’any 1941 jo era l’únic català a la BBC.

He de confessar que en aquells moments tots els exiliats crèiem que la fi del nazisme i el feixisme a Europa seria la fi del franquisme a Espanya. Això no va ser així perquè quan la Rússia comunista va tenir influència a Europa els americans van tenir por que el comunisme s’estengués i van aprofitar tots els bastions anticomunistes, entre ells el franquisme, per fer- s’hi forts.

En aquelles circumstàncies el fet diferencial català quedava en un segon terme. Però sempre em feia una certa il·lusió trobar algun pretext per introduir el català en algun programa radiofònic. Recordo que pel Nadal de 1942 vaig convèncer al departament de música de la BBC per fer una sèrie de programes amb cançons nadalenques catalanes traduïdes a l’anglès.” (MANYÉ, Ràdio 4, octubre 1997)

Després d'aquells espais nadalencs de l'any 1942, Josep Manyé va poder fer el primer espai bilingüe, en castellà i català, a la BBC el 23 d'abril de 1944, amb motiu de la diada de Sant Jordi, patró d'Anglaterra i de Catalunya. (ARASA,1990)

El mes de maig de 1945 va acabar la Segona Guerra Mundial i el mes de juny ja va arribar a Anglaterra el violoncel·lista Pau Casals, que estava a l'exili des del 1938, per fer-hi els primers concerts acabada la guerra. Pau Casals va poder adreçar unes paraules en català pels micròfons de la BBC:

“En dirigir-vos aquestes paraules des del cor de Londres, els meus pensaments van a tots els catalans que ens estan escoltant i a tots els que es troben a la nostra fermosa terra. Quan el miracle de les ones us porti les notes de la nostra melodia popular El cant dels ocells voldria que amb elles us arribés també un suau eco de nostàlgia que sentim tots els qui estem lluny de Catalunya. Tan de bo que el sentiment que compartim, i que ens fa sentir orgullosos de ser fills d'aquesta terra, pugui fer-nos treballar junts a tots, sense excloure'n aquells que, en un moment d'incertesa, potser han vacil·lat, com germans units en la mateixa fe i en la mateixa esperança en un futur de pau.” (RODRIGO, 1977: 136)

Pau Casals, mentre estava a Anglaterra fent aquells concerts en una desena de ciutats, es va entrevistar amb ministres, funcionaris, periodistes i va visitar la Cambra dels Comuns. Casals va ser conscient que el govern anglès no faria res per treure el general Franco del poder. El músic català va cancel·lar els concerts que havia de fer fins a finals de 1946 i va escriure una carta al *News Chronicle* anunciant que no tornaria a actuar a Anglaterra mentre el seu govern no canviés la seva política respecte del règim franquista. (RODRIGO, 1977:136) El mateix any 1945 Josep Manyé va voler abandonar la BBC perquè li van posar limitacions en el seus comentaris contra la dictadura del general Franco seguint les indicacions del *Foreign Office*. Manyé va consultar amb Batista i Roca, secretari del Consell Nacional Català, el qual li va aconsellar de seguir a la BBC. Un any després Manyé aconseguiria autorització per fer el segon espai bilingüe castellà–català. Els republicans exiliats a Mèxic també estaven queixosos amb l'emissora internacional de Londres. No es feia ressò de les últimes activitats fetes per les institucions republicanes a Mèxic, com la sessió de Corts, el nomenament del president de la República i la formació del govern a l'exili.

El 20 d'octubre de 1946, el doctor Josep Trueta, exiliat a Londres, va rebre una carta de Josep Manyé en la qual li proposava fer una emissió especial en cata-

là a la BBC. Trueta havia acabat de publicar, a l'*Oxford University Press*, el seu llibre *The spirit of Catalonia*. El 9 de novembre de 1946 el doctor Trueta es va adreçar en català i castellà als catalans des de la BBC i va parlar sobre les causes de la hipertensió. (TRUETA, 1978)

Josep Manyé va precisar el següent sobre la intervenció del prestigiós metge català a la BBC:

“El doctor Trueta només va intervenir una vegada davant dels micròfons. Va ser la primera vegada que vam assolir el permís per fer un programa en català. Li van permetre que intervingués fent un treball en català i castellà. Una cosa una mica absurda, però dóna idea de com estaven les coses en aquells moments i que era un terreny que trepitjàvem, molt delicat. Jo, com que era el realitzador de l'emissió, el que vaig fer va ser posar primerament la versió en català i després la castellana de manera que semblava que la segona era una traducció de la primera.

El doctor Trueta o Batista Roca eren personalitats massa conegudes políticament i no podien sortir en uns programes que des del principi s'havien projectat en un terreny neutral políticament.” (MANYÉ, Ràdio 4, octubre 1997)

Gràcies al programa en català, del 9 de novembre de 1946, preparat pel doctor Trueta, segons les dades de l'Audience Research i de l'agregat de premsa anglès a Barcelona, la secció en castellà de la BBC va rebre més cartes i trucades que mai: 70 trucades telefòniques i 4.000 cartes. Aquella emissió va reconciliar l'audiència catalana amb la BBC, darrerament decebuda per l'aparent negligència de l'emissora respecte de la seva causa nacional. L'agregat de premsa anglès a Barcelona va escriure aquest comentari: *“aquesta xerrada ha reconquerit la simpatia catalana vers la BBC i revivificat als nostres oients que sol·liciten que siguin emeses el més freqüentment possible xerrades sobre art, esport, història, música, medicina i literatura catalanes”*. (RODRIGO, 1977:136)

L'Oficina de Premsa de Barcelona havia aconseguit publicar un anunci de l'emissió del programa del doctor Trueta a la BBC als diaris de la tarda del dia 8 de novembre, *La Prensa* i *El Noticiero Universal*. Tot i que els diaris matinals de Barcelona havien de publicar també l'anunci, l'endemà no ho van fer en actuar-hi la censura.

Encara van haver de passar uns quants mesos per tal que els responsables del *Foreign Office* i la direcció de la BBC autoritzessin les emissions regulars en català, a partir del 7 d'abril de 1947. Aquestes emissions van començar, per tant, en el període en què la frontera entre Espanya i França estava tancada i en què les Nacions Unides mantenien la seva demanda de retirada de diplo-

màtics d'Espanya. Josep Manyé ho explicava a l'entrevista feta pel programa *L'Altra Ràdio*, de Ràdio 4:

“Les emissions en català de la BBC de Londres és un tema tan important que mereix un llibre. És una gestió que vam fer principalment en Batista i Roca, el doctor Trueta i jo. Ens va costar molt que la BBC hi accedís. Jo vaig fer els impossibles per aconseguir-ho i sempre em va semblar que si ho veien com una cosa dels exiliats no ho acceptarien. Llavors em vaig preocupar de buscar tots els catedràtics de les universitats britàniques que eren especialistes en llengües romàniques pensant que ells podrien conèixer perfectament el cas de Catalunya i la nostra literatura i la nostra història. Gràcies a això vaig poder organitzar aquelles emissions en català, que em van donar una feinada imponent perquè era quelcom més que preparar una emissió qualsevol. Hi estava involucrat l'esperit de Catalunya, el seu prestigi... en fi, una sèrie de circumstàncies. Hi vaig passar moltes hores pensant-hi (...) Jo ho havia de fer tot sota el punt de vista anglès. És a dir: posar als anglesos en tot allò que fos possible perquè no donés la sensació que érem un grupet de catalans fent catalanisme, a través de la BBC.

També vaig pensar que si fèiem una cosa només per a Catalunya molts espanyols se'ns haguessin tirat al damunt. Llavors vaig pensar a fer unes emissions per a Catalunya, Euskadi i Galícia. Les tres parts d'Espanya amb idioma propi. Vaig plantejar-ho així a la BBC. Però, com que teníem molts més oïdors a Catalunya que a la resta d'Espanya, vaig suggerir que les emissions en català fossin quinzenals i les mensuals fossin fetes en basc i gallec. I així van néixer les emissions en català.

La BBC va acceptar les emissions en català quan van veure que els americans estaven relacionant-se amb Espanya i que Catalunya era un factor molt important dins de la història d'Espanya, no només intel·lectualment sinó comercialment. En el sentit que era un bon client d'Anglaterra. S'havien de cultivar Catalunya i Euskadi. Amb la presència dels americans a Espanya els anglesos tenien por que conquerissin aquell mercat.

Estàvem sotmesos a una oposició inusitada. Gent com Salvador de Madariaga i l'ambaixador a Londres i altres castellans estaven oposats al fet que la BBC fes aquestes emissions. Punxaven la BBC que estàvem cultivant el separatisme i una sèrie de coses per l'estil. Per tant, no només calia convèncer els anglesos que els programes eren productius per al seu prestigi a Catalunya sinó que havíem d'afrontar totes les persones que els volien convèncer que els programes feien més mal que bé. Va ser una lluita molt difícil. La sintonia de les emissions en català la vaig triar quan vaig descobrir que el

compositor anglès Benjamin Britten havia estat a Catalunya i havia escrit un tema, Montjuïc, basat en cançons populars catalanes. Vaig fer adaptar la peça per l'orquestra de la BBC com a sintonia de les emissions catalanes.

Els programes en català eren una part de les emissions cap a Espanya i duraven uns vint minuts dels quaranta-cinc que tenia l'emissió.

Jo feia la realització i la locució. Això va ser una prova de confiança de la BBC, que mai no agrairé prou. Vaig anar amb molt de compte en tot. Jo sempre procurava buscar un comú denominador entre temes anglesos i catalans que justificués que la BBC parlés en català.

Al primer programa hi va intervenir-hi Sir Henry Thomas, que era el director de la Biblioteca Nacional i parlava el català amb un accent de Lleida, cosa que atribuïa al fet d'haver estat molt amic de Magí Morera i Galícia, el gran traductor de Shakespeare, que era lleidatà. Sir Henry va parlar dels incunables catalans, de la biblioteca del Museu Britànic i del magnífic exemplar del Tirant lo Blanc que allà es conserva.

El programa en català va permetre transmetre els primers Jocs Florals de la Llengua que es van fer a Londres, a la Church House de Westminster, l'onze de setembre d'aquell any. La comissió organitzadora estava formada per Francesc Galí, que representava el president de la Generalitat a l'exili. En aquell lloc es van escoltar veus en prosa i en vers que palesaven que Catalunya era una cosa viva." (MANYÉ, Ràdio 4, octubre 1997)

En els cercles d'exiliats catalans, l'anunci d'aquell programa de la BBC va provocar una enorme expectació. Pau Casals va enviar una carta a *Jorge Marín* on deia que Rovira i Virgili, Pi Sunyer, Barrera fill i altres personalitats es trobarien a Prada per escoltar plegats la primera emissió en català de la postguerra. (*Cultura*, abril 1990) Per contra, a Londres, el doctor Trueta explica al seu llibre *Fragments d'una vida* com el seu veí liberal Salvador de Madariaga es va adreçar a les autoritats angleses dient que calia suspendre les emissions "perquè encara farien augmentar la intransigència militar i franquista contra Catalunya". Es va produir una mena d'"unitat nacional castellana": els secretaris de Negrín, a Londres, i els falangistes de l'ambaixada espanyola, els uns darrere dels altres, van desfilar pel *Foreign Office* "irats per l'insult que es feia al castellà dedicant una petita atenció a un dels idiomes de la península." (TRUETA, 1978:296) Tot i les protestes, el programa en català de la BBC va seguir i va començar a ser força seguit, ja que la BBC disposava d'un prestigi que no tenien les altres emissores. En aquells espais s'hi van poder escoltar peces d'autors anglesos traduïdes per Marià Manent i Segarra; treballs de Ferran Soldevila i Carles Riba, que eren enviats a Londres mitjançant el correu diplomàtic del Consolat

Britànic a Barcelona; i col·laboracions d'intel·lectuals de la nova generació, com ara Joan Triadú i Jordi Sarsanedas, que eren lectors de català a les universitats angleses i escoceses.

El programa quinzenal en català de la BBC es va emetre durant deu anys: els dimecres, de deu a dos quarts d'onze de la nit, i els dijous a la tarda. (*Cultura*, abril 1990) Josep Manyé justificava amb aquestes paraules la fi d'aquells programes: *l'any 1957 els anglesos van considerar que ja no era tan indispensable que la BBC mantingués els catalans probritànics sinó que ja hi havia altres mitjans per assolir-ho*. (MANYÉ, Ràdio 4, octubre 1997)

A la sala d'actes dels Serveis Exteriors de la BBC, el president de la Generalitat de Catalunya, Jordi Pujol, el novembre de 1987, va descobrir una placa amb la inscripció següent en anglès *"La Generalitat de Catalunya a la British Broadcasting Corporation en senyal de gratitud del poble català per radiar en el nostre idioma durant una època molt difícil"*. (*Avui*, 30-11-1987:35) Josep Manyé va morir a Barcelona el 17 de juliol de 2000, als 91 anys.

Entre els fons documentals de l'Arxiu Nacional de Catalunya per a l'estudi de la radiodifusió es troba el fons de la *Fonoteca Històrica Jaume Font* on es conserven gravacions de les emissions en català de la BBC fetes per Josep Manyé.

Per acabar aquest punt vull dir que el músic Pau Casals va tornar a pronunciar unes paraules en llengua catalana pels micròfons de la BBC el dia 1 d'octubre de l'any 1963.

"La darrera vegada que vaig parlar-vos des d'aquesta gran capital acabada la guerra vaig dir-vos unes paraules que avui, passats divuit anys, em semblen encara les més adequades. Catalans, el meu pensament i el meu cor estan amb vosaltres. Tinguem confiança i treballem tots, amb fe, per un demà millor."

3. Radio España Independiente

L'any 1940 la Internacional Comunista va decidir dotar d'una emissora de ràdio als partits comunistes dels països europeus que estaven sota règims feixistes. Així va néixer a Moscou, per passar després a Romania, Radio España Independiente (REI) "La Pirenaica".

El seu director, entre 1952 i 1977, Ramón Mendezona, definia així la missió de la ràdio: *"cridar a la lluita i denunciar la corrupció, la repressió i els escàndols de la dictadura"*. I Jordi Solé Tura, col·laborador de "La Pirenaica", hi afegia: *"era una emissora d'informació i agitació"*. (*"30 Minuts"*, TVC, 2000)

El Partit Comunista d'Espanya va posar en marxa Radio España Indepen-

diente a Moscou el 22 de juliol de 1940. La primera directora, fins a l'any 1952, va ser Dolores Ibarruri *la Pasionaria*. (NUÑEZ,1980) Altres comunistes que van participar als primers espais en castellà van ser: Francisco Antón, company sentimental de *la Pasionaria*, Irene Falcón, la seva secretària personal, Antonio Pretel, Segis Álvarez, Pedro Felipe, Esperanza González, Baudilio Sánchez, Julio Mateu i Julita Pericacho (MENDEZONA, 1995). Radio España Independiente, en els primers anys, tenia uns estudis diferents dels de Ràdio Moscou. Les plantes transmissores que feia servir "La Pirenaica" eren, però, les mateixes que emprava la potent emissora internacional de la Unió Soviètica.

En plena Segona Guerra Mundial, l'any 1941, quan Alemanya ataca la Unió Soviètica això va provocar que la redacció de "La Pirenaica", temporalment, deixés Moscou i marxés a Ufa, a la república de Bashkiria, la ciutat on s'havia instal·lat la Internacional Comunista. (GALAN,1988:235) Poc temps després "La Pirenaica" va retornar a Moscou i el 5 de gener de 1955 es va traslladar a Bucarest. En aquella ciutat els estudis estaven en un xalet davant del parc Herestrau i la planta transmissora estava a la zona militar de Safitca, a vint-i-cinc quilòmetres de la capital. (MENDEZONA, 1995:115)

Les primeres emissions de "La Pirenaica" en català les va fer, des de Moscou, a començaments dels quaranta, Emili Vilaseca amb el pseudònim de *Jordi Català*. Els espais es feien setmanalment els divendres. L'emissió acabava dient: "*fora Franco i la Falange del poder. Visca la República. Visca Catalunya.*" I sonava *Els Segadors*. (PÀMIES,inèdit)

L'any 1944 Radio España Independiente sembla que emetia de 22 a 23:30 en castellà i els dijous, l'últim quart d'hora, és quan radiava en català. (SÁNCHEZ AGUSTÍ, 2001: 231)

Radio España Independiente no va transmetre una programació més estable en català fins que Ramon Mendezona no va substituir Dolores Ibarruri en la direcció de la REI, l'any 1952, i fins que *la Pasionaria* no va deixar de ser la secretària general del Partit Comunista d'Espanya, l'any 1960, per passar a ser-ne la presidenta. En un plenari del Partit Comunista d'Espanya, de l'any 1956, Rafael Vidiella va demanar que Radio España Independiente fes emissions en català. Dolores Ibarruri li va contestar com a secretària general que: "*el PCE no té ni diners ni gent, ni temps per emetre en català.*" (MORAN,1978) En un *Boletín de Información* del Partit Comunista d'Espanya, de l'any 1958, hi ha els horaris d'emissió dels espais en castellà de Ràdio Moscou, Ràdio Budapest, Ràdio Bucarest, Ràdio Praga, Ràdio Pequín i Radio España Independiente i no hi ha cap referència a les emissions en català de la REI.

Fins a l'arribada de Jordi Solé Tura als estudis del xalet del parc Herestrau de

Bucarest, els esporàdics espais en català de “La Pirenaica” van ser realitzats per Emili Vilaseca (*Jordi Català*) i per Victòria Pujolar, una treballadora d’Editorial Bruguera a l’exili, militant del Partit Socialista Unificat de Catalunya i casada amb Federico Melchor, qui va muntar la redacció de “La Pirenaica” a París. La parella residia a Bucarest des de l’any 1949.

Ramón Mendezona, el director de l’emissora entre 1952 i 1977, explica el següent sobre els programes fets en català al seu llibre *La Pirenaica y otros episodios*:

“Vam dedicar una gran atenció als problemes de les nacionalitats. La continuïtat bisetmanal dels programes en llengua catalana va ser assegurada per Emilio Vilaseca el qual, durant molts anys, es va lliurar en aquesta tasca amb tota la seva passió revolucionària i la seva experiència de dirigent obrer. El van seguir Alberto Prats (Jordi Solé Tura), brillant publicista, professor universitari i, posteriorment, diputat a les Corts i ministre de Cultura; Pere Sabater (Marcel Plans), el qual amb la seva companya Esther Berenguer i amb Victòria Pujolar van aportar moltes iniciatives i esperit renovador.”
(MENDEZONA,1995:365)

Jordi Solé Tura, un dels redactors de l’Estatut de Catalunya de 1979 i ministre de Cultura del govern espanyol, quan vivia exiliat a París, a començaments dels seixanta, va tenir la possibilitat d’anar a treballar a “La Pirenaica” i es va fer càrrec de les emissions en català entre 1962 i 1964, aproximadament. A Romania, Jordi Solé Tura va adoptar el nom de Jorge Fabra (SOLÉ TURA, 1999) i en antena tenia el pseudònim d’Alberto Prats. Solé Tura recordava així el seu pas per “La Pirenaica”:

“L’estudi estava en un xalet, amb jardí, al centre de Bucarest, al costat del Museu d’Història de l’Exèrcit i del Palau de la Presidència del Govern. Però aquells estudis passaven de forma clandestina. Els que hi participàvem gairebé seguíem les mateixes regles de la clandestinitat a l’Estat espanyol. Jo estava casat amb una noia francesa i als veïns de la zona de Bucarest on vivíem sempre vam passar com una parella de periodistes francesos.

Quan jo hi vaig anar vaig trobar un equip molt fet que ja havia estat a Moscou i que havia sortit d’Espanya l’any 1939 . Jo era el primer que hi arribava del que se’n deia l’interior. Hi havia també una diferència d’edat. (...) Jo no havia viscut la Guerra Civil com ells, no havia estat a la Unió Soviètica, feia un any que havia marxat d’Espanya i ells en feia vint. Parlàvem un llenguatge diferent. Per exemple, la persona que jo vaig substituir, l’Emili

Vilaseca, que ja era molt gran i es jubilava, feia servir un llenguatge antiquat que no tenia res a veure amb la realitat del moment. (...) Passat el primer moment vam establir una relació cordial i vam treballar junts un parell de mesos fins que se'n va anar cap a Moscou.

El dia que se n'anava a Moscou amb la seva dona els vaig acompanyar a l'estació de Bucarest i, mentre esperàvem que el tren sortís, l'Emili Vilaseca em va dir: ja saps que jo era molt reticent de la teva vinguda aquí perquè volia dir que plegava, però com hem tingut una bona relació ara et voldria fer un regal. Es va treure de la butxaca una cinta de les que es fa servir per lligar rams de flors amb els colors de la bandera catalana. I em diu: aquesta cinta l'he portada a sobre des que vaig sortir de Catalunya l'any 1939. Va demanar unes tisorettes petites a la seva dona i en va tallar un tros i me'l va regalar. Jo considero que és un dels regals més importants que m'han fet a la meua vida. Allò volia dir moltes coses.

Els programes els escrivia i els gravava jo. (...) Si no estaves de guàrdia començaves a treballar a les set o a les vuit del matí i al migdia els enregistrava. Al principi jo només em vaig dedicar als programes en català i després també vaig fer de locutor dels espais en castellà. Els programes en català sortien dues vegades a la setmana i duraven mitja hora.

Jo vaig introduir algunes innovacions, especialment en el programa en català, perquè vaig posar-hi una música diferent. Per exemple, quan es va publicar el primer disc de Raimon, jo el feia servir molt. I també hi posava música de jazz, cosa que va ser considerada una heretgia en aquell moment, però a mi em va semblar que s'havia de modernitzar. (...) De fet, no em van acabar de comprendre mai del tot.

Em va substituir un company meu amb qui vam sortir junts cap a l'exili a França i ell després va marxar cap a Alemanya: en Marcel Plans." (SOLÉ TURA, Ràdio 4, novembre 1997)

Al seu llibre de memòries, Jordi Solé Tura explica que a Bucarest un dia es va trobar amb uns iugoslaus que havien estat en una altra emissora clandestina promoguda a Romania per Moscou i que anava dirigida contra el mariscal Tito. L'emissora iugoslava prosoviètica es va desmantellar i el personal va quedar exiliat per sempre més a Romania. Aquell fet es veu que li va fer obrir els ulls i Solé Tura va témer que li pogués passar una cosa similar. Allò el va fer deixar "La Pirenaica". (SOLÉ TURA, 1999)

Marcel Plans (*Pere Sabater*), militant del Partit Socialista Unificat de Catalunya, va arribar a "La Pirenaica" l'any 1964, procedent del Berlín oriental, on havia estudiat cinema. Va entrar a l'emissora amb la seva esposa Esther Berenguer i

va fer els espais en català, dels dilluns i dijous, fins l'any 1971, any en què la parella Plans Berenguer va retornar a Catalunya sense problemes. (PÀMIES, inèdit) Marcel Plans explica *"l'emissió de vint-i-cinc minuts completament en català es feia amb la informació que arribava de l'interior i un comentari molt breu signat per Jordi Català o Pere Sabater segons les èpoques."* (PLANS,1981:125)

Entre 1972 i 1973 es va produir un període de manca de redactors i locutors en català als estudis de Bucarest. Els espais en català d'aquell període es van fer amb recursos d'emergència. A París, Leonor Bornao, d'origen aragonès, enregistrava alguns espais i uns altres arribaven a la REI des de Budapest, fets per Lourdes Jiménez (*Maria Bartra*) i Rafael Vidiella, el veterà dirigent obrer que va ser conseller de la Generalitat de Catalunya. (MENDEZONA,1995:365)

L'any 1973 Josep Maria Cendrós es va encarregar de l'última etapa dels espais en català fets per "La Pirenaica" des dels estudis de Bucarest. Uns quants anys abans, ell ja havia col·laborat des de París enviant alguns enregistraments en català. La seva estada a Bucarest va ser de tres mesos, ja que no es va adaptar a l'ambient del país. (PÀMIES, inèdit)

La revista *Xaloc*, de Mèxic, el desembre de 1972 publicava un comunicat del Secretariat Permanent de l'Assemblea de Catalunya adreçat als exiliats, que deia: *"aprofitem aquesta avinentesa per comunicar-vos que a partir del 15 de juliol, els dimarts, dijous i dissabtes podreu escoltar l'emissió radiofònica de "La Veu de l'Assemblea de Catalunya", que us parlarà de 13:30 a 13:45 hores emetent en ones de 19,3; 20,6; 24,5 i 29,5 que esperem que sigui un nou vincle entre tots els qui viuen i treballen per una Catalunya lliure i democràtica. Pròximament us farem saber on podeu adreçar la vostra correspondència relativa a aquestes emissions."*

L'any 1972 Radio España Independiente va emetre alguns espais enregistrats per l'Assemblea de Catalunya. Ramon Mendezona ho recull al seu llibre *La Pirenaica y otros episodios*:

"Un fet significatiu va ser la sèrie de programes de mitja hora realitzats a Barcelona per l'Assemblea de Catalunya, que havia acceptat el nostre oferiment de transmetre'ls. I així sortien a l'èter, tal com venien, sense més intervenció nostra que la d'assegurar que arribessin als oïdors. Amb això contribuïem modestament a la unitat de les forces democràtiques catalanes (en aquells moments, l'exemple unitari més alt) i s'emmarcava en la nostra línia permanent de defensa dels drets nacionals dels diversos pobles d'Espanya." (MENDEZONA,1995:365)

En la I Comissió Permanent de l'Assemblea de Catalunya, feta el mes de novembre de 1971, es va decidir crear un butlletí escrit que informés dels seus

acords. Quan ja n'havien sortit tres es va decidir ampliar el radi d'acció amb un programa de ràdio. A partir del mes de juliol de 1972 "La Pirenaica" va emetre l'espai *La Veu de l'Assemblea de Catalunya*. Les emissions reflectien el treball que duia a terme la Permanent de l'Assemblea de Catalunya i el seu Secretariat. Els programes també donaven aquelles notícies importants que la dictadura franquista volia silenciar. Aquelles emissions en català es van radiar els dimarts, dijous i dissabtes al migdia. Els fulls volants clandestins que es van llançar per donar a conèixer l'emissió els va preparar el periodista Jaume Fabre, la persona que va intervenir decisivament per fer realitat aquell projecte. Se'n van fer onze programes, entre el 15 de juliol de 1972 i principis del mes de novembre d'aquell any. Comptant les repeticions, es van emetre poc més de vuit hores. A la pràctica era molt difícil captar les emissions a causa de les interferències provocades. (BATISTA,1991:157-158) En la IV Permanent de l'Assemblea de Catalunya es va fer balanç del programa i alguns assistents van demanar que es canviés la franja horària, mentre que els components de la comissió encarregada van demanar ajuda financera. (*L'Avenç*, novembre 1981:52) Fer arribar aquells onze espais radiofònics de l'Assemblea de Catalunya als estudis de la REI va suposar una gran complicació logística. Ricard Lobo i Jaume Fabre preparaven els programes. Aquest últim, acompanyat d'una veu femenina, en feia la locució. El pianista Carles Santos era el tècnic i qui interpretava la sintonia del programa, una versió d'Els Segadors. Quan la cinta estava enregistrada Pere Portabella la portava als serveis de propaganda del Partit Socialista Unificat de Catalunya, que la feia arribar clandestinament a Bucarest. En aquell moment, a Catalunya es produïen alguns canvis. El PSUC com altres forces polítiques a la clandestinitat ja miraven d'informar com podien, des de Catalunya, pels mitjans de comunicació locals, sobretot premsa escrita.

El 1974 pràcticament va desaparèixer la programació fixa en català de la REI. Només es van registrar alguns espais puntuals a Budapest, fets per Lourdes Jiménez (*Maria Bartra*) i Rafael Vidiella. Lourdes Jiménez comenta que a la primavera del 1975 "La Pirenaica" s'havia quedat sense cap català. Ella el que feia a Budapest era llegir, a casa seva, textos de la revista *Treball* i enviava els enregistraments a Bucarest. Aquesta última etapa dels espais en català de la REI va acabar l'any 1976. (PÀMIÉS, inèdit) Aquell any Rafael Vidiella va retornar a Catalunya.

El mes d'abril de 1977 a l'Estat espanyol es va legalitzar el Partit Comunista d'Espanya. El mes de juny Adolfo Suárez, líder de la Unión del Centro Democrático, va guanyar les eleccions. "La Pirenaica" va deixar d'emetre el 14 de juliol de 1977 coincidint amb la retransmissió des de Madrid la sessió de constitució de les Corts.

L'escriptora Teresa Pàmies des que va treballar a Ràdio Praga, a partir de 1949, col·laborava amb "La Pirenaica" enviant cròniques amb el pseudònim de Luís Duarte. Després, durant la seva estada a París, entre 1959 i 1971, va seguir fent de corresponsal de l'emissora (PÀMIES. Carta, 20-11-2004).

"Durant molts anys des de Praga i París vaig ser corresponsal de Radio España Independiente i, el que considero més enriquidor, transmissora de les corresponals enviades des de diversos punts de Catalunya que arribaven per diferents vies clandestines a la redacció de REI. Una de les regles d'or de la clandestinitat és saber el menys possible, l'estrictament necessari, per a la col·laboració individual a la gran feina col·lectiva. Sempre vaig seguir aquesta regla i no em vaig preocupar on estava REI i ni qui la dirigia. Sols m'interessava contribuir a la seva eficàcia, no sols en tant que militant comunista catalana, sinó també com a espanyola de la diàspora. Els corresponsals, entre els quals em trobava, podíem fer la nostra feina de forma més oberta. A partir de 1949 i treballant a la ràdio estatal txecoslovaca enviava corresponals a La Pirenaica perquè a Praga disposàvem de publicacions occidentals i d'un servei d'escolta de Ràdio Nacional d'Espanya, el qual em permetia elaborar materials més actuals. També rebíem cartes adreçades a Ràdio Praga, però destinades a La Pirenaica, l'adreça de la qual ignoraven els remitents." (PÀMIES, T. Entrevista, *Diario de Barcelona*, 18-3-1981:20).

Segons Teresa Pàmies, "La Pirenaica" va fer uns mil programes en català en tota la seva història a l'ona curta. Entre els fons documentals de l'Arxiu Nacional de Catalunya per a l'estudi de la radiodifusió es troben les galeries de l'obra inèdita de Teresa Pàmies titulada *Ràdio Pirenaica. Emissions en llengua catalana de Radio España Independiente (1941-1977)*. També es conserven les cròniques de Teresa Pàmies com a col·laboradora de Radio España Independiente a la seva corresponalia a París.

Quan Jordi Solé Tura va ser ministre de Cultura del govern espanyol, Ràdio Exterior d'Espanya (REE) va aprofitar la planta transmissora de "La Pirenaica". El 13 de març de 1992 els responsables de Radiotelevisió Espanyola i de la Radiotelevisió Romanesa van signar un conveni, per un període de tres anys, pel qual REE podia emetre des de Bucarest. (*Diari de Barcelona*, 17-3-1992) Solé Tura declarava aleshores: *"la iniciativa de revitalitzar l'emissora és magnífica i una solució carregada de simbolisme, perquè ara servirà per difondre la democràcia espanyola en una zona molt important del centre i l'est d'Europa"*. (*El Sol*, 10-2-1992)

4. Ràdio París

Les primeres emissions en castellà de Ràdio París es van fer l'any 1939. Les van inaugurar els republicans espanyols que tot just acabaven de perdre la Guerra Civil. Inicialment van anar a càrrec del poeta Rafael Alberti i la seva esposa María Teresa León, els quals van fer de redactors i locutors durant pocs mesos, ja que en esclatar la Segona Guerra Mundial, i amb París ocupat pels nazis, les emissions antifeixistes en llengua espanyola es van haver de suspendre. Amb l'alliberament de París el 1944 les emissions antifranquistes en castellà de Ràdio París es van reprendre. (DREYFUS-ARMAND, 2000)

Com he dit a la cronologia del capítol I d'aquesta part, a partir de la fi de la Segona Guerra Mundial el 8 de maig de 1945, les Nacions Unides es planteja la substitució del règim de Franco i demanen la retirada de diplomàtics d'Espanya. França va anar més lluny i va tancar la frontera amb Espanya a tots els efectes, degut a l'execució de Cristino García, heroi de la resistència francesa capturat en una operació antimiquis a Espanya. És en aquell moment, febrer de 1946, quan el govern republicà a l'exili aconsegueix un estatus polític a França. En virtut d'aquest estatus obté permís per fer servir la ràdio francesa com a eina de propaganda. Diversos col·lectius d'exiliats es van repartir el temps d'antena. En aquell any Ràdio París emetia cap a Espanya de 23:30 a 24 hores en ones curtes de 31 i 38 metres i en ona mitjana als 463 metres. (ARRIETA,1998:79) Això ho va aprofitar el govern de la Generalitat a l'exili i, durant els mesos de juny i juliol de 1947, el president Josep Irla i diversos representants dels partits del Consell Executiu es van adreçar diverses vegades en català per Ràdio París, en ona curta, demanant el boicot al referèndum franquista que es va convocar, el 8 de juliol, per aprovar la *Ley de Sucesión*, que va permetre a l'Estat espanyol constituir-se en un *reino sin rey*. Ràdio París va continuar cedint espais al govern de la Generalitat, fins que aquest es va dissoldre. El 15 d'octubre, Carles Pi Sunyer, conseller en cap d'aquell govern, encara es va adreçar per Ràdio París en català als catalans de l'interior per commemorar l'aniversari de l'execució de Lluís Companys. Pi Sunyer, a més de parlar per Ràdio París, treballava per a la BBC com a col·laborador i redactor dels programes que es feien cap a l'Amèrica Llatina.

El govern català de la Generalitat a l'exili es dissol el gener de 1948 i la notícia la dona a conèixer Josep Tarradellas, que encara no era president de la Generalitat, a través de Ràdio París, però en castellà.

Amb motiu de l'Homenatge Nacional a Pompeu Fabra, fet el febrer de 1948, a Prada (el Conflent), la BBC i Ràdio París van fer un programa especial en llengua catalana. Van assistir a aquell homenatge, entre molts altres catalans a l'e-

xili: el músic Pau Casals, el president de la Generalitat a l'exili, Josep Irla, l'escriptor Josep Carner, etc. S'emet el cant d'Els segadors, interpretat pel Cor Nacional, sota la direcció del mestre Josep Fontbernat, qui pocs anys després va fer la programació en català de Ràdio les Valls del Principat d'Andorra.

Les emissions regulars de Ràdio París en català, amb periodicitat quinzenal, van començar el diumenge 9 de març de 1958, a les 22 hores, a les bandes d'ona curta de 41 i 50 metres. El títol de les emissions era: "París, fogar de la cultura catalana". (*Catalunya*, juliol 1958) Les dirigia i confeccionava Ramon Xuriguera.

El número de juliol de 1958 de la revista *Catalunya*, publicada a l'Argentina transcrivia les paraules inicials, amb força gal·licismes, de l'emissió inaugural:

"Cada 15 dies us serà presentat un creador o un realitzador, les activitats del qual honoren la cultura de llengua catalana. No és d'avui que els artistes, els escriptors, els tècnics, els caps d'empresa viuen a París o vénen a fer-hi sojorns. Llurs idees, llurs obres us interessin. Són un aspecte major d'aquesta comunitat de sentiments que uneix les Illes Balears, València i Catalunya. Tot el que ateny llur esperit, llurs esforços, llurs triomfs, en tant que representació d'un patrimoni col·lectiu, serà reflectit ací. La cultura és de tots, però importa d'anunciar-la amb l'accent de la mateixa llengua que la crea. Aquesta expressió és la que trobareu ací. Mallorquins, valencians i catalans: trobeu-vos cada quinzena a aquesta mateixa hora, a l'escolta: la veu de París, fogar de la cultura catalana us dirà, respecte a la cultura catalana, allò que sigui digne de relleu." (*Catalunya*, juliol 1958)

Segons Julián Antonio Ramírez, responsable de la redacció en castellà de Ràdio París durant els anys seixanta, Ramon Xuriguera ja havia fet algunes emissions esporàdiques en català a començaments dels cinquanta, quan la redacció en castellà la dirigia Christian Ozanne. L'any 1957 la direcció de la Radiodifusió Francesa va suprimir les cròniques religioses del "Padre Olasso", pseudònim del sacerdot basc Alberto de Onaindía, que es radiaven des de l'any 1946. Aquell fet va provocar que Christian Ozanne, invocant la clàusula de consciència, dimitís del càrrec en protesta per aquella decisió. La direcció de la redacció en castellà va passar a André Camp, fill de l'hispanista Jean Camp, natural de Perpinyà. L'any 1958 va ser Camp qui va permetre consolidar la programació en llengua catalana que preparava l'escriptor Ramon Xuriguera. (RAMÍREZ. Carta, 1-12-2004)

Ramon Xuriguera i Parramona va néixer a Menàrguens (la Noguera), l'any 1901 i va morir a Brageirac (el Perigord), l'any 1966. Va estudiar lletres a la

Universitat de Barcelona. Entre els anys 1928 i 1930 va residir a París, on va realitzar estudis artístics i on va ésser corresponsal de *La Publicitat* i de *Mirador*. Es va exiliar l'any 1939 i va ésser promotor de la cultura catalana a França. Després de la guerra, Ramon Xuriguera va exercir de professor de llengua castellana, primerament a Brageirac i després a París. Fou membre de l'associació Cultura Catalana, un dels responsables de la represa d'Edicions Proa i membre constituent del Patronat de Cultura Catalana; col·laborador habitual dels Jocs Florals, i delegat, en aquesta ciutat, d'Òmnium Cultural. (Web Arxiu Nacional de Catalunya)

Més endavant els programes en català els van fer el músic Narcís Bonet i la seva esposa, Carme Bonet, pianista, que van entrar a treballar a la redacció en castellà de Ràdio París. (RAMÍREZ. Carta 1-12-2004) Narcís Bonet, nascut a Barcelona el 1933, va ser Secretari d'Òmnium Cultural a París, president del Casal de Catalunya de París i l'any 1962 presidia la *Fédération Internationale des Jeunesses Musicales*. (Web Clivis Publicacions) Carme Bonet va participar activament en els moviments polítics i socials del maig del 68.

Qui també va participar esporàdicament als espais en català de Ràdio París, sempre amb contingut cultural, va ser l'escriptor valencià Francisco Puig Espert, nascut a Llombai i exiliat a París, on treballava com a lector de castellà al *Lycée Chaptal*. (RAMÍREZ. Carta,1-12-2004) Fou poeta premiat quatre vegades als Jocs Florals de Lo Rat Penat, autor de teatre i escriptor de novel·la.

A Ràdio París, des de mitjan els cinquanta, també hi havia l'actriu i locutora barcelonina Adelita del Campo, el nom autèntic de la qual era Adela Carreras, esposa del responsable de la redacció en llengua castellana, Julián Antonio Ramírez. La parella militava a la Joventut Socialista Unificada de Catalunya i a la d'Euskadi, respectivament. (RAMÍREZ,2003)

Els programes quinzenals en català de Ràdio París van durar sis anys. L'any 1964 van acabar. A diferència de la BBC o "La Pirenaica", el règim franquista no interferia l'emissora francesa. Ràdio París emetia la programació en castellà en ona curta, de deu a onze de la nit, i repetia el programa en ona mitjana, d'onze a dotze de la nit. L'emissió en OM es feia des de Muret, al sud de Tolosa.

Entre els fons documentals de l'Arxiu Nacional de Catalunya per a l'estudi de la radiodifusió es troba el fons de la *Fonoteca Històrica Jaume Font* on es conserven gravacions de les emissions en català de Ràdio París. També a l'Arxiu Nacional de Catalunya es guarda el fons personal de Ramon Xuriguera. Entre els seus escrits es conserva la documentació relacionada amb les emissions radiofòniques en català efectuades des de Ràdio París.

5. Ràdio Belgrad

Un any després d'acabar la Segona Guerra Mundial, els antics partisans comunistes iugoslaus van inaugurar el 1946 les emissions en castellà de Ràdio Belgrad en ona curta.

L'escriptora i política Teresa Pàmies, nascuda a Balaguer l'any 1919, filla del dirigent marxista Tomàs Pàmies, en ser membre de les Joventuts Socialistes Unificades de Catalunya, durant la Guerra Civil espanyola, hagué d'exiliar-se i va haver de viure a França, Cuba, la República Dominicana i Mèxic. L'any 1947 va arribar a Iugoslàvia on, durant un any, va treballar de traductora als programes en castellà de Ràdio Belgrad. En aquella emissora va fer, a més, durant l'any 1948 un comentari setmanal en català que llegia ella mateixa, sense nom ni pseudònim. A finals de 1948, Teresa Pàmies va marxar cap a Txecoslovàquia. (PÀMIES. Carta, 20-11-2004) El juny de l'any 1948 la Iugoslàvia comunista, dirigida per Tito, va trencar amb Stalin. El titisme és condemnat com a nova heretgia nacionalista del moviment comunista. Per exemple, Joan Comorera, secretari general del PSUC, ben aviat fa un escrit de condemna contra Tito per agent de l'imperialisme nord-americà. Això va provocar que els militants del PSUC que feien locucions per a Ràdio Belgrad s'autoacomiadessin i marxessin a treballar a Ràdio Praga.

El número del mes de juny de 1948 de la publicació comunista, editada a Cuba, *Per Catalunya* publicava aquest anunci: "*Voleu saber com lluita la Catalunya immortal? Escolteu Radio Belgrad en les seves emissions en català tots els dimecres i diumenges a dos quarts d'onze del vespre per l'ona curta de 49,18 metres*". L'anunci de Ràdio Belgrad només es va publicar una única vegada a *Per Catalunya* perquè just aleshores, juny de 1948, és quan Stalin va trencar amb la direcció comunista iugoslava. (*L'Hora Catalana*. Ràdio 4, 6-6-2004)

6. Ràdio Praga

A la fi de la Segona Guerra Mundial l'exèrcit soviètic entra a la República Txecoslovaca i l'any 1945 Ràdio Praga reprèn les emissions cap a l'exterior en anglès, txec i eslovac. Els comunistes es van fer amb el poder i l'abril de 1948 la Radiodifusió Txecoslovaca va ser nacionalitzada i les seves emissions cap a l'exterior van fusionar-se amb la Secció Política del partit per unificar la línia política de la ràdio. Va ser poc després quan es va començar a transmetre en noruec, suec, grec, esperanto, castellà i català. (LANDOVSKA. Carta, 26-11-1981)

L'escriptora Teresa Pàmies va arribar a finals de 1948 a Txecoslovàquia, des-

prés d'haver treballat a Ràdio Belgrad. A l'any següent entra a formar part de la secció en llengua castellana de Ràdio Praga. (PAMIES, 2001) A partir de 1949 Teresa Pàmies va fer programes en castellà i català per Ràdio Praga. L'emissió en català era setmanal. (*Diario de Barcelona*, 18-3-1981:20) Teresa Pàmies en aquell moment era locutora sense firma de Ràdio Praga i col·laborava amb "La Pirenaica" enviant cròniques amb el pseudònim de *Luís Duarte*. (PÀMIES. Carta, 20-11-2004) Als programes en català de Ràdio Praga també hi va participar Joan Blàzquez Arroyo (alias "César"), originari de Bossost, a la Vall d'Aran. Va ser membre del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), doctor en Dret per la Universitat de Madrid i llicenciat en Filologia Hispànica per la Universitat de Sevilla; l'any 1937 va ser alcalde de Bossost i va arribar a ser general de les Forces Franceses de l'Interior. El mes de maig de 1949, Joan Blàzquez ha de marxar cap a Praga en prohibir-se a França el Partit Comunista d'Espanya i el PSUC. Durant tres anys Joan Blàzquez, amb el pseudònim de Joan Verdaguer en antena, va fer els programes en català de Ràdio Praga amb Teresa Pàmies. Ambdós tenien l'accent català lleidatà. Blàzquez marxa a Viena l'any 1952, on s'apunta al Consell Mundial de la Pau. (SÁNCHEZ AGUSTÍ, 2001:126-129) En aquell moment és quan van acabar es espais en català de Ràdio Praga. (PÀMIES. Carta, 20-11-2004) Teresa Pàmies va deixar Praga per anar a París sis anys després, l'any 1958.

7. Ràdio Budapest

El tortosí Rafael Vidiella, com he dit abans, és una de les personalitats importants pel que fa a la radiodifusió internacional feta en català durant el franquisme, ja que a més de col·laborar a Ràdio Moscou i Radio España Independiente va fer alguns espais a Ràdio Budapest.

Aquest fundador del Partit Socialista Unificat (PSU), el 1936, conseller de la Generalitat de Catalunya i membre de la Internacional Comunista, al llibre de Monserrat Roig *Rafael Vidiella, l'aventura de la revolució*, explica:

"Per cert, ara que parlem de ràdio, he de dir que aquí, a Budapest, vaig fer amb una exiliada que responia al nom de Maria Bartra, una emissió en català durant dos anys. Ella parla el català millor que jo, a pesar de ser una emigrada castellana, però va ser educada des de molt petita a Barcelona. Una vegada vam rebre una carta que ens deia: 'Qui és aquest valencià que parla amb vostè? Vostè si que es nota que és catalana, però ell sembla valencià'. I és que sóc de Tortosa". (ROIG, 1976:146)

L'escriptor i membre del PSUC Ignasi Riera també recull en algun dels seus articles que "*Rafael Vidiella havia passat molts anys de postguerra emetent programes en català des de Budapest*". (*Avui*, 24-1-2003)

Els espais de Rafael Vidiella i "*Maria Bartra*", en realitat Lourdes Jiménez, deurien ser fets a començaments de la dècada dels cinquanta. Als anys setanta, la parella també va fer alguns espais enregistrats en català, a Budapest, per a Radio España Independiente.

Però aquells espais dels comunistes catalans a l'exili no són els únics que va radiar Ràdio Budapest en la nostra llengua. L'emissora internacional hongaresa va emetre, durant uns sis mesos, durant el 1989, el breu informatiu mensual tecnològic en català *Retalls DX*, produït per la revista *Quaderns Tècnics*: la primera revista en català sobre electrònica, informàtica, vídeo, àudio, radioafició i DXisme. L'espai, d'uns cinc minuts de durada, s'emetia el quart dissabte de cada mes i es repetia el diumenge següent. El programa s'enregistrava a Barcelona en un casset i s'enviava a la redacció en castellà de Ràdio Budapest. Xavier Cacho, un enginyer tècnic de telecomunicacions que havia fet programes a l'emissora lliure barcelonina *Antena Alternativa*, presentava aquest espai que també va transmetre la BRT durant més temps. (*Avui*, 16-6-1989:42)

8. Ràdio Transmundial (Mònaco)

Catalunya ha tingut des de fa molts anys una important presència evangèlica. Aquest col·lectiu ha intentat difondre les seves creences per diversos mitjans de comunicació. Els primers programes evangèlics internacionals en català es van emetre l'any 1958 des de Ràdio Tànger, al Marroc. Aquells programes eren fets per set joves, d'uns divuit anys, entre els quals hi havia Agustí Rodés, promotor de l'emissora barcelonina d'FM Ràdio Bona Nova. Els joves enregistraven clandestinament els programes a Barcelona i els enviaven, via Gibraltar o Portugal, a Tànger. El règim franquista interferia les emissions i pocs mesos després de començar els programes les autoritats van localitzar el grup de joves i els hi va recomanar que deixessin de fer els programes. El col·lectiu va seguir el consell i va acabar les emissions.

La segona etapa dels programes evangèlics internacionals en català va anar des de l'any 1968 fins al 9 de juliol de 1975. Per Ràdio Transmundial de Mònaco s'emetia tots els dimecres, a les dues del migdia, un espai d'un quart d'hora que s'obria amb la melodia d'*El cant dels ocells* de Pau Casals. L'any 1975 van acabar les emissions per manca de finançament. Els programes s'enregistraven en un petit estudi del barri de Sant Martí de Barcelona i s'envia-

ven a Mònaco. Alguns dels col·laboradors eren: Àngel Cortès, Bernat Vinyes, Benjamí Planas i Miquel Valvuenas. L'equip considerava que l'audiència de l'espai podia ser d'unes 30.000 persones. El setembre de 1983 Ràdio Transmundial va reprendre la programació en català en ona curta. Aquesta tercera etapa es va acabar el 25 de desembre de 1989. Els espais s'emeten els dilluns, a les dues del migdia, amb el nom d'*Aquell camí oblidat* i estaven produïts per *Panorama Evangèlic a la Ràdio*, a Barcelona. L'objectiu era divulgar l'Evangeli predicant i cantant. L'audiència era menor que als anys setanta. Per aquesta raó i pel fet que Ràdio Transmundial va decidir, a finals dels vuitanta, concentrar les seves emissions cap a l'Europa de l'Est els espais van acabar el dia de Nadal del 1989. Els evangèlics catalans es van concentrar en la producció de programes per a les emissores locals de freqüència modulada: Ràdio Rubí, Ràdio Santa Coloma, Ràdio Valls, Ràdio Cambrils o Ràdio Bona Nova. (VALVUENA. Entrevista, gener 1990)

9. Ràdio Andorra

El 19 d'agost de 1935 el Consell de les Valls del Principat d'Andorra va concedir a Buenaventura Vila Ribes, súbdit andorrà resident a Barcelona, una concessió per un període de trenta anys per a l'explotació en exclusiva d'una emissora de radiodifusió, destinada a la difusió de la cultura i l'art. Immediatament Vila va cercar a França els mitjans per al seu finançament i va entrar en contacte amb l'empresari radiofònic Jacques Trémoulet, que ja tenia Radio Toulouse, Radio Agen, Radio Bordeaux Sud-Ouest, Radio Montpellier. (TÉNOT, 1977) França no va acceptar aquella concessió i l'inici d'emissions de Ràdio Andorra no va ser fins al 9 d'agost de 1939, quan el ministre de Treball francès, Anatole de Monzie, la va inaugurar. L'emissió va ser feta en francès, català i castellà en ona mitjana, 410 metres, i ona curta, 30 metres. La programació era musical, per evitar conflictes amb Espanya i França, i els discos només es presentaven en aquella època en francès i castellà. Gràcies a la neutralitat del Principat d'Andorra va seguir emetent durant la Segona Guerra Mundial. En acabar la guerra, el govern francès volia anular la concessió que gestionava l'empresari Jacques Trémoulet per col·laboracionista amb l'ocupació alemanya. Això ho va aconseguir uns quants anys després. Des de l'any 1949 Ràdio Andorra va emetre durant un temps en francès i català sota el control de la societat anònima espanyola, *Sociedad de Explotación Radiofónica* Radio Andorra, amb seu a Madrid, impulsada per Jacques Trémoulet, que estava refugiat a Espanya i era propietari en aquell moment de la cadena espanyola Compañía de Radiodifusión Intercontinental.

L'any 1951 és quan el govern francès es fa finalment amb la concessió original dels anys trenta de Ràdio Andorra i la va transmetre a SOFIRAD, una empresa controlada per l'Estat, que va crear AndorRadio. L'empresari Jacques Trémoulet, que va perdre l'explotació de l'emissora, en aquell moment, va fer diverses gestions amb les autoritats espanyoles de l'època per recuperar Ràdio Andorra. El 16 de novembre de 1960 el Consell de Les Valls va autoritzar el funcionament de dues emissores a Andorra: una amb personal espanyol i l'altra amb personal francès. Trémoulet va proposar al govern del general Franco la cessió gratuïta de Ràdio Andorra a l'Estat espanyol a canvi de reservar-se l'explotació comercial durant vint anys. El 16 de gener de 1961 es va signar el contracte de cessió entre Trémoulet i el *director general de Radiodifusión y Televisión*. (MONTES, 2004)

Vint anys després, el Consell General de Les Valls, el 2 de març de 1981, va prendre la decisió de tancar Ràdio Andorra i Sud Radio, les concessions de les quals expiraven el 29 de març de 1981. El 3 d'abril de 1981, a les 21:25, Ràdio Andorra llegia un breu comunicat en francès, castellà i català anunciant que per ordre de les autoritats andorranes deixava d'emetre. El 4 d'abril els delegats permanents dels coprínceps van acceptar els recursos de "Queixa" d'EIRASA (Ràdio Andorra) i SOFIRARD (Sud Radio) i va deixar en suspens l'ordre de tancament de les emissores. El 8 de febrer de 1983, l'Assemblea Magna d'Andorra va acordar la reobertura de les dues emissores. El 4 de gener de 1984, Ràdio Andorra va tornar a emetre en període de proves, durant unes quantes setmanes, explotada ara per l'empresa pública espanyola PRO-ERSA, presidida per Luís Ezcurra. L'abril d'aquell any la Direcció General del Patrimoni del Ministeri d'Economia i Hisenda d'Espanya no va autoritzar el desembossament de 50 milions de pessetes que calien per obtenir el permís per fer emissions regulars. Així acabava aquella etapa de Ràdio Andorra. (*La Vanguardia*, 15-9-1980)

El Consell General d'Andorra va posar en marxa la seva pròpia emissora, només en FM, Ràdio Nacional d'Andorra, el 8 de setembre de 1990, festivitat de la Mare de Déu de Meritxell. La ràdio nacional andorrana emet tota la seva programació en català.

Ràdio Andorra, entre 1961 i 1981 va transmetre en ona mitjana, 701 kHz, i en alguns períodes també ona curta, als 5.995 o 6.215 kHz. Degut als acords de funcionament establerts amb el règim franquista la programació de l'estació era fonamentalment musical i presentada en castellà i francès. L'any 1975, a la nit, es feia un únic espai en català, de deu minuts.

No es van emetre espais en català d'una hora fins a l'any 1977. En aquell any es van començar a fer uns espais musicals i culturals diaris, presentats en

català, de 21 a 22 hores, que generalment només es radiaven per l'ona mitjana amb el nom d'*Horitzons Catalans*. (FÀBREGAS i RIBAS. Entrevista, octubre 2004)

El 16 de desembre de 1975 després d'uns quants anys d'inactivitat, Ràdio Andorra va reactivar la seva freqüència en ona curta de 5.995 kHz. (*Sweden Calling Dxers*, 30-12-1975) El mes de juliol següent va començar la programació regular en francès als 6.230 kHz. Des del 28 d'agost del 1976 Ràdio Andorra va llogar els seus equips a World Music Radio, una emissora de música pop i *oldies* d'Amsterdam que emetia en anglès i neerlandès. L'any en què es van poder escoltar, durant alguns mesos, els programes en català en ona curta va ser el 1979. Aquell any, de 21 a 22 hores, el programa de Ràdio Andorra emès en ona mitjana també es retransmetia en ona curta. (*Sweden Calling Dxers*, 16-1-1979) Des del 8 d'agost, el locutor era Josep Casamajor. Els programes propis de Ràdio Andorra en ona curta van acabar el mes de desembre de 1979. Des de 1980 l'emissora internacional religiosa Ràdio Adventista Mundial, que ja emetia espais en proves des del setembre de 1979, es va fer càrrec de les instal·lacions en ona curta de Ràdio Andorra i va portar-hi dos transmissors Collins, de 10 kW que havia comprat a Radio Free Europe. Les transmissions en ona curta de Ràdio Adventista Mundial des d'Andorra, als 6.215 kHz, van cloure el 2 d'abril de 1981.

10. Ràdio de les Valls

Com he dit al punt anterior, quan França s'allibera del feixisme alemany, l'any 1944, el nou govern francès es vol fer amb el control de la concessió de Ràdio Andorra. L'Estat francès va confiscar totes les propietats de Jacques Trémoulet a França, però no va poder fer el mateix amb les que tenia a l'estranger, com Ràdio Andorra. Trémoulet, que estava refugiat a Espanya, va ser condemnat a mort en rebel·lia l'any 1946, per col·laboracionista amb el règim feixista alemany i finalment se'l va absoldre l'any 1949. Es produeix un complex conflicte per controlar la radiodifusió andorrana que porta a l'Estat francès, a l'any 1951, a comprar al senyor Puiggross, la concessió original dels anys trenta de Ràdio Andorra per transmetre-la a SOFIRAD, una empresa controlada per l'Estat francès, qui, en compensació, la va atorgar novament a Puiggross per a la creació d'una nova estació comercial: AndorRadio. (MONTES, 2004) L'estació va començar el 18 de setembre de 1958, un any després va passar a ser Radio de les Valles i l'any 1964 esdevé Sud Radio. El 6 de novembre de 1981, en haver acabat la concessió del govern andorrà, Sud Radio va deixar de

transmetre des d'Andorra i poc temps després va reprendre les emissions des de França. (*Sweden Calling Dxers*, 24-11-1981)

Fins a l'any 1967 *Radio de les Valles*, després *Sud Radio*, va emetre simultàniament en ona mitjana, als 818 kHz, i en ona curta, als 6.035 kHz, amb 1 Kw de potència, des d'Encamp. Quan *Sud Radio* va inaugurar les seves noves instal·lacions transmissores al Pic Blanc, l'any 1967, encara va transmetre uns quants mesos en ona curta, als 6.065 kHz, amb 25 Kw. Va tancar definitivament l'emissió en ona curta l'any 1968. Des dels seus inicis, a l'any 1958, *AndorRadio*, després *Radio de les Valles*, va emetre en català, en ona mitjana i en ona curta, de les 14 a les 16 hores i de les 22 a les 24 hores. Els espais en català anaven a càrrec de Josep Fontbernat i durant una temporada també va fer la locució del programa del migdia *Pere Nin*, locutor de *Ràdio Nacional d'Espanya a Catalunya*. (FÀBREGAS i RIBAS. Entrevista, octubre 2004) Josep Fontbernat i Verdaguer, nascut a Estanyol el 1896, era músic i periodista. L'any 1936 va ser nomenat pel govern de la Generalitat de Catalunya comissari de Radiodifusió i el 1937 director general de Radiodifusió, càrrec que va mantenir fins a l'ocupació franquista, el 1939, moment en què s'exilià a França. (Web de la Generalitat de Catalunya) El programa *El Glossari Andorrà* es radiava a les 14 hores i començava amb la sardana *Juny*, de Juli Garreta. A les 21 hores s'emetia el *Toc d'Oració*, nom tret de la sardana composada per Pep Ventura. El 1967 va desaparèixer la programació en català del migdia de *Sud Radio*. Des d'aleshores, la programació en català de les deu de la nit es va anar reduint fins que, als anys setanta, va restar com un mini espai, de cinc minuts, abans del tancament de l'emissió en ona mitjana de *Sud Radio*, a la mitjanit. L'espai *Glossari Andorrà* va acabar l'any 1972. Josep Fontbernat va morir a Andorra la Vella el 1977. (FÀBREGAS i RIBAS. Entrevista, octubre 2004)

11. BRT

El diumenge 27 de setembre de 1987 la *Belgische Radio en Televisie* (BRT) va emetre per primera vegada en català. Començava l'espai bimestral *Més DX* realitzat per la revista *Món DX* de l'Associació de Radioescotes de Barcelona (ADXB) –entitat creada l'any 1979. El programa, de deu minuts, s'enregistrava en un pis del carrer de Balmes, a l'Esquerra de l'Eixample, de Barcelona i s'enviava en casset a la responsable dels programes en castellà de la BRT, Ximena Prieto, per a la seva emissió en ona curta cap a Europa i Amèrica. L'espai en català tractava de l'actualitat de la radiodifusió internacional i estava presentat per Anna Hernández Cortès i Cinto Niqui. (*El País*, 2-9-1987:43)

Anna Hernández Cortès explicava al diari *Avui* el contingut de l'espai: *l'estructura del programa és la següent. El calendari de l'ona curta, amb dates interessants del món de la ràdio; les sintonies del món, recull de les sintonies internacionals enregistrades directament a l'estudi; i les FM catalanes*". (*Avui*,1-1-1988:39)

Durant els primers sis mesos l'Associació de Radioescoltes de Barcelona va rebre 37 informes de recepció d'onze països d'Europa i Amèrica. L'espai *Més DX* es va emetre l'últim diumenge de cada mes alternant amb *Retalls DX* un programa produït per la revista *Quaderns Tècnics* i presentat per Xavier Cacho. El primer espai de *Retalls DX* es va emetre l'octubre de 1987. Els dos espais en català de la BRT fets a Barcelona es van emetre durant dos anys i van acabar el desembre de l'any 1989.

12. L'Hora Catalana

L'Hora Catalana és el nom del programa de ràdio, en llengua catalana, que alguns membres vinculats al Centre Català de Buenos Aires van posar en antena tots els diumenges, des del 4 de novembre de 1928 fins al 30 de setembre de 1984. Durant 56 anys seguits. Després d'un llarg parèntesi, de quasi 20 anys, el 4 d'octubre de 2003, va tornar a l'aire per Radio Soberanía, als 890 kHz, els dissabtes de 14 a 16 hores, presentat per Josep Lluís Buil i Viviana Sanchis. En aquesta nova etapa el programa es feia majoritàriament en castellà. Els objectius del programa eren: *"difondre les activitats del Casal de Catalunya de Buenos Aires i de la resta d'entitats catalanes de l'Argentina; emetre música catalana de tots els gèneres i èpoques; informar sobre l'actualitat catalana; i donar a conèixer la cultura catalana als argentins"*.

"L'Hora Catalana de Buenos Aires va ser creada per Joan Ferrer i Bigatà i va començar a emetre's per Ràdio Prieto, però amb els anys va canviar moltes vegades d'emissora i horari. Diversos també van ser els seus conductors: Francesc Miró i Cairol, Francesc Solé i Jordana, Antoni Domènech, Ignasi Almirall. L'espai va patir molts alts i baixos deguts a la situació politicoeconòmica de l'Argentina i la imposició d'emprar l'idioma castellà, arribant en algun moment a reduir-se la seva durada a un quart d'hora. La incorporació d'Ignasi Almirall l'any 1971 li va fer recuperar l'esplendor dels primers anys però la censura imposada per la dictadura militar argentina i la inflació econòmica van acabar fent impossible la seva continuïtat". (CENTRE CATALÀ DE BUENOS AIRES. Correu electrònic, Juny 2004.)

Recull Martí García-Ripoll en el seu treball d'investigació sobre la història de *L'Hora Catalana*:

“Aquell programa que va començar a l'Argentina, l'any 1928, no solament va ser el primer programa de ràdio en català fet fora de Catalunya, sinó que va ser també la primera programació en llengua estrangera que es va fer a tot Amèrica per les comunitats d'immigrants, i a la qual, anys després, s'hi afegirien altres hores catalanes de ràdio produïdes a l'Uruguai, Xile, Cuba, Mèxic, Veneçuela, etc.

Al cap de 30 anys d'aquell primer programa argentí de L'Hora Catalana, el novembre de 1958, quan Josep Tarradellas, president de la Generalitat a l'exili, fa un viatge per l'Amèrica Llatina, es troba que, a part dels Jocs Florals, que aquell any es feien a l'exili de la ciutat argentina de Mendoza i que els van fer coincidir amb la celebració del trentè aniversari de L'Hora Catalana de Buenos Aires, les diverses hores catalanes dels diversos països d'Amèrica cobreixen informativament el viatge. És la primera vegada que es va fer un seguiment informatiu d'aquest tipus, en català, del viatge d'un president de la Generalitat.” (L'Hora Catalana. Ràdio 4, 5-10-2003)

La majoria dels programes de *L'Hora Catalana* es feien llogant temps d'antena d'emissores privades d'ona mitjana, però també hi ha alguns casos que les emissores transmetien en paral·lel en ona curta. Això es va fer expressament perquè els col·lectius catalans de diversos punts de l'Amèrica Central i del Sud poguessin estar millor connectats. Així, a Santiago de Cuba sentien les emissions de Caracas i les de Buenos Aires o les de Xile se sentien a Lima o al Brasil. O a l'Havana podien escoltar els catalans de Mèxic i viceversa.

Apunto un parell d'aquelles emissions fetes també en ona curta pels catalans emigrats o, la majoria, exiliats a Amèrica. A Xile els anys 1938, 1939 i 1940, *L'Hora de Santiago* s'emetia els dijous, a un quart d'onze de la nit, per Radio Hucke. Quan el programa és expulsat d'aquella emissora, a partir del 17 de novembre de 1940, passa a emetre's durant unes quantes setmanes els diumenges, de 10:15 a 11:15 hores, per la CB 130 a l'ona mitjana i la CB 960 a l'ona curta. (L'Hora Catalana. Ràdio 4, 3-10-2004) *La Nova Catalunya* del Centre Català de l'Havana i la revista comunista *Per Catalunya* anunciaven el març de 1944 el programa *Catalunya Parla*, que s'emetia els diumenges al matí, d'11:30 a 12:30, per Radio Salas: l'emissora més antiga de Cuba, que emetia en ona curta als 9.030 kHz, amb l'indicatiu COBZ, i en ona mitjana pels 950 kHz, com CMBZ. Se sap que l'eslogan de l'emissió era “art, cultura i patriotisme catalans”. Però poc després dels Jocs Florals, el 28 de maig de 1944, el programa

Catalunya parla canvia d'emissora i d'hora i surt el diumenge, de 12 a 13 hores, per Radio Universal de l'Havana que tenia les estacions CMB, als 6040 kHz de l'ona curta, i COBF, als 730 kHz de l'ona mitjana. A mitjan l'any 1945 se suspenen les emissions de *Catalunya Parla* per obres als estudis de Radio Universal. Al número de maig-juny de 1947, de *La Nova Catalunya* s'anuncien de nou les emissions amb el títol del programa en bilingüe, *Catalunya Parla - Cataluña Habla*, i se sap que en aquesta nova època va tornar a canviar d'emissora; ara sortia els diumenges pel Circuito Radial Cubano, de 12 a 12:30 hores. Les estacions eren la CMBF, pels 950 kHz, i la COBF, pels 6040 kHz de l'ona curta. Ben poc després el programa va acabar perquè el Centre Català no tenia diners per mantenir el programa. (*L'Hora Catalana*. Ràdio 4, 6-6-2004)

13. Ràdio Exterior d'Espanya

Com he recollit a la cronologia del capítol I d'aquesta part, l'estiu de 1933 naixien les primeres emissions internacionals en ona curta en llengua catalana fetes des de la península Ibèrica per Ràdio Associació de Catalunya mitjançant EAQ, Emisora de Radiodifusión Iberoamericana d'Aranjuez. Van durar poc, ja que van acabar durant la Guerra Civil Espanyola. Caldria esperar mig segle per tornar a escoltar programes en català transmesos en ona curta des de l'Estat espanyol. La direcció de Ràdio Nacional d'Espanya a Catalunya (RNE), encapçalada per Xavier Foz, en una nota interna, del febrer de 1985, expressava:

“Comencem aquest 4 de febrer de 1985 una tasca de gran importància i responsabilitat: la producció des de RNE a Catalunya d'un seguit d'espais en català, que REE distribuirà per tot el món. Diàriament haurem de fer dos blocs de deu minuts cada un. El primer s'emetrà en horaris de migdia i tarda, i el segon, en horaris de vespre.

El primer bloc consistirà en un sol tema monogràfic que cada dia farà un equip diferent, segons l'esquema adjunt. El segon bloc serà informatiu i serà elaborat per Núria Sans. Tots els espais tindran una durada de 9m 45s i comptaran amb la mateixa sintonia instrumental. Dissabtes i diumenges no hi haurà l'espai informatiu i es repetirà dos cops el tema monogràfic.

Degut a les característiques d'emissió de REE i de l'audiència potencial, cal seguir unes normes especials: no s'ha de parlar ràpid, no s'ha d'abusar de la música, no s'ha de fer cap referència horària en les salutacions, cal donar la informació ben detallada i amb totes les dades, cal evitar els temes excessiva-

ment localistes; i en canvi cal potenciar aquells que tractin del desenvolupament autonòmic i de la incidència de Catalunya al món.

Sempre que sigui possible, el tema preparat s'inclourà en els respectius programes de Ràdio 1 i Ràdio 4, a no ser que precisament es tracti d'un resum de coses ja emeses. Quan s'inclogui caldrà dir, abans i després de l'emissió, una frase similar a aquesta: "Aquest espai, produït per RNE a Catalunya, s'emet avui també per tot el món a través de REE. El coordinador de totes les emissions en català de REE, serà Miquel Costas.

Temes monogràfics. Dilluns: Joan Grau i Pere Ribera, comarques, festes populars, activitat catalana a l'estranger. Dimarts: Montserrat Minobis, ciència, administració local i ecologia. Dimecres: Joan Lluch, política, economia i institucions. Dijous: Eduard Elias i Xavier Algarra, esports, societat i curiositats. Divendres: Xavier Sardà i Menchu Benavente, música i espectacle. Dissabte: Maria Matilde Almendros i Daniel Capella, cultura i pedagogia: Diumenge: Josep Maria Monegal i Pere Dobon, música clàssica, turisme." (DIRECCIÓ DE RNE A CATALUNYA. Nota, 4-2-1985)

El fet que no sigui fins al 1985 que el català no aparegui a la programació de Ràdio Exterior d'Espanya és una mostra més de la lentitud amb la qual l'Estat espanyol va assumint l'existència en el seu territori d'altres idiomes a més del castellà i el reconeixement dels seus drets. Van haver de ser directius de RNE a Catalunya, Joan Ramon Mainat, cap de programes, i Xavier Foz, director, els que fessin oficialment la proposta de crear les emissions en català en ona curta, fent-se ressò del que s'havia demanat ja en alguns sectors de la societat catalana. Quan la direcció de REE a Madrid va acceptar la proposta catalana va demanar als centres de Galícia i Euskadi que produïssin uns espais similars. El locutor de Ràdio 4 Joan Grau, d'Olot, va començar aquells miniprogrames en català de Ràdio Exterior d'Espanya. A l'emissió inaugural, del 4 de febrer de 1985, el president de la Generalitat de Catalunya, Jordi Pujol, va adreçar un discurs als oïdors d'aquells programes en ona curta. (Avui, 6-2-1990)

Durant tres anys, entre març de 1988 i maig de 1991, dins dels informatius en català del cap de setmana es va emetre l'espai *Comunicació*, presentat per Cinto Niqui i realitzat per Manel Sorribas. En aquest espai s'establí contacte amb els oïdors. A l'any 1988 Ràdio Nacional d'Espanya a Catalunya va rebre cartes de quinze països: el 64% d'Europa, el 20% d'Amèrica, el 14% de l'Àfrica i el 4% de l'Àsia. (Avui, 4-2-1989. P.42) A l'any 1989 els dos països amb més correspondència eren la República Federal Alemanya i França. El 60% de cartes eren de catalans que residien a l'estranger i el 40%, de persones interessades en la llen-

gua i la cultura catalanes. Entre l'octubre de 1990 i el maig de 1991 també es va emetre, els caps de setmana, l'espai *Notes i Lletres*.

Des de l'inici l'existència i la funció d'aquestes emissions internacionals en català es van valorar molt positivament. L'única queixa repetida era la seva brevetat. El periodista Santi Riera ho reflectia a l'any 1989 al diari *Avui*: "*seria necessari arribar, com a mínim, als trenta minuts diaris. Es tracta de l'únic mitjà de comunicació radiofònica que catalans i catalanòfils de tot el món tenen al seu abast cada dia per escoltar l'actualitat de Catalunya i per establir el lligam amb la llengua catalana*". (*Avui*, 10-2-1989)

Els programes en català de Ràdio Exterior d'Espanya es coneixen entre els periodistes i tècnics de Ràdio Nacional d'Espanya a Catalunya com els can-gurs. Pere Font ho explica al seu llibre sobre Ràdio 4: "*l'explicació del perquè utilitzàvem el nom del simpàtic marsupial de les antípodes és ben senzilla: les primeres cartes rebudes d'arreu del món com a control d'escolta, un 80% tenien el seu origen a Nova Zelanda i Austràlia*". (FONT, 2003:66)

L'any 2004 Ràdio Exterior d'Espanya mantenia els miniespais en català de dilluns a divendres, a les 14:30 hores. El seu contingut seguia sent un butlletí de notícies elaborat pels serveis informatius de RNE a Catalunya.

Des de començaments de 2004, Ràdio 4, l'emissora en català de Ràdio Nacional d'Espanya a Catalunya, té un abast internacional, ja que transmet via satèl·lit dins del paquet de Televisió Espanyola Internacional pel satèl·lit europeu Hot Bird, a 13° est. Des de la primavera d'aquell any, la seva programació també es distribueix en temps real a Internet.

14. Una ràdio exterior catalana

La comissió de ràdio del I Congrés de Periodistes Catalans, fet l'any 1978, va aprovar una moció per la qual es proposava al govern de la Generalitat que es desallotgessin les instal·lacions de Radio Liberty a Pals, el Baix Empordà, emprades pels Estats Units per emetre en ona curta cap als països de l'Europa de l'Est des de 1957, i es fessin servir per a la creació de Ràdio Exterior de Catalunya. (*El País*, 16-1-1991:34) Aquella proposta no va tenir conseqüències. Una dècada després, l'any 1989, la revista *Quaderns Tècnics* –la primera revista en català sobre electrònica, informàtica, vídeo, àudio, radioafició i DXisme– va reprendre la idea i va començar una campanya per tal que la Generalitat de Catalunya creés la seva emissora pública internacional en ona curta.

A banda de la titularitat de l'emissora, molts catalans residents a l'estranger consideraven que Ràdio Exterior d'Espanya (REE), que des del 4 de febrer de

1985 emetia programes diaris en català en ona curta, hi dedicava poc temps. Ramon Bohigas, des de Suècia, s'adreçava al diari *Avui*, el setembre de 1989, expressant *"que els dos noticiaris en català de set minuts que cada dia emet REE són del tot insuficients."* (*Avui*,15-9-1989)

El mes de març de 1990, en un article a la revista *Set Dies Quaderns Tècnics* resumia l'objectiu de la seva campanya:

"Des de fa un cert temps, la revista Quaderns Tècnics, especialitzada en tecnologia de la comunicació, proposa la posada en marxa, per part de la Generalitat, d'una emissora d'ona curta en català dirigida a tot el món. El director de Quaderns Tècnics, Josep-Rafael Arranz qualifica de projecte necessari la creació de Ràdio Exterior de Catalunya assegurant que des que es va començar a difondre la idea de la possibilitat de crear una emissora internacional catalana, han estat diverses les reaccions aixecades i moltes les mostres de suport a aquesta iniciativa.

Per a Arranz, el moment actual de Catalunya en el seu posicionament internacional és òptim per conquerir aquest objectiu de cara a la celebració dels Jocs Olímpics de 1992, per a la plena integració a Europa i per a una certa revitalització cultural i autonòmica.

A l'actualitat, l'oient europeu d'emissores internacionals pot escoltar unes 12 hores parlades en català cada mes. Xifra molt baixa si se la comparem amb les hores d'emissió en suec, danès o noruec.

Agustí Gallart, cap del gabinet de Radiodifusió i Televisió de la Generalitat, afirmava no fa gaire, sobre el tema de la Ràdio Exterior de Catalunya, que aquesta seria una altra qüestió en què la discriminació que pateix Catalunya és manifesta. De la mateixa manera que altres països amb molta menys tradició cultural poden exercir el seu dret a transmetre internacionalment, no veig cap inconvenient perquè el nostre país pugui exercir aquest dret.

Per a Arranz, és imprescindible una iniciativa ferma de les nostres institucions per desenvolupar aquest projecte que no fa més que aprofundir en la llibertat d'expressió.

*El director de Quaderns Tècnics, que ja ha preparat i divulgat un informe tècnic i econòmic de Ràdio Exterior de Catalunya, ha posat en mans d'experts l'informe jurídic del tema. (*Set Dies*, 16-3-1990)*

Es demanava, per tant, una estació catalana d'ona curta que arribés als emigrants catalans i afavorís la projecció internacional de Catalunya. Aquesta vegada els representants polítics catalans van recollir la proposta i el 8 de novembre de 1990 el Parlament de Catalunya va aprovar per unanimitat la

Proposta no de llei, presentada per Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), per a la creació durant aquella legislatura d'una ràdio exterior de Catalunya. La ràdio transmetria per ona curta i preferentment en català i en altres idiomes. El seu objectiu seria difondre la cultura d'aquesta Comunitat Autònoma. Una emissora que segons el diputat d'ERC, Josep Lluís Carod Rovira, podria donar servei a uns onze milions de persones. (*El País*,10-11-1990) Tot i que aquesta proposició va ser aprovada amb el suport de tots els grups polítics, la creació d'aquesta nova emissora depenia de la sentència del Tribunal Constitucional al recurs interposat per la Generalitat a l'article 26 de la Llei d'Ordenació de les Telecomunicacions. La *Ley de Ordenación de las Telecomunicaciones* (31/1987), de 18 de setembre de 1987, atorgava a l'Administració de l'Estat plenes competències en matèria de radiodifusió en ona curta, mitjana i llarga, tanmateix, en els serveis internacionals de telecomunicació. Dotze dies després, el president de la Generalitat, Jordi Pujol, expressava a Estrasburg la seva intenció que TV3 emetés fora de Catalunya en el futur.

Era clar que la Generalitat de Catalunya volia disposar d'algun mitjà d'abast internacional. Ambdós projectes, viables tècnicament, a més de superar l'escull legal, exigien una inversió econòmica molt elevada, tot i que els costos depenien del model que s'escollís. El catedràtic de comunicació audiovisual de la Universitat Autònoma de Barcelona, Emili Prado, ho explicava així el gener de 1991:

“La inversió per posar en marxa aquesta estació depèn del model informatiu. No costa el mateix emetre a l'exterior la programació íntegra de Catalunya Ràdio que difondre part d'ella, radiar determinats espais en xarxa o realitzar altres de nous. Segons la Proposició no de llei, l'objectiu de la ràdio exterior catalana és explicar al món que és Catalunya. Per tant, com fan pràcticament la totalitat de ràdios exteriors, hauria d'incloure programes en llengües estrangeres i espais culturals i de difusió, la qual cosa l'encariria.

L'emissió en connexió amb Catalunya Ràdio és la fórmula més barata de funcionament, tot i que aquesta solució no satisfaria probablement els promotors de la idea, ja que el destinatari de fora té una percepció diferent de la de l'autòcton.” (*El País*,16-1-1991:34)

Finalment, l'emissora internacional en ona curta de la Generalitat de Catalunya no va ser realitat. El que sí que es va aconseguir, tal com he apuntat a la cronologia del punt anterior, és que el 10 de setembre de 1995, TV3, Catalunya Ràdio i Catalunya Informació emetessin per primera vegada via satèl·lit, com un pas previ al que serien les seves futures emissions regulars. La

primera emissió es va fer enviant el senyal de Barcelona a Londres per la xarxa de Retevisión i des de la seu de l'Agència Reuter es va distribuir cap als satèl·lits Hot Bird I, Europa i nord d'Àfrica, Galaxy IV, Amèrica del Nord i Intelsat K F-1, l'Amèrica Central i del Sud. Cap a Europa es va transmetre trenta hores i cap a Amèrica, sis. (*La Vanguardia. La Semana*,10-9-1995:4-5) La iniciativa va topiar inicialment amb l'oposició del Ministeri d'Obres Públiques i Transports espanyol. El ministre Josep Borrell va recordar que la llei de tercers canals no permetia a les cadenes autonòmiques difondre les seves emissions fora dels límits territorials de la seva comunitat. (BAGET,1999:215)

Aquesta va ser la via per la qual els mitjans de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió van començar a tenir un abast internacional. Amb la distribució de la programació de Catalunya Ràdio a Internet, des del 26 d'abril de 1996, s'obria una segona via per fer arribar la informació, en la seva llengua i a l'instant, als catalans residents a l'estranger. Catalunya Ràdio va ser la primera a oferir aquesta possibilitat a l'Estat espanyol. (RIBES,2001:146)

Les noves tecnologies digitals i les disputes polítiques a l'Estat espanyol van propiciar el naixement, a finals de 1996, de dues plataformes de televisió digital de pagament, Canal Satélite Digital i Vía Digital. Inicialment la decisió de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió (CCRTV), encapçalada per Jordi Vilajoana, era subministrar continguts televisius a ambdues plataformes i assegurar al màxim la presència de Catalunya en totes les opcions digitals. Es creava TVC SAT, que oferia uns set canals a les noves plataformes. El 24 de desembre de 1996 arran de l'anomenat *Pacto de Nochebuena*, mitjançant el qual Canal+ (40%), Antena 3 (40%) i TV3 (20%) constitueixen Audiovisual Sport, per gestionar els drets televisius dels equips de futbol, es posen les bases del pagament per veure. Aquell acord va reforçar la presència de la CCRTV a Canal Satélite Digital i va permetre que, a més de veure TV3, es pogués escoltar Catalunya Ràdio. (BAGET,1999:215)

El 24 d'abril de 1998 es va aprovar la *Ley General de Telecomunicaciones* que permet a les ràdios i televisions autonòmiques de l'Estat la transmissió via satèl·lit, tot i que algunes ja feia temps que es podien veure en alguna de les dues plataformes de televisió de pagament. Després de la fusió de les dues plataformes digitals de televisió de l'Estat espanyol, el 21 de juliol de 2003, comença a transmetre Digital+. Pel que fa a Catalunya, a més del canal Televisió de Catalunya Internacional, es distribueixen per la nova plataforma digital els quatre canals radiofònics de Catalunya Ràdio. Tot i que la plataforma és de pagament, els canals autonòmics de ràdio i televisió es poden rebre gratuïtament a Europa pel satèl·lit Astra, a 19,2° est, i per l'Hispasat 1C, a 30° oest.

Una tercera entitat ha mostrat la seva opinió favorable a la possible creació d'una emissora internacional catalana. L'Observatori de la Llengua Catalana, a les seves Primeres Jornades dedicades al tema "Llengua catalana i mitjans de comunicació", celebrades al Parador de la Suda, de Tortosa, els dies 11 i 12 de juny de 2004, va redactar una declaració que al seu punt desè deia: "cal que les comunitats autònomes tinguin competències per crear emissores institucionals de ràdio d'ona mitjana i ona curta". (Web Observatori de la llengua catalana)

Si a començaments dels anys noranta crear una ràdio exterior catalana multilingüe en ona curta, dins de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió, exigia una inversió molt elevada i superar complicats problemes legals amb l'Estat central, una dècada després les noves tecnologies audiovisuals i la nova situació de les emissores internacionals permeten fer-ho amb un cost més baix i ultrapassant qualsevol aspecte legal restrictiu del passat. Hi ha tres possibilitats ben clares i a l'abast dels responsables en el moment en què es prengué la decisió política de crear un canal internacional català multilingüe que expliqués al món que és Catalunya i els fets que s'hi esdevenen.

La més senzilla i econòmica seria crear dins de la pàgina web de qualsevol de les ràdios públiques –Catalunya Ràdio, COM Ràdio o Ràdio 4– una programació radiofònica multilingüe a la carta que només es distribuís a Internet. Podrien ser espais breus, produïts pel personal de l'emissora.

La segona podria ser la contractació dels serveis de World Radio Network (WRN), la companyia que, des de l'any 1992, retransmet via satèl·lit, cap als cinc continents els espais en diversos idiomes d'una trentena d'emissores internacionals, dins d'un esquema de programació conjunta. La bona acceptació del projecte inicial en anglès va provocar que actualment WRN tingui cinc canals de programació conjunta en anglès, francès, alemany, rus i un de multilingüe. WRN també distribueix els seus canals a Internet. A més, es pot escoltar en xarxes de cable i en moltes emissores locals. A la III part del treball en dono algunes dades. Dins de qualsevol canal de World Radio Network podria haver-hi la programació internacional feta des de Catalunya, en anglès, alemany, francès, castellà, etc.

I una tercera possibilitat per a transmetre en ona curta: seria llogar unes quantes hores setmanals a qualsevol de les diverses radiodifusores públiques i privades que ofereixen aquesta possibilitat. A Europa, per exemple, des de finals dels noranta, la Deutsche Telekom gestiona la planta transmissora de Jülich, de tecnologia punta i amb 66 antenes. Aquesta companyia permet a qualsevol emissora que signi un contracte i li faci arribar els seus programes per cinta, xarxa digital de serveis integrats o satèl·lit de transmetre'ls vers tot el món. (*Radio World*, octubre 1998)

Per acabar, vull esmentar que durant l'any 2004 la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió seguia treballant en el seu vell projecte de poder tenir una emissora en ona mitjana. Estava en negociacions amb el govern d'Andorra per tal de fer servir alguna de les seves freqüències inactives, des del novembre de l'any 1981 quan les operaven Sud Radio i Ràdio Andorra, per transmetre Catalunya Ràdio des d'Andorra. A l'estiu de 2004 la TDF va posar en marxa els tres emissors situats al Pic Blanc, marca Thomson i de 300 KW. La TDF va fer quatre proves a la freqüència de 702 kHz: del 16 al 18 de juny; el 30 i 31 de juliol; el 2 d'agost; i a finals d'aquell mes. (*Vilaweb Telecomunicacions*, 29-10-2004)

Transmetre en ona mitjana des d'Andorra permetria que, durant la nit, una part d'Europa pogués escoltar la programació de Catalunya Ràdio. Però això no és exactament el mateix que tenir una emissora internacional pròpia, com la que proposava l'any 1989 *Quaderns Tècnics*.

Conclusions

Des de l'any 1939 la radiodifusió en ona curta ja s'ha consolidat a Europa i Amèrica. Els models de la radiodifusió internacional en aquests dos continents són els mateixos que els de la seva ràdio local en ona mitjana: a Europa predomina la ràdio pública; mentre que a l'Amèrica del Nord s'imposa la privada. Durant els anys vint i trenta del segle XX el model radiofònic dels Estats Units s'havia estès per tot Amèrica. Per aquest motiu inicialment tant la ràdio local com la d'ona curta de l'Argentina, el Brasil, Xile, Costa Rica, Cuba, Colòmbia, Mèxic, Veneçuela, Perú o l'Equador van ser majoritàriament privades. A finals de la dècada dels trenta ja existia una radiodifusió internacional, multilingüe i d'abast mundial, clarament conformada. A Europa hi havia emissores sota el control dels estats: British Broadcasting Corporation, amb programes en quatre idiomes; Ràdio Moscou, en dotze idiomes; Deutscher Kurzwellensender, en catorze idiomes; i Ente Italiano per le Audizione Radiofoniche, en setze. Hi havia ràdios internacionals de propietat privada, amb finalitat comercial. Les més importants als Estats Units: Columbia Broadcasting System (CBS), Crosley Radio Company (CRC), National Broadcasting Company (NBC) i General Electric, totes amb programacions només en anglès i castellà. I també hi havia corporacions radiofòniques privades promogudes per organismes religiosos: Ràdio Vaticana i La Veu dels Andes, que ràpidament van transmetre en molts idiomes. En el període del meu estudi, 1978 a 1998, aquesta divisió en tres grups de la radiodifusió cap a l'estranger encara es manté vigent.

L'any 1998, noranta-vuit països tenien plantes transmissores d'ona curta, d'alguna corporació de radiodifusió internacional, en el seu territori. L'ús de l'ona curta, com a mitjà de difusió internacional de programes radiofònics, estava força estès a tots els cinc continents. Els anys 1978 i 1988, la xifra era força similar: al voltant del centenar. Al 1998 existien 126 corporacions de radiodifusió internacional: 73,8% de públiques i 26,2% de privades. L'emissora representativa, de la mitjana del conjunt, seria una estació que transmetria unes 209 hores de programació a la setmana, en nou idiomes diferents.

Un receptor d'ona curta portàtil, de gamma mitjana, es podia comprar a partir d'uns cinquanta euros. El nombre d'aparells receptors que hi podia haver a tot el món, segons el Departament Tècnic de La Veu d'Alemanya, voltava els 600 milions (SELDERS,1995:233). Tot i que a la radiodifusió en ona curta és

molt difícil poder recollir dades fiables d'audiència, a la dècada dels vuitanta Radio Nederland calculava que a tot el món el nombre d'oïdors de les emissores internacionals era de 340 milions aproximadament. A finals del segle XX, les xifres globals d'audiència declarades per algunes de les corporacions occidentals més grans eren: el BBC World Service, 151 milions; La Veu d'Amèrica, 96 milions; Deutsche Welle, 30 milions; i Ràdio França Internacional –conjuntament amb la seva filial RMC-Moyen-Orient–, 45 milions d'oïdors.

* * *

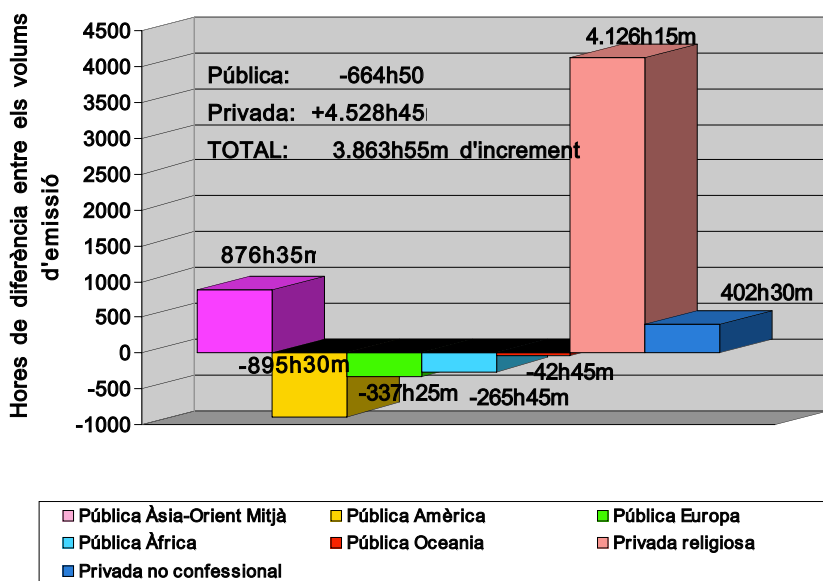
Una primera conclusió important del meu treball d'investigació és que a finals dels anys noranta es va arribar al màxim històric en el volum global d'emissió setmanal de programes internacionals en ona curta. El 1998, la radiodifusió internacional radiava 26.587 h 05 m setmanals: el 72,5% tenia un origen públic i el 27,5%, privat. Entre 1978 i 1988, l'increment del volum d'emissió setmanal va ser del 7,5%, unes 2.005 hores més cada setmana. I entre 1988 i 1998 l'augment va ser del 6,9%, unes 1.859 hores setmanals més.

El creixement que es va produir entre 1978 i 1988 tenia dues causes principals: la programació setmanal feta per la radiodifusió privada religiosa es va incrementar en 1.914 h 50 m i, el fet que la majoria de les radiodifusores implicades en el període de la Guerra Freda encara mantenien el seu elevat volum d'emissió que arribava, en alguns casos, als seus màxims setmanals l'any 1988: l'Agència d'Informació dels Estats Units (USIA), Ràdio Moscou o la Deutsche Welle.

Contra el que es podria suposar, tot i les crisis en el finançament i en la funció de la radiodifusió pública internacional; la pèrdua d'un 1.661 hores setmanals d'emissió com a conseqüència directa de la nova situació política a Europa en acabar el període de la Guerra Freda i l'adopció de nous sistemes de transmissió i difusió, durant els anys noranta, el volum global de transmissió de programes cap a l'estranger en ona curta va seguir creixent, en gairebé un set per cent. Les dues raons més importants que ho expliquen són: el nou augment, encara més alt, de la programació setmanal religiosa, 2.211 h 25 m, i el creixement que va tenir la ràdio pública internacional de l'Àsia i l'Orient Mitjà, 1.094 h 30 m, que va compensar la davallada experimentada per la ràdio pública de la resta de continents, especialment l'americà. Una dada molt significativa és que, a l'any 1998, per primera vegada en tota la història de la radiodifusió internacional, l'Àsia-Orient Mitjà era la zona del món des de la qual es radiava el volum de programació més gran del sector públic, amb 7.939 h 45 m setmanals, el 29,9% de tota l'emissió internacional setmanal en

ona curta i el 41,3% de la produïda per les corporacions públiques. Deu anys abans, era encara la radiodifusió pública europea la que radiava més hores setmanals cap a l'estranger, amb 7.889 h 05 m.

Gràfica 1. Increment o pèrdua pel que fa als volums setmanals d'emissió de 1978 i 1998 de les corporacions de radiodifusió

Elaboració pròpia. Dades del *World Radio TV Handbook 1978 i 1998*

En fer l'anàlisi detallada de les dades que presento al capítol I de la part III es detecta una clara davallada en el volum de programació de la majoria de corporacions públiques. La gràfica 1 mostra com, entre 1978 i 1998, la radiodifusió pública internacional havia reduït el seu volum d'emissió setmanal en 664 h 50 m. Com que als anys 1978 i 1998 hi havia el mateix nombre de corporacions públiques, 93, podem afirmar que és a finals del segle XX quan el volum d'emissió de la radiodifusió pública internacional comença a tenir un clar descens, específicament pel que fa a les seves programacions en llengua no anglesa cap a les audiències europees i americanes. Però aquesta afirmació, en aquell moment, era aplicable, en sentit estricte, només als sectors de la radiodifusió pública d'Europa, l'Àfrica, l'Amèrica i Oceania, excloent-ne el de l'Àsia i l'Orient Mitjà, que tenia una tendència a l'alça. En el mateix període tota la radiodifusió privada havia incrementat el seu volum d'emissió en 4.528 h 45 m. Les corporacions religioses eren les que havien tingut un creixement més important, amb 4.126 h 15 m.

La segona conclusió que cal destacar és que van ser les emissores religioses i les corporacions públiques de l'Àsia-l'Orient Mitjà les responsables de l'ascens

del 14,4%, 3.863 h 55 m més a la setmana, en el volum global d'emissió en ona curta cap a l'estranger, que es va produir a les dècades dels vuitanta i dels noranta. Durant els darrers quinze anys del segle XX diversos països àrabs de l'Orient Mitjà, van comprar equips d'alta potència i van modernitzar els seus centres emissors i de producció de programes. L'enginyer consultor en radiodifusió internacional, James Wood, escrivia l'any 1994: *en termes d'inversió per càpita, la inversió dels països islàmics excedeix la de qualsevol altra part del món amb 31 equips comprats: 23 equips de 500 kW (10 l'Iran, 8 Kuwait, 3 l'Aràbia Saudita i 2 Líbia), 4 equips de 300 kW (l'Iran) i 4 equips de 100 kW (3 l'Aràbia Saudita i 1 Egipte)*. (Radio World, febrer 1994:25) I els grups evangèlics dels Estats Units durant aquelles dues dècades van anar sumant uns recursos econòmics cada vegada més elevats que els van permetre crear setze nous projectes radiofònics d'abast internacional, nou dels quals transmetien una programació de vint-i-quatre hores en anglès, i ampliar els que ja tenien. Les transmissions setmanals de les tres corporacions més grans d'aquest grup havien crescut força durant aquells vint anys: Ràdio Adventista Mundial, 605 hores; Family Radio, 443 h 30 m; i Ràdio Transmundial, 96 h 25 m. És a dir: una vegada superat el període de la Guerra Freda, una part de la propaganda política escampada per les emissores públiques internacionals al servei dels Estats, es va substituir per la propagació de les creences d'importants grups religiosos mitjançant les seves ràdios, que a l'any 1998 radiaven una quarta part de tota l'emissió feta en ona curta (23,9%). Alguns altres fets justifiquen que, a finals del segle XX, s'assolís el volum màxim d'emissió en ona curta de tota la història. Són els següents.

Primer. Una vegada acabada la Guerra Freda, una part de la radiodifusió pública internacional occidental vol seguir mantenint la seva influència en dos nous espais geopolítics: els països àrabs de l'Orient Mitjà i els països asiàtics que tenen règims polítics totalitaris: la Xina, el Vietnam, Corea del Nord, Laos, Cambodja i l'Afganistan. L'any 1998, es constata que la transmissió radiofònica en ona curta cap a aquelles dues zones té una gran vigència, a l'igual que la transmissió amb origen a l'Orient Mitjà i l'Àsia adreçada cap a la resta del món. En el cas de l'Orient Mitjà, la Guerra del Golf Pèrsic, de l'any 1991, és la que provoca un ràpid increment dels programes en àrab de les grans emissores occidentals. El BBC World Service, l'any 1978 emetia 49 hores a la setmana en àrab, mentre que a l'any 1998 el volum d'emissió en aquesta llengua era de 126 hores, un 61% més. La invasió de l'Iraq pels Estats Units i els seus aliats, l'any 2003, accentua encara més aquell interès de les grans ràdios internacionals per fer-se escoltar en aquella àrea, si bé l'ona curta ja no és l'únic canal de comunicació que es fa servir. Radio Sawa de l'International Broadcasting Bureau (IBB), organisme que agrupa tota la radiodifusió internacional nord-

americana, transmet en llengua àrab les vint-i-quatre hores, en ona curta, via satèl·lit i per l'FM i l'ona mitjana de diversos països. L'IBB, pel que fa al segon espai geopolític d'interès, l'asiàtic, des de l'any 1996, gestiona Radio Free Asia (RFA) que "emet informació local en nou idiomes per als oïdors de l'Àsia que no tenen accés a mitjans de comunicació lliures" (RADIO FREE ASIA. Fullet, 2000). El conflicte bèl·lic d'Afganistan, l'any 2002, provoca un increment de les emissions internacionals de ràdio i televisió cap a aquella zona en dar i paixtu.

Segon. Durant la dècada dels noranta, una part dels tres mil transmissors usats per la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques per provocar interferències a les emissores occidentals es van llogar per tal d'obtenir uns ingressos econòmics. La Veu d'Amèrica i la BBC ja van signar l'any 1993 els primers contractes amb Rússia per usar alguns dels seus transmissors d'ona curta i fer arribar els seus programes a la Xina amb bon senyal (Radio World, gener 1995: 32). Poc temps després ho van fer la Deutsche Welle i algunes estacions religioses. El nou ús d'aquells transmissors russos que van aflorar, va contribuir a fer pujar el volum d'emissió de programes entre 1988 i 1998.

Tercer. Els cinc grans fabricants de transmissors d'ona curta van vendre, entre 1990 i 1993, 147 transmissors (Radio World, febrer 1994:25). Una part devia substituir els antics, que deixaven de funcionar, però una altra part s'incorporava al parc de transmissors existents i el feia créixer. Segons els responsables tècnics de La Veu d'Alemanya, a finals dels noranta, totes les corporacions de radiodifusió internacional operaven uns 1.088 transmissors d'ona curta. (Web DRM)

Quart. La Conferència Administrativa Mundial –*World Administrative Radio Conference* –, de la Unió Internacional de Telecomunicacions, l'any 1992 (WARC-92), va ampliar els marges destinats a la radiodifusió en ona curta. A partir de 1998 es passa de 840 canals o freqüències diferents a 1.043. (JACOBS, 1998:63)

Cinquè. Els sistemes informàtics aplicats a la producció de programes i específicament els programaris que permeten l'automatització de l'emissió, units als mecanismes de telecomandament dels centres transmissors, fan possible, des de 1990 ençà, que una estació pugui emetre sola moltes hores, sense necessitat de personal o amb una supervisió mínima. Per tant, encara que la crisi econòmica la majoria d'emissores reduïen el nombre de redactors, locutors i tècnics, la producció de programes a l'estudi i l'ús de l'espai radioelèctric de les bandes d'ona curta es podia incrementar i rendibilitzar al màxim aprofitant aquests programaris d'automatització.

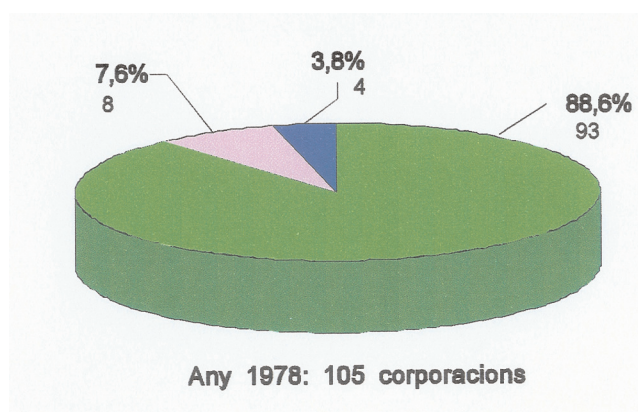
Sisè. Només el 36% de les corporacions de radiodifusió internacional, que existien l'any 1998, ja distribuïen a Internet alguns dels seus programes, a la carta o en directe. Generalment els espais oferts eren en anglès i en la seva llengua nacional i no pas tota la programació multilingüe.

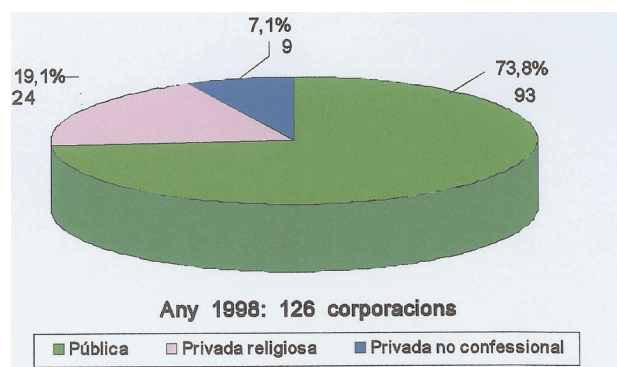
* * *

Si observem el conjunt de la radiodifusió internacional des d'un altre punt de vista, el del nombre de corporacions de radiodifusió internacional, es detecta també una clara tendència cap a la privatització del seu model. Si l'any 1978 el nombre de corporacions de radiodifusió pública representava el 88,6% i la privada l'11,4%, l'any 1998 la ràdio pública havia baixat al 73,8% i la privada havia pujat al 26,2%. Tant pel nombre de corporacions com pel volum d'emissió setmanal, la causant directa de la privatització del model era, com ja he apuntat, la radiodifusió religiosa internacional.

Un segon fet accentua encara més aquesta tendència en el canvi del model de la radiodifusió internacional: als anys noranta, coincidint amb el canvi radiofònic que es produeix en els països de l'Europa Oriental, una part de la radiodifusió pública internacional europea permet que organitzacions privades, especialment religioses, lloguin els seus transmissors, ja que, una vegada superat el període de confrontació entre els blocs de l'Est i l'Oest, aquestes corporacions ja no els aprofiten al cent per cent i, a més, necessiten trobar ràpidament noves formes de finançament per garantir la seva existència. És la necessitat de rendibilitzar els equips la que obliga a una desena de corporacions públiques a variar el seu model tradicional, tendint ara cap al dels Estats Units.

**Gràfica 2. Nombre de corporacions de radiodifusió internacional.
Anys 1978 i 1998**

Elaboració pròpia. Dades del *World Radio TV Handbook 1978 i 1998*

Durant els vint anys estudiats, el nombre de corporacions de radiodifusió internacional en ona curta s'havia incrementat i va passar de les 105, a l'any 1978, a les 126, l'any 1998. Tal com explico detalladament al capítol I de la part III, aquest creixement no està motivat pels canvis geopolítics que es van produir en l'ordre mundial i que van alterar el nombre d'estats independents en aquell període. Per exemple, després de la divisió de la URSS, el desembre de 1991, només cinc de les quinze repúbliques independents van obrir el seu servei internacional de ràdio. La resta, ja el tenien abans. La causa de l'ascens només es deu a l'evolució intrínseca del sector privat, que passa de 12 corporacions, a l'any 1978, a 33 el 1998. I, concretament, al fet que les que depenien directament d'organitzacions religioses es van triplicar: van passar de 8 a 24. Els grups evangèlics dels Estats Units, a finals de la dècada dels vuitanta i a començaments dels noranta, van posar en marxa la majoria d'aquelles emissores. Les tres corporacions més importants van ser: Christian Science Monitor (WCSN), World Harvest Radio (WHRI) i Worldwide Christian Radio (WWCR). La ràdio religiosa internacional, que mai no s'ha considerat perillosa per part dels governs dels estats, en vint anys, havia incrementat el nombre d'emissores en un 11,5%. L'any 1998, per volum d'emissió, les tres corporacions més importants d'aquest sector eren: Ràdio Transmundial, Ràdio Adventista Mundial i Family Radio. La primera i la tercera pertanyen a l'Església protestant i la segona, a l'adventista. Les sis corporacions religioses internacionals més grans tenien la seva seu administrativa als Estats Units. A l'estiu del 2004 la Federal Communications Commission tenia autoritzats vint-i-un transmissors, operats per organismes religiosos, als territoris dels EUA, incloent-hi les illes Mariannes, Guam, Palau i Alaska. (Web FCC ,17-8-2004)

Durant els vint anys del meu estudi, el nombre total de corporacions de radiodifusió pública internacional no va tenir variacions significatives: 93, l'any 1978; 99, el 1988; i 93, el 1998. Però, com que el nombre total de les corpora-

cions de ràdio internacional havia pujat en una vintena, en percentatge, sí que el pes d'aquest sector havia davallat significativament, en un 14,8%. Des de finals dels anys vuitanta, les corporacions públiques de l'Àsia i l'Orient Mitjà són les majoritàries: 35, l'any 1988 i 38, el 1998. Fins a aquell moment ho havien estat les europees. A l'any 1998, per volum d'emissió, les set corporacions de radiodifusió pública més importants eren, per aquest ordre: International Broadcasting Bureau (La Veu d'Amèrica, Radio Free Asia, Radio Free Europe-Radio Liberty i Ràdio Martí), British Broadcasting Corporation, Ràdio Internacional de la Xina, Ràdio el Caire, La Veu de la República Islàmica de l'Iran, La Veu de Rússia i Deutsche Welle.

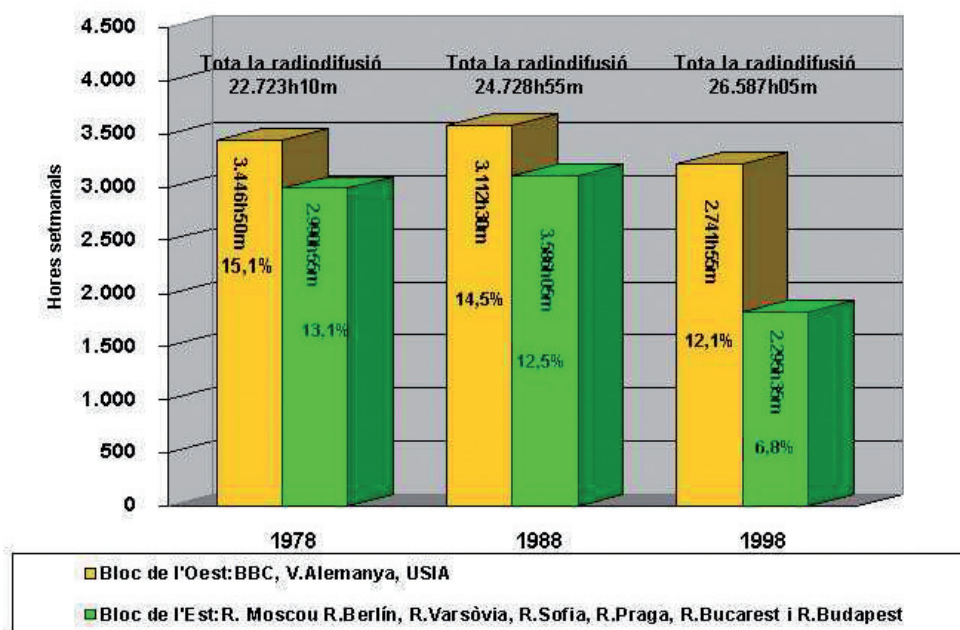
La radiodifusió privada internacional no confessional sempre ha estat minoritària, per sota de les deu emissores. I es produeix un fet força significatiu: de les nou estacions privades internacionals existents l'any 1998, cinc llogaven gran part del seu temps d'emissió a entitats religioses. Per tant, en realitat, si consideréssim els continguts de la seva programació, les hauríem de catalogar dins del grup privat confessional. A l'apartat dedicat a la metodologia de la meua investigació ja he precisat que, com que jo no he considerat els continguts de la programació en tot el meu estudi, he agrupat aquestes emissores segons la seva titularitat d'explotació. Realment, pels continguts de la programació, a l'any 1998, només hi havia dues grans emissores internacionals comercials: Ràdio Mediterrània Internacional (Medi 1), del Marroc, i Ràdio Àfrica 1, del Gabon. Totes dues, a més, amb transmissions a les bandes locals de radiodifusió. En els anys 1978 i 1988 seguien aquesta tendència Ràdio Luxemburg i Ràdio Clarín, de la República Dominicana, que també es podien escoltar a les bandes nacionals de radiodifusió. Analitzant les dades obtingudes, en el període 1978 a 1998, les estacions de radiodifusió privada internacional havien pogut transmetre des de vint-i-tres països: Andorra, Luxemburg, Mònaco, Itàlia, Portugal, Albània, Alemanya, Rússia, Eslovàquia, la República Dominicana, Costa Rica, els Estats Units (amb les illes Mariannes del Nord, Palau, Alaska, Hawaii i Guam), les Antilles Neerlandeses, Gabon, les Seychelles, Swazilàndia, Guinea Equatorial, el Marroc, Xipre, Líban, Armènia, Geòrgia i Filipines. Després de 1998 s'haurien d'afegir a la llista: la Gran Bretanya i Xile. De tots aquests països, deu no van tenir radiodifusió pública internacional pròpia durant aquell període: Andorra, Mònaco, Luxemburg, Costa Rica, les Antilles Neerlandeses, les Seychelles, Gabon i Swazilàndia.

* * *

La radiodifusió pública internacional sempre ha estat molt condicionada pels interessos dels governs dels Estats i la propagació de les seves ideologies polítiques. La Segona Guerra Mundial va incrementar la propaganda política difosa per la radiodifusió pública internacional i aquesta va jugar un important paper en la victòria dels Aliats. A partir de 1947, quan comença el període de Guerra Freda entre els Estats Units d'Amèrica i el bloc Occidental, d'una banda, i la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques i el bloc Comunista, de l'altra, les emissores públiques internacionals es veuen obligades, en major o menor grau, a mantenir la tensió política entre l'Est i l'Oest. Les bandes d'ona curta, fins a finals dels vuitanta, es van anar omplint i congestionant amb moltes emissions de propaganda i d'interferència. Es calcula que durant els quaranta anys de Guerra Freda, la URSS tenia uns tres mil transmissors, en uns dos-cents llocs diferents, per provocar interferències *-jamming-* a Radio Free Europe, Radio Liberty, Kol Israel, Deutsche Welle, Voice of America, Ràdio Pequín, Ràdio Tirana o la BBC (Radio World, novembre 1998:5). Fins a l'any 1988 els estats involucrats directament o indirecta en la Guerra Freda tenien ben clar que la lluita ideològica era la funció principal de la seva radiodifusió internacional. Atès que durant aquells anys la difusió en ona curta era l'única tecnologia vàlida per abastar audiències en grans zones geogràfiques, els governs van invertir grans quantitats de diners en les seves ràdios internacionals per tal que fossin més influents, poguessin radiar més hores i en més idiomes, i disposessin d'unes plantes transmissores cada vegada més potents. Totes les grans corporacions internacionals ja tenien, l'any 1988, transmissors de 500 kW de potència i operaven estacions pròpies de retransmissió, fora del seu territori, amb la finalitat de millorar la qualitat del seu senyal.

Al punt 4.1 del capítol I de la part III analitzo el volum d'emissió de les deu corporacions públiques de radiodifusió internacional directament implicades en el combat hertzianà entre els dos blocs durant els últims deu anys de la Guerra Freda i la seva situació una dècada després de la seva fi. El bloc de l'Oest el formaven: la United States Information Agency *-Radio Free Europe, Radio Liberty, RIAS Berlin, Radio Martí i La Veu d'Amèrica-*, la British Broadcasting Corporation i la Deutsche Welle *-incloent-hi la Deutschlandfunk, en ona mitjana*. I el bloc de l'Est l'integraven: Ràdio Moscou *-incloent-hi Ràdio Pau i Progrés-*, Ràdio Berlín Internacional *-de la República Democràtica Alemanya-*, Ràdio Varsòvia, Ràdio Sofia, Ràdio Praga, Ràdio Bucarest i Ràdio Budapest.

Gràfica 3. Volum d'emissió setmanal de les corporacions directament implicades en la Guerra Freda, respecte del total de la radiodifusió internacional. Anys 1978, 1988 i 1998

Elaboració pròpia. Dades del *World Radio TV Handbook 1978 1988 i 1998*

En els anys 1978 i 1988, la programació feta per les deu corporacions radiofòniques dels dos blocs enfrontats representava una mica més de la quarta part de tota la que feia la radiodifusió internacional en ona curta. Com es pot veure a la Gràfica anterior, quan l'any 1988 acaba la Guerra Freda, els volums d'emissió setmanal de les emissores dels blocs de l'Est i de l'Oest estaven força equilibrats: 12,5% i 14,5%, respectivament. Deu anys després, les emissores de l'antic bloc Comunista europeu havien reduït el seu volum global d'emissió en 1.290 h 30 m i les de l'Oest ho havien fet en una quarta part menys, 370 h 35 m. L'any 1998, els programes de les nou corporacions públiques de radiodifusió internacional que havien protagonitzat el llarg combat hertzià –Ràdio Berlín Internacional ja havia desaparegut– representaven el 18,9% de tot el volum d'emissió de la radiodifusió internacional en ona curta, un deu per cent menys que en la dècada anterior: el 12,1% estava produït per les corporacions de l'antic bloc de l'Oest i el 6,8%, per les de l'antic bloc de l'Est.

Les reformes polítiques i econòmiques de la *Perestrojka*, impulsades per Mikhaïl Gorbachev a la URSS, són les que provoquen, entre moltes altres conseqüències, la fi del llarg període de confrontació a la radiodifusió internacional. Poc temps després de la cimera entre els presidents de l'URSS i dels Estats Units, Mikhaïl Gorbachev i Ronald Reagan, el 29 de novembre del 1988, aca-

ben definitivament les interferències radiofòniques provocades per la Unió Soviètica. Un mes després, Txecoslovàquia i Bulgària fan el mateix. Immediatament la radiodifusió internacional entra en una nova era en la qual preval la bona relació entre la majoria d'emissores internacionals i la col·laboració mútua en diversos camps: coproducció de programes, establiment de noves estratègies conjuntes de distribució de programes, intercanvi d'estacions transmissores, coordinació de freqüències, o contribució al desenvolupament i l'aplicació de les tecnologies digitals a la transmissió en ona curta –projecte *Digital Radio Mondiale* (DRM). Una de les primeres enteses es va produir a Pamporovo, Bulgària, el setembre de 1990, quan representants de les principals emissores dels dos costats del ja aleshores enderrocat Teló d'Acer, van participar a la High Frequency Co-ordination Conference (HFCC) per coordinar voluntàriament les seves freqüències d'emissió i evitar les interferències. Des de l'any 1998, a més, l'HFCC coordina les seves resolucions amb les de l'Arab States Broadcasting Union. (Web HFCC) Un segon fet molt significatiu es va produir l'1 de gener de 1994 quan els divuit països de la dissolta Organització Internacional de Ràdio i Televisió (OIRT) entren a formar part de la Unió Europea de Radiodifusió (UER). (Radio World, març 1994:27) I un tercer exemple que reflecteix la necessitat d'unir-se va ser la constitució, l'any 2003, de l'AIB, The Association for International Broadcasting, on coincideixen emissores internacionals –com La Veu d'Alemanya, Radio Nederland o Ràdio Praga–, televisions via satèl·lit –Aljazeera o CNBC Europe– empreses fabricants d'equips de telecomunicacions –Harris– i operadors de satèl·lit i cable –PanAmSat o Astra. (Web AIB) La constitució de l'AIB és molt significativa i demostra que el sector de la radiodifusió internacional vol unir esforços amb altres sectors afins dels mitjans de comunicació, com les televisions via satèl·lit i les empreses que produeixen els equips de telecomunicacions o que treballen en el disseny de les noves plataformes audiovisuals, sorgides de la convergència tecnològica.

* * *

Quan va acabar la Guerra Freda una part important de la radiodifusió pública cap a l'estranger té una crisi d'identitat que coincideix en el temps amb una crisi general en el model radiofònic públic europeu, que pateix una manca de finançament i ha de redefinir la seva programació nacional per poder competir amb la de la ràdio privada, cada vegada més nombrosa. Això fa que els pressupostos de la ràdio pública internacional europea es redueixin notablement. Per estalviar costos, les corporacions de radiodifusió internacional intensifiquen la col·laboració mútua en molts camps i reorganitzen el seu

model de finançament. Algunes, com les de Rússia, Albània, Eslovàquia o Alemanya, per primera vegada, entren en el mercat del lloguer dels transmissors d'ona curta i venen part del seu temps d'emissió a altres ràdios internacionals, públiques i privades, sobretot religioses. Una dada molt significativa en aquest sentit es produeix l'any 1997, quan el govern del Regne Unit privatitza la gestió de la xarxa de transmissors d'ona curta de la BBC. D'aleshores ençà l'empresa VT Merlin Communications porta la seva explotació comercial.

Des de l'any 1995 la crisi econòmica afecta la immensa majoria de corporacions públiques de radiodifusió internacional, tret de les dels països àrabs i algunes de l'Àsia. Dos exemples: entre el 1994 i el 2003 el BBC World Service havia perdut un 16% del seu finançament i La Veu d'Amèrica, un 39%. Segons les dades de la Unió Europea de Radiodifusió, l'any 1994 les corporacions públiques de radiodifusió, mitjanes i petites, dedicaven un 3,2% del seu pressupost al finançament del seu servei internacional. Les emissores internacionals mitjanes tenien un pressupost anual d'uns 17,5 milions de dòlars i les més petites funcionaven amb mig milió de dòlars anuals. Pel que fa a les grans emissores internacionals, la mitjana se situava en els 260 milions de dòlars. En personal, a començaments de la dècada dels noranta els serveis internacionals de les emissores més grans –La Veu d'Amèrica, la BBC o La Veu d'Alemanya– tenien entre 1.500 i 3.000 treballadors. Les emissores mitjanes –Radio Nederland o All India Radio– tenien plantilles entre 100 i 400 persones, i les emissores més petites –Ràdio Praga o Ràdio Noruega Int.– estaven per sota dels 50 treballadors. Quan arriba la crisi econòmica, la pèrdua de llocs de treball és contínua. La Veu d'Alemanya, l'any 1995, reduïa els seus 2.100 treballadors en uns 300. (SELDERS,1995:10). A la tardor del 1995, La Veu de Rússia retallava la seva plantilla en un 30%, i la deixava en poc més de 1.000 persones (*En tu onda*,1997:124). Ràdio Exterior d'Espanya va passar dels 179 treballadors, l'any 1995, a 140, l'any 2005, la qual cosa representava una reducció de plantilla del 21% en deu anys (Web Congrés de Diputats, 12-8-2005). Un cas encara més dràstic és el de Ràdio Àustria Internacional, que l'any 1998 tenia uns 100 treballadors i l'any 2002 en tenia 35. La plantilla s'havia reduït en un 65%. A començaments del segle XXI aquesta tendència s'accentua fins al punt que quatre governs ja no consideren necessari que el seu país tingui un sistema propi de radiodifusió pública internacional i el que tenien el tanquen definitivament: Ràdio Dinamarca i Ràdio Noruega Internacional, el 2003, i Ràdio Mèxic i Ràdio Suïssa Internacional, el 2004, deixen d'existir i no són presents en cap canal de comunicació.

L'adopció de les noves tecnologies d'emissió i distribució és una altra de les causes que provoquen la reorganització de la radiodifusió internacional. El

1985, una corporació internacional va deixar d'emetre per primera vegada en ona curta cap a Europa una part significativa de la seva programació i només la distribuïa via satèl·lit: La Veu d'Amèrica, amb els seus programes europeus en anglès. A la dècada següent, Ràdio Suïssa Internacional, des de 1992, va difondre tota la seva programació europea només via satèl·lit. L'any 1996 és La Veu d'Alemanya qui va adoptar aquesta nova estratègia de difusió. A diferència de la televisió, però, la ràdio via satèl·lit sembla que té una audiència molt baixa. Dic sembla, perquè cap dels operadors de telecomunicacions no dona dades respecte d'això.

Als anys noranta, per tant, les emissores internacionals de titularitat pública, tal com va assenyalar l'antic cap del BBC World Service Audience Research, Graham Mytton, si volien seguir existint, havien de trobar i servir noves audiències. Havien de detectar quines eren les necessitats informatives i adreçar-se a les àrees geogràfiques en els idiomes apropiats (MYTTON, 1996:599). Per això les grans ràdios internacionals transformen les seves estructures productives i de distribució amb la finalitat de difondre els seus continguts pel màxim nombre de canals de comunicació i amb la millor qualitat de so possible. Dos exemples: actualment la British Broadcasting Corporation té la Divisió BBC World Service & Global News sota la qual aplega el BBC World Service (ràdio), el BBC World (televisió) i el portal internacional de la BBC a Internet. I La Veu d'Amèrica, a la seva pàgina de presentació a Internet, s'autodefineix com "*un servei multimèdia de radiodifusió internacional que informa per ràdio, televisió i Internet*". Al capítol IV de la part III dono les dades de com la radiodifusió internacional ha aprofitat els nous canals digitals de difusió i distribució, uns canals que tenen un cost econòmic més baix que la transmissió en ona curta. El director del BBC World Service, Mark Byford, l'estiu del 2002, resumia amb tota claredat com afrontava aquest tema la radiodifusió internacional: l'ona curta seguiria sent un mitjà important per arribar al golf Pèrsic i a l'est i el sud de l'Àsia, mentre que per abastar les àrees més desenvolupades les opcions preferides serien Internet i els acords de retransmissió amb emissores locals.

Els habitants dels països industrialitzats, amb règims polítics democràtics, tenen al seu abast molts mitjans nacionals i locals de comunicació, que són la seva font principal d'informació. Però en altres països no hi ha llibertat informativa o existeix un dèficit de mitjans de comunicació o els existents són difícils d'escoltar. Són els oïdors de totes aquestes àrees els qui necessiten recórrer encara a l'escolta de les emissores internacionals. No ha de passar per alt que l'ona curta té un gran avantatge respecte de qualsevol altre mitjà de comunicació o qualsevol altra banda de radiodifusió, que encara la fa única i diferent:

permet fer arribar un missatge a qualsevol oïdor de qualsevol part del món sense la intervenció de tercers, amb les limitacions imposades per les interferències i les condicions de la propagació. Tots els països tenen el mateix accés a la ionosfera i no calen intermediaris entre l'emissor i el receptor, tal com passa a les emissions via satèl·lit o en les retransmissions locals, on cal un soci, que pot revocar l'acord. El projecte Digital Radio Mondiale (DRM), iniciat l'any 1997, demostra que les corporacions volen retenir el control dels seus propis mitjans de transmissió i tenen la voluntat de mantenir les emissions en ona curta amb un estàndard de ràdio digital que permeti rebre els programes amb bona qualitat de so i amb dades complementàries. Després de diverses proves, les transmissions en DRM d'algunes emissores van començar el 16 de juny del 2003 amb motiu de la World Radiocommunication Conference (WRC 2003) de la Unió Internacional de Telecomunicacions. Però, més enllà de les tecnologies emprades, tal com deia l'any 1998 el director executiu de Ràdio Canadà Internacional, Bob O'Reilly: *"el canvi més gran que hem de fer és aconseguir que les persones deixin de veure'ns com una emissora d'ona curta. La gent ens ha de veure com una emissora internacional"*. (Radio World, 7 gener 1998:10)

La ràdio pública internacional, per tant, des de mitjan els anys noranta, entra en la lluita per trobar el seu espai en el nou mercat global de la informació, competint amb els mitjans de comunicació que es troben a Internet, la radiodifusió local d'abast internacional i la televisió via satèl·lit; uns mitjans que, a més, satisfan algunes de les funcions tradicionals que fins aleshores només havien estat pròpies de la radiodifusió pública internacional.

La majoria dels programes de la ràdio pública cap a l'estranger, fets en les respectives llengües nacionals, volen contactar amb els ciutadans del seu país que viuen o viatgen per l'estranger i informar-los dels esdeveniments nacionals més significatius. Des de mitjan els anys noranta, moltes emissores locals o nacionals també compleixen amb aquesta exigència, en tenir un abast internacional, mitjançant la distribució dels seus programes a Internet o, en menor nombre, transmetent-los via satèl·lit.

El satèl·lit permet als canals de televisió assolir audiències internacionals. A la dècada dels noranta la televisió via satèl·lit va incrementar la seva penetració a la societat i per això molts governs decideixen que aquell és el mitjà preferent per informar una audiència internacional, difondre els atractius turístics i culturals del seu país i intentar influir en el panorama polític internacional. A l'informe, de l'any 1995, de l'Agència d'Informació dels Estats Units (USIA) sobre *"Options for a possible budget reductions"* ja es constata que el nombre mundial de televisors estava creixent, no només als països industrialitzats sinó a la Xina i altres països en desenvolupament. Amb la finalitat d'adaptar-se a

aquesta tendència, una desena de les grans corporacions de radiodifusió internacional van posar en marxa els seus propis canals internacionals de televisió via satèl·lit: BBC World (Regne Unit), 1991; Deutsche Welle TV (Alemanya), 1992; NHK World TV (Japó), 1995; VOA TV (Estats Units), 1996; etc. Al punt 7 del capítol IV de la part III recullo una informació detallada de tots els canals. L'anuari de 2003-04 de la BBC subratllava el nombre cada vegada més alt de canals informatius internacionals de televisió i precisava que als països àrabs ja hi havia més espectadors de televisió que no pas oïdors de ràdio. Són moltes les televisions públiques que ofereixen el seu canal informatiu de vint-i-quatre hores via satèl·lit: Canal 24 Horas (Televisió Espanyola), RAI News, etc., mitjans que competeixen amb els canals informatius temàtics d'empreses privades com ara: CNN, Sky News, N-TV (grup RTL), 24 ore (Gruppo Sole 24 ore), etc. Les ràdios públiques internacionals ja no estan soles en el mercat dels mitjans audiovisuals d'informació global.

Durant la dècada dels noranta és quan la majoria de les corporacions de radiodifusió internacional van deixar d'enviar les cintes magnetofòniques per correu a les emissores associades i van començar a distribuir els seus programes pels satèl·lits de difusió directa. Era més econòmic, permetia fer retransmissions en directe i, per tant, incloure-hi notícies, i es podia oferir una programació molt més llarga. Es tancava una via de distribució, la del servei de transcripcions, que havia durat cinquanta anys, i se n'obria una altra que va provocar un ràpid increment de la radiodifusió internacional a les bandes locals de ràdio. La direcció del BBC World Service, a finals dels anys vuitanta, és quan va decidir intensificar aquesta política de difusió en la seva programació cap a Europa. Ràdio França Internacional va començar a distribuir, en directe, els seus programes per emissores locals l'any 1991. Si bé és cert que la tecnologia dels satèl·lits de difusió directa, i uns anys abans els de distribució, és la que va propiciar que les corporacions de radiodifusió internacional cerquessin socis locals per emetre, en diferit o en directe, els seus programes, a començaments dels noranta es va produir un altre fet que va contribuir favorablement a aquesta tendència: la liberalització de la freqüència modulada i l'ona mitjana en molts països de l'Àfrica, de l'Europa de l'Est i de les Repúbliques que s'anaven separant de la Unió Soviètica. I encara podríem trobar un tercer factor. Una vegada acabada la Guerra Freda, molts ciutadans de les nacions de l'antic bloc de l'Est volien seguir escoltant les emissores de l'Oest, interferides fins aleshores. Això també va contribuir al fet que les noves radiodifusores locals de l'Europa Oriental ràpidament rebessin el permís de les noves autoritats estatals i locals per poder establir acords amb les grans corporacions de radiodifusió internacional i poder retransmetre els seus pro-

grames i informatius per les bandes d'FM i OM. Per a les emissores del Regne Unit, Alemanya i els Estats Units aquest fet va suposar un bonus inesperat que els permetia arribar per un mitjà alternatiu a l'ona curta a una part d'una audiència potencial de 350 milions de persones. La BBC estima que amb aquells acords de retransmissió, de principis dels noranta, va tenir un increment en la seva audiència d'uns 30 milions de persones. El 1992, una part o la totalitat de les programacions de *VOA Europe* i *Worldsource*, amb programes diaris en disset idiomes, es podien sintonitzar a les bandes locals d'unes tres-centes ciutats de vint-i-tres països europeus. En dotze ciutats de nou països de l'Europa de l'Oest, l'any 1994, es podien escoltar en FM, ona mitjana o xarxes de cable la BBC, VOA Europe, R. França Int., R. Vlaanderen Int., R. Finlàndia, R. Vaticana i R. Noruega Int. A l'Àfrica, a mesura que avançava la dècada dels noranta, amb la liberalització de la radiodifusió decretada en diversos països, també va créixer ràpidament la presència en les bandes d'FM de la BBC, R. França Int., Deutsche Welle i La Veu d'Amèrica. La BBC, l'any 1998, transmetia en les bandes d'FM de dotze països africans.

Tot i l'esforç de la radiodifusió internacional per tal de difondre els seus programes per diversos canals, entrats al segle XXI, la seva audiència ha començat a davallar. L'any 2004, segons *l'Annual Review 2003-04*, el BBC World Service declarava que tenia 146 milions d'oïdors i subratllava el següent: "*les audiències de totes les emissores internacionals estan baixant des de fa anys i la BBC no n'és una excepció. La pèrdua estimada d'uns 14 milions d'oïdors en ona curta a l'últim any va ser compensada per l'augment dels oïdors en FM*". (BBC, 2004:5) La BBC estimava que el seu Servei Mundial, fins a l'any 2008, podria perdre un terç de la seva audiència en ona curta, que aniria cap a altres mitjans. El 2003 la BBC ja calculava que el 31% de la seva audiència, 47 milions d'oïdors, l'escoltava per les retransmissions locals en FM.

Amb tots els arguments i les xifres exposats fins ara podem donar ja una resposta a la primera hipòtesi formulada en aquesta tesi: la fi de la Guerra Freda provoca una crisi en el model i la funció de la radiodifusió pública internacional. La majoria dels estats, excloent-ne els àrabs i els asiàtics, decideixen retallar a partir de 1995 el finançament dels seus organismes de radiodifusió cap a l'estranger. El sector públic internacional entra en un període de cooperació i es reorganitza, especialment l'europeu, una part del qual adopta el model dels Estats Units i permet a les emissores privades que lloguin els seus transmissors. La tendència cap a la privatització del model general de la radiodifusió internacional també es constata amb l'augment significatiu del nombre de corporacions religioses: a finals del segle XX, la programació de la ràdio internacional era menys estatal i més confessional. En el mateix període, per tal d'a-

bastar noves audiències, les corporacions, sense deixar d'estar al servei d'uns determinats interessos geopolítics, volen oferir uns continguts més variats i no tan propagandístics i fan servir totes les tecnologies de difusió i transmissió audiovisual possibles: les grans emissores internacionals intenten tenir la màxima presència a Internet, als transponedors dels satèl·lits, amb canals de ràdio i televisió, i a les bandes locals de ràdio, però mantenen, en la majoria de casos, l'ona curta com a mitjà preferent per fer arribar la seva programació a l'Àfrica, l'Àsia i l'Orient Mitjà. L'ús dels nous canals de comunicació i les crisis en el model, la funció i el finançament de la radiodifusió internacional no van suposar una reducció en el volum total d'hores d'emissió setmanal en ona curta, ja que, durant els anys noranta, aquest es va incrementar en gairebé un set per cent i va arribar al seu màxim històric.

L'any 1998, entre les quinze corporacions amb més volum d'emissió setmanal n'hi havia nou d'operades pels estats i sis al servei d'institucions religioses. Elles soles radiaven el 40% de totes les hores emeses per les 126 corporacions existents. La corporació pública que transmetia més hores setmanals que cap altra, 1.585, era la International Broadcasting Bureau (IBB), dels Estats Units, que agrupava: Voice of America (VOA), Radio TV Martí, Radio Free Europe/Radio Liberty i Radio Free Àsia. La segona corporació pública era la britànica BBC. En realitat, si només ens fixem en les emissores individuals, el BBC World Service era el que ocupava el primer lloc del rànquing, amb 990 hores setmanals, i d'aquesta manera confirmava el seu lideratge en aquest camp reconegut internacionalment –l'any 2002, el programa internacional de la British Broadcasting Corporation va assolir el seu rècord d'audiència, amb 153 milions d'oïdors. Si seguim considerant el volum d'emissió de les ràdios per separat, la segona era Ràdio Internacional de la Xina, amb 906 hores, i la tercera Ràdio el Caire, amb 806 hores. Un altre dels aspectes que destaca és que, per volum d'emissió, entre les deu emissores públiques més grans n'hi havia sis de l'Àsia–l'Orient Mitjà, la zona del món que en aquell moment tenia el nombre més elevat d'estacions operades pels estats, 38 (el 40,9%), i que produïa el volum més gran d'emissió del sector públic, el 41,3%.

El 1998, aproximadament el 36% de les corporacions de radiodifusió internacional ja distribuïen a Internet alguns dels seus programes, a la carta o en directe. De les 46 corporacions que ho feien, 42 eren públiques (91,3%) i 4 privades (8,7%). L'any 2004, mitjançant els satèl·lits Eutelsat Hot Bird, Astra i Hispasat, es podien escoltar a Europa 35 corporacions de radiodifusió internacional, un 27% de les existents.

* * *

Un altre fet significatiu que es produeix en el període del meu estudi és que la majoria de les corporacions de radiodifusió internacional, llevat de les grans corporacions religioses, canvien el seu model lingüístic: incrementen la programació en anglès, en decrement de la feta en altres idiomes, i redueixen el multilingüisme en la seva oferta programàtica, com a conseqüència de la reducció de personal provocada per la crisi econòmica dels anys noranta. Als anys 1978, 1988 i 1998 s'incrementa el percentatge de corporacions que produeixen programes només en un o dos idiomes, el propi del seu país i l'anglès: 19,6%, 30,6% i 32,1%. L'any 1998, de les 126 corporacions de radiodifusió internacional, només dotze, el 9,5%, no tenien cap programa en llengua anglesa. La majoria de les emissores internacionals tenien una oferta de programes que anava dels tres als deu idiomes diferents.

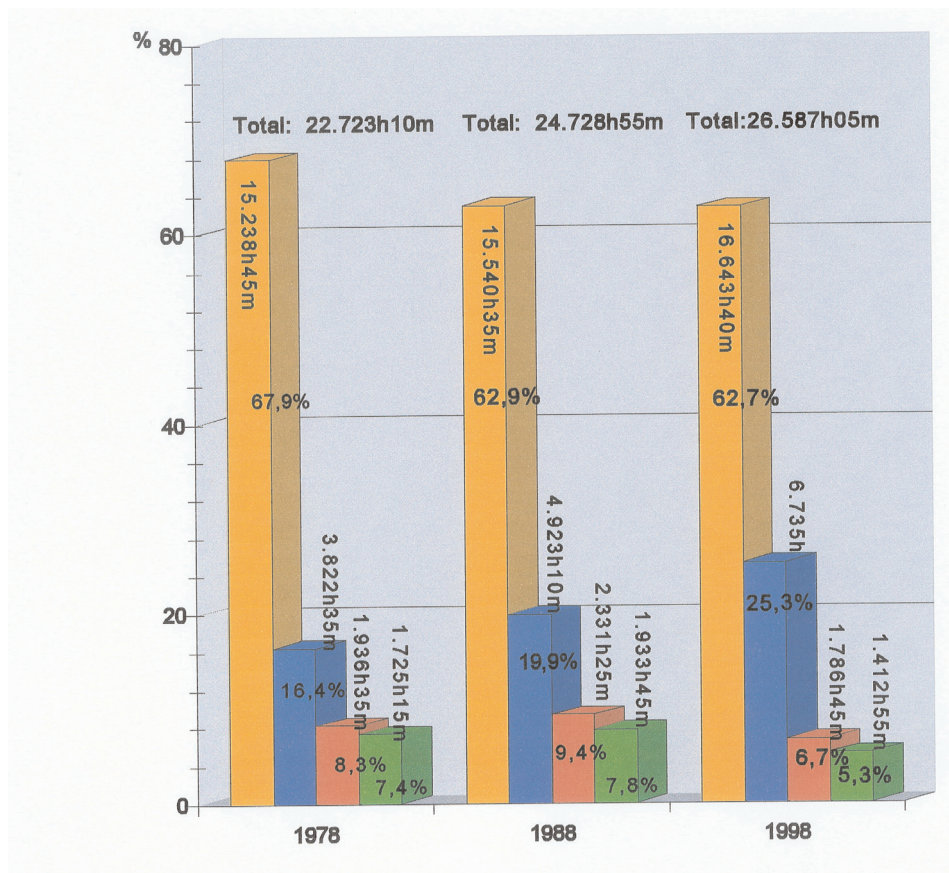
A la taula 6 del capítol III de la III part recullo el nombre màxim d'idiomes d'emissió de les corporacions de radiodifusió internacional, pública i privada, als anys 1978, 1988 i 1998. El primer que destaca és que al capdamunt d'aquest rànquing sempre hi ha un nombre important d'emissores internacionals religioses. El 1998 en trobem quatre entre les deu primeres: Ràdio Transmundial, FEBC Radio International, R.Adventista Mundial i Ràdio Vaticana. Destaquen les dues primeres, amb programes en més de 90 idiomes. Una de les característiques pròpies de la radiodifusió religiosa és el fet d'emprar un gran nombre d'idiomes per arribar al màxim nombre de comunitats, especialment de l'Àsia i l'Àfrica, en les seves llengües. El 1985, les tres grans corporacions de radiodifusió internacional protestant van fundar el projecte *World 2000* amb la voluntat de portar el seu missatge religiós a totes les persones del món a començaments del segle XXI. En aquell projecte hi van participar Ràdio Transmundial (TWR), la Far East Broadcasting Corporation International (FEBC) i la World Missionary Fellowship, que opera l'HCJB (*Radio World*, juny 1996:38). Això explica que al cap de vint anys les ràdios més importants de les esglésies protestants haguessin experimentat un gran increment en el nombre d'idiomes d'emissió: FEBC Radio International, 50; Ràdio Transmundial (TWR), 36; i Ràdio Adventista Mundial (AWR), 20.

Les tres emissores públiques internacionals més grans, la BBC, Ràdio Int. de la Xina i La Veu d'Amèrica, l'any 1998 –i l'any 2004 encara seria així–, tenien programes en una quarantena d'idiomes. El grup següent d'emissores, Deutsche Welle, Ràdio el Caire i La Veu de Rússia, oferien programes en uns trenta idiomes. La Veu de Rússia, que a l'any 1978, com Ràdio Moscou, transmetia en 65 idiomes, incloent-hi el català, va ser la ràdio pública que va transmetre en més idiomes en tota la història de l'ona curta. Les grans corporacions àrabs de l'Orient Mitjà, que a finals dels noranta havien incrementat notablement el seu

volum d'emissió setmanal, no havien augmentat el multilingüisme de la seva programació. Una excepció seria La Veu de l'Iran que després de vint anys havia afegit 17 idiomes a la seva programació, assolint els 28, l'any 1998. Però Kuwait, els Emirats Àrabs, Jordània, Oman i Qatar només emetien en àrab i, si ho feien en una segona llengua, era en anglès. Per contra, les corporacions internacionals de radiodifusió de l'Àsia eren de les més multilingües. Moltes radiaven programes en més de deu llengües. L'any 1998 els tres països de la zona que radiaven en més idiomes eren: la Xina, 43; l'Índia, 24; i el Japó, 22. Les ràdios internacionals de l'Àfrica, l'Amèrica Central i l'Amèrica del Sud, s'havien mantingut sempre per sota dels deu idiomes.

L'any 1998, l'anglès, el francès i el castellà eren els idiomes més parlats a les programacions de la radiodifusió internacional. En aquests tres idiomes es feia el 37,3% de tota l'emissió setmanal en ona curta. La gràfica 4 mostra el notable increment que va tenir la programació en llengua anglesa durant el període estudiat, en detriment de la produïda en castellà i francès.

Gràfica 4. Nombre d'hores d'emissió setmanals en anglès, francès, castellà i en altres idiomes i el seu percentatge respecte del volum total d'emissió.
Anys 1978, 1988 i 1998.

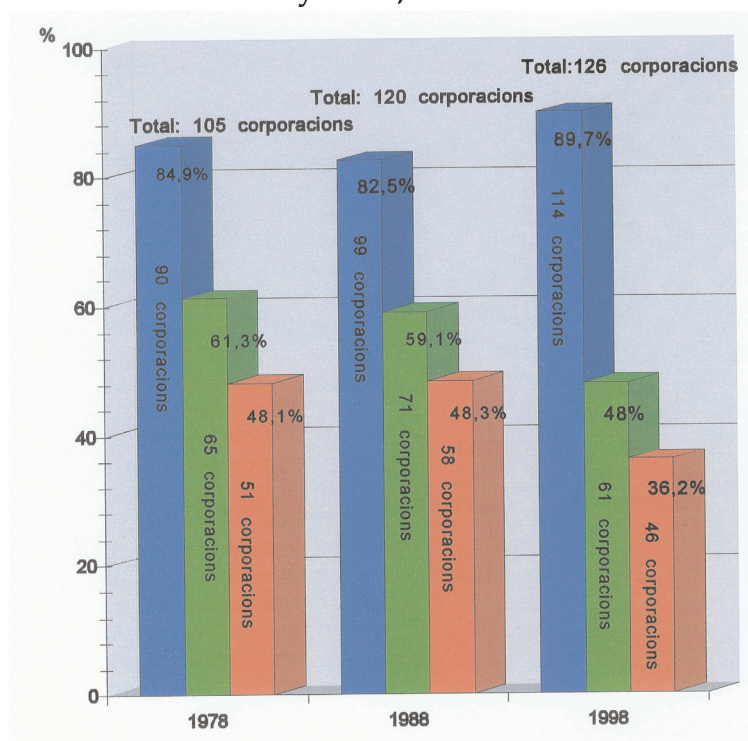
Elaboració pròpia. Dades del *World Radio TV Handbook 1978 1988 i 1998*

En el període de 1978 a 1998, l'emissió setmanal en anglès es va incrementar en 2.913 hores. A la primera dècada l'augment va ser de 1.101 hores setmanals i a la segona, de 1.812 hores. Cal precisar que gairebé un 68% de l'augment experimentat en la programació internacional en llengua anglesa era conseqüència de l'aparició de dotze noves corporacions religioses, totes amb seu als Estats Units, que produïen 1.978 hores setmanals en aquell idioma.

L'any 1978, si sumem les hores d'emissió setmanal en castellà i francès tenim que representava el 15,7% de la programació total, una quantitat força propera a les emeses aquell any en anglès, el 16,4%. El 1988, l'emissió en anglès comença a distanciar-se dels altres dos idiomes. I l'any 1998 el distanciament de l'anglès és definitiu: 3.199 h 40 m d'emissió setmanal en castellà i francès, el 12%, mentre que se n'emetien més del doble en anglès, 6.735 hores, el 25,3%. Fent la comparativa entre els percentatges dels volums d'emissió setmanal del 1978 i 1998 observem com la presència del francès havia perdut un 2,1%, la del castellà un 1,6% i la de la resta d'idiomes un 5,2%. En canvi, en aquells vint anys la presència de l'anglès havia pujat un 8,9%.

La gràfica 5 recull el nombre de corporacions de radiodifusió internacional que tenien programes en anglès, francès i castellà els anys 1978, 1988 i 1998.

Gràfica 5. Nombre de corporacions internacionals que tenien programes en anglès, francès i castellà, i el seu percentatge, respecte del total. Anys 1978, 1988 i 1998.

Elaboració pròpia. Dades del *World Radio TV Handbook 1978 1988 i 1998*

L'any 1998, un 90% de les emissores internacionals emetien alguna part de la seva programació en llengua anglesa. La BBC era la corporació de radiodifusió internacional que emetia més hores en aquell idioma, amb les diverses versions del seu programa *World Service* i les classes d'anglès *English by Radio*. Entre les quinze estacions internacionals amb més producció setmanal en anglès, n'hi havia dotze que tenien els seus equips emissors d'ona curta als Estats Units: una de governamental –La Veu d'Amèrica–, deu de religioses –LeSea Broadcasting Corp., Christian Science, High Adventure Ministres, etc.– i una de no confessional –WRNO.

Un 48% de corporacions produïa l'any 1998 algun espai en llengua francesa. L'estació que emetia més nombre d'hores en francès era Ràdio França Internacional. Les cinc emissores que tenien més volum d'emissió en francès pertanyien a països on el francès és la llengua oficial o bé té una elevada penetració –França, Gabon, el Canadà, Algèria i Suïssa.

Tal com recull la gràfica 5, l'any 1998, 46 corporacions radiaven espais en llengua castellana cap a Europa i Amèrica, un 36,2% de les existents. El nombre màxim es va produir l'any 1988, amb 58 corporacions. Una part d'aquest descens va ser degut a la reducció en el nombre de corporacions públiques europees que feien programació en castellà cap al seu continent. A finals dels noranta la International Broadcasting Bureau dels Estats Units, amb La Veu d'Amèrica (9 h 30 m) i Ràdio Martí (162 h), era la corporació que radiava més hores en castellà, amb una programació per a l'Amèrica Central i del Sud de 171 h 30 m setmanals, el 94% adreçada contra el règim polític cubà de Fidel Castro. La seguien Ràdio Exterior d'Espanya, amb 168 hores, i tres corporacions religioses: La Veu dels Andes i Family Radio, totes dues amb 154 hores, i WEWN, amb 133 hores. Els Estats Units, Espanya, Cuba i Mèxic eren els països que tenien més volum d'emissió en castellà l'any 1998. Els EUA, amb 604 h 30 m setmanals, era el país des d'on es radiava més programació en aquest idioma, exactament una tercera part de tot el volum d'emissió fet en castellà.

Si comparem els percentatges dels anys 1978 i 1998 comprovem que el nombre d'emissores que feien servir l'anglès havia crescut un 4,8%, mentre que el nombre de les emissores que emetien en francès havia baixat en un 13,3% i les que ho feien en castellà s'havia reduït un 11,9%. Entre 1978 i 1998 sempre hi ha hagut un nombre més elevat d'emissores internacionals que han emès en francès, comparat a les que ho han fet en castellà. En aquells vint anys, però, el volum d'emissió en castellà sempre ha superat al fet en francès. Al capítol III de la III part recullo l'estudi realitzat sobre els idiomes d'emissió.

A partir de les dades exposades podem concloure que l'any 1998 un 90% de corporacions de radiodifusió internacional tenien algun programa en anglès,

la segona llengua més emprada al món, després del xinès, amb uns tres-cents cinquanta milions de parlants. En aquest idioma es feia la quarta part (25,3%) de tota la programació internacional setmanal, un 8,9% més que l'any 1978. L'acomiadament de personal, provocat per la crisi econòmica dels noranta, va accentuar la reducció del multilingüisme en l'oferta programàtica general. L'anglès s'havia fet, durant el període 1978 a 1998, amb els buits deixats pel menor volum d'emissió en francès, castellà i la resta d'idiomes i s'havia refermat com a llengua principal del model lingüístic de la radiodifusió internacional, amb la qual cosa es confirma la segona hipòtesi plantejada en aquesta tesi.

* * *

En els vint anys estudiats, un 80% de totes les hores setmanals de programació internacional en castellà es radiaven cap a Amèrica i un 20% cap a Europa, adreçada principalment cap a l'audiència de l'Estat espanyol, on, durant els anys de la dictadura del general Franco, els programes en ona curta van tenir un gran seguiment. Segons un estudi de 1976, fet per la BBC, el seu programa en castellà cap a la península tenia una audiència regular de 500.000 persones. Com deia, l'any 1981, el director gerent dels Serveis Exteriors de la BBC, Douglas Muggeridge, *"el programa va florir en una època en què a Espanya no es podia escoltar informació sense censura prèvia"*. (*La Vanguardia*, 28-10-1981) La lluita antifranquista a les ones curtes va acabar el 14 de juliol de 1977 amb el tancament de les emissions de Radio España Independiente, promoguda pel Partit Comunista d'Espanya. En el moment en què l'Estat espanyol entra en un règim democràtic, els seus mitjans de comunicació poden informar en llibertat. L'octubre de 1977 entra en vigència el decret de llibertat d'informació a la ràdio i la cadena SER comença el seu informatiu propi, de les 14:30. Immediatament, la societat civil catalana crea els seus propis mitjans alternatius de comunicació: Ona Lliure, el 1978, i Ràdio Arenys de Mar, la primera emissora municipal, l'any 1979. Però tots aquells fets de normalització democràtica només van provocar un canvi, tot i que significatiu, en el nombre de programes internacionals en castellà radiats cap a Europa: el tancament de la programació vers la península Ibèrica de la BBC, el 31 de desembre de 1981, l'any en què l'Estat espanyol va patir l'intent del cop d'estat del 23 de febrer. (*La Vanguardia*, 28-10-1981)

En el període que he estudiat, el percentatge de corporacions internacionals que emetien en castellà vers Europa, respecte del total d'emissores que tenien programes en aquest idioma, no va tenir grans canvis i es va mantenir sempre entre el 60% i el 65%. Però si ens fixem en el grup de les corporacions públi-

ques europees de radiodifusió internacional, l'any 1998, de les 35 existents, només nou, el 25%, mantenien una programació europea en castellà. En els anys 1978 i 1988, eren més del doble, un 58%, les que oferien algun espai en castellà per ona curta cap a Europa. Després de vint anys, la reducció que s'havia produït dins d'aquest grup era ben clara. L'any 1978 només tres emissores europees, de les que tenien redacció en castellà, radiaven els seus programes únicament cap a Amèrica, mentre que l'any 1998, eren set les que havien adoptat aquest criteri.

Entre 1978 i 1988, els programes en castellà es van beneficiar del creixement general de la radiodifusió internacional i per això es va arribar al nombre màxim de corporacions que oferien programes cap a Europa en aquest idioma, 37, i al volum més gran d'emissió setmanal: 432 h 05 m, cap a Europa, i 1.899 h 20 m, cap a Amèrica. En canvi, a la dècada següent, mentre la radiodifusió internacional seguia en una línia ascendent, tant en volum d'emissió com en nombre de corporacions, la programació en castellà va davallar considerablement i es van deixar d'emetre: 497 h 40 m, cap a Amèrica, i 47 hores setmanals cap a Europa.

L'any 1998 el volum d'emissió setmanal en castellà cap a Europa representava l'1,4% de tot el fet en ona curta. El 1988 era l'1,7%. I el 1978, l'1,8%. En el cas específic dels programes en castellà vers Europa, entre 1978 i 1988 el descens més important es va produir a la radiodifusió internacional pública americana, que va deixar d'emetre 74 h 50 m setmanals. Per contra, en aquell període, la radiodifusió de l'Àsia i l'Orient Mitjà va augmentar en 72 h 55 m la seva oferta. Als anys noranta són les corporacions públiques europees les que van tenir una reducció més gran, ja que van perdre 77 h 45 m setmanals. I si exclouem d'aquest recompte Ràdio Exterior d'Espanya, que havia ampliat el seu *Servicio Mundial* per a Europa, observem com la resta d'emissores europees havien deixat d'emetre un terç de la seva programació en castellà cap a l'interior del continent, 114 h 45 m setmanals menys. És a dir: durant la dècada dels noranta, els oïdors d'ona curta residents a l'Estat espanyol van deixar de rebre unes setze hores diàries d'espais internacionals parlats en castellà de producció europea. Entre 1978 i 1998, les corporacions privades religioses, també van reduir la seva emissió setmanal en castellà cap a Europa en 13 h 10 m. Aquesta tendència era contrària al gran increment, de més de quatre mil hores, que va experimentar el volum total de la programació religiosa setmanal en aquell període i també anava en sentit invers a l'augment que va tenir la programació confessional emesa en ona curta en llengua castellana per a l'Amèrica Central i del Sud.

Amb les dades exposades es pot afirmar, tal com plantejava la tercera hipòte-

si d'aquest estudi, que la programació en llengua castellana vers Europa, durant el període 1978 a 1998, va perdre pes específic dins del conjunt de les emissions internacionals, fonamentalment a causa que catorze corporacions públiques europees van eliminar els seus serveis en castellà per a Europa en ona curta. La fi de la dictadura franquista no va fer baixar el volum d'emissió en castellà cap a Europa. Va ser el reajustament general en la funció de la radiodifusió internacional, especialment de la pública europea, com a conseqüència de la fi de la Guerra Freda, el que explica la reducció de la programació en castellà en ona curta cap Europa. La profunda crisi econòmica de la primera meitat de la dècada dels noranta, que va obligar a la majoria de les corporacions públiques de radiodifusió internacional a acomiadar una part dels seus treballadors, va provocar, entre moltes altres conseqüències, que set emissores haguessin de tancar les seves redaccions en castellà. El mateix fet es va produir amb els serveis cap a Europa fets en francès, alemany o italià. Des de la primera meitat dels anys noranta el continent europeu ja no és el centre d'atenció de la radiodifusió pública internacional, que té com a nova prioritat geopolítica l'Àsia i el Pròxim Orient. Aquest fet va coincidir cronològicament amb la presència cada vegada més gran de la llengua anglesa en la societat i, per tant, en els programes de tota la radiodifusió internacional –l'any 1998 un 90% d'emissores internacionals tenien algun programa en anglès i en aquest idioma es feia la quarta part (25,3%) de tota l'emissió setmanal. Finalment, hi ha un tercer element: els canals televisius públics internacionals, creats pels estats europeus, també van contribuir a reduir el nombre de corporacions que van mantenir els seus programes radiofònics internacionals, en ona curta o via satèl·lit, cap a l'interior del continent en altres idiomes que no fossin l'anglès. Crec que si la distribució d'àudio a Internet hagués arribat una dècada abans, algunes de les corporacions de radiodifusió internacional haguessin abandonat o reduït la transmissió en ona curta cap a Europa, per estalviar diners, però en canvi no haguessin tancat les seves redaccions periodístiques en castellà, francès, italià o alemany. Amb les eines actuals de producció audiovisual un periodista sol, o un petit grup, pot crear breus continguts multimèdia en més d'un idioma. El cost d'una redacció central multilingüe, que crea continguts per a la ràdio, la televisió i Internet, podria haver estat assumit per moltes corporacions de radiodifusió internacional. Però aquesta possibilitat no es va donar.

Les taules 6 i 2 de la IV part mostren el volum d'emissió en llengua castellana cap a Europa de la radiodifusió internacional i el nombre de corporacions que produïen aquells programes als anys 1978, 1988 i 1998. Analitzant les dades més significatives podem concloure que, entre 1978 i 1998, el volum total de

l'emissió setmanal en llengua castellana vers Europa va baixar en 41 h 35 m. Les corporacions privades religioses van reduir la seva programació setmanal en 13 h 10 m. En més quantia ho van fer les corporacions internacionals públiques europea i americana: 89 hores i 73 h 05 m, respectivament. En canvi, el nombre d'hores de programació fetes des de l'Àsia-l'Orient Mitjà van augmentar considerablement, en 82 h 20 m setmanals. La taula 4 indica que des d'aquella part del món, l'any 1978, només tenien programació europea en llengua castellana dues corporacions i que vint anys després n'hi havia onze que radiaven 92 h 50 m setmanals. L'apagada d'una part significativa de la programació europea en castellà de les radiodifusions internacionals públiques europea i americana es va produir en dos temps. El primer, entre 1978 i 1988, quan la radiodifusió pública d'Amèrica va deixar d'emetre 73 h 05 m setmanals de programació en castellà cap al nostre continent. La raó principal d'aquesta pèrdua va ser el retall de 65 hores que va tenir l'emissió europea en llengua castellana de Ràdio l'Havana i el tancament dels programes de Ràdio Nacional de Xile. El segon episodi es produeix, entre 1988 i 1998, quan bona part de la radiodifusió internacional pública europea redueix notablement la seva programació europea en castellà o la suprimeix del tot. L'any 1988 s'emetien des d'Europa i cap a Europa, sense comptar els programes de Ràdio Exterior d'Espanya, 175 h 35 m a la setmana en castellà, el màxim històric. Mentre que a l'any 1998 se n'emetien 60 h 50 m. En aquella segona dècada es van perdre 114 h 45 m setmanals de programació en castellà, produïda a Europa i emesa cap a l'interior del continent. El motiu era ben clar: entre 1989 i 1998 dotze corporacions públiques europees van eliminar els seus programes en castellà cap a Europa en ona curta: Ràdio Noruega Internacional (1989), Ràdio Berlín Internacional (1990), Ràdio Budapest (1991), Ràdio Polònia (1991), Ràdio Suïssa Internacional (1992), Ràdio Suècia (1993), La Veu d'Alemanya (1993), Ràdio Tirana (1994), Radio Nederland (1994), el Servei de Radiodifusió de la Creu Roja (mitjan els noranta), Radio Vlaanderen Internationaal (1997) i La Veu de Rússia (1998). Només en un cas hi havia una raó geopolítica: la desaparició, l'any 1990, de Ràdio Berlín Internacional, en extingir-se la República Democràtica Alemanya. Paradoxalment, entre 1978 i 1988, set d'aquelles corporacions havien augmentat el nombre d'hores de programació setmanal en castellà cap a Europa. El 1998, La Veu de Rússia, Radio Nederland, La Veu d'Alemanya, Ràdio Suïssa Internacional, la BBC i La Veu de Grècia mantenien només els programes en castellà en ona curta cap a Amèrica. Pel que fa a les altes, tindríem les de R.Vlaanderen Int., com a Belgische Radio ea Televisie, i el servei en castellà de Ràdio Moldàvia Int., que va començar una vegada creada l'emissora, l'any 1993, com a conseqüència de la separació d'aquella república de la Unió de Repúbliques Socialistes

Soviètiques. Entre 1978 i 1998 només dues emissores internacionals públiques d'Europa Occidental no van emetre mai en castellà: Ràdio Finlàndia i Ràdio Dinamarca. Al capítol II de la part IV presento l'anàlisi detallada de tot els canvis en el volum d'emissió internacional en llengua castellana cap a Europa.

Les xifres totals de la taula 4 mostren que als anys 1978 i 1998 hi havia una trentena de corporacions de radiodifusió internacional que produïen programes en castellà cap a Europa. Els canvis sectorials més importants que hi va haver van ser en el nombre de corporacions públiques d'Europa i de l'Àsia-l'Orient Mitjà. Dues corporacions asiàtiques van mantenir sempre una programació en castellà cap a Europa: Ràdio Internacional de la Xina i Ràdio Corea (KBS). Totes dues, a més, en aquells vint anys, van triplicar el nombre d'hores setmanals de la seva programació europea en castellà. L'any 1988, s'hi van afegir: R. Pyongyang, Taipei Ràdio Internacional, La Veu d'Indonèsia, La Veu de Vietnam, La Veu de la República Islàmica de l'Iran, l'Organisme de Ràdio i TV de Síria, Kol Israel i Ràdio Iraq, la qual pocs anys després va suprimir els programes. A la dècada dels noranta s'hi van incorporar dues emissores més: Ràdio Japó (NHK) i La Veu d'Armènia. La desena de ràdios públiques asiàtiques que van començar a produir espais en castellà cap a Europa són les que compensen la dotzena de ràdios estatals europees que, a la dècada dels noranta, els van deixar de fer.

Des d'Amèrica, l'any 1978, les emissores públiques que radiaven programes en castellà cap a Europa eren: Ràdio Havana, Radiodifusió Argentina a l'Exterior, Ràdio Nacional de Xile i Ràdio Nacions Unides –mitjançant La Veu d'Amèrica–, mentre que l'any 1998 només les dues primeres mantenien aquelles transmissions. Des de l'Àfrica, Ràdio l'Alger sempre va mantenir la seva programació europea en castellà. Pel que fa a la radiodifusió privada religiosa, si l'any 1978 trobàvem els programes europeus de La Veu dels Andes (HCJB), Family Radio, Ràdio Vaticana i Ràdio Transmundial Mònaco; el 1998 s'hi havien afegit els emesos per la High Adventure Ministres (KVOH) i LeSea Broadcasting Corporation (WHRI/KWHR). Finalment, vull fer esment que durant els anys noranta van començar a transmetre's cap a Europa els breus espais setmanals de la ràdio privada no confessional Nexus International, amb seu a Itàlia, produïts per les Nacions Unides. En tots aquests sectors, per tant, les variacions van ser petites. A la taula 1 es poden veure, ordenades pel seu volum d'emissió setmanal, les trenta corporacions de radiodifusió, pública i privada, que l'any 1998 emetien programes en castellà cap a Europa.

Taula 1. Nombre d'hores d'emissió setmanal en castellà, cap a Europa, de les corporacions de radiodifusió pública i privada l'any 1998.

<i>Corporació</i>	<i>Nre d'hores d'emissió setmanal</i>
R.Exterior d'Espanya	126h
La V.dels Andes (HCJB)	28h
R.Int.de la Xina	21h
High Adventure Ministres	21h
R.Praga	20h
R.Havana Cuba	14h
Radiod.Argentina	14h
R.l'Alger	14h
R.Bulgària	14h
La V.Rep.Isl.de l'Iran	14h
R.Pyongyang	14h
R.Corea (KBS)	14h
Org.RTV Siria	8h 45m
R.Austria Int.	7h
Taipei Ràdio Int.	7h
R.Moldàvia Int.	7h
Family Radio	7h
R.Vaticana	4h 25m
R.França Int.	3h 30m (només OM)
La V.d'Indonèsia	3h 30m
R.Japó NHK Mundial	3h 30m
R.Romània Int.	3h 30m
R.Iugoslàvia	3h 30m
La V.de Vietnam	3h 30m
Kol Israel	2h 20m
RAI Internacional	2h 20m
Nexus Int	2h 15m
La V.d'Armènia	1h 15m
LeSea Broad.Corp (WHRI/KWHR)	30m
R.Transmundial (Mònaco)	15m (només OM)

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1998*

En aquestes trenta corporacions, un 76,6% de públiques i un 23,3% de privades, que l'any 1998 encara mantenien una programació europea en castellà en ona curta, hi caldria afegir: dues que només es podien rebre a Europa via satèl·lit, R. Suïssa Int. i RTV Marroquina; dues que només es podien escoltar a Internet, La Veu d'Amèrica i la BBC; i tres que permetien l'escolta tant a Internet com via satèl·lit, R. Nederland, R. Canadà Int. i La Veu d'Alemanya. Pert tant, un oïdor europeu que l'any 1998 tingués un receptor d'ona curta, un receptor de satèl·lit per rebre l'Astra i l'Eutelsat, i una bona connexió a Internet podia escoltar la programació en castellà de 37 corporacions de ràdio internacional: 13 d'europes (35,1%), 11 de l'Àsia i de l'Orient Mitjà (29,8%), 4 d'Amèrica (10,8%), 2 de l'Àfrica (5,4%) i 7 de privades (18,9%), gairebé totes religioses. Si observem la situació d'aquesta manera, el nombre d'emissores que es podien escoltar coincidia amb el de deu anys abans, encara que la situa-

ció era ben diferent. Per acabar aquest punt vull afegir que, a l'estiu de 2004, 27 emissores mantenien algun programa en castellà cap a Europa, en ona curta. El nombre, respecte de l'any 1998, l'últim que estudio, s'havia reduït en tres. A l'epíleg del capítol II de la part IV ho detallo.

* * *

La radiodifusió internacional en llengua catalana comença el 7 d'agost de 1933. L'acord entre Ràdio Associació de Catalunya i EAQ Emisora de Radiodifusión Iberoamericana, d'Aranjuez, permet a Catalunya, per primera vegada, de transmetre en ona curta per fomentar la seva imatge a l'exterior i contactar amb els seus compatriotes a l'estranger. Va ser la iniciativa privada la que va assumir el servei públic que la Generalitat no havia establert. Aquelles emissions van durar poc, atès que van acabar durant la Guerra Civil Espanyola. Caldria esperar mig segle, fins al 4 de febrer de 1985, per tornar a escoltar novament programes en català transmesos en ona curta des de l'Estat espanyol. En aquella data és quan Ràdio Exterior d'Espanya va començar a radiar els informatius diaris en català realitzats per Ràdio Nacional d'Espanya a Catalunya, que encara es poden escoltar.

Durant la dictadura franquista els pocs espais emesos en ona curta des de l'estranger van mantenir viva la presència de la nostra llengua a les ones radiofòniques, atesa la prohibició del seu ús a la ràdio catalana, sobretot fins a la meitat de la dècada dels seixanta. Els locutors i les locutores que els presentaven eren catalans exiliats que habitualment treballaven a les redaccions en castellà de les emissores internacionals. La seva insistència i la seva força de voluntat van fer possible l'obertura d'aquelles petites esclatxes, setmanals, quinzenals o mensuals, dins de la programació en castellà cap a Europa, per on poden expressar-se en la seva llengua materna. Van ser fites personals, més que no pas estratègies de partits polítics o institucions, tot i que moltes d'aquelles persones tenien una militància política. Pel seu contingut i els seus objectius, els programes internacionals en llengua catalana, fets des de 1939 fins a 1976, els podríem classificar en cinc grups.

L'Hora Catalana: el programa de ràdio que alguns membres vinculats al Centre Català de Buenos Aires van posar en antena tots els diumenges, des del 4 de novembre de 1928 fins al 30 de setembre de 1984. Aquell espai en català, que va començar a l'Argentina quan a Catalunya la dictadura del general Primo de Rivera posava tota classe d'entrebancs a una ràdio pròpiament catalana de llengua i continguts, no va ser només el primer fet en el nostre idioma per una ràdio de fora de Catalunya, sinó que va ser també la primera programació en

llengua estrangera feta per les comunitats d'immigrants de tot Amèrica. Anys després s'hi afegirien altres *Hores Catalanes de Ràdio*, produïdes a l'Uruguai, Xile, Cuba, Mèxic i Veneçuela. La majoria dels programes es feien llogant temps d'antena d'emissores privades d'ona mitjana, però també hi va haver alguns casos que les emissores transmetien en paral·lel en ona curta: a Xile, entre 1938 i 1940, i a Cuba, entre 1944 i 1947, amb discontinuïtats.

El segon grup l'integrarien els cinc programes de lluita política i agitació social contra la dictadura franquista, que van fer majoritàriament alguns membres del Partit Socialista Unificat de Catalunya que estaven exiliats als països comunistes europeus. Els dos programes més transcendents, per la seva durada i audiència, van ser els de Ràdio Moscou, de 1939 a 1977, i els de Radio España Independiente, des dels anys quaranta fins al 1976. Pels micròfons de Ràdio Moscou van fer espais en català: Rafael Vidiella, Hortènsia Vallejo, Lluís Ardiaca, Josep Vilella i Conxita Brufau. I pels de "La Pirenaica": Emili Vilaseca, Victòria Pujolar, Jordi Solé Tura, Marcel Plans, Esther Berenguer, Leonor Bornao, Lourdes Jiménez, Rafael Vidiella, Josep Maria Cendrós, Ricard Lobo i Jaume Fabre. Els tres programes que van tenir una curta durada van ser els de Ràdio Belgrad, fets l'any 1948 per Teresa Pàmies, els de Ràdio Praga, presentats per Joan Blàzquez i Teresa Pàmies, entre 1949 i 1952; i els de Ràdio Budapest fets per Rafael Vidiella i Lourdes Jiménez, durant dos anys, a començaments dels cinquanta.

El tercer conjunt el formarien les emissions de propaganda fetes per alguns membres del govern de la Generalitat de Catalunya a l'exili pels micròfons de Ràdio París, entre 1947 i 1948, gràcies als acords entre el govern francès i el de la república espanyola a l'exili, coincidint amb el període de bloqueig internacional contra el règim de Franco que va decretar les Nacions Unides.

En un quart grup hi hauria els tres programes culturals emesos durant el franquisme, que sempre evitaven tractar qualsevol tema polític en els seus continguts. Seien els espais quinzenals fets per Josep Manyé a la BBC de Londres, entre 1947 i 1957; els produïts per Ràdio París, entre 1958 i 1964, presentats per Ramon Xuriguera, Narcís Bonet, Carme Bonet i Francisco Puig; i els radiats diàriament, en ona curta i ona mitjana, des del Principat d'Andorra, per Ràdio de les Valls –després Sud Radio– entre 1959 i 1968, dirigits per Josep Font Bernat.

Finalment trobaríem la ràdio religiosa. Els evangèlics, l'any 1958, van fer programes en català per Ràdio Tànger, en ona mitjana. I de 1968 a 1975, en ona curta, per Ràdio Transmundial de Mònaco. Els seus promotors van ser Agustí Rodés, Àngel Cortès, Bernat Vinyes i Benjamí Planas. Aquests programes s'enregistraven en un petit estudi del barri de Sant Martí de Barcelona.

La programació internacional en català radiada entre el 1978 i el 1998 tenia uns objectius ben diferents de la produïda durant el franquisme: informar del que passava a Catalunya als catalans que vivien fora del país; tractar temes culturals i d'actualitat del Principat; divulgar novetats tecnològiques audiovisuals; informar dels canvis polítics que es produïen a Rússia –en el cas de Ràdio Moscou–; o seguir fent reflexions religioses en la nostra llengua. La situació en els tres anys objecte del meu estudi era la següent.

L'any 1978, només Ràdio Andorra oferia uns espais musicals nocturns diaris, presentats en català per Josep Casamajor. Es radiaven per l'ona mitjana, però el 1979 es van poder escoltar, durant alguns mesos, en ona curta. Aquell any, la programació internacional en català cap a Europa, en ona curta, era de set hores setmanals. Ràdio Andorra va tancar l'any 1981.

A finals de 1988 i començaments de 1989 va ser el moment en què el català ha tingut més presència a la radiodifusió internacional en ona curta, en coincidir els espais fets per cinc emissores: Ràdio Transmundial de Mònaco (1983-1989), amb Miquel Valvuenca; Ràdio Exterior d'Espanya (1985 fins avui), amb la veu inaugural de Joan Grau i els membres dels serveis informatius de Ràdio Nacional d'Espanya a Catalunya; Belgische Radio en Televisie (1987-1989), amb Xavier Cahó, Anna Hernández Cortès i Cinto Niqui; Ràdio Moscou (1988-1991), amb Viktor Súkhov i Enric Fernández; i Ràdio Budapest (1989), amb Xavier Cahó. La durada mensual de totes aquelles emissions en català cap a Europa era: Ràdio Transmundial, 1 hora; Ràdio Exterior d'Espanya, 9 h 20 m; Belgische Radio en Televisie, 20 minuts; Ràdio Moscou, 2 hores i Ràdio Budapest, 10 minuts. L'any 1988, la programació internacional en català era de 12 h 50 m al mes. És a dir: unes 3 h 13 m setmanals. De les quals, el 75% corresponien a la programació de Ràdio Exterior d'Espanya. Aquesta situació va durar ben poc.

El 1998, només Ràdio Exterior d'Espanya, per tal de ser conseqüent amb el fet que a l'Estat espanyol existeixen tres llengües cooficials amb el castellà, mantenia uns serveis informatius mínims diaris, de deu minuts, en basc, gallec i català que es podien escoltar en ona curta, via satèl·lit i a Internet.

Tot el que acabo de resumir constata l'enunciat de la meva quarta hipòtesi: la programació internacional en llengua catalana, feta per dotze emissores europees d'ona curta durant tot el segle XX, sempre va ser testimonial. Però, durant el franquisme, aquells programes van tenir una gran importància per a la pervivència de la nostra cultura i el manteniment del català a la radiodifusió.

A l'any 1989, *Quaderns Tècnics* –la primera revista en català sobre electrònica, informàtica, vídeo, àudio, radioafició i DXisme– va endegar una campanya

per tal que la Generalitat de Catalunya creés la seva emissora pública internacional en ona curta. Els representants polítics catalans van recollir la proposta i el 8 de novembre de 1990 el Parlament de Catalunya va aprovar per unanimitat la Proposta no de llei, presentada per Esquerra Republicana de Catalunya, per a la creació durant aquella legislatura d'una ràdio exterior de Catalunya. Finalment l'emissora internacional de la Generalitat no es va fer realitat. El que sí que es va aconseguir és que el 10 de setembre de 1995, TV3, Catalunya Ràdio i Catalunya Informació emetessin per primera vegada via satèl·lit, com un pas previ al que serien les seves futures emissions diàries. Aquesta va ser la via per la qual els mitjans de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió van començar a tenir un abast internacional. Amb la distribució de la programació de Catalunya Ràdio a Internet, des del 26 d'abril de 1996, s'obria una segona via per fer arribar la informació, en la seva llengua i a l'instant, als catalans residents a l'estranger. Si a començaments dels anys noranta, crear una Ràdio Exterior catalana multilingüe en ona curta, dins de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió, exigia una inversió molt elevada i haver de superar complicats problemes legals amb l'Estat central, una dècada després les noves tecnologies audiovisuals i la nova situació de les emissores internacionals permeten fer-ho amb un cost més baix i ultrapassant qualsevol aspecte legal restrictiu del passat. Hi ha tres possibilitats per crear una ràdio internacional catalana multilingüe, que expliqués al món què és Catalunya i els fets que hi tenen lloc. La més senzilla i econòmica seria crear, dins de la pàgina web de qualsevol de les emissores públiques –Catalunya Ràdio, COM Ràdio o Ràdio 4– una programació radiofònica multilingüe a la carta, que només es distribuís a Internet. La segona seria la contractació dels serveis de World Radio Network (WRN), la companyia que, des de l'any 1992, retransmet via satèl·lit, cap a tots cinc continents els espais en diversos idiomes d'una trentena d'emissores, dins d'un esquema de programació conjunta que també es pot escoltar a Internet. I la tercera, si es volgués transmetre en ona curta, seria llogar unes quantes hores setmanals a qualsevol de les diverses radiodifusores públiques i privades que actualment ofereixen aquesta possibilitat.

La presència internacional del català a la radiodifusió arriba a mitjan els anys noranta, quan les ràdios nacionals catalanes accedeixen al satèl·lit i a Internet. L'any 1998, des de fora de Catalunya, es podien escoltar quatre emissores via satèl·lit: Catalunya Ràdio, Catalunya Informació, COM Ràdio i Ràdio Exterior d'Espanya. I sis, a Internet: Catalunya Ràdio, Catalunya Informació, Catalunya Música, COM Ràdio, Ràdio Segre i Ràdio Exterior d'Espanya. Internet, per tant, ja era el canal de difusió amb una oferta més àmplia de ràdio d'abast internacional parlada en català. Llevat de Ràdio Segre, totes les emis-

sores esmentades eren de titularitat pública estatal o nacional. L'any 2004 l'oferta havia crescut: hi havia set emissores via satèl·lit i una cinquantena a Internet.

Contingut del disc compacte

Per tal de completar la feina d'investigació sobre els programes internacionals fets en català recullo en el disc compacte adjunt a la tesi una trentena d'enregistraments sonors relacionats amb les emissores que els van emetre i amb les persones que els van fer. La majoria dels enregistraments els ha fets l'autor: com a oïdor d'ona curta, com a realitzador d'alguns dels programes internacionals, o com a presentador del programa *L'Altra Ràdio*, de Ràdio 4. És la primera vegada que en un CD s'inclouen tants documents sonors junts relacionats amb la radiodifusió internacional en llengua catalana dels anys setanta i vuitanta. També hi incloc alguns enregistraments d'èpoques anteriors i d'emissores d'ona mitjana o freqüència modulada que han emès algun programa en català dels anys setanta ençà.

El contingut i la procedència de cada pista del disc compacte és el següent:

Ràdio Andorra. Inici de transmissió en ona curta en anglès i castellà. 1979 (enregistrament fet per l'autor)

Ràdio Andorra. Inici del programa *Horitzons Catalans* transmès en ona curta i ona mitjana. Veu de Josep Casamajor. Setembre de 1979 (enregistrament obtingut de la pàgina web *Radio Andorre* (<http://membres.lycos.fr/f5nsl/andorre/histoire3.html>))

Ràdio de les Valls. Tancament de transmissió en català, en ona mitjana. 1979 (enregistrament obtingut de la web *Radio Andorre* (<http://membres.lycos.fr/f5nsl/andorre/amenu.html>))

Sud Radio. Inici d'emissió en ona mitjana en català i francès. 20 de maig de 1985 (enregistrament obtingut de la web *Radio Andorre* (<http://membres.lycos.fr/f5nsl/andorre/amenu.html>))

BBC inici de l'espai en castellà cap a la península Ibèrica en ona curta. 1981 (enregistrament d'estudi enviat a l'autor per la BBC)

Fragment de la peça *Montjuïc* de Benjamin Britten. Música que obria els espais en català de la BBC de 1947 a 1957 (discoteca de Ràdio Nacional d'Espanya a Catalunya)

Fragment del programa en català de la BBC del 30 de setembre de 1953. Carles Riba parla de la seva obra poètica (enregistrament obtingut de la Fonoteca Jaume Font)

Paraules en català de Pau Casals davant dels micròfons de la BBC, l'1 d'octubre de 1963 (enregistrament obtingut de la Fonoteca Jaume Font)

Records de Josep Manyé ("Jorge Marín") sobre els espais en català de la BBC (fragment de l'entrevista feta al programa *L'Altra Ràdio*, de Ràdio 4. l'octubre de 1997)

Paraules del Doctor Josep Trueta (fonoteca de Ràdio Nacional d'Espanya a Catalunya)

BRT. Inici del programa en castellà de la Belgische Radio ea Televisie. 1987 (enregistrament d'estudi enviat a l'autor per la BRT)

BRT. Primer programa "Més DX" emès per la Belgische Radio ea Televisie. Veus de Cinto Niqui i Anna Hernández Cortès. 27 de setembre de 1987 (enregistrament d'estudi fet per l'autor)

Xavier Cacho explica els objectius de la revista *Quaderns Tècnics*. 1985 (enregistrament fet per l'autor a la llibreria La Tralla, de Vic)

Inici del programa en castellà de Ràdio Budapest. 1989 (enregistrament d'estudi enviat a l'autor per Ràdio Budapest)

Inici del *Programa DX* de R. Budapest. 1989 (enregistrament fet per l'autor)

Identificació de l'espai en català de la revista *Quaderns Tècnics* per al *Programa DX* de R. Budapest. 1989 (enregistrament d'estudi fet per l'autor)

Inici de l'espai en català de Ràdio Moscou en ona curta. Veu de Conxita Brufau. 1977 (enregistrament fet per l'autor)

Inici de l'espai en català de Ràdio Moscou en ona curta. Veu d'Enric Fernández. 1988 (enregistrament d'estudi obtingut de l'Associació de Radioescoltes de Barcelona, ADXB)

Records d'Enric Fernández sobre l'última etapa dels programes en català de Ràdio Moscou, 1988 a 1991 (fragment de l'entrevista feta al programa *L'Altra Ràdio*, de Ràdio 4, el febrer de 2005)

Espai en català de Ràdio Exterior d'Espanya en ona curta. Veu de Joan Grau. 1985 (enregistrament fet per l'autor)

Primera emissió de l'espai en català de Ràdio Exterior d'Espanya en ona curta. Paraules del President de la Generalitat de Catalunya, Jordi Pujol. 4 de febrer de 1985 (enregistrament d'estudi obtingut de la fonoteca de Ràdio Nacional d'Espanya a Catalunya)

Primer programa *Comunicació* emès per Ràdio Exterior d'Espanya. Veu de Cinto Niqui. 20 de març de 1988 (enregistrament d'estudi obtingut de la fonoteca de Ràdio Nacional d'Espanya a Catalunya)

teca de Ràdio Nacional d'Espanya a Catalunya)

Melodia d'interval de les emissions en castellà de Ràdio París a la dècada dels anys 50 (del CD inclòs al llibre *Ici Paris. Memorias de una voz de libertad* de Julián Antonio Ramírez 2003. Madrid: Alianza)

Sintonia i identificació en castellà de Radio España Independiente. Anys setanta (enregistrament obtingut del web Radio España Independiente (<http://personal2.iddeo.es/mende/pirenaica/inicio.htm>))

Fragment del programa en català de Radio España Independiente "La Pirenaica". 1972 (enregistrament obtingut de la Fonoteca Jaume Font)

Records de Jordi Solé Tura sobre els espais en català de "La Pirenaica" dels anys seixanta (fragment de l'entrevista feta al programa *L'Altra Ràdio*, de Ràdio 4, el novembre de 1997)

Sintonia de Ràdio Transmundial Mònaco en ona curta. 1989 (enregistrament fet per l'autor)

Final del programa *Aquell Camí Oblidat* de Ràdio Transmundial Mònaco. 1989 (enregistrament fet per l'autor)

Records de Miquel Valvuenca sobre els espais en català de Ràdio Transmundial (fragment de l'entrevista feta al programa *L'Altra Ràdio*, de Ràdio 4, el gener de 1990)

Inici de *L'Hora Catalana* de Ràdio Ètnica, 4EB, de Brisbane. 1981 (enregistrament enviat a l'autor pels seus promotors)

Sintonia de Ràdio Praga i identificació en portuguès. 1981 (enregistrament radiofònic fet per l'autor)

Sintonia de Ràdio Belgrad. 1980 (enregistrament radiofònic fet per l'autor)

Teresa Pàmies. Fragment d'una col·laboració seva al programa *Catalunya Nit* de Catalunya Ràdio. 5 d'agost de 2005 (enregistrament fet per l'autor)

Fragment de la programació de Ràdio Pays, de París, de l'any 1989 (enregistrament cedit per Jaume Mir)

Jaume Mir parla dels programes en català de Radio Pays (fragment de l'entrevista feta al programa *L'Altra Ràdio*, de Ràdio 4, el 1989)

Fragment de la programació de Ràdio Arrels de Perpinyà. 10 d'agost de 2005 (enregistrament radiofònic fet per l'autor al Web de Ràdio Arrels (<http://arrels.nerim.net/>))

Fragment de l'inici del programa de la Catalan Broadcasting Society de

Melbourne a Internet. 23 d'abril de 2004 (enregistrament fet per l'autor al Web d'El Portal Català de Melbourne)

(http://rcmelb.org/index.php?option=com_weblinks&Itemid=4)

Bibliografia

Referències bibliogràfiques

- "A few things that aren't there any more (and one that never was)." A: *World radio TV handbook 1996*. Vol50. Holanda: Billboard Books,1996.
- ARASA, D. 1990. *Els catalans de Churchill*. Barcelona: Curial.
- ARRIETA ALBERDI, L.; RODRÍGUEZ RANZ, J. A.; JÁUREGI, E.; PABLO, S. ; GOÑI J. 1998. *Radio Euskadi, La Voz de la libertad*. Euskal Irratia Telebista i Fundació Sabino Arana.
- BAGET, J. M. 1999 *Quaranta anys de televisió a Catalunya*. Barcelona: Pòrtic. Centre d'Investigació de la Comunicació, 3.
- BAKER, W. J. 1970. *A history of the Marconi Company*. Londres: Methuen&Co. Ltd.
- BALSEBRE, A. 2001. *Historia de la radio en España.Volumen 1 (1874-1939)*. Madrid: Ediciones Cátedra.
- BATISTA, A.; PLAYÀ, J. 1991. *La gran conspiració. Crònica de l'Assemblea de Catalunya*. Barcelona: Empúries.
- BBC. 2004. *BBC World Service annual review 2003 | 2004*. Londres: BBC.
- BERG, J. S. 1999. *On the short waves,1923-1945*. Jefferson (North Carolina): McFarland&Company, Inc. Publishers.
- CASELLAS, J. 1999. *Déu a les ones*. Barcelona: Editorial Mediterrània. Temes d'ara mateix, 15.
- CASTRESANA, C. A: *En tu onda 2000*. Espanya: MAF Ediciones, 2000.
- COHEN, J. "Shortwave and satellite in international radio." A: *Challenges for international broadcasting*. Oakville: Mosaic Press,1995.
- COMIN COLOMER. E. 1957. *La República en el exilio*. Barcelona: Editorial AHR.
- COROMINAS, M.; OLIVA, LI. "La llengua." A :*Informe de la comunicació a Catalunya 2000*. Barcelona: Institut de la Comunicació, Universitat Autònoma de Barcelona, 2000.
- CREMADES, J. 2001. *El paraíso digital*. Barcelona: Plaza&Janés Editores.
- CUÉLLAR, A. 2001. *Ràdio Olot, 50 anys*. Ràdio Olot S.A.
- DEUTSCHE WELLE. 1980. *Deutsche welle engineering* 3ra edició. Colònia: Deutsche Welle.
- DIXON, R. "Towards the year 2000 ". A: *World radio TV handbook 1996*. Vol50. Holanda: Billboard Books,1996.

- DOCAMPO, G. 2000. *La radio antigua*. Barcelona: Marcombo.
- DREYFUS-ARMAND, G. 2000. *El exilio de los republicanos españoles en Francia*. Barcelona: Editorial Crítica.
- En tu onda* 1996. Vol. 4. Barcelona: MAF Ediciones, 1996.
- En tu onda* 1997. Vol. 5. Barcelona: MAF Ediciones, 1997.
- En tu onda* 1998. Vol. 6. Barcelona: MAF Ediciones, 1998.
- En tu onda* 2000. Vol. 8. Barcelona: MAF Ediciones, 2000.
- EZCURRA, L. 1974. *Historia de la radiodifusión española. Los primeros años*. Madrid: Editora Nacional.
- FELIPO, R. 1984. *El català al món*. Barcelona: El Llamp.
- FONT, P. 2003. *Ràdio 4. La primera en català*. Barcelona: Diputació de Barcelona i Col·legi de Periodistes de Catalunya. Col·lecció Vaixells de Paper, 30.
- FRANQUET, R.; MARTÍ, J. M. 1985. *La radio. De la telegrafía sin hilos a los satélites*. Barcelona: Editorial Mitre.
- FRANQUET, R. 1986. *Història de la radiodifusió a Catalunya (Del naixement al franquisme)*. Barcelona: Edicions 62. Llibres a l'abast, 214.
- FRANQUET, R. 2000. *Història de la ràdio a Catalunya al segle XX (de la ràdio de galena a la ràdio digital)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Textos i documents, 19.
- FRANQUET, R. 2002. "La radio en el umbral digital: concentración versus diversificación". A: Bustamante, E. (coord.) *Comunicación y cultura en la era digital*. Barcelona: Gedisa.
- GALAN, L. 1988. *Después de todo. Recuerdos de un periodista de la Pirenaica*. Barcelona: Anthropos.
- GARRIGA, T. 1998. *La meva vida i Ràdio Associació de Catalunya*. Barcelona: Proa.
- HARGREAVES, T. "Who is who." A: *Challenges for international broadcasting*. Oakville: Mosaic Press, 1995.
- JACOBS, G. "High Frequency broadcast reception conditions expected during 1997." A: *World radio TV handbook 1997*. Vol. 51. Holanda: Billboard Books, 1997.
- JACOBS, G. "High Frequency broadcast reception conditions expected during 1998." A: *World radio TV handbook 1998*. Vol. 52. Holanda: Billboard Books, 1998.
- KUHL, H. "Radio in Latin America in the 90's." A: *World radio TV handbook 1997*. Vol. 51. Holanda: Billboard Books, 1997.
- LEWIS, P. M.; BOOTH, J. 1992. *El medio invisible*. Barcelona: Paidós. Comunicació, 50.
- LYNCH, N.; MATELSKI, M. 1997. *Messages from the underground*. Westport, Connecticut: Praeger.

- MARKS, J.; DIXTON, R. "It's the Medium as well as the Message." A: *World radio TV handbook* 1998. Vol. 52. Holanda: Billboard Books, 1998.
- MENDEZONA, R. 1995. *La Pirenaica y otros episodios*. Madrid: Libertarias Prodhufi.
- MIRALLES, R. 1947. *Españoles en Rusia*. Madrid: Ediciones y Publicaciones Españolas.
- MONTES, F. J. 1997. *Los orígenes de la radiodifusión exterior en España*. Madrid: Editorial Complutense S. A.
- MONTES, F. J. 2004. *Anuario jurídico y económico escurialense, Época II, XXXVII*. El Escorial: Real Centro Universitario Escorial - María Cristina.
- MORAN, G. 1978. *Miseria y grandeza del PCE de España*. Barcelona: Editorial Planeta.
- MYTTON, G. "New Technology and International Broadcasting." A: *World radio TV handbook* 1996. Vol. 50. Holanda: Billboard Books, 1996.
- NELSON, M. 1997. *War of the black heavens*. Syracuse, Nova Iork: Syracuse University Press.
- NIQUI, C. 1995. *Els oïdors parlen*. Barcelona: Nuevo MAF Edicions.
- NUÑEZ, O. 1980. *La radio sin fronteras*. Navarra: Ediciones Universidad de Navarra S.A.
- ONEGA, F. "La información, el gran motor de la transformación de la radio." A: *10 años de libertad de información en la radio española 1977-1987*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, 1989.
- O'SULLIVAN, D. et al. 1995. "International Comparison of European Broadcasting." A: *Reference year 1994*. Ginebra: EBU Statistics Group.
- PÀMIES, T. (inèdit) *Ràdio Pirenaica. Emissions en llengua catalana de REI (1941-1977)*. Fotocòpies de les galerades que es troben a l'Arxiu Nacional de Catalunya.
- PAMIES, T. 2001. *Els anys de lluita*. Barcelona: Columna. Carta a... *Passport to web radio*. Vol. 2. EUA: International Broadcasting Services, Ltd., 1998.
- PERONA, D. 2003. *Obras literarias*. Castelló: Excmo. Ayuntamiento de Castellón. Biblioteca de autores castellanenses 5.
- PLANS, M. 1981. "Radio España Independiente, la Pirenaica, entre el mito y la propaganda". A: *De las ondas rojas a las radios libres*. Barcelona: Editorial Gustavo Gili.
- RAMÍREZ, J. A. 2003. *Ici Paris. Memorias de una voz de libertad*. Madrid: Alianza.
- RODRIGO, A. 1977. *Doctor Trueta. Heroe anónimo de dos guerras*. Barcelona: Plaza&Janés.
- ROIG, M. 1976. *Rafael Vidiella, l'aventura de la revolució*. Barcelona: Laia.
- SALILLAS, J.M. 1980. *50 años de EAJ 15*. Barcelona: Ediciones Picazo.

- SÁNCHEZ AGUSTÍ, F. 2001. *Maquis y Pirineos*. Lleida: Editorial Milenio. Biblioteca de los Pirineos 2.
- SELDERS, A. "Current and future trends in technologies." A: *Challenges for International Broadcasting*. Oakville: Mosaic Press, 1995.
- SOLÉ TURA, J. 1999. *Una historia optimista. Memorias*. Madrid: Editorial Aguilar.
- "Some tips on listening to international radio programmes." A: *World radio TV handbook 1996*. Vol. 50. Holanda: Billboard Books, 1996.
- SUNDSTROM, T. R. "The internet: broadcasters, radio and fun." A: *World radio TV handbook 1996 Edition*. Vol. 50. Holanda: Billboard Books, 1996.
- TÉNOT, F. 1977. *Radios privées, radios pirates*. París: Ed. Denoel.
- THOMPSON, P. 1988. *La voz del pasado. Historia oral*. València: Edicions Alfons el Magnànim, Institució Valenciana d'Estudis i Investigació.
- TRUETA, J. 1978. *Fragments d'una vida*. Barcelona: Edicions 62.
- TUDELA, X. 1985. *Catalans de fora*. Barcelona: El Llamp.
- TUDESQ, A.; ALBERT, P.J. 1991. *Histoire de la radio-télévision*. 3ra edició. París: Presses Universitaires de France.
- UNITED STATES INFORMATION AGENCY. GAO/NSIAD-96-179 U.S. 1996. *Options for addressing possible budget reductions*. Washington: USIA.
- VENTIN, J. A. 1986. *La guerra de la radio (1936-1939)*. Barcelona: Editorial Mitre.
- WEDLAKE, G.E. 1974. *The history of radiocommunication*. South Devon House. Newton Abbot Devon. David&Charles.
- WOOD, J. 1992. *History of international broadcasting*. Londres: Peter Peregrinus Ltd.
- World radio TV handbook 1978*. Vol. 32. Regne Unit: Billboard Books, 1978.
- World radio TV handbook 1988*. Vol. 42. Holanda: Billboard Books, 1988.
- World radio TV handbook 1997*. Vol. 51. Holanda: Billboard Books, 1997.
- World radio TV handbook 1998*. Vol. 52. Holanda: Billboard Books, 1998.
- World radio TV handbook 2001*. Vol. 55. Regne Unit: WRTVH Publications Limited, 2001.

Articles de premsa, revistes i notes d'agències

Área Abierta

- FRANQUET, R.; RIBES, X. "La transición digital pendiente de la migración." *Área Abierta*, núm. 4 (novembre 2002). Universidad Complutense. Madrid.

Avui

- "La BBC competirà amb Al-Jazira." *Avui*, 2.11.2005.

- NIQUI, C. "Moltes emissores fan espais en castellà i algunes en català." *Avui*, 30.11.1987. P. 35.
- NIQUI, C. "50 anys de la presència catalana a la radiodifusió internacional." *Avui*, 1.1.1988. P. 39.
- NIQUI, C. "El català arriba a tot el món des de fa tres anys." *Avui*, 4.2.1989. P. 42.
- NIQUI, C. "Ràdio Moscou amplia les noves emissions en català." *Avui*, 16.2.1989. P. 46.
- NIQUI, C. "Són cinc les ràdios internacionals que emeten programes en català." *Avui*, 16.6.1989. P. 42.
- NIQUI, C. "Ràdio Vaticana pot reduir les emissions en castellà." *Avui*, 1.9.1989.
- NIQUI, C. "Dotze hores al mes en català per ona curta." *Avui*, 2.11.1989. P. 38.
- NIQUI, C. "Fa un any que Ràdio Moscou emet en català." *Avui*, 22.11.1989. P. 45.
- NIQUI, C. "Cinc anys d'espais en català de Ràdio Exterior." *Avui*, 6.2.1990.
- RIERA, I. Peter Brachfeld. *Avui*, 24.1.2003.
- RIERA, S. "Català al món." *Avui*, 10.2.1989.
- RIERA, S. "Ràdio en català en ona curta." *La Veu d'Amèrica col·labora ara amb l'Est.* *Avui*, 12.1989.

Boletín Internacional de Family Radio

- ELYEA, D. "Diez años juntos." *Boletín Internacional de Family Radio* 17, núm. 2 (novembre 1983): 12.
- SCHAFF, T. "Aspectos de la programación." *Boletín Internacional de Family Radio* 17, núm. 2 (novembre 1983): 7.

BTA, Agència (Bulgària)

- BTA News Agency. "Bulgaria: State radio launches Web site." *BTA*, 14.5.2004.

Correu de la UNESCO

- BOUKHARIS. "Una radiodifusió de ric per als pobres." *Correu de la UNESCO* 52, núm. 11 (1999).

Cultura

- CASSUS GURI, J. M. "Els guions de Josep Manyé ("Jorge Marín") per a les primeres emissions en català a la BBC de Londres." *Cultura* (abril del 1990) P. 64-65.

Diari de Barcelona

PAMIES, T. "La primera emisora antifranquista." *Diario de Barcelona*, 18.3.1981. P. 20.

"RTVE firma l' acord perquè 'la Pirenaica' emeti als països de l' Est." *Diari de Barcelona*, 17.3.1992.

EFE, Agència (Espanya)

EFE. "BBC transmite en español por satélite a latinoamérica." EFE, 30.9.1990.

EFE. "Entra en funcionamiento el centro emisor de RNE en Costa Rica." EFE, 6.10.1992.

El Mundo

"La televisión china inicia sus emisiones en español." *El Mundo*, 2.10.2004. P. 68.

El País

CENDROS, T. "Vender Cataluña al mundo." *El País*, 16.1.1991. P. 34.

"El Parlamento de Cataluña aprueba la creación de una Radio Exterior." *El País*, 10.11.1990.

"La emisora de radio belga BRT emitirá en catalán." *El País*, 2.9.1987. P. 43.

"Radio Vaticana, en lengua árabe." *El País*, 17.10.2004. P. 44.

El Periódico

CAPILLA, A. "Les ràdios sintonitzen amb Internet." *El Periódico*, 1.11.1998: 62.

"Radio Rusia inicia la emisión en directo de la BBC". *El Periódico*, 21.3.1992.

El Sol

BARRIGOS, C. "Solé Tura, exredactor de 'Radio Pirenaica' apoya su regreso a las ondas." *El Sol*, 10.2.1992.

"Radio Exterior comienza las emisiones por satélite para toda Europa." *El Sol*, 2.10.1991.

España

"Olvidos y errores de la BBC." *España, boletín de información de Izquierda y Unión Republicanas al servicio de la Federación Republicana Democrática española.* (novembre 1945).

L'Avenç

FABRE, J. "Quatre mesos d'emissions radiofòniques." *L'Avenç*, núm. 43 (novembre 1981). Barcelona.

La Vanguardia

- "Acuerdo entre RNE y Radio Pekín." *La Vanguardia*, 22.11.1987.
- C.A. "El consell decide cerrar las emisoras de radio." *La Vanguardia*, 15.9.1980.
- IBARZ, J. "Ordóñez estudia la situación de Centroamérica con los once embajadores españoles de la zona." *La Vanguardia*, 13.1.1986.
- "La BBC suprime las emisiones para España." *La Vanguardia*, 28.10.1981.
- "Radio Moscú podrá escucharse vía satélite en Estados Unidos." *La Vanguardia*, 7.8.1988.
- "TV3 y Catalunya Ràdio, globales por un dia." *La Vanguardia. La Semana*. 10.9.1995. P. 4-5.

Línea Proletaria

- Línea Proletaria*, núm. 24 (25.10.1977).

Món DX

- FABREGAS, J. "La ràdio i la TV internacional I." *Món DX* 8, núm. 80 (novembre 1993): 5.
- FABREGAS, J. "Ràdio Internacional en l'àmbit local." *Món DX* 8, núm. 86 (maig 1994): 8.
- FABREGAS, J. "El món vist des de l'òrbita geoestacionària." *Món DX* 9, núm. 96 (març 1995): 5.
- FERNANDEZ, E. "Veinte semanas tras la Voz de la República Islámica de Irán." *Mundo DX Cuadernos de la radiodifusión*, núm.1 (març 2000): 4.
- GARCIA-RIPOLL, M. "L'emissora dels catalans d' Austràlia." *Món DX* 1, núm. 1 (desembre 1985): 17.
- "Programes radiofònics de Món DX". *Món DX* (setembre 1987): 1.

Mundo DX

- "Adventist World Radio." *Mundo DX* 20, núm. 223 (gener 2000): 11.
- ANGLES, E.; RUBIO, F. "Una visita a la VOA." *Mundo DX* 14, núm. 154 (gener 1994): 25.
- "BBC Radio 75 Aniversario.2ª Parte." *Mundo DX* 18, núm. 198 (octubre 1997): 24.
- "Croacia." *Mundo DX* 20, núm. 219 (setembre 1999): 39.
- "Eslovaquia." *Mundo DX* 14, núm. 160 (juliol 1994): 21.
- FABREGAS, J. "La radio via satélite." *Mundo DX* 15, núm. 171 (juny 1995): 23-26.
- "Grecia." *Mundo DX* 19, núm. 203 (desembre 1999): 40.
- "La historia de la estación de radio KGEI." *Mundo DX* 20, núm.220 (octubre 1999): 28-30.

"Moldova." *Mundo DX* 21, núm. 232 (novembre 2000): 31.
 "Portugal." *Mundo DX* 20, núm. 215 (abril 1999): 18.
 RIERA, S. "Emisoras via satélite." *Mundo DX* 20, núm.217 (juny 1999): 16-18.
 RUBIO, F. "Moldova." *Mundo DX* 14, núm. 154 (gener 1994): 5.
 RUBIO, F. "65 años de Radio Vaticano." *Mundo DX* 16, núm. 179 (febrer 1996): 15.
 RUBIO, F. "Canada." *Mundo DX* 19, núm.197 (setembre 1997): 6.
 "Rusia." *Mundo DX* 19, núm. 206 (juliol/agost 1998): 61.
 "Rwanda." *Mundo DX* 15, núm. 162 (setembre 1994): 14.
 SANCHEZ, F. "Datos sobre la Voz de América." *Mundo DX* 13, núm. 151 (octubre 1993):14.
 "Suiza." *Mundo DX* 21, núm. 232 (novembre 2000): 31.
 "Turquia." *Mundo DX* 20, núm. 222 (desembre 1999): 21.
 "USA." *Mundo DX* 18, núm.201 (gener 1998): 9.
 "Vietnam." *Mundo DX* 15, núm. 171 (juny 1995): 10.

Quaderns Tècnics

NIQUI, C. "Emissions en català per ona curta." *Quaderns Tècnics* 4, núm.17 (juliol-agost 1988): 46.

Radio World

BEACHAM, F. "Support builds for Internet." *Radio World* 22, núm.12 (10 juny 1998): 39.
 BYFORD, M. "Shortwave Needs Differ by Nation." *Radio World* 27, (5 agost 2002).
 CARELESS, J. "The business of shortwave broadcasting." *Radio World* 17, núm.16 (agost 1993): 9.
 CARELESS, J. "Audio lets radio go live on-line." *Radio World* 19, núm. 23 (novembre 1995): 40.
 CARELESS, J. "How long can RCI survive?" *Radio World* 20, núm. 17 (agost 1996): 9.
 CARELESS, J. "Synergy key to earning web profits." *Radio World* 21, núm.17 (agost 1997): 36 i 43.
 CARELESS, J. "RCI Earns new lease on life." *Radio World* 22, núm. 1 (7 gener 1998): 10.
 CARTER, T. "AfriStar begins digital service." *Radio World* 23, núm. 1 (gener 1999): 1 i 12.
 COHEN, J. "HFCC plays essential role for shortwave." *Radio World* 22, núm. 12 (10 juny 1998): 1.
 COHEN, J. "Leasing Fuels Shortwave Renaissance." *Radio World* 22, núm. 20 (octubre 1998): 4.

- COWAN, C. "Open Radio experiemnts with news and information." *Radio World* (16-11-1994): 19.
- DEVOLUY, P. "African network draws listeners." *Radio World* 18, núm.23 (novembre 1994): 47.
- DUGAN, M. "EBU United with new control center." *Radio World* 18, núm. 6 (març 1994): 27.
- GARVALOW, V. "Bulgaria works toward legal radio recognition." *Radio World* 16, núm.12 (juny 1992): 8.
- LAWTON, M. "Market Report.Religion over satellite". *Radio World* 18, núm.15 (juliol 1994): 43.
- LAWTON, M. "Berlin radio rocks germans american style." *Radio World* 20, núm. 1 (gener 1996): 26.
- MARKS, J. "Radio 2000 focuses on mass audience." *Radio World* 19, núm.26 (desembre 1995): 5.
- McFARLAND, I. "External services prepare for DAB." *Radio World* 19, núm.12 (juny 1995): 20.
- McFARLAND, I. "VOA, others explore digital future." *Radio World* 19, núm.12 (juny 1995): 21.
- "Newswatch. VOA goes Internet." *Radio World* 18, núm.21 (octubre 1994): 30J.
- "Newswatch. Internet Radio." *Radio World* 20, núm.4 (febrer 1996) :4.
- "Newswatch. Chinese programming." *Radio World* 20, núm. 8 (abril 1996): 8.
- "Newswatch. DW in Russia." *Radio World* 20, núm.17 (agost 1996): 1.
- "Newswatch. RCI lanches Web site." *Radio World* 21, núm.2 (gener 1997): 6.
- "Newswatch. R.Finland on Internet." *Radio World* 21, núm.4 (febrer 1997): 6.
- NORONHA, F. "Broad Mission for AIR External." *Radio World* 22, núm. 1 (7 gener 1998): 8.
- PEREJMA, P. "Ethnic radio gets funding boost." *Radio World* 21, núm.4 (febrer 1997): 6.
- PLEIKYS, R. "Jamming:the dark side of transmission." *Radio World* 17, núm. 2 (febrer 1994): 30.
- PLEYKIS, R. "Brief History of Soviet Jamming." *Radio World* 22, núm. 23 (novembre 1998): 5.
- RECKNAGEL, C. "Radio Seeks footing in Albania." *Radio World* 21, núm 6 (març 1997): 10.
- RIVETTA, A. "More than sermons by satellite." *Radio World* 20, núm.26 (desembre 1996): 8.
- ROBERTS, M. "VOA evaluates goals in new radio era." *Radio World* 16, núm.10 (maig 1992): 20.
- ROONEY, L. "Future funds for RFE/RL in doubt." *Radio World* 22, núm. 1 (1 abril 1998): 3.

- SANDERSON, N. "Radio Australia Survives...Barely." *Radio World* 21, núm. 15 (juliol 1997): 15.
- SELIGSOHN, D. "Radio E: The Voice of Europe." *Radio World* 21, núm. 17 (agost 1997): 5.
- STINE, R. "VOA begins new African Service." *Radio World* 22, núm. 12 (setembre 1998): 12.
- VAN DER PUYE, F. "BBC invades African airwaves". *Radio World* 22, núm. 12 (10 juny 1998): 3.
- WOOD, J. "Svetlana moves into international market." *Radio World* 17, núm. 20 (octubre 1993): 39.
- WOOD, J. "Shortwave booms globally in post-war era." *Radio World* 18, núm. 4 (febrer 1994): 25 i 28.
- WOOD, J. "VOA upgrades transmission worldwide." *Radio World* 19, núm. 2 (gener 1995): 32C.
- WOOD, J. "Born during dark days of war." *Radio World* 19, núm. 2 (gener 1995): 32B.
- WOOD, J. "Soviet power still evident in SW". *Radio World* 19, núm.12 (juny 1995): 12.
- WOOD, J. "Russian transmitter science unveiled." *Radio World* 19, núm.23 (novembre 1995): 30.
- WOOD, J. "Cultural mission benefits RFI." *Radio World* 19, núm. 26 (desembre 1995): 29 i 32.
- WOOD, J. "High-power radio blankets Middle East." *Radio World* 20, núm. 6 (març 1996): 14.
- WOOD, J. "Indian Ocean island FEBA home." *Radio World* 20, núm.8 (abril 1996): 24.
- WOOD, J. "End of Cold War adds to potencial of SW medium." *Radio World* 20, núm. 10 (maig 1996): 48-49.
- WOOD, J. "Shortwave gives religious radio wide reach." *Radio World* 20, núm. 13 (juny 1996): 38 i 40.
- WOOD, J. "SRI combines shortwave, satellite." *Radio World* 20, núm. 26 (desembre 1996): 37.
- WOOD, J. "Digital changes in development for AM bands." *Radio World* 21, núm.23 (26 novembre 1997): 1.

Retorn

Retorn, núm. 22 (maig 1943).

Set Dies

"Ràdio Exterior de Catalunya." *Set Dies* (16.3.1990).

Sweden Calling Dxers

"16 January 1979." *Sweden Calling Dxers* (16.1.1979).

World Broadcast News

"BBC World Service goes digital." *World Broadcast News* 19, núm. 3 (març 1996): 6.

BROWN, G. "German overseas radio boosted by ex-Soviet jamming stations." *World Broadcast News*, 15 núm. 5 (maig 1992): 30.

CHEMAMA, A.; DENAVIT, G.; GARREAU, P. "French broadcasting gets international accent." *World Broadcast News*, 14 (febrer 1991): 48.

DEAN, R. "BBC Worldwide Television." *World Broadcast News* 18, núm. 5 (maig 1995): 33-36.

"DW starts MPEG-2 broadcast tests to Africa." *World Broadcast News* 18, núm. 10 (novembre 1995): 6.

"External service 'Media Scan' loaded in sound on Internet." *World Broadcast News* 17, núm. 10 (novembre 1994): 10.

IVANOCIOVICI, M. "Independent radio arrives." *World Broadcast News*, 15 núm. 4 (abril 1992): 27.

LOVE, L. M. "VOA head lauds public service." *World Broadcast News* 18, núm. 4 (abril 1995): 98.

MILLARD, C. S. "United Kingdom." *World Broadcast News* 19, núm. 1 (desembre 1995-gener 1996): 58.

PERERA, B. "Work on VOA relay to commence." *World Broadcast News*, 15 núm. 9 (setembre 1992): 41.

PLUMBRIDGE, S. "Webcasting, part 3." *World Broadcast News* 21, núm. 4 (abril 1998): 84.

WALKER, G. M.; DEAN, R.; SANNIKOV, I. "Voice of America: stretching dollars to modernize." *World Broadcast News* (febrer 1990): 37.

WALKER, G. M. "First international DAB symposium: getting ready to go on air." *World Broadcast News*, 15 núm. 7 (juliol/agost 1992): 30.

WALKER, G. M. "VOA Europe leaps into the East." *World Broadcast News*, 15 núm. 9 (octubre 1992): 46-47.

WALKER, G. M. "External services challenged by change." *World Broadcast News* 15, núm. 1 (desembre 1992-gener 1993): 30.

WALKER, G. M. "How and why the BBC monitors the world." *World Broadcast News*, 16 núm. 6 (juny 1993): 53-54.

WALKER, G. M. "Satellites over all." *World Broadcast News* 19, núm.4 (abril 1996): 4.

WALKER, G. M. "Radio on the Internat?Yes,but..." *World Broadcast News* 21, núm. 9 (setembre 1998): 46.

WHITE, J. "Broadcast opportunities growing in Latin America." *World Broadcast News* 16, 6 (juny 1993): 49-50.

WOOD, J. "Shortwave booms globally in post-war era." *Radio World* 18, núm. 4 (febrer 1994): 25 i 28.

Xaloc

"Comunicat Assemblea de Catalunya." *Xaloc*, núm. 30 (desembre de 1972).

Fulls, fullets i dossiers d'emissores internacionals

BBC External Services. "Datos sobre la BBC." British Broadcasting Corporation. 1981. P. 8. Fullet.

HCJB. "HCJB 50 aniversario 1931-81," HCJB (1981). P. 5. Fullet.

RADIO CANADÀ INTERNACIONAL. "RCI:an overview." Radio Canada International (15-2-1985). Full.

RADIO EXTERIOR D'ESPANYA. RICO, E. J. "50 aniversario 1942-1992.Radio Exterior de España." REE (1992). P. 21. Fullet.

RÀDIO FRANÇA INTERNACIONAL ."Radio France Internationale." RFI Service de Presse Relations Publiques (1980). Dossier.

RÀDIO FRANÇA INTERNACIONAL. "Radio France Internationale en 1988." RFI (1988). Full.

RADIO FREE ASIA. "Radio Free Asia." (2000). Fullet.

RADIO NEDERLAND. MULDER BONELLO, F. E. "La Voz de Holanda al exterior." Radio Nederland (juliol 1978). Full.

RADIO NEDERLAND. "¡Aquí Radio Nederland!" Radio Nederland (1980). P. 15. Fullet.

RADIO NEDERLAND. "40 años de Radio Nederland." Radio Nederland (1987). P. 14. Fullet.

RADIO NEDERLAND. "Radio Netherlands, The Dutch International Service." Radio Nederland (1991). P.10. Fullet.

RADIO PRAGA." Radio Praga 65 años." Radio Praga (2001). P.23. Fullet.

RÀDIO SUÏSSA INTERNACIONAL. "Una doble misión al servicio del público internacional." RSI, Servicio de prensa. Octubre de 1982. Full.

RADIO VATICANA."Radio Vaticana." Radio Vaticano, Programa español. (1981). Fullet.

RADIO VATICANA. "Radiovaticana.La radio del papa." Radio Vaticana, Ufficio Propaganda e Sviluppo (1981). Fullet.

RADIO VATICANA. "60 años de Radio Vaticana.1931-1991." Radio Vaticana, Ufficio Propaganda e Sviluppo (1991). Fullet.

Ponències

SENGER, P. (2001) "The right plan business for digital radio." Ponència presentada al IBC 2001. Amsterdam, 14.9.2001.

Tesi doctoral

RIBES, F. X. 2001. *Las emisoras de radio del Estado español en Internet. Las bitcasters*. Tesi doctoral. Bellaterra: Universitat Autònoma, Departament de Comunicació Audiovisual i Publicitat.

Cartes, notes i correus electrònics

CENTRE CATALÀ DE BUENOS AIRES. Correu electrònic a l'autor. Juny 2004.

DIRECCIÓ DE RNE A CATALUNYA. "Espais en català per a Ràdio Exterior". Nota a l'autor, 4.2.1985.

LANDOVSKA, H. Carta a l'autor. 26.11.1981.

PÀMIES, T. Carta a l'autor. 20.11.2004.

RAMÍREZ, J. A. Carta a l'autor. 1.12.2004.

VIÑAS, J. Carta a l'autor, setembre de 1990.

Entrevistes personals

FÀBREGAS, J. i RIBAS, J. Entrevista amb l'autor. Barcelona, octubre 2004.

FERNÁNDEZ, E. Entrevista telefònica amb l'autor, febrer 2005.

PARE JOAN i PARE MARC TAXONERA. Entrevista telefònica amb l'autor, octubre 2004.

VERNET, J. Entrevista amb l'autor. Barcelona, febrer 2005.

Entrevistes radiofòniques del programa *L'Altra Ràdio*, de Ràdio 4

MANYÉ, J. Entrevista amb l'autor a Ràdio Nacional d'Espanya, Ràdio 4. Barcelona, octubre 1997. Enregistrament.

MIR, J. Entrevista amb l'autor a Ràdio Nacional d'Espanya, Ràdio 4. Barcelona, 1989. Enregistrament.

SOLÉ TURA, J. Entrevista amb l'autor a Ràdio Nacional d'Espanya, Ràdio 4.
Barcelona, novembre 1997. Enregistrament.

VALVUENA, M. Entrevista amb l'autor a Ràdio Nacional d'Espanya, Ràdio 4.
Barcelona, gener 1990. Enregistrament.

Programes de ràdio i televisió

Adventist World Radio

"Radio Andorra." Adventist World Radio, de *Wavescan*. 8.8.2004.

Ràdio Japó

"Las transmisiones en onda corta." R. Japó, programa en castellà. 1.6.1995.

Ràdio Nacional d'Espanya, Ràdio 1

Frontera. Ràdio Nacional d'Espanya. 30.5.1999.

Ràdio Nacional d'Espanya, Ràdio 4

"L'Hora Catalana." Garcia-Ripoll, M. Ràdio 4, de *L'Altra Ràdio*. 5.10.2003.

"L'Hora Catalana." Garcia-Ripoll, M. Ràdio 4, de *L'Altra Ràdio*. 2.11.2003.

"L'Hora Catalana." Garcia-Ripoll, M. Ràdio 4, de *L'Altra Ràdio*. 7.4.2004.

"L'Hora Catalana." Garcia-Ripoll, M. Ràdio 4, de *L'Altra Ràdio*. 2.5.2004.

"L'Hora Catalana." Garcia-Ripoll, M. Ràdio 4, de *L'Altra Ràdio*. 6.6.2004.

"L'Hora Catalana." Garcia-Ripoll, M. Ràdio 4, de *L'Altra Ràdio*. 3.10.2004.

"La Pirenaica i el cas Comorera." Garcia-Ripoll, M. Ràdio 4, de *L'Altra Ràdio*.
3.6.2001.

"La ràdio durant la Guerra Civil." Garcia-Ripoll, M. Ràdio 4, de *L'Altra Ràdio*.
1.2.2003.

"Ràdio POUM." Garcia-Ripoll, M. Ràdio 4, de *L'Altra Ràdio*. 1.2.2003.

"Toulouse 1944." Garcia-Ripoll, M. Ràdio 4, de *L'Altra Ràdio*. 7.10.2001.

Radio Nederland

"El lado oscuro de la radio." Radio Nederland, de *Radioenlace*. 12.6.1992.

Televisió de Catalunya

"Les altres ràdios." Televisió de Catalunya, de *30 Minuts*. 16.1.2001.

Webs

Al Hurra

<http://www.alhurra.com> (lloc consultat el 31.8.2004)

Arxiu Nacional de Catalunya

http://cultura.gencat.net/anc/FitxaFons.asp?CodiFons=525&Codi_Arxiu=1
(pàgina consultada el 9.12.2004)

BBC World

http://www.bbcworld.com/content/template_about.asp?pageid=13 (pàgina consultada el 31.8.2004)

British Broadcasting Corporation (BBC)

<http://www.bbc.co.uk/spanish/progsintonia.html> (pàgina consultada el 24.7.1999)

http://www.bbc.co.uk/pressoffice/keyfacts/stories/worldservice-facts_2003.shtml#online (pàgina consultada el 5.8.2004)

http://news.bbc.co.uk/hi/spanish/who_we_are/new-sid_3130000/3130639.stm (pàgina consultada el 5.8.2004)

<http://www.bbc.co.uk/info/news/news330.htm> (pàgina consultada el 5.8.2004)

http://www.bbc.co.uk/worldservice/us/annual_review/2002/chairman.shtml (pàgina consultada l'11.8.2004)

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/help/3304673.stm> (pàgina consultada el 30.8.2004)

Bundesregierung

http://www.bundesregierung.de/en/Latest-News/Speeches_10155.648336/rede/Minister-of-State-for-Culture-htm (pàgina consultada el 2.8.2004)

Catalan Broadcasting Society Inc

<http://rcmelb.org/qui-som.html> (pàgina consultada el 12.10.2004)

CCTV

<http://www.cctv.com/english/20040407/101796.shtml> (pàgina consultada el 31.8.2004)

Clivis Publicacions

<http://clivis.grn.es/compositors/autors/bonet/bonet.html> (pàgina consultada el 9.12.2004)

Committee to Preserve Radio Verifications

<http://www181.pair.com/otsw/CPRVPage/1989/cprv-pg89-9.html> (pàgina consultada el 2.8.2004)

Congrés de Diputats

http://www.congreso.es/public_oficiales/L8/CONG/DS/CO/CO_321.PDF (pàgina consultada el 12.8.2005)

Deutsche Welle

<http://www.dwelle.de/castellano/info1.html> (pàgina consultada el 12.7.1999)

<http://www.dwelle.de/castellano/Welcome.html> (pàgina consultada el 25.7.2000)

Digital Media Net

<http://www.digitalmedianet.com/HTM/HomeSet1.htm> (pàgina consultada el 29.8.2000)

Digital Radio Mondiale (DRM)

http://www.drm.org/pdfs/newsevents/ibc01_pspaper.pdf (pàgina consultada el 5.8.2004)

<http://www.drm.org/pdfs/newsevents/rfienglish.pdf> (pàgina consultada el 7.8.2004)

<http://www.drm.org/livebroadcast/globlivebroadcast.htm> (pàgina consultada el 17.8.2004)

DW-World

http://www.dw-world.de/english/0,3367,3340_A_292662_1_A,00.html (pàgina consultada el 5.8.2004)

http://www.dw-world.de/english/0,3367,7511_A_823222_1_A,00.html
(pàgina consultada el 31.8.2004)

http://www.dw-world.de/spanish/0,3367,2806-184711_A_298807_1_PS,00.html (pàgina consultada el 31.8.2004)

Eutelsat

http://www.eutelsat.org/products/2_1_4_1.html (pàgina consultada el 8.8.2004)

Federal Communications Commission

http://www.fcc.gov/ib/sand/neg/hf_web/stations.html (pàgina consultada el 17.8.2004)

Generalitat de Catalunya

<http://www6.gencat.net/dgrtv/catala/cantec.htm> (pàgina consultada el 20.10.2003)

Guia de la Ràdio

<http://www.guiadelaradio.com> (lloc consultat el 30.11.2004)

High Frequency Co-ordination Conference (HFCC Group)

<http://www.hfcc.org/group.html> (pàgina consultada el 5.8.2004)

La Veu d'Amèrica (VOA) <http://www.voa.gov/index.cfm?tableName=tblPressReleases&articleID=10038§iontitle=Press%20Releases> (pàgina consultada el 6.8.2004)

<http://www.voa.gov/index.cfm?sectionTitle=Fast%20Facts> (pàgina consultada el 6.8.2004)

La Veu de Rússia

http://www.vor.ru/Spanish/75/news_1.html (pàgina consultada el 3.8.2004)

Live radio on the internet

www.frodo.u-net.com/radio.htm (pàgina consultada el 29.11.1998)

Lyngsat

<http://www.lyngsat.com> (lloc consultat el 26.8.2004)

Media Network, Radio Nederland

http://medianetwork.blogspot.com/2003_12_28_medianetwork_archive.html (pàgina consultada el 30.1.2004)

http://medianetwork.blogspot.com/2004_05_16_medianetwork_archive.html (pàgina consultada l'1.8.2004)

http://medianetwork.blogspot.com/2004_05_16_medianetwork_archive.html (pàgina consultada el 5.8.2004)

http://medianetwork.blogspot.com/2004_05_23_medianetwork_archive.html (pàgina consultada el 6.8.2004)

http://medianetwork.blogspot.com/2004_05_23_medianetwork_archive.html (pàgina consultada el 7.8.2004)

http://medianetwork.blogspot.com/2004_07_11_medianetwork_archive.html (pàgina consultada el 7.8.2004)

http://medianetwork.blogspot.com/2004_07_18_medianetwork_archive.html (pàgina consultada el 7.8.2004)

http://medianetwork.blogspot.com/2004_02_29_medianetwork_archive.html (pàgina consultada el 7.8.2004)

http://medianetwork.blogspot.com/2004_04_25_medianetwork_archive.html (pàgina consultada el 10.8.2004)

http://medianetwork.blogspot.com/2004_04_04_medianetwork_archive.html (pàgina consultada el 31.8.2004)

<http://medianetwork.blogspot.com/> (lloc consultat el 19.10.2004)

National Association of Shortwave Broadcasters (NASB)

<http://www.shortwave.org/Audience/Audience.htm> (pàgina consultada el 7.8.2004)

Nexus

<http://www.nexus.org/NEXUS-IBA/Shortwave/> (pàgina consulta el 17.8.2004)

NHK

<http://www.nhk.or.jp/english> (pàgina consultada el 31.8.2004)

Observatori de la llengua catalana <http://www.acpv.net/docs/20040616064648.doc> (pàgina consultada el 22.9.2004)

Ràdio Adventista Mundial (AWR)

<http://www.awr.org/get-help-facts.html> (pàgina consultada el 14.8.2004)

Ràdio Arrels

<http://perso.wanadoo.fr/arrels/RADIO/INFOS/MARC-01.HTM> (pàgina consultada el 30.10.2004)

Ràdio Canadà Internacional (RCI). Conferència "Challenges"

http://www.challenges.ca/en/challenges/chal1/chal1_promo.htm
(pàgina consultada el 5.8.2004)

Ràdio Eslovàquia

<http://www.slovakradio.sk/rsi/index.html> (pàgina consultada el 2.9.2004)

Ràdio Exterior d'Espanya

<http://www.rne.es/ree> (pàgina consultada l'1.11.2004)

Radio Liberty

<http://www.radioliberty.org> (lloc consultat el 23.1.2005)

Ràdio Miami Internacional

<http://www.wrmi.net/pages/714012/> (pàgina consultada el 5.8.2004)

<http://www.wrmi.net/pages/714010/index.htm> (pàgina consultada el 14.8.2004)

Radio Nederland

<http://www.rnw.nl/realradio/features/html/startz010315.html> (pàgina consultada el 2.8.2004)

http://www.rnw.nl/cgi/?app=rntv&page=about_us (pàgina consultada el 31.8.2004)

Radio Pays

<http://www.radio-pays.asso.fr> (lloc consultat l'1.11.2004)

Ràdio Praga

http://www.radio.cz/es/html/65_prim.html (pàgina consultada l'1.8.2004)

Ràdio Romania Internacional http://medianetwork.blogspot.com/2004_03_14_medianetwork_archive.html

(pàgina consultada el 5.3.2004)

Radioenlace, Radio Nederland

http://www.rnw.nl/sp/toolbar/radioenlace_120304.html (pàgina consultada l'1.3.2004)

http://www.rnw.nl/sp/toolbar/radioenlace_030117.html (pàgina consultada el 6.8.2004)

http://www.rnw.nl/sp/toolbar/radioenlace_270204.html(pàgina consultada el 6.8.2004)

http://www.rnw.nl/sp/toolbar/radioenlace_160104.html(pàgina consultada el 31.8.2004)

Radiomuseum http://www.radiomuseum.org/dsp_forum_post.cfm?thread_id=28171

(pàgina consultada el 5.8.2004)

Radiotelevisió Italiana Internacional (RAI International)

<http://www.international.rai.it/radio/storiaradio/cronologia.shtml> (pàgina consultada el 5.8.2004)

Swissinfo

<http://www.swissinfo.org> (lloc consultat el 10.11.2004)

The Association for International Broadcasting

<http://www.aib.org.uk> (lloc consultat l'1.8.2004)

TV France Int.

<http://www.tvfrance-intl.com> (lloc consultat el 31-8-2004)

U.E.R. Unió Europea de Radiodifusió

http://www.ebu.ch/trev_275-bookshelf.html (pàgina consultada el 5.8.2004)

Unió Internacional de Telecomunicacions

<http://www.itu.int/ITU-R/terrestrial/broadcast/hf/wrc-03/index.html>
(pàgina consultada el 30.7.2004)

Union des Écouteurs Français

<http://www.u-e-f.net/uef-histoire/1930.htm> (pàgina consultada el 3.8.2004)

Universitat de Barcelona

<http://www.ub.es/medame/nutstat4.html> (pàgina consultada el 7.8.2004)

Vilaweb

<http://www.vilaweb.com> (lloc consultat el 8.8.2004)

FABREGAS, J. *Catalunya Ràdio podria transmetre aviat en OM*. A Vilaweb. Telecomunicacions (pàgina consultada el 29.10.2004)

VT Merlin Communications

<http://www.vtplc.com/communications/> (pàgina consultada el 8.8.2004)

WHRI

<http://www.whri.com/info.htm> (pàgina consultada el 28.7.2000)

WINB

<http://www.winb.com/> (lloc consultat el 14.8.2004)

World DAB Forum

<http://www.worlddab.org> (lloc consultat el 30.8.2004)

World Radio Network (WRN)

<http://www.wrn.org/services/broadcast/index.html> (pàgina consultada el 8.8.2004)

<http://www.wrn.org/about/company/md.html> (pàgina consultada el 28.8.2004)

Worldwide DX Club

<http://www.wwdxc.de/topnews.htm> (pàgina consultada el 10.0.2004)

Wumpus's Old Radio World

<http://www.olderadioworld.de/timeline.htm> (pàgina consultada el 3.8.2004)

Sigles i abreuaments

ADXB	Associació DX de Barcelona (DX entès com a radioescolta)
AFRTS	American Forces Radio and Television Service
AIB	The Association for International Broadcasting
AIR	All India Radio
AWR...	Ràdio Adventista Mundial
BBC...	British Broadcasting Corporation
Broad...	Broadcasting
BRT	Belgische Radio ea Televisie
Corp. ...	Corporació o <i>Corporation</i>
DRM	Digital Radio Mondiale
DW.....	Deutsche Welle
DAB...	Digital Audio Broadcasting
EUA...	Estats Units d'Amèrica
Ext.....	Exterior
FEBC	Far East Broadcasting Company
FM.....	Freqüència Modulada
h.....	Hora
HFCC...	High Frequency Coordination Conference
HCJB...	La Veu dels Andes
IBB.....	International Broadcasting Bureau
KBS...	Korean Broadcasting System (Ràdio Corea)
m.....	Minut (en lloc de l'abreujament habitual "min.")
Nac.....	Nacional
NASB	National Association of Shortwave Broadcasters
NHK...	Nippon Hoso Kyokai (Ràdio Japó)
Ofic....	Oficina
Org	Organització
R.....	Ràdio
Rad.....	Radiodifusora
RAI.....	Radiotelevisió Italiana Internacional
RCI...	Ràdio Canadà Internacional
RDA...	República Democràtica Alemanya
REE...	Ràdio Exterior d'Espanya
Rep...	República
RFA...	Radio Free Asia

RFE...	Radio Free Europe
RL.....	Radio Liberty
RSA...	La Veu de Sud-àfrica (actual Channel Africa)
Serv...	Servei
TWR...	Ràdio Transmundial
UER...	Unió Europea de Radiodifusió
URSS...	Unió de Républiques Socialistes Soviètiques
USIA...	Unitet States Information Agency
V.....	La Veu de...
VOA...	Voice of America
WRN...	World Radio Network
YLE...	Ràdio Finlàndia

ANNEXOS

**Annex I Corporacions
de radiodifusió internacional
i nombre d'hores d'emissió
setmanal en els anys
1978, 1988 i 1998**

1. Any 1978

El 1978 hi havia 105 corporacions de radiodifusió internacional, un 88,6% de públiques i un 11,4% de privades. La radiodifusió operada pels estats representava gairebé el 90% del total.

Pel que fa al nombre, les corporacions públiques europees eren les majoritàries, 35, seguides de les asiàtiques i de l'Orient Mitjà, amb 33; les africanes i les estacions privades, amb 12; les americanes, amb 11 i les d'Oceania, amb 2.

El nombre d'hores setmanals d'emissió era de 22.723 h 10 m. El 87,8% eren produïdes per les emissores públiques i el 12,2% per les privades. D'aquestes hores, les corporacions públiques europees produïen 7.895 h 35 m (34,8%), les asiàtiques i les de l'Orient Mitjà, 7.063 h 10 m (31,1%), les públiques americanes 3.268 h 30 m (14,4%), les privades 2.795 h 25 m (12,2%), les africanes 1.263 hores (5,6%) i les públiques d'Oceania, 437 h 30 m (1,9%).

1.1. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió pública i privada

L'any 1978 les corporacions de radiodifusió internacional, ordenades pel seu volum d'emissió setmanal, eren les que recull la taula 1.

**Taula 1. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions
(I part) de radiodifusió pública i privada, l'any 1978**

<i>Corporació</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
USIA	1.965h 15m
RFE/RL	978h 45m
V.d' Amèrica	818h 30m
RIAS Berlín	168h
V.de Rússia (R.Moscou)	1.485h45m
R.Moscou	1.317h45m
R.Pau i Progrés	168h
R.Int.de Xina (R.Pequín)	1.075h20m
BBC	889h05m
R.El Caire	813h25m
FEBC Radio Int.	608h40m
FEBC Filipines	344h
FEBA Seychelles	110h55m
KGEI EUA	153h45m
DW/DLF	592h
V.d'Alemanya	552h55m
Deutschlandfunk	39h05m (en OM)
R.Transmundial	574h20m
TWR Bonaire	198h
TWR Àfrica.	160h30m
TWR-Mònaco	120h20m
TWR Pacífic	87h30m
TWR Xipre	8h(OM)
V.dels Andes (HCJB)	574h
R.Tirana	500h30m
R.Iraq (R.Bagdad)	487h40m
R.Bagdad	480h40m
V. de Palestina	7h
R.Pyongyang	432h20m
Serv.Rad.d' Aràbia	392h20m
R.Polònia (R.Varsòvia)	358h
R.Berlín Int.(RDA)	349h45m
Kol Israel	341h30m
V.d'Iran	336h
R.Havana	324h40m
R.Austràlia	322h
All India Radio	317h20m
Veü del Vietnam	304h30m
Taipei Ràdio Int.	303h20m
(V.de Xina Lliure)	
V. de Malàisia	301h
R.Luxemburg	300h15m
R.Suècia Int.	297h30m
R.Alger	294h
R.Alger	273h
V.Sahara Lliure	7h
V.Canàries Lliure	7h
V.Palestina	7h

(segueix a la pàgina següent)

OM. Emissió feta només en ona mitjana

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1978*

**Taula 1. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions
(II part) de radiodifusió pública i privada, l'any 1978**

<i>Corporació</i> <i>(continua de la pàgina anterior)</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
R.Nederland	262h
R.Canadà Int.	258h
R.Kuwait	252h
R.Bulgària (R.Sofia)	250h
RTV Marroquina	247h
R.França Int.	239h30m
R.Praga	227h50m
R.Japó NHK Mundial	219h05m
Rad.Líbia	218h45m
Rad.Portuguesa	215h
R.Finlàndia	207h
R.Romania Int. (R.Bucarest)	206h30m
R.Paquistan	192h
R.Corea Int.(KBS)	185h30m
Org.RTV Síria	185h25m
R.Ext.d'Espanya (Emiss.Ext.de RNE)	178h30m
V.de Turquia	178h30m
R.Suïssa Int.	173h25m
R.Àustria Int.	168h
R.Clarín	168h
AFRTS	168h
Family Radio	167h30m
V.de Grècia	165h
R.Vaticana	159h40m
Channel Africa (RSA)	158h30m
R.Nac.Brasil (R.Nac.Brasília)	154h
Corp.Rad.Sri Lanka	153h15m
R.Iugoslàvia (R.Belgrad)	144h05m
R.Ghana	136h30m
Rad.Nac.Colòmbia	133h
Serv.Rad.Qatar	126h
RAI Int. (RTV Italiana)	118h55
R.Nova Zelanda Int.	115h30m
R.Budapest	113h50m
R.Noruega Int. (R.Nac.Noruega)	101h25m
R.Vlaanderen Int. (BRT)	101h15m
R.Jordània	98h
R.TV.Belga (RTBF)	80h30m
Rad.Argentina	80h
V.de la Mediterrània	79h45m
R.Veritas	73h30m
V.de Nigèria	70h
R.Sultanat Oman	70h
R.Nac.Xile	70h
R.Dinamarca	66h30m
V.d'Indonèsia	63h
R.Ucraïna Int. (R.Kíev)	62h
<i>(segueix a la pàgina següent)</i>	
OM. Emissió feta només en ona mitjana	

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1978*

**Taula 1. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions
(III part) de radiodifusió pública i privada, l'any 1978**

<i>Corporació</i> <i>(continua de la pàgina anterior)</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
R.ELWA	60h30m
R.Mèxic Int.	56h
WINB	56h
R.Nac.Líban	54h45m
RTV.Nac.Laos	52h30m
R.Bangladesh	49h
R.Tailàndia	43h45m
V.d' Armènia (R.Ierevan)	42h
V.de Mongòlia	39h35m
R.Azerbaidjan (R.Bakú)	39h05m
R.Etiòpia (V.Rev.Etiòpia)	38h30m
R.Taskent	35h
R.Tanzània	35h
R.Nac.Veneçuela	35h
R.Andorra	29h
Corp.Rad.Uganda	28h15m
Serv.Rad.Zàmbia	26h
Schulungssender des Osterreichischen Bundesheeres	25h
R.Nacions Unides (VOA)	24h35m
R.Afganistan	24h30m
R.Adventista Mundial	24h
AWR Portugal	10h30m
AWR Malta	3h30m
AWR Sri Lanka	6h
AWR Macao	4h (OM)
Corp.Rad.Xipre	21h45m
R.Estònia (R.Tallinn)	20h
R.Lituània (R.Vilnius)	15h30m
Rad.Costa d'Ivori	8h45m
Serv.Rad.Islàndia	7h
R.Tadjik (R.Dusanbe)	7h
R.Minsk	7h
R.Letònia (R.Riga)	7h
R.Nepal	5h15m
Serv.Rad.Creu Roja	2h
Ràdio Moçambic	1h45m
OM. Emissió feta només en ona mitjana	

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1978*

Per continents, les tres corporacions amb més volum d'emissió, l'any 1978, eren:

Europa: La Veu de Rússia (R. Moscou), BBC i Deutsche Welle

Amèrica: USIA, Ràdio Havana i Ràdio Canadà Internacional.

Àsia i Orient Mitjà: Ràdio Int. de la Xina, Ràdio el Caire i Ràdio Iraq (R.Bagdad)

Àfrica: Ràdio l'Alger, RTV Marroquina i la Radiodifusió de Líbia.

Oceania: Ràdio Austràlia i Ràdio Nova Zelanda Int.

Dins de la radiodifusió privada les tres corporacions amb més volum d'emissió eren les següents. Radiodifusió religiosa: FEBC Radio Int., Ràdio Transmundial i La Veu dels Andes (HCJB). Radiodifusió no confessional: Ràdio Luxemburg, Ràdio Clarín i WINB.

1.2. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió pública

L'any 1978, les corporacions públiques europees de radiodifusió internacional, ordenades pel seu volum d'emissió setmanal, eren les que recull la taula 2.

Taula 2. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions (I part) de radiodifusió pública europea, l'any 1978

<i>Corporació</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
V.de Rússia (R.Moscou)	1.485h45m
R.Moscou	1.317h45m
R.Pau i Progrés	168h
BBC	889h05m
DW/DLF	592h
V.d'Alemanya	552h55m
Deutschlandfunk	39h05m (en OM)
R.Tirana	500h30m
R.Polònia (R.Varsòvia)	358h
R.Berlín Int.(RDA)	349h45m
R.Suècia Int.	297h30m
R.Nederland	262h
R.Bulgària (R.Sofia)	250h
R.França Int.	239h30m
R.Praga	227h50m
Rad.Portuguesa	215h
R.Finlàndia	207h
R.Romania Int. (R.Bucarest)	206h30m
R.Ext.d'Espanya (Emiss.Ext.de RNE)	178h30m
V.de Turquia	178h30m
R.Suïssa Int.	173h25m
R.Àustria Int.	168h
V.de Grècia	165h
R.Iugoslàvia (R.Belgrad)	144h05m
RAI Int. (RTV Italiana)	118h55
R.Budapest	113h50m
R.Noruega Int. (R.Nac.Noruega)	101h25m
<i>(segueix a la pàgina següent)</i>	
OM. Emissió feta només en ona mitjana	

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1978*

**Taula 2. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions
(II part) de radiodifusió pública europea, l'any 1978**

<i>Corporació</i> <i>(continua de la pàgina anterior)</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
R.Vlaanderen Int. (BRT)	101h15m
R.TV.Belga (RTBF)	80h30m
V.de la Mediterrània	79h45m
R.Dinamarca	66h30m
R.Ucràina Int. (R.Kíev)	62h
Schulungssender des Osterreichischen Bundesheeres	25h
R.Estònia (R.Tallinn)	20h
R.Lituània (R.Vilnius)	15h30m
Serv.Rad.Islàndia	7h
R.Minsk 7h	
R.Letònia (R.Riga)	7h
Serv.Rad.Creu Roja	2h

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1978*

L'any 1978, 35 corporacions públiques europees emetien 7.895 h 35 m a la setmana.

Les corporacions públiques de radiodifusió internacional de l'Àsia i l'Orient Mitjà, ordenades pel seu volum d'emissió setmanal, eren les que recull la taula 3.

**Taula 3. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions
de radiodifusió pública de l'Àsia i l'Orient Mitjà, l'any 1978**

<i>Corporació</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
R.Int. de la Xina	1.075h20m
R.el Caire	813h25m
R.Iraq	487h40m
R.Pyongyang	432h20m
Serv.Rad.Aràbia	392h20m
Kol Israel	341h30m
V.d'Iran	336h
All India Radio	317h20m
Veü del Vietnam	304h30m
Taipei Ràdio Int. (V.de Xina Lliure)	303h20m
V. de Malàisia 301h	
R.Kuwait 252h	
R.Japó NHK Mundial	219h05m
R.Pakistan	192h
R.Corea Int.(KBS)	185h30m
<i>(segueix a la pàgina següent)</i>	
OM. Emissió feta només en ona mitjana	

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1978*

Taula 3. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió pública de l'Àsia i l'Orient Mitjà, l'any 1978

<i>Corporació</i> <i>(continua de la pàgina anterior)</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
Org.RTV Síria	185h25m
Corp.Rad.Sri Lanka	153h15m
Serv.Rad.Qatar	126h
R.Jordània	98h
R.Sultanat Oman	70h
V.d'Indonèsia	63h
R.Nac.Líban	54h45m
RTV.Nac.Laos	52h30m
R.Bangladesh	49h
R.Tailàndia	43h45m
V.d'Armènia (R.Ierevan)	42h
V.de Mongòlia	39h35m
R.Azerbaidjan (R.Bakú)	39h05m
R.Taskent	35h
R.Afganistan	24h30m
Corp.Rad.Xipre	21h45m
R.Tadjik (R.Dusanbe)	7h
R.Nepal	5h15m

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1978*

L'any 1978, 33 corporacions públiques de l'Àsia i l'Orient Mitjà emetien 7.063 h 10 m a la setmana.

Les corporacions públiques de radiodifusió internacional de l'Àfrica, ordenades pel seu volum d'emissió setmanal, eren les que recull la taula 4.

Taula 4. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió pública d'Àfrica, l'any 1978

<i>Corporació</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
R.Alger	294h
R.Alger	273h
V.Sahara Lliure	7h
V.Canàries Lliure	7h
V.Palestina	7h
RTV Marroquina	247h
Rad.Líbia	218h45m
Channel Africa (RSA)	158h30m
R.Ghana	136h30m
V.de Nigèria	70h
R.Etiòpia (V.Rev.Etiòpia)	38h30m
R.Tanzània	35h
Corp.Rad.Uganda	28h15m
Serv.Rad.Zàmbia	26h
Rad.Costa d'Ivori	8h45m
Ràdio Moçambic	1h45m

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1978*

L'any 1978, 12 corporacions públiques africanes emetien 1.263 hores a la setmana.

Les dues corporacions públiques de radiodifusió internacional d'Oceania emetien 437 h 30 m a la setmana i eren: Ràdio Austràlia, 322 hores i Ràdio Nova Zelanda Int., 15 h 30 m.

Les corporacions públiques de radiodifusió internacional d'Amèrica, ordenades pel seu volum d'emissió setmanal, eren les que recull la taula 5.

Taula 5. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió pública d'Amèrica, l'any 1978

<i>Corporació</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
USIA	1.965h15m
RFE/RL	978h45m
V.d'Amèrica	818h30m
RIAS Berlín	168h
R.Havana	324h40m
R.Canadà Int.	258h
AFRTS	168h
R.Nac.Brasil (R.Nac.Brasília)	154h
Rad.Nac.Colòmbia	133h
Rad.Argentina	80h
R.Nac.Xile	70h
R.Mèxic Int.	56h
R.Nac.Veneçuela	35h
R.Nacions Unides (VOA)	24h35m

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1978*

L'any 1978, 11 corporacions públiques americanes emetien 3.268 h 30 m a la setmana.

1.3. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió privada

Les corporacions privades religioses de radiodifusió internacional, ordenades pel seu volum d'emissió setmanal, eren les que recull la taula 6.

Taula 6. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió pública religiosa, l'any 1978

<i>Corporació</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
FEBC Radio Int.	608h40m
FEBC Filipines	344h
FEBA Seychelles	110h55m
KGEI EUA	153h45m
R.Transmundial	574h20m
TWR Bonaire	198h
TWR Àfrica.	160h30m
TWR-Mònaco	120h20m
TWR Pacífic	87h30m
TWR Xipre	8h(OM)
V.dels Andes (HCJB)	574h
Family Radio	167h30m
R.Vaticana	159h40m
R.Veritas	73h30m
R.ELWA	60h30m
R.Adventista Mundial	24h
AWR Portugal	10h30m
AWR Malta	3h30m
AWR Sri Lanka	6h
AWR Macao	4h (OM)

OM. Emissió feta només en ona mitjana

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1978*

L'any 1978, les vuit corporacions internacionals religioses emetien 2.242 h 10 m a la setmana.

Les corporacions privades no confessionals de radiodifusió internacional ordenades pel seu volum d'emissió setmanal eren les que recull la taula 7.

Taula 7. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió privada no confessional, l'any 1978

<i>Corporació</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
R.Luxemburg	300h15
R.Clarín (Rep.Dominicana)	168h
WINB (EUA)	56h
R.Andorra	29h

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1978*

El 1978, les quatre emissores internacionals privades no confessionals emetien 553 h 15 m a la setmana.

Cal destacar que Andorra, la República Dominicana i Luxemburg tenien radiodifusió privada en ona curta aquell any i no tenien radiodifusió pública internacional. La República Dominicana algun any, esporàdicament, la va tenir.

2. Any 1988

L'any 1988 existien 120 corporacions de radiodifusió internacional, un 82,6% públiques i un 17,4% privades.

En nombre, per primera vegada, les corporacions públiques asiàtiques i de l'Orient Mitjà eren les majoritàries, 35; seguides de les europees, amb 34; les estacions privades, amb 21; les africanes, amb 16; les americanes, amb 12, i les d'Oceania, amb 2.

El nombre d'hores setmanals d'emissió pujava a 24.728 h 55 m, el 79,66% produïdes per les emissores públiques i el 20,34%, per les privades.

De les 24.728 h 55 m d'emissió setmanal, les corporacions públiques europees produïen 7.889 h 05 m (31,9%), les asiàtiques i les de l'Orient Mitjà 6.845 h 15 m (27,7%), les privades 5.028 h 45 m (20,4%), les públiques americanes 3.250 h 20 m (13,2%), les africanes 1.351 h 30 m (5,4%) i les públiques d'Oceania 364 hores (1,4%).

2.1. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió pública i privada

L'any 1988 les corporacions de radiodifusió internacional, ordenades pel seu volum d'emissió setmanal, eren les que recull la taula 8.

**Taula 8. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions
(I part) de radiodifusió pública i privada, l'any 1988**

<i>Corporació</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
USIA	2.084h
RFE/RL	1.085h
Veü d'Amèrica	894h
Ràdio Martí	105h
V.de Rússia	1.574h30m
R.Moscou	1.521h
R.Pau i Progrés	53h30m
BBC	885h
FEBC Radio Int.	798h45m
FEBC Filipines	322h
FEBC via KFBS	203h
FEBA Seychelles	116h15m
KGEI (EUA)	157h30m
R.El Caire	728h
R.Int.de Xina	633h30m
DW/DLF	617h05m
Deutsche Welle	575h50m
DLF	41h15m (en OM)
Family Radio	581h
R.Tirana	577h30m
Ràdio Transmundial (TWR)	521h25m
TWR-Àfrica	130h15m
TWR-Pacífic	117h15m
TWR-Mònaco	94h35m
TWR-Bonaire	107h
TWR-Sri Lanka	63h20m
TWR-Xipre	9h (en OM)
V.Rep.Isl.Iran	479h
V.dels Andes (HCJB)	437h30m
R.Corea Int.(KBS)	435h
All India Radio	433h30m
Serv.Rad.Aràbia	392h
R.Berlín Int.	391h30m
R.Havana Cuba	381h30m
Ràdio Adventista Mundial	376h
AWR-Àsia (Guam)	230h
AWR-Àsia (S.Lanka)	4h30m
AWR-Europa	85h30m
AWR-Costa Rica	56h
R.Nederland	337h45m
R.Austràlia	336h
R.Polònia	332h30m
Taipei Ràdio Int.	322h
R.Luxemburg	328h
Christian Science	294h
WCSN	140h
KYOI-illes Mariannes	154h
R.França Int.	292h45m
R.Suècia	292h30m

(segueix a la pàgina següent)

OM. Emissió feta només en ona mitjana

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1988*

**Taula 8. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions
(II part) de radiodifusió pública i privada, l'any 1988**

<i>Corporació</i> <i>(continua de la pàgina anterior)</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
R.Pyongyang	280h
R.Bulgària (R.Sofia)	274h30m
Emirats Àrabs	266h
R.Emirats Àrabs	136h30m
UAE Radio Dubai	129h30m
Kol Israel	259h
High Adventure Ministries	258h50m
V.de l'Esperança Líban	132h50m
KVOH EUA	126h
R.Vaticana	257h45m
V. de Turquia	252h
R.Japó NHK Mundial	248h30m
R.Pakistan	231h15m
R.Ext.d'Espanya	214h
R.Praga	213h30m
Channel Africa (RSA)	210h30m
R.Alger	227h30m
R Alger	210h
V.Sahara Lliure	7h
V.Resistència Xilena	3h30m
V.Palestina	3h30m
R.Canadà Int.	205h
R.Romania Int.	204h
Veü del Vietnam	194h15m
R.Iraq (R.Bagdad)	192h30m
Corp.Rad.Sri Lanka	185h30m
V.de Nigèria	182h
Org.RTV Síria	176h45m
LeSea Broad.Corp. (WHRI EUA)	168h
R.Clarín	168h
R.Àustria Int.	168h
R.Suïssa Int.	167h
RAI Internacional	163h30m
R.Jordània	157h30m
R.Finlàndia	147h
R.Veritas	147h
R.Angola	141h30m
R.Kuwait	140h
V. de Malàisia	140h
R.Sultanat Oman	140h
R.Nac.Colòmbia	136h30m
V. del Líban	133h30m
Serv.Rad.Qatar	126h
V. de Grècia	126h
R.Àfrica 1 (Gabon)	126h
R.Portugal Int.	125h
R.Budapest	122h
AFRTS	119h
R.Noruega Int.	115h30m
RTV Marroquina	112h

(segueix a la pàgina següent)

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1988*

**Taula 8. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions
(III part) de radiodifusió pública i privada, l'any 1988**

<i>Corporació</i> <i>(continua de la pàgina anterior)</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
Rad.Argentina	112h
R.Vlaanderen Int . (BRT)	111h30m
R.Mediterrània Int.	108h
KNLS Alaska	105h
V.Kenya	98h
R.Afganistan	98h
R.TV.Belga (RTBF)	92h15m
R.Mèxic Int.	91h
R.Dinamarca	91h
R.Tailàndia	85h45m
Rad.Líbia	84h
Ofic.Rad.Senegal	84h
V.d'Indonèsia	80h30m
WRNO	80h30m
R.Iugoslàvia	74h45m
KUSW	70h
ELWA	62h45m
WINB	61h15m
RTV Nac.Laos	56h
R.Nac.Brasil	56h
R.Nac.Veneçuela	49h
R.Etiòpia	49h
R.Bangladesh	47h15m
R.Taskent	45h30m
R.Ucràina Int. (R.Kíev)	45h30m
V.de Mongòlia (R.Ulan Bator)	44h
WMLK	42h
Rad.Ghana	38h30m
R.Muqdiisho	38h30m
R.Tanzània	38h
KCBI	37h
V.d'Armènia (R.Ierevan)	33h15m
R.Tadjik (R.Dusanbe)	28h
R.Nova Zelanda Int.	28h
R.Tunísia	28h
R.Azerbaidjan (R.Bakú)	22h15m
V. de la Mediterrània	21h
R.Islàndia	19h15m
R.Estònia (R.Tallinn)	14h45m
R.Vílnius	14h
Rad.TV Ivori	7h
R.Moçambic	7h
R.Minsk	6h30m
R.Nacions Unides	6h10m
R.Zàmbia	6h
R.Geòrgia	6h
V.de l'OEA	5h15m
R.Letònia (R.Riga)	5h
R.Surinam Int.	4h40m
R.Nepal	3h30m
Serv.Rad.Creu R.	3h
Corp.Rad.Xipre	1h30m

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1988*

Per continents, les tres corporacions amb més volum d'emissió, l'any 1988, eren:

Europa: La Veu de Rússia (R. Moscou), BBC i Deutsche Welle.

Amèrica: USIA, Ràdio Havana i Ràdio Canadà Internacional.

Àsia i l'Orient Mitjà: Ràdio el Caire, Ràdio Int. de la Xina, i La Veu de la Rep. Islàmica de l'Iran.

Àfrica: Channel Africa (RSA), Ràdio l'Alger i La Veu de Nigèria.

Oceania: Ràdio Austràlia i Ràdio Nova Zelanda Int.

Dins de la radiodifusió privada les tres corporacions amb més volum d'emissió eren:

Radiodifusió religiosa: FEBC Radio Int., Family Radio i Ràdio Transmundial.

Radiodifusió no confessional: Ràdio Luxemburg, Ràdio Clarín i Ràdio Àfrica 1 (Gabon).

2.2. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió pública

L'any 1988, les corporacions públiques europees de radiodifusió internacional, ordenades pel seu volum d'emissió setmanal, eren les que recull la taula 9.

Taula 9. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió pública europea, l'any 1988

<i>Corporació</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
V.de Rússia	1.574h30m
R.Moscou	1.521h
R.Pau i Progrés	53h30m
BBC	885h
DW/DLF	617h05m
Deutsche Welle	575h50m
DLF	41h15m (en OM)
R.Tirana	577h30m
R.Berlín Int.	391h30m
R.Nederland	337h45m
R.Polònia	332h30m
R.França Int.	292h45m
R.Suècia	292h30m
R.Bulgària (R.Sofia)	274h30m
V. de Turquia	252h
R.Ext.d'Espanya	214h
R.Praga	213h30m
R.Romania Int. (R.Bucarest)	204h
R.Àustria Int.	168h
R.Suïssa Int.	167h
RAI Internacional	163h30m
R.Finlàndia	147h
V. de Grècia	126h
R.Portugal Int.	125h
R.Budapest	122h
R.Noruega Int.	115h30m
R.Vlaanderen Int. (BRT)	111h30m
R.TV.Belga (RTBF)	92h15m
R.Dinamarca	91h
R.Iugoslàvia	74h45m
R.Ucraïna Int. (R.Kíev)	45h30m
V. de la Mediterrània	21h
R.Islàndia	19h15m
R.Estònia (R.Tallinn)	14h45m
R.Vílnius	14h
R.Minsk	6h30m
R.Letònia (R.Riga)	5h
Serv.Rad.Creu R.	3h

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1988*

L'any 1988, 34 corporacions de radiodifusió internacional emetien un total de 7.889 h 05 m a la setmana.

El 1988, les corporacions públiques d'Àsia i l'Orient Mitjà de radiodifusió internacional, ordenades pel seu volum d'emissió setmanal, eren les que recull la taula 10.

Taula 10. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió pública d'Àsia i l'Orient Mitjà, l'any 1988

<i>Corporació</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
R.El Caire	728h
R.Int.de Xina	633h30m
V.Rep.Isl.Iran	479h
R.Corea Int.(KBS)	435h
All India Radio	433h30m
Serv.Rad.Aràbia	392h
Taipei Ràdio Int.	322h
R.Pyongyang	280h
Emirats Àrabs	266h
R.Emirats Àrabs	136h30m
UAE Radio Dubai	129h30m
Kol Israel	259h
R.Japó NHK Mundial	248h30m
R.Pakistan	231h15m
Veü del Vietnam	194h15m
R.Iraq (R.Bagdad)	192h30m
Corp.Rad.Sri Lanka	185h30m
Org.RTV Síria	176h45m
R.Jordània	157h30m
R.Kuwait	140h
V. de Malàisia	140h
R.Sultanat Oman	140h
V. del Líban	133h30m
Serv.Rad.Qatar	126h
R.Afganistan	98h
R.Tailàndia	85h45m
V.d'Indonèsia	80h30m
RTV Nac.Laos	56h
R.Bangladesh	47h15m
R.Taskent	45h30m
V.de Mongòlia (R.Ulan Bator)	44h
Veü d'Armènia (R.Ierevan)	33h15m
R.Tadjik (R.Dusanbe)	28h
R.Azerbaidjan (R.Bakú)	22h15m
R.Geòrgia	6h
R.Nepal	3h30m
Corp.Rad.Xipre	1h30m

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1988*

L'any 1988, 35 corporacions de radiodifusió internacional d'Àsia i l'Orient Mitjà emetien un total de 6.845 h 15 m a la setmana.

Les dues corporacions públiques de radiodifusió internacional d'Oceania emetien 364 hores a la setmana i eren: Ràdio Austràlia, 336 hores i Ràdio Nova Zelanda Int., 28 hores.

El 1988, les corporacions públiques d'Amèrica de radiodifusió internacional, ordenades pel seu volum d'emissió setmanal, eren les que recull la taula 11.

Taula 11. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió pública d'Amèrica, l'any 1988

<i>Corporació</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
USIA	2.084h
RFE/RL	1.085h
Veü d'Amèrica	894h
Ràdio Martí	105h
R.Havana Cuba	381h30m
R.Canadà Int.	205h
AFRTS	119h
R.Nac.Colòmbia	136h30m
Rad.Argentina	112h
R.Mèxic Int.	91h
R.Nac.Brasil	56h
R.Nac.Veneçuela	49h
R.Nacions Unides	6h10m
V.de l'OEA	5h15m
R.Surinam Int.	4h40m

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1988*

L'any 1988, dotze corporacions de radiodifusió internacional d'Amèrica emetien 3.250 h 20 m a la setmana.

El 1988, les corporacions públiques d'Àfrica de radiodifusió internacional, ordenades pel seu volum d'emissió setmanal, eren les que recull la taula 12.

Taula 12. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió pública de l'Àfrica, l'any 1988

<i>Corporació</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
Channel Africa (RSA)	210h30m
R.Alger	227h30m
R Alger	210h
V.Sahara LLiure	7h
V.Resistència Xilena	3h30m
V.Palestina	3h30m
V.de Nigèria	182h
R.Angola	141h30m
R.TV Marroquina	112h
V.Kenya	98h
Rad.Líbia	84h
Ofic.Rad.Senegal	84h
R.Etiòpia (V.Rev.d'Etiòpia)	49h
Rad.Ghana	38h30m
R.Muqdiisho	38h30m
R.Tanzània	38h
R.Tunísia	28h
Rad.TV Ivori	7h
R.Moçambic	7h
R.Zàmbia	6h

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1988*

L'any 1988, setze corporacions de radiodifusió internacional d'Àfrica emetien 1.351 h 30 m a la setmana.

2.3. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió privada

L'any 1988, les corporacions privades religioses de radiodifusió internacional, ordenades pel seu volum d'emissió setmanal, eren les que recull la taula 13.

Taula 13. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió privada religiosa, l'any 1988

<i>Corporació</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
FEBC Radio Int.	798h45m
FEBC Filipines	322h
FEBC via KFBS	203h
FEBA Seychelles	116h15m
KGEI (EUA)	157h30m
Family Radio	581h
Ràdio Transmundial (TWR)	521h25m
TWR-Àfrica	130h15m
TWR-Pacífic	117h15m
TWR-Mònaco	94h35m
TWR-Bonaire	107h
TWR-Sri Lanka	63h20m
TWR-Xipre	9h (en OM)
V.dels Andes (HCJB)	437h30m
Ràdio Adventista Mundial	376h
AWR-Àsia (Guam)	230h
AWR-Àsia (S.Lanka)	4h30m
AWR-Europa	85h30m
AWR-Costa Rica	56h
Christian Science	294h
WCSN	140h
KYOI-illes Mariannes	154h
High Adventure Ministries	258h50m
V.de l'Esperança Líban	132h50m
KVOH EUA	126h
R.Vaticana	257h45m
LeSea Broad.Corp. (WHRI)	168h
R.Veritas	147h
KNLS Alaska	105h
KUSW	70h
ELWA	62h45m
WMLK	42h
KCBI	37h
OM. Emissió feta només en ona mitjana	

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1988*

L'any 1988, quinze corporacions religioses de radiodifusió internacional emetien 4.157 hores a la setmana.

El 1988, les corporacions privades no confessionals de radiodifusió internacional, ordenades pel seu volum d'emissió setmanal, eren les que recull la taula 14.

Taula 14. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió privada no confessional, l'any 1988

<i>Corporació</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
R.Luxemburg	328h
R.Clarín	168h
R.Àfrica 1 (Gabon)	126h
R.Mediterrània Int.	108h
WRNO	80h30m
WINB	61h15m

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1988*

El 1988, sis corporacions no confessionals de radiodifusió internacional emetien 871 h 45 m a la setmana.

La República Dominicana, Luxemburg i el Gabon tenien radiodifusió privada en ona curta i aquell any no tenien radiodifusió pública internacional. La República Dominicana algun any la va tenir, però de forma esporàdica.

3. Any 1998

El 1998 hi havia 126 corporacions de radiodifusió internacional, un 73,8% de públiques i un 26,2% de privades. La radiodifusió privada ja representava una quarta part del total.

Aquell any les corporacions públiques asiàtiques i de l'Orient Mitjà continuen sent les majoritàries, 38; seguides de les europees, amb 35; les estacions privades, amb 24; les africanes, amb 10; les americanes, amb 8; i les dues d'Oceania.

Les hores setmanals d'emissió pujaven a 26.587 h 05 m. El 72,5% d'hores produïdes per les emissores públiques i el 27,5% per les privades. Les emissores privades també representaven la quarta part del total.

De les 26.587 h 05 m d'emissió setmanal, per primera vegada, les corporacions públiques asiàtiques i l'Orient Mitjà eren les que en produïen més, 7.939 h 45 m (29,9%). Les seguien les públiques europees, 7.558 h 10 m (28,5%); les privades, 7.324 h 10 m (27,5%); les públiques americanes, 2.373 hores (8,9%); les africanes, 997 h 15 m (3,7%); i les públiques d'Oceania 394 h 45 m (1,5%).

3.1. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió pública i privada

L'any 1998 les corporacions de radiodifusió internacional, ordenades pel seu volum d'emissió setmanal, eren les que recull la taula 15.

**Taula 15. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions
(I part) de radiodifusió pública i privada, l'any 1998**

<i>Corporació</i> <i>(continua de la pàgina anterior)</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
Int.Broad.Bureau	1.585h
RFE/RL/RFA	751h
Veü d'Amèrica	672h
Ràdio TV Martí	162h
BBC	990h
R.Int. de la Xina	906h
R.el Caire	806h
V.Rep.Islàmica de l'Iran	776h
R.Transmundial (TWR)	670h45m
TWR-Àfrica	185h10m
TWR-Pacífic	169h30m
TWR-Mònaco	69h45m
TWR-Bonaire	133h05m en OM
TWR-Tirana	50h15m
TWR-Sri Lanka	36h30m
TWR-Armènia	12h05 (en OM)
TWR-Xipre	6h55m (en OM)
TWR-Moldàvia	2h30m (en OM)
TWR-Polònia	5h en OM
V.Rússia	651h.
V.d'Alemanya (DW)	640h35m
R. Adventista Mundial	629h
AWR-Àsia	274h30m
AWR-Europa	274h30m
AWR-Costa Rica	80h
Family Radio	609h
FEBC Radio Int.	535h05m
FEBC Filipines	280h15m
FEBC via KFBS	116h15m
FEBA Seychelles	138h35m
V.dels Andes (HCJB)	526h15m
All India Radio	502h15m
High Adventure Ministries	501h45m
V.de l'Esperança Líban	203h
KVOH EUA	168h
V.Esperança Palau KHBN	113h
V.Esperança Geòrgia	17h45m
Serv.Rad.Aràbia	462h
R.Japó NHK Mundial	442h20m
R.França Int.	433h45m
R.Bulgària	432h
Kol Israel	386h50m
R.Romania Int.	381h30m
V.de Turquia	371h
R.Tirana	370h
R.Nederland	367h30m
Taipei Ràdio Int.	354h
R.Pyongyang	350h
LeSea Broad.Corp. 336h	
<i>(segueix a la pàgina següent)</i>	
OM. Emissió feta només en ona mitjana	

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1998*

**Taula 15. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions
(II part) de radiodifusió pública i privada, l'any 1998**

<i>Corporació</i> <i>(continua de la pàgina anterior)</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
WHRI EUA	168h
KWHR Hawaii	168h
R.Ext.d'Espanya	328h
R.Corea Int.	315h
WEWN	301h
R.Canadà Int.	300h
R.Vaticana	295h50m
Emirats Àrabs	294h
R.Emirats Àrabs	168h
UAE Radio Dubai	126h
R.Austràlia	269h30m
R.Suïssa Int.	252h
Christian Science	252h
WSHB	161h
KHBI-Saipan	91h
WJCR	252h
R.Ucraïna Int	220h30m
RAI Internacional	219h40m
R.Alger	203h
R.Finlàndia	201h30m
R.Jordània	199h30m
V. del Vietnam	196h
R.Kuwait	189h
V. Malàisia	189h
R.Àustria Int.	185h30m
Org.RTV Síria	176h45m
Corp.Rad.Sri Lanka	176h
R.Pau Int.	168h
Caribbean Beacon	168h
KAIJ	168h
KTBN	168h
WWCR	168h
WRNO	168h
WVHA	168h
Croàcia Ràdio	161h
R.Miami Int.	156h
RTV Marroquina	155h
R.Vlaanderen Int .	148h
R.Havana Cuba	146h
R.Veritas	142h30m
WGTG	140h
R.Praga	139h30m
R.Sultanat Oman	136h30m
R.Portugal Int.	135h30m
R.Libèria Int.	133h
R.Mediterrània Int.	133h
V.de Nigèria	133h
R.Pakistan	131h30m
Serv.Rad.Qatar	131h15m
V. de Grècia	126h10m

(segueix a la pàgina següent)

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1998*

**Taula 15. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions
(III part) de radiodifusió pública i privada, l'any 1998**

<i>Corporació</i> <i>(continua de la pàgina anterior)</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
R.Àfrica 1 (Gabon)	133h
R.Àfrica 1	126h
R.Amahoro	7h
R.Nova Zelanda Int.	125h15m
R.Suècia	123h
WMLK	120h
R.Polònia	112h30m
R.Budapest	105h30m
R.Taskent	99h10m
Rad.Argentina	98h
Rad.Líbia	97h45m
R.Mèxic Int.	95h30m
V.Etiòpia	91h
V.Etiòpia	28h
V.de la Pau	56h
R.Amahoro	7h
R.Àfrica (Guinea)	90h
R.Noruega Int.	88h30m
R.Nac.Brasil	86h30m
R.Dinamarca	84h
WWBS	84h
V.d'Indonèsia	81h
WINB	77h
R.Tailàndia	75h15m
V.d'Armènia	73h45m
R.Iraq	71h
R.Iugoslàvia	71h
KNLS Alaska	70h
Channel Africa	68h30m
R.Eslovàquia	66h30m
R.Tadjik	66h30m
R.Singapur Int.	63h
R.Moldàvia Int.	56h
KJES	52h30m
V.de Mongòlia	49h
R.Azerbaidjan	47h30m
Rad.Nac.Sudan	47h15m
R.Nac.Veneçuela	42h
R.Tanzània	40h45m
R.Alma-Ata	40h
R.Bangladesh	36h30m
RTV Nac.Laos	35h (en OM)
R.Geòrgia	34h30m
R.Angola	28h
Rad.Int.Nexus	27h45
R.Vilnius	24h30m
V.de la Mediterrània	22h30m
R.Filipines	21h
R.Nac.Unides	20h
R.Islàndia	19h15m

(segueix a la pàgina següent)

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1998*

**Taula 15. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions
(IV part) de radiodifusió pública i privada, l'any 1998**

<i>Corporació</i> <i>(continua de la pàgina anterior)</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
V.Nac. Cambodja	17h30m
R.Estònia	9h30m
R.Minsk	9h
Vida Universal	8h30m
R.Afganistan	7h
RTV Irlandesa	7h
R.Letònia	4h45m
West Coast R.Irlanda	3h
R.AR-Intercontin.	2h15m
Corp.Rad.Xipre	1h30m
R.Turkmen	40m

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1998*

Per continents, les tres corporacions amb més volum d'emissió, l'any 1998, eren:

Europa: la BBC, La Veu de Rússia i Deutsche Welle.

Amèrica: International Broadcasting Bureau, Ràdio Canadà Internacional i Ràdio Havana Cuba.

L'Àsia i l'Orient Mitjà: Ràdio Int. de la Xina, Ràdio el Caire i La Veu de la Rep. Islàmica de l'Iran.

Àfrica: Ràdio l'Alger, R. TV. Marroquina i Ràdio Libèria Int.

Oceania: Ràdio Austràlia i Ràdio Nova Zelanda Int.

Dins de la radiodifusió privada les tres corporacions amb més volum d'emissió eren:

Radiodifusió religiosa: Ràdio Transmundial, Ràdio Adventista Mundial i Family Radio.

Radiodifusió no confessional: Ràdio Pau Int., WRNO i Ràdio Miami Int.

3.2. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió pública

L'any 1998, les corporacions públiques europees de radiodifusió internacional, ordenades pel seu volum d'emissió setmanal, eren les que recull la taula 16.

Taula 16. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió pública d'Europa, l'any 1998

<i>Corporació</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
BBC	990h
V. de Rússia	651h
V.d'Alemanya (DW)	640h35m
R.França Int.	433h45m
R.Bulgària	432h
R.Romania Int.	381h30m
V.de Turquia	371h
R.Tirana	370h
R.Nederland	367h30m
R.Ext.d'Espanya	328h
R.Suïssa Int.	252h
R.Ucraïna Int	220h30m
RAI Internacional	219h40m
R.Finlàndia	201h30m
R.Àustria Int.	185h30m
Croàcia Ràdio	161h
R.Vlaanderen Int.	148h
R.Praga	139h30m
R.Portugal Int.	135h30m
V. de Grècia	126h10m
R.Suècia	123h
R.Polònia	112h30m
R.Budapest	105h30m
R.Noruega Int.	88h30m
R.Dinamarca	84h
R.Iugoslàvia	71h
R.Eslovàquia	66h30m
R.Moldàvia Int.	56h.
R.Vilnius	24h30m
V.de la Mediterrània	22h30m
R.Islàndia	19h15m
R.Estònia	9h30m
R.Minsk	9h
R.TV Irlandesa	7h
R.Letònia	4h45m

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1998*

El 1998, 35 corporacions públiques europees de radiodifusió internacional emetien 7.558 h 10 m a la setmana.

L'any 1998, les corporacions públiques de l'Àsia i l'Orient Mitjà de radiodifusió internacional, ordenades pel seu volum d'emissió setmanal, eren les que recull la taula 17.

Taula 17. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió pública d'Àsia i l'Orient Mitjà, l'any 1998

<i>Corporació</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
R.Int.de Xina	906h30m
R.El Caire	806h15m
V.Rep.Isl.Iran	776h45m
All India Radio	502h15m
Serv.Rad.Aràbia	462h
R.Japó NHK Mundial	442h20m
Kol Israel	386h50m
Taipei Ràdio Int.	354h
R.Pyongyang	350h
R.Corea Int.	315h
Emirats Àrabs	294h
R.Jordània	199h30m
V.del Vietnam	196h
R.Kuwait	189h
V. de Malàisia	189h
Org.RTV Síria	176h45m
Corp.Rad.Sri Lanka	176h
R.Sultanat Oman	136h30m
R.Pakistan	131h30m
Serv.Rad.Qatar	131h15m
R.Taskent	99h10m
V.d'Indonèsia	81h
R.Tailàndia	75h15m
V.d'Armènia	73h45m
R.Iraq	71h
R.Tadjik	66h30m
R.Singapur Int.	63h
V.de Mongòlia	49h
R.Azerbaidjan	47h30m
R.Alma-Ata	40h
R.Bangladesh	36h30m
RTV Nac.Laos	35h (en OM)
R.Geòrgia	34h30m
R.Filipines	21h
V.Nac. Cambodja	17h30m
R.Afganistan	7h
Corp.Rad.Xipre	1h30m
R.Turkmen	40m

OM- Emissió feta només en Ona Mitjana

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1998*

L'any 1998, 38 corporacions de radiodifusió internacional de l'Àsia i l'Orient Mitjà emetien 7.939 h 45 m a la setmana.

Les dues corporacions públiques de radiodifusió internacional d'Oceania emetien 394 h 45 m a la setmana i eren: Ràdio Austràlia, 269 h 30 m, i Ràdio Nova Zelanda Int. 125 h 15 m.

El 1998, les corporacions públiques de l'Àfrica de radiodifusió internacional, ordenades pel seu volum d'emissió setmanal, eren les que recull la taula 18.

Taula 18. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió pública de l'Àfrica, l'any 1998

<i>Corporació</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
R. l'Alger	203h
RTV Marroquina	155h
R.Libèria Int.	133h
V.de Nigèria	133h
Rad.Líbia	97h45m
R.Etiòpia	91h
V.Etiòpia	28h
V.de la Pau	56h
R.Amahoro	7h
Channel Africa	68h30m
Rad.Nac.Sudan	47h15m
R.Tanzània	40h45m
R.Angola	28h

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1998*

L'any 1998, deu corporacions de radiodifusió internacional de l'Àfrica emetien 997 h 15 m a la setmana. Aquell any, les corporacions públiques d'Àfrica de radiodifusió internacional, ordenades pel seu volum d'emissió setmanal, eren les que recull la taula 19.

Taula 19. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió pública d'Amèrica, l'any 1998

<i>Corporació</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
IBB/USIA	1.585h
RFE/RL/RFA	751h
Veu d'Amèrica	672h
Ràdio TV Martí	162h
R.Canadà Int.	300h
R.Havana Cuba	146h
Rad.Argentina	98h
R.Mèxic Int.	95h30m
R.Nac.Brasil	86h30m
R.Nac.Veneçuela	42h
R.Nac.Unides	20h

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1998*

El 1998, vuit corporacions de radiodifusió internacional d'Amèrica emetien 2.373 hores a la setmana.

3.3. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió privada

L'any 1998, les corporacions privades religioses de radiodifusió internacional, ordenades pel seu volum d'emissió setmanal, eren les que recull la taula 20.

Taula 20. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió privada religiosa, l'any 1998

<i>Corporació</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
R.Transmundial (TWR)	670h45m
TWR-Àfrica	185h10m
TWR-Pacífic	169h30m
TWR-Mònaco	69h45m
TWR-Bonaire	133h05m en OM
TWR-Tirana	50h15m
TWR-Sri Lanka	36h30m
TWR-Armènia	12h05 (en OM)
TWR-Xipre	6h55m (en OM)
TWR-Moldàvia	2h30m (en OM)
TWR-Polònia	5h en OM
R. Adventista	Mundial 629h
AWR-Àsia	274h30m
AWR-Europa	274h30m
AWR-Costa Rica	80h
Family Radio	609h
FEBC Radio Int.	535h05m
FEBC Filipines	280h15m
FEBC via KFBS	116h15m
FEBA Seychelles	138h35m
V.dels Andes (HCJB)	526h15m
High Adventure Ministries	501h45m
V.de l'Esperança Líban	203h
KVOH EUA	168h
V.Esperança Palau KHBN	113h
V.Esperança Geòrgia	17h45m
LeSea Broad.Corp.	336h
WEWN	301h
R.Vaticana	295h50m
Christian Science	252h
WJCR	252h
KAIJ	168h
KTBN	168h
WWCR	168h
WVHA	168h
Caribbean Beacon	168h
R.Veritas	142h30m
WGTG	140h
WMLK	120h
WWBS	84h
KNLS Alaska	70h
KJES	52h30m
Vida Universal	8h30m
R.AR-Intercon.	2h15

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1998*

L'any 1998, 24 corporacions de radiodifusió internacional religiosa emetien 6.368 h 25 m a la setmana. Aquell any, les corporacions privades no confessionals de radiodifusió internacional, ordenades pel seu volum d'emissió setmanal, eren les que recull la taula 21.

Taula 21. Nombre d'hores d'emissió setmanal de les corporacions de radiodifusió privada no confessional, l'any 1998

<i>Corporació</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
R.Pau Int.	168h
WRNO	168h
R.Miami Int.	156h
R.Mediterrània Int.	133h
R.Àfrica 1 (el Gabon)	133h
R.Àfrica (Guinea)	90h
WINB	77h
Rad.Int.Nexus	27h45
West Coast R.Irlanda (via V.Alemanya, DW)	3h

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1778, 1988 i 1998*

L'any 1998, nou corporacions privades, no confessionals, de radiodifusió internacional emetien 955 h 45 m a la setmana.

El 1998, els Estats Units, el Gabon, Costa Rica, Itàlia, Guinea Equatorial i el Marroc –atès que West Coast Radio d'Irlanda emetia per la Deutsche Welle– tenien emissores internacionals privades no confessionals.

**Annex II Corporacions de
radiodifusió internacional
i nombre d'hores d'emissió
setmanal en anglès i francès en
els anys 1978, 1988 i 1998**

1. Emissions en anglès dels anys 1978, 1988 i 1998

La taula 1 recull, ordenades pel volum de l'any 1998, el nombre d'hores setmanals d'emissió en anglès de totes les corporacions internacionals que en els anys 1978, 1988 i 1998 hi tenien programes.

Taula 1. Nombre d'hores d'emissió setmanal en anglès de les corporacions (I part) de radiodifusió pública i privada, en els anys 1978, 1988 i 1998

<i>Corporació</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>		
	<i>1998</i>	<i>1988</i>	<i>1978</i>
BBC	354h15m	381h45m	361h
LeSea Broad.Corp.	335h15m	154h	
Christian Science	252h	294h	
High Adventure Ministries	192h45m	97h30m	
Ràdio Austràlia 168h 168h 168h			
IBB/ USIA Veu d'Amèrica	168h	287h	336h
WEWN	168h		
WJCR	168h		
WRNO	168h	80h30m	
WVHA	168h		
WWCR	168h		
The Caribbean Beacon 168h			
KAIJ Internacional	168h		
KTBN	168h		
Veu de Rússia	161h	178h30m	168h
R.Moscou		168h	140h
R.Pau i Progrés		10h30m	28h
Family Radio WYFR 147h	168h	59h30m	
R.Nederland	147h	73h30m	58h20m
WGTC	140h		
R.Libèria Int.	133h		
R. Canadà Int.	126h	73h30m	77h30m
R. Pau Int.	126h		
V.dels Andes (HCJB) 126h	119h	126h	
R. Nova Zelanda Int. 125h	28h	106h	
WMLK	120h	42h	
R. Int. de la Xina (R.Pequín,R.Beijing)	112h	112h	109h
R. Adventista Mundial 108h	45h	3h30m	
R. Transmundial	102h20m	109h15m	163h
R.Japó NHK Mundial	94h30m 63h	54h50m	
R.Àfrica (Guinea)	90h		
WWBS	84h		
V.d'Alemanya (amb DLF) 77h	66h15	65h20m	
WINB	77h	54h	42h

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1778, 1988 i 1998*

Taula 1. Nombre d'hores d'emissió setmanal en anglès de les corporacions (II part) de radiodifusió pública i privada, en els anys 1978, 1988 i 1998

Corporació (continua de la pàgina anterior)	Nre. d'hores d'emissió setmanal		
	1998	1988	1978
R. Miami Int.	75h		
Corp. Rad. Sri Lanka 71h	73h30m	77h	
R. Suïssa	59h30m	38h30m	31h
R.el Caire	57h45m	36h45m	50h45m
R.Pyongyang	56h	58h20m	98h40m
KJES	52h30m		
V. Rep. Isl.de l'Iran	52h30m	35h	3h30m
R. Romania Int. (R.Bucarest)	52h30m	44h	42h
V. de Nigèria	49h 112h	38h30m	
FEBC Radio Int.	48h30m	82h45m	147h40m
R.Corea Int. (KBS)	45h30m 60h	28h	
R.Jordània	45h30m	17h30m	35h
V. de Vietnam	45h30m	31h30m	28h
All India Radio	43h30m	66h30m	52h30m
Taipei Ràdio Int. (Veu de Xina Lliure)	42h	28h	28h
R. Praga	41h30m	52h	62h20m
R. Tanzània	40h45m	38h	35h
R.Vaticana	39h30m	34h05m	25h
R.Mèxic Int.	38h30m		
R.Ucraïna Int. (R.Kíev)	35h 10h	30m	10h30m
V.de Turquia	35h	24h30m	17h30m
R.Bulgària (R.Sofia)	35h	31h30m	24h30m
Emirats Àrabs Units	32h	40m	49h
R.Suècia	30h	35h	31h30m
R.Tailàndia	29h45m	49h30m	24h30m
R. Ext.d'Espanya	28h	35h	35h
Rad.Int.Nexus	20h45m		
Rad.Nacional del Sudan	24h30m		
V. de Malaisia	24h30m	17h30m	17h30m
R.França Int.	24h30m	17h30m	10h30m
Channel Africa (RSA)	26h30m	63h	59h30m
R.Polònia (R.Varsòvia)	21h	56h	32h30m
R. Havana Cuba	21h	87h30m	57h10m
R.Singapur Int.	21h		
V.d'Indonèsia	21h	21h	14h
R.Kuwait	21h	42h	63h
R.Nacional del Brasil	18h45m	14h	7h
R.Moldàvia Int	17h30m		
R.Iraq (R.Bagdad)	17h30m	28h	14h
R. Vlaanderen Int. (BRT)	17h30m	22h30m	8h45m
R. Eslovàquia Int.	17h30m		
R. Iugoslàvia (R.Belgrad)	14h30m	12h15m	12h15m
R.Lituània (R.Vilnius)	14h	7h	7h
KNLS	14h	42h	
R. Alger	14h	7h	7h
Org.RTV de Síria	14h	14h	14h10m
Serv.Rad.d'Aràbia Saudita	14h	35h	42h
V.de Mongòlia	14h	10h	6h
(segueix a la pàgina següent)			

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1778, 1988 i 1998*

Taula 1. Nombre d'hores d'emissió setmanal en anglès de les corporacions (III part) de radiodifusió pública i privada, en els anys 1978, 1988 i 1998

Corporació (continua de la pàgina anterior)	Nre. d'hores d'emissió setmanal		
	1998	1988	1978
R.Budapest	14h	17h30m	21h40m
R.Finlàndia	14h 35h	21h30m	
Rad. Argentina	14h 28h	15h	
R.Geòrgia	14h		
RAI Internacional	11h40m	15h	12h15m
Kol Israel	11h	24h30m	12h15m
R.Taskent	10h30m	7h	7h
R.Tirana	10h30m	38h30m	59h30m
V.de Grècia	10h30m	14h	17h30m
V.de la Mediterrània	8h30m	7h	30m
R.Alma-Ata	8h20m		
R.Nac.Unides	8h	1h15m	6h25m
R.Bangladesh	7h45m	10h30m	14h
R.Portugal Int.	7h30m	10h	20h
R.Angola	7h	6h	
R.Pakistan	7h	17h30m	22h15m
RTV Irlandesa	7h		
RTV Nacional de Laos	7h	10h30m	10h30m
R.Etiòpia	7h	14h	7h
R.Filipines	7h		
R.Noruega Int.	5h30m	11h	5h30m
V.d' Armènia (R.Ierevan)	5h	15m	1h45m
R.Azerbaidjan (R.Bakú)	3h30m		
R.Tadjik (R.Dusanbe)	3h30m		
(Segueix a la pàgina següent)			
V.Nacional de Cambodja	3h30m		
West Coast Radio	3h		
Vida Universal	2h30m		
R.Àustria Int.	2h	36h30m	17h30m
R.Estònia	1h50m		
R.Afganistan	1h45m	14h	7h
Corp. Rad. de Xipre	1h30m		10h30m
Croàcia Ràdio	1h20m		
RTV Marroquina	1h		
R.Letònia	55m		
R.Turkmen	40m.		
AFRTS		119h	168h
V.Kenya		98h	
R.Berlín Int.		96h15m	73h30m
KUSW		70h	
R.Luxemburg		49h45m	14h
KCBI		37h	
R.Ghana		24h30m	78h45m
ELWA		13h	11h
Rad.Costa d'Ivori		7h	8h45m
Rad.Líbia		7h	12h15m
R.Moçambic		7h	1h45m
V. del Líban		5h15m	9h20m
R.Nepal		3h30m	5h15m
(segueix a la pàgina següent)			

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1778, 1988 i 1998*

Taula 1. Nombre d'hores d'emissió setmanal en anglès de les corporacions (IV part) de radiodifusió pública i privada, en els anys 1978, 1988 i 1998

Corporació (continua de la pàgina anterior)	Nre. d'hores d'emissió setmanal		
	1998	1988	1978
R.Nac.Veneçuela		3h30m	7h
R.Àfrica 1(Gabon)		3h30m	
R.Muqdiisho		3h30m	
Serv.Rad.Zàmbia		3h	13h
Of.Rad.Senegal		2h55m	
R.Surinam Int.		2h20m	
Serv.Rad.Creu Roja		45m	1h
R.Nac.Xile		21h	
Corp.Rad.Uganda		15h45m	
R.Veritas		14h	
R.Sultanat Oman		14h	
R. Andorra		6h	

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1778, 1988 i 1998*

En el període 1978-98, l'emissió en anglès es va incrementar en 2.913 hores setmanals. Al cap de vint anys, l'anglès havia crescut en el volum total d'emissió un 8,9%. A la primera dècada l'augment va ser de 1.101 hores setmanals i a la segona de 1.812 hores. La taula 1 ens indica que l'augment experimentat entre 1988 i 1998 es deu principalment (1.436 hores) al naixement de nou emissores religioses als Estats Units: WEWN, WJCR, WVHA, WWCR, The Caribbean Beacon, KAIJ i KTBN, totes amb 168 hores setmanals, WGTG, amb 140 hores i WMLK, amb 120 hores. La meitat de l'increment de la primera dècada, unes 542 hores, també va ser deguda al naixement de tres grans corporacions de radiodifusió religiosa als Estats Units: LeSea Broad.Corp., 154 hores; Christian Science, 294 hores; i High Adventure Ministries, 97 h 30 m.

Les dotze noves corporacions religioses nord-americanes aparegudes des del 1988 van fer créixer l'emissió en anglès en 1.978 hores setmanals. Van ser les responsables de gairebé un terç del creixement global de l'emissió en aquest idioma, 6.735 hores.

En tots els anys la BBC era la corporació de radiodifusió internacional que emetia més hores en anglès, amb el seu programa *World Service* i les classes d'anglès *English by Radio*. El seu volum d'emissió es va mantenir força estable. Les dades de la taula 1 les comento al punt 2 del capítol II de la III part.

2. Emissions en francès dels anys 1978, 1988 i 1998

La taula 2 recull, ordenades pel volum de l'any 1998, el nombre d'hores setmanals d'emissió en francès de totes les corporacions internacionals que als anys 1978, 1988 i 1998 hi tenien programes.

Taula 2. Nombre d'hores d'emissió setmanal en francès de les corporacions (I part) de radiodifusió pública i privada, en els anys 1978, 1988 i 1998

<i>Corporació</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>		
	<i>1998</i>	<i>1988</i>	<i>1978</i>
R.França Int.	206h30m	168h	205h30m
R.Àfrica 1 (el Gabon) 126h	122h30m		
R. Canadà Int.	119h	61h30m	70h30m
R.Alger	70h	105h	92h45m
R. Suïssa	68h15m 32h	38h30m	
Family Radio	63h	56h	3h30m
R. Mediterrània Int.	60h	48h	
R.Pyongyang	42h	35h	79h20m
V. de Rússia	42h	56h	56h
R.Moscou		56h	52h30m
R.Pau i Progrés			3h30m
R. Bulgària (R.Sofia)	35h	31h30m	17h30m
R.Vaticana	32h05m	33h20m	18h30m
R. Adventista Mundial 28h	17h30m 1h30m		
R.Int.de la Xina (R.Pequí, R.Beijing)	28h	31h30m	32h
V.d'Alemanya (amb DLF)	28h	29h15m	29h45m
IBB/USIA(V.d'Amèrica)	25h30m	39h15m	
V.de Nigèria	21h	28h	17h30m
V. Rep.Isl.d'Iran	21h	14h	3h30m
R.Corea Int. (KBS)	21h	26h15m	14h
R.Havana	21h	52h30m	30h30m
R.Praga	21h	28h30m	32h50m
R.Romania Int. (R.Bucarest)	21h	22h	21h
R.Ext.d' Espanya	19h	21h	
BBC	17h30m	40h15m	45h30m
R.el Caire	15h45m	15h45m	33h15m
R.Transmundial	14h30m	13h	28h
V. de Vietnam	14h	14h	14h
R.TV Marroquina	14h	80h	
Rad. Argentina	14h	5h15	5h
Rad.Nacional del Sudan 14h			
Channel Africa (RSA)	14h	42h	35h
R.Àustria Int.	14h	22h30m	10h30m
Taipei Ràdio Int. (Veu de Xina Lliure)	14h	7h	14h
V.dels Andes (HCJB)	10h30m	10h30m	10h30m
R.Moldàvia Int.	10h30m		
Kol Israel	9h20m	10h30m	12h15m
RAI Internacional	7h35m	4h40m	7h30m
Org.RTV de Síria	7h	7h	14h

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1778, 1988 i 1998*

**Taula 2. Nombre d'hores d'emissió setmanal en francès de les corporacions
(II part) de radiodifusió pública i privada, en els anys 1978, 1988 i 1998**

Corporació (continua de la pàgina anterior)	Nre. d'hores d'emissió setmanal		
	1998	1988	1978
R. Angola	7h	6h	
R. Etiòpia	7h	7h	3h30m
R. Iraq	7h	7h	7h
R. Iugoslàvia (R. Belgrad) 7h	8h45m	5h15m	
R. Japó NHK Mundial 7h	10h30m	11h50m	
V. d'Indonèsia	7h	7h	
V. de Turquia	7h	7h	10h30m
RTV Nacional de Laos	7h	14h	10h30m
FEBC Radio Int.	6h30m	9h15	12h15m
All India Radio	5h30m	5h15m	7h
V. d'Armènia (R. Ierevan)	4h30m	3h30m	
R. Finlàndia	3h30m	4h	
R. Pakistan	3h30m 7h	7h	
R. Tirana	3h30m 28h	24h30m	
High Adventure Ministries	3h30m		
V. Nacional de Cambodja	3h30m		
R. Vlaanderen Int. (BRT)	2h30m	17h30m	
R. Portugal Int.	2h30m	5h	10h
R. Pau Int.	2h		
R. Nacions Unides	2h	1h	3h50m
Ràdio Tailàndia	1h45m	3h30m	3h30m
V. de la Mediterrània	1h30m	7h	
V. de Grècia	1h10m	3h30m	8h45m
Vida Universal	30m		
R. Luxemburg		168h	122h
R. TV. Belga (RTBF)		90h30m	80h30m
Of. Rad. Senegal		77h	
R. Berlín Int. (RDA)		54h	52h30m
R. Polònia (R. Varsòvia)		38h30m	45h30m
R. Nederland		28h	17h30m
R. Suècia		17h30m	21h
R. Ghana		14h	19h15m
R. ELWA		22h	23h30m
Serv. Rad. Aràbia		14h	28h
R. Austràlia		14h	17h30m
R. Nac. Brasil		7h	
V. de Mongòlia		6h	2h30m
V. del Líban		5h15m 9h20m	
R. Afganistan		3h30m	
R. Muqdiisho		3h30m	
R. Nac. Veneçuela		3h30m 7h	
Serv. Rad. Creu Roja		45m 20m	
WINB		15m	
R. Andorra			15h
R. Nac. Xile			7h
Rad. Líbia			7h
Corp. Rad. Uganda			4h30m

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1778, 1988 i 1998*

L'any 1998 una total de 61 corporacions de radiodifusió internacional emetien 1.412 h 55 m a la setmana en llengua francesa; això suposava el 5,3% de l'emissió setmanal total en tots els idiomes. El 1988 eren 71 corporacions les que emetien 1.933 h 45 m, el 7,8% del total. I l'any 1978 hi havia 65 corporacions que emetien cada setmana en francès, 1.725 h 15 m, el 7,4% del total.

El màxim en el volum d'emissió en francès, per tant, es va produir l'any 1988. La pèrdua d'unes 520 hores entre aquell any i el 1998, en gran part va ser deguda a la fi de les emissions de Ràdio Luxemburg (168 h), Ràdio Televisió Belga (RTBF), 90 h 30 m, l'Oficina de Radiodifusió del Senegal, 77 hores i Ràdio Berlín Int. (RDA), 54 hores.

Una dada força significativa és que l'any 1978, el 61,3% de les corporacions de radiodifusió internacional incloïen el francès entre els seus idiomes d'emissió, mentre que el 1998 només l'incloïen el 48%.

L'estació internacional que sempre ha emès més hores en francès era Ràdio França Internacional amb les seves programacions regionals i el seu RFI Internationale.

**Annex III Nombre d'hores
d'emissió setmanal,
en castellà, de les corporacions
de radiodifusió internacional
vers Europa en els anys
1978, 1988 i 1998**

1. Any 1978

Les hores setmanals d'emissió internacional en castellà, vers Europa, fetes per les corporacions públiques europees es recullen a la taula 1.

Taula 1. Nombre d'hores setmanals d'emissió internacional en castellà, vers Europa, fetes per corporacions públiques europees. Any 1978

<i>Corporació</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
R.Ext.d'Espanya (Emiss.Ext.de RNE)	77h
R.Tirana	17h30m
V.Rússia (R.Moscou)	16h
R.Bulgària (R.Sofia)	14h
V.Alemanya	12h15m
R.Nederland	11h40m
R.Praga	10h30m
R.Romània Int. (R.Bucarest)	10h30m
R.Suècia	10h30m
BBC World Service	7h
R.Àustria Int.	7h
R.Polònia (R.Varsòvia)	7h
R.França Int.	7h
R.Budapest	5h25m
R.Suïssa Int.	3h30m
R.Iugoslàvia (R.Belgrad)	3h30m
Rad.Port.Int.	3h30m
RAI Internacional (RTV Italiana)	2h20m
R.Noruega Int. (R.Nac.Noruega)	30m
Serv.Rad.Creu Roja	5m

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1978*

El 1978, 20 emissores internacionals públiques europees, el 64,3% del total, emetien en castellà vers Europa un total de 226 h 45 m a la setmana, el 53,3% del volum total.

Taula 2. Nombre d'hores setmanals d'emissió internacional en castellà, vers Europa, fetes per corporacions públiques americanes. Any 1978

<i>Corporació</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
R.Havana	91h
Riod. Argentina	5h
R.Nac. de Xile	4h40m
R.Nacions Unides (VOA)	25m

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1978*

El 1978, quatre emissores internacionals públiques americanes, el 13% del total, emetien en castellà vers Europa un total de 101 h 05 m a la setmana, el 23,8% del volum total.

Taula 3. Nombre d'hores setmanals d'emissió internacional en castellà, vers Europa, fetes per corporacions públiques americanes. Any 1978

<i>Corporació</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
R.Internacional de la Xina (R.Pekín)	7h
R.Corea (KBS)	3h30m

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1977*

Dues emissores internacionals públiques de l'Àsia, el 6,5% del total, emetien en castellà vers Europa un total de 10 h 30 m a la setmana, el 2,3% del volum total.

Des de l'Àfrica només emetia Ràdio l'Alger, que representava el 3,2% del total, 14 hores a la setmana, el 3,3% del volum total. L'any 1978, per Ràdio l'Alger transmetia 7 hores a la setmana La Veu de les Canàries Lliure.

Taula 4. Nombre d'hores setmanals d'emissió internacional en castellà, vers Europa, fetes per corporacions privades religioses. Any 1978

<i>Corporació</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
La Veu dels Andes (HCJB)	56h
Family Radio	7h
R.Vaticana	6h05m
R.Transmundial Mònaco	5h15m

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1978*

Amb totes les dades exposades, l'any 1978 hi havia 27 emissores internacionals públiques, un 87%, que emetien en castellà vers Europa un total de 352 h 20 m, el 82,7% del volum total, i quatre emissores internacionals privades religioses, el 13% del total, que emetien en castellà vers Europa un total de 74 h 20 m a la setmana, el 17,3% del volum total. Les cinc emissores que emetien més hores a la setmana en castellà cap a Europa eren: R. Havana (91 h), R. Ext. d'Espanya (77 h), R. Tirana (17 h 30 m), La Veu de Rússia (R. Moscou) (16 h) i R. Bulgària (R. Sofia) (14 h).

Les emissores internacionals que emetien en castellà només per a Amèrica, l'any 1978, estan llistades a la taula 5.

Taula 5. Corporacions de radiodifusió internacional, pública i privada, que emetien en castellà només cap a Amèrica. Any 1978

<i>Corporació</i>	<i>Titularitat</i>	<i>Hores d'emissió setmanal</i>
R.Clarín	nc	168h
Rad.Nac.Colòmbia	p	133h
Far East Broad.Corp.(KGEI)	r	115h30m
R.Mèxic Int.	p	56h
V.d'Amèrica (USIA)	p	50h45m
R.Pyongyang	p	42h
R.Berlín Int. (DDR)	p	29h45m
RTV Marroquina	p	27h
R.Canadà Int.	p	14h
R.Nac.del Líban	p	11h
R.el Caire	p	8h45m
R.Japó NHK Mundial	p	7h
V.del Vietnam	p	7h
R.Nac.de Veneçuela	p	7h
WINB	nc	7h
Taipei Ràdio Int. (Veu de Xina Lliure)	p	5h50m
Org.RTV Síria	p	5h25m
V.de Grècia	p	2h30m
Kol Israel	p	1h10m
R.Vlaanderen Int. (BRT)	p	1h45m

p – Pública
nc – Privada no confessional
r – Privada religiosa

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1978*

El 1978, vint corporacions de radiodifusió internacional emetien només vers Amèrica en castellà un total de 700 h 25 m a la setmana.

2. Any 1988

Les hores setmanals d'emissió internacional en castellà, vers Europa, fetes per les corporacions públiques europees es recullen a la taula 6.

Taula 6. Nombre d'hores setmanals d'emissió internacional en castellà, vers Europa, fetes per corporacions públiques europees. Any 1988

<i>Corporació</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
R.Ext.d'Espanya (Emiss.Ext.de RNE)	89h
R.Nederland	28h
V.de Rússia (R.Moscou)	21h
R.Tirana	21h
R.Suècia	14h
R.Polònia (R.Varsòvia)	14h
R.Romania Int. (R.Bucarest)	10h30m
R.Praga	10h30m
R.Bulgària (R.Sofia)	10h30m
R.Àustria Int.	8h
R.França Int.	7h
R.Budapest	6h
V.d'Alemanya	5h50m
R.Berlín Int.(RDA)	5h15m
R.Vlaanderen Int. (BRT)	3h30m
R.Suïssa Int.	3h30m
R.Iugoslàvia (R.Belgrad)	3h30m
RAI Internacionala (RTV Italiana)	2h20m
R.Noruega Int. (R.Nac.Noruega)	40m
Serv.Rad.Creu Roja	30m

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1988*

L'any 1988, 20 emissores internacionals públiques europees, el 54% del total, emetien en castellà vers Europa un total de 264 h 35 m a la setmana, el 61,2% del volum total.

Taula 7. Nombre d'hores setmanals d'emissió internacional en castellà, vers Europa, fetes per corporacions públiques de l'Àsia i l'Orient Mitjà. Any 1988

<i>Corporació</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
R.Internacional de la Xina (R.Beijing)	14h
V.Rep.Islàmica de l'Iran	14h
R.Pyongyang	11h40m
R.Corea Int. (KBS)	10h30m
V.del Vietnam	7h
Org.RTV Síria	7h
Taipei Ràdio Int. (V.Xina Lliure)	7h
R.Iraq (R.Bagdad)	7h
V.d'Indonèsia	3h30m
Kol Israel	1h45m

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1988*

Deu emissores internacionals públiques de l'Àsia i l'Orient Mitjà, el 27% del total, emetien en castellà vers Europa un total de 83 h 25 m a la setmana, el 19,3% del volum total. Des de l'Àfrica només emetia Ràdio l'Alger, que aquell any representava el 2,7% del total, 14 hores a la setmana, el 3,3% del volum total. Des d'Amèrica només radiava cap a Europa en castellà Ràdio Havana, amb 26 h 15 m a la setmana, el 6,2% del total.

Taula 8. Nombre d'hores setmanals d'emissió internacional en castellà, vers Europa, fetes per corporacions privades raligioses. Any 1988

<i>Corporació</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
LeSea Broad.Corp. (WHRI/KWHR)	14h
Family Radio	14h
V.dels Andes (HCJB)	7h
R.Vaticana	6h20m
R.Transmundial Mònaco	2h30m

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1988*

L'any 1988 hi havia 32 emissores internacionals públiques, un 86,4%, que emetien en castellà vers Europa un total de 388 h 15 m, el 90% del volum total, i cinc emissores internacionals privades religioses, el 13,6% del total, que emetien en castellà vers Europa un total de 43 h 50 m a la setmana, el 10% del volum total. Les cinc emissores que emetien més hores a la setmana en castellà cap a Europa eren R. Exterior d'Espanya (89 h), R. Nederland (28 h), R. Havana (26 h 15 m), La Veu de Rússia (R. Moscou) (21 h) i R. Tirana (21 h). Les emissores internacionals que emetien en castellà només per a Amèrica, l'any 1988, estan llistades a la taula 9.

Taula 9. Corporacions de radiodifusió internacional, pública i privada, que emetien en castellà només cap a Amèrica. Any 1988

<i>Corporació</i>	<i>Titularitat</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
R. Clarín	nc	168h
IBB/USIA	p	157h30m
Veu d'Amèrica	52h30m	
Ràdio Martí	105h	
Rad. Nac. Colòmbia	p	136h30m
WEWN	r	133h
Far East Brod. Corp. (KGEI)	r	126h
R. Mèxic Int.	p	91h
R. Nac. Veneçuela	p	42h
R. Adventista Mundial	r	35h
Rad. Argentina	p	35h
BBC World Service	p	31h30m
R. Nac. Brasil	p	14h
R. Canadà Int.	p	14h
Channel Africa (RSA)	p	14h
R. el Caire	p	8h45m
R. Japó NHK Mundial	p	7h
RTV Marroquina	p	7h
R. Nac. d'Angola	p	7h
WINB	nc	2h30
V. Org. d'Estats Americans (VOA)	p	5h15m
V. d'Armènia (R. Ierevan)	p	3h30m
V. de Grècia	p	3h30m

p – Pública nc – Privada no confessional r – Privada religiosa

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1988*

El 1988, 21 corporacions de radiodifusió internacional emetien només vers Amèrica en castellà un total de 1.042 hores setmanals.

3. Any 1998

El nombre d'hores setmanals d'emissió internacional en castellà, vers Europa, fetes per les corporacions públiques europees es recullen a la taula 10.

Taula 10. Nre. d'hores setmanals d'emissió internacional, ver Europa, fetes per corporacions públiques europees. Any 1998

<i>Corporació</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
R.Ext.d'Espanya (Emiss.Ext.de RNE)	126h
R.Praga	20h
R.Bulgària	14h
R.Àustria Int.	7h
R.Moldàvia Int.	7h
R.França Int.	3h30m (enOM)
R.Romania Int.	3h30m
R.Iugoslàvia	3h30m
RAI Internacional	2h20m
OM –Emissió feta només en Ona Mitjana	

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1998*

L'any 1998, nou emissores internacionals públiques europees, el 30,1% del total, emetien en castellà vers Europa un total de 186 h 50 m a la setmana, el 48,4% del volum total.

Taula 11. Nre. d'hores setmanals d'emissió internacional, en castellà, vers Europa, fetes per corporacions públiques americanes. Any 1998

<i>Corporació</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
R.Havana	14h
Radiod.Argentina	14h

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1998*

L'any 1998, dues emissores internacionals públiques americanes, el 6,6% del total, emetien en castellà vers Europa un total de 28 h a la setmana, el 7,4% del volum total.

Taula 12. Nre. d'hores setmanals d'emissió internacional, en castellà, vers Europa, fetes per corporacions públiques de l'Àsia i l'Orient Mitjà. Any 1998

<i>Corporació</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
R.Internacional de la Xina (R.Beijing)	21h
V.Rep.Islàmica de l'Iran	14h
R.Pyongyang	14h
R.Corea (KBS)	14h
Org.RTV Síria	8h45m
Taipei Ràdio Int.	7h
V.d'Indonèsia	3h30m
R.Japó NHK Mundial	3h30m
V.del Vietnam	3h30m
Kol Israel	2h20m
V.d'Armènia	1h15m

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1998*

Onze emissores internacionals públiques de l'Àsia i l'Orient Mitjà, el 36,7% del total, emetien en castellà vers Europa un total de 92 h 50 m a la setmana, el 24% del volum total. Des de l'Àfrica només emetia Ràdio l'Alger, que aquell any representava el 3,3% del total, 14 hores a la setmana, el 3,7% del volum total.

Dins de la radiodifusió privada internacional no confessional transmetia en castellà cap a Europa la Ràdio Internacional Nexus, des d'Itàlia, 2h15m a la setmana.

Taula 13. Nre. d'hores setmanals d'emissió internacional, ver Europa, fetes per corporacions privades religioses. Any 1998

<i>Corporació</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
V.dels Andes HCJB	28h
High Adventure Ministres (KVOH)	21h
Family Radio	7h
R.Vaticana	4h25m
LeSea Broad.Corp (WHRI/KWHR)	30m
R.Transmundial Mònaco	15m (en OM)

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1998*

L'any 1998, hi havia 23 emissores internacionals públiques, un 76,7%, que emetien en castellà vers Europa un total de 321 h 40 m, el 83,5% del volum total, i sis emissores internacionals privades religioses, el 20% del total, que emetien en castellà vers Europa un total de 61 h 10 m a la setmana, el 15,9%

del volum total. Les cinc emissores que emetien més hores a la setmana en castellà cap a Europa eren R. Exterior d'Espanya (126 h), La Veu dels Andes (28 h), R. Int. de Xina (21 h), High Adventure Ministres (21 h) i R. Praga (20 h).

Les emissores internacionals que emetien en castellà només per a Amèrica, l'any 1998, estan llistades a la taula 14.

Taula 14. Corporacions de radiodifusió internacional, pública i privada, que emetien en castellà només cap a Amèrica. Any 1998

<i>Corporació</i>	<i>Titularitat</i>	<i>Nre. d'hores d'emissió setmanal</i>
IBB/USIA	p	171h30m
Veu d'Amèrica	9h30m	
Ràdio Martí	162h	
WEWN	r	133h
R.Miami Int.	nc	76h
R.Mèxic Int.	p	57h
R.Nederland	p	42h
R.Nac.de Veneçuela	p	42h
R.Pau Int.	nc	40h
R.Adventista Mundial	r	38h
V.d'Alemanya	p	24h30m
V.de Rússia	p	21h
R.Nac.Brasil	p	18h45m
BBC World Service	p	13h45m
R.Suïssa Int.	p	10h30m
R.Canadà Int.	p	9h30m
R.el Caire	p	8h45m
V.de Grècia	p	1h10m

p – Pública nc – Privada no confessional r – Privada religiosa

Elaboració pròpia. Dades del *World radio TV handbook 1998*

El 1998, setze corporacions de radiodifusió internacional emetien només vers Amèrica en castellà un total de 707 h 25 m setmanal. El nombre de corporacions s'havia reduït respecte de 1988 i 1978 en unes cinc.